

Usvametsän neidot
Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa

Usvametsän neidot

Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston
yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi
Lapin yliopiston Fellman-salissa
toukokuun 18. päivänä 2007 kello 12.

Rovaniemi 2007

Lapin yliopisto

Julkaisija: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Myynti: Lapin yliopistokustannus
PL 8123, 96101 Rovaniemi
Puh. 040 821 4242
Sähköposti: julkaisu@ulapland.fi

Painettu:

Acta Universitatis Lapponiensis 118

ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-097-2

Painopaikka: Lapin yliopistopaino, Rovaniemi 2007

Pdf:

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 197

ISSN 1796-6310

ISBN 978-952-484-911-1

Tiivistelmä

Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume-
kuvioissa. Sanna Väyrynen

Tutkimus rakentaa kuvaa nuorten naisten huumeiden käytöstä ja elämästä huume-
kuvioissa naisten elämänkulun eri vaiheissa sukupuolisidonnaisena, psykososiaalisena ja kulttuurisena kysymyksenä. Sensitiivinen tutkimusote ja fenomenologinen asennoituminen naisten huumeiden käyttöön ohjaavat tutkimuksen toteuttamista tehden näkyväksi naisten omia kokemuksia ja heidän niille antamia merkityksiä sensitiivisestä ja tabuluonteisesta ilmiöstä. Tutkimuksessa kysytään: Millaisia merkityksiä huumeiden käyttö naisen elämässä saa? Miten huumeiden käyttö rakentaa naisten identiteettiä ja siirtyy osaksi sitä? Millaisia tekijöitä huume-
kuvioista irtautumiseen liittyy? Tutkimuksen teoreettis-metodologisenä sitoumuksena on fenomenologinen ihmettely, jolla tavoitellaan avoimuutta sensitiiviseen ilmiöön ilman mihinkään varsinaiseen etukäteisteoriaan sitoutumista.

Tutkimusaineiston muodostaa viidentoista huumeita käyttäneen nuoren naisen elämäkululliset haastattelut. He kaikki ovat olleet huumeiden käytön vuoksi joko avo- tai laitospoistotutuksessa tai molemmissa. Naiset ovat 17–27-vuotiaita ja elävät erilaisia elämänvaiheita: osa nuoruutta, osa nuorta aikuisuutta ja äitiyden aikaa. Vaikka haastateltujen naisten huumeiden käyttöä voi luonnehtia ongelmakäytöksi, ovat erilaiset huumeidenkäyttötavat ja -kontekstit vaihdelleet heidän elämässään. Haastateltavien eri-ikäisyydellä ja erilaisilla elämäntilanteilla tavoitellaan mahdollisimman monipuolista kuvaa huumeiden käytön merkityksistä. Tarkastelu jakautuu kolmeen vaiheeseen: huumeiden käytön aloitukseen, elämään huume-
kuviossa ja huumeista irti pyrkimiseen. Huumeiden käytön aloittamiseen liittyviä merkityksiä kuvataan käsitteellä ”lupaukset”, niistä merkityksistä, jotka liittyvät huumeiden käytön ongelmallistumiseen käytetään käsitteitä ”irralisuus”, ”kiinnittyminen” ja ”kiinnijääminen”. Näihin käsitteisiin ankkuroituvat myös huume-
kuvioista irrottautumisen ja valtakulttuuriin kiinnittymisen haasteet.

Huumeiden käytön kokeilu- ja aloitusvaiheessa käytön subjektiiviset ja symboliset merkitykset kietoutuvat toisiinsa ja

kiinnittävät tytöt huume kuvioihin. Huumeiden käyttö merkityksellistyy lupauksina erottautumisesta ja jännittävydestä, sukupuoli-identiteetin rajojen laajentamisesta ja koettelemisesta sekä psyykkisen ja sosiaalisen pahanolon torjumisesta. Huume kuviot näyttävät miesvaltaisina marginaalisuutta ja poikkeavuutta symboloivana toimintaympäristönä, houkuttavana alueena, joka mahdollistaa tavallisesta ja keskiverrosta erottumisen sekä perinteisen naiseuden kyseenalaistamisen.

Kiinnijääminen merkityksellistyy naisten elämässä riippuvuutena huumeista, huume kuvioista sekä niitä ympäröivistä toiminnoista ja ihmisistä, jotka useimmiten ovat huumeita käyttäviä miehiä. Kiinnijäämisvaiheessa sukupuolten väliset valtasuhteet muuttuvat altistaen naiset henkisellet ja psyykkiselle väkivallalle sekä hyväksikäytölle. Kiinnijäämisen toisena puolena on irrallisuus. Irrallisuuden kokemus merkitsee naisille tunnetta elämän merkityksettömyydestä, autonomian vähenemisestä ja minäkuvan säröilystä. Se konkretisoituu naisten elämässä ruumiillisesti fyysisinä, mentaalisisina ja sosiaalisina ongelmina sekä näiden yhteenkietoutumina. Myös yhteys omiin tunteisiin katoaa.

Huume kuvioista irtautumisvaihe on naisille pitkä ja haastava. Ongelmien kohtaaminen ei ole helppoa, koska se edellyttää itsen uudelleen kohtaamista ja paikantamista. Elämä huume kuvioissa merkityksellistyy jälleen uudella tavalla. Käytön aiheuttamat syyllisyyden ja häpeän tunteet, jotka ovat syöpyneet syvälle itseen, aiheuttavat kokemuksen leimautumisesta: ulkopuolisuudesta, toiseudesta ja erilaisuudesta. Väkivalta ja hyväksikäyttökokemukset ovat siirtyneet osaksi naisen sukupuoli-identiteettiä liaten sitä. Irtautumisen yhteydessä lapsuusajan traumaattiset kokemukset ja huume kuvioissa tapahtuneet ikävät asiat, kuten kavereiden kuolemat, nousevat pintaan. Näiden asioiden kohtaamiseen ja läpikäymiseen naiset tarvitsevat paljon tukea. Tämä asettaa yhteiskunnalle haasteen kehittää naisille omia kuntoutusmuotoja ja -paikkoja, joissa huomioidaan naisten huumeiden käytön erityispiirteet ja mahdollistetaan identiteettiä säröilyttäneiden kipupisteiden työstäminen sekä annetaan tilaa eheytymiselle.

Avainsanat: huumeiden käyttö, huume kuviot, nuoret naiset, sukupuoli, identiteetti, merkitykset, fenomenologinen asenne, sensitiivisyys

Abstract

Maidens of the Misty Mountains. A study on young women's lives in the drug scene. Sanna Väyrynen

The present study builds up a broad picture of young women's drug use and life in the drug scene at different stages of the female life course as a gender-related, psychosocial and cultural issue. The sensitive research approach and the phenomenological viewpoint on female drug use guide the research process giving a visible form both to women's own experiences of this sensitive and taboo-related phenomenon and to the meanings they attach to them. The study sets out to explore the following questions: What kinds of meanings does drug use take on in a woman's life? How does drug use develop a female identity and become part of it? What kinds of factors are involved in breaking away from the drug scene? The theoretic-methodological commitment of the study is that of phenomenological wondering, which aims at the greatest possible openness to a very sensitive phenomenon without being bound to any specific pre-set theory.

The research material consists of the autobiographical interviews of 15 young female drug users. All of them have gone through rehabilitation either in outpatient or residential care or both. The women are between 17 and 27 years of age and they are living through different stages in life: some adolescence, some early adulthood and some motherhood. Even though the interviewees' drug use can be classified as problem use, it has not always remained the same in their lives but varied in form and context. The reason for choosing women of different ages and from different stages of life is to show the diverse picture of the meanings drug use takes. The examination is divided into three phases: getting involved, living in the drug scene and attempts at breaking away. Meanings related to the first phase are described through the concept "promises", whereas the concepts "detachment", "attachment" and "getting caught" describe the phase where drug use emerges as a problem. These are the very same concepts that the challenges posed by breaking away from the drug scene and attachment to the mainstream culture are anchored in.

In the initial phase of experimenting with drugs and getting involved in the drug scene, the subjective and symbolic meanings of drug use intertwine and serve to attach the girls to the drug scene. Drug use gets its meaning through promises of standing out, excitement, pushing and extending the boundaries of sexual identity, and preventing mental and social ill-being. The drug scene appears as a male-dominated operating environment symbolising marginality and deviation from the norms, as an alluring area which makes it possible to stand out from the ordinary and the average and to throw traditional womanhood into question.

Getting caught gets its meaning in the women's lives as an addiction to drugs, the drug scene and the activities and other people, mainly male drug users, involved in it. In the getting-caught phase the patterns of dominance change exposing women to mental and physical violence and exploitation. The flip side of getting caught is detachment. The experience of detachment means various things to women ranging from the feeling of life's interminable insignificance and of diminished autonomy to that of cracking self-image. It becomes concrete in the women's lives as bodily physical, mental and social problems and as combinations of these. Women also lose contact with their own emotions.

The phase of breaking away from the drug scene is very long and challenging for women. Confronting one's problems is not easy since it requires that the self is located and the contact is re-established. Life in the drug scene gets yet another meaning. The feelings of shame and guilt caused by drug use and etched deep in the self bring about the experience of being branded for life: outsidership, otherness and being different. Violence and experiences of exploitation have become part of the woman's sexual identity staining it. In this phase, traumatic childhood experiences re-emerge as well as and any tragic incidents in the drug scene, such as the deaths of one's fellow drug users. Women need a lot of support in facing and processing these things. This represents a serious challenge to society to develop rehabilitation programmes and facilities for women which take notice of the special features of female drug use and make it possible for women to work on the painful experiences that have cracked their self and which create time and space for recovery and re-

cuperation.

Keywords: drug use, drug scene, young women, gender, identity, meanings, phenomenological attitude, sensitivity

Sisällys

Tiivistelmä.....	5
Abstract.....	7
KIITÄN JA LÄMPIMÄSTI HALAAN.....	13
1 IHMETTELEN.....	19
2 NÄKÖKULMIA NUORTEN NAISTEN HUUMEIDEN KÄYTTÖÖN HAHMOTTELEN.....	25
2.1 Naiset ja aikaisempi huumeiden käyttäjiä koskeva tutkimus.....	25
2.2 Postmodernius, nuoret naiset ja huumeiden käyttö.....	30
2.3 Asennoituminen naisten huumeiden käyttöön ja naiset palvelujärjestelmässä.....	37
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN NÄKYVÄKSI TEEN.....	45
3.1 Tutkimustehtävä.....	45
3.2 Tutkimuksen teoreettis-metodologiset sitoumukset.....	47
3.3 Sensitiivinen tutkimusote.....	54
3.4 Tutkimukseni naiset.....	57
3.5 Haastattelujen toteutus ja aineiston tuottama tieto.....	62
3.6 Aineiston analyysi ja kulku.....	67
4 NAISET KERTOIVAT HUUMEIDEN KÄYTÖN LUPAUKSET.....	73
4.1 Erottautumisen ja jännityksen mahdollisuus.....	73
4.2 Miehisten huume kuvioiden houkuttavuus.....	81
4.3 Pahan olon ja masennuksen torjuttavuus.....	93
5 HUUMEKUVIOIHIN LIITTYVÄT KOKEMUKSET.....	101
5.1 Kiinni huume kuvioissa.....	101
5.2 Irrallaan itsestä ja muista.....	108
5.3 Naisellisten avujen loukossa.....	123
5.4 "Poikana" poikien joukossa.....	133
6 ONGELMAN KOHTAAMISEN VAIKEUDET.....	143
6.1 Väliintuloja.....	143
6.2 Ongelman kohtaaminen.....	155
6.3 Itsen uudelleen paikantaminen.....	162
7 HUUMEKUVIOISTA IRTAUTUMISEN HAASTAVUUDET.....	171
7.1 Leimautuneen identiteetin kahlitsevuus.....	171
7.2 Kipeiden kokemusten ja piilotettujen tunteiden raastavuus.....	181
7.3 Itsen ja muiden kohtaamisen haastavuus.....	186
8 HUUMEIDEN KÄYTÖN MERKITYKSET.....	197
Kirjallisuus.....	205
Liite 1 – Huumeiden käyttötavat.....	223

KIITÄN JA LÄMPIMÄSTI HALAAN

*Nyt on lopuillaan antoisa tutkimusretki,
käsillä on halausten ja kiitosten hetki.
Kiitän kaikkia rinnallani kulkijoita,
työni ohjaajia ja tekemiseni tukijoita.
Te olette jakaneet tutkimusmatkani eri vaiheet,
ilot, surut, ahdistukset ja ihmetyksen aiheet.*

Tutkimusmatkan alkua on vaikea osoittaa. Kaikki tapahtumat, ihmiset ja kohtaamiset, jotka ovat osa elämäni, ovat kypsyttäneet minua ja olleet osa matkaani. Joku on joskus sanonut, että aihe valitsee tutkijan, toivottavasti näin on ollut myös kohdallani. Lapin yliopiston sosiaalityön laitos on tarjonnut puitteet tutkimukselleni. Erityiskiitos siitä kahdelle vahvalle persoonalle, jotka ovat olleet opettajiani, esimiehiäni ja työni ohjaajia. Anneli Pohjola ja Kyösti Urponen, kannustaen ja rohkaisten te olette tuupanneet työtäni ja tekemistäni eteenpäin. Anneli, vähentääksesi levottomuuttani olet toisinaan halunnut laittaa ”pallon jalakaani”. Kyösti, kriittisillä kommentteillasi olet haastanut minut perustelemaan kantojani. Lämpimästi halaten kiitän teitä rohkaisustanne ja luottamuksestanne, Annelille suuret kiitokset myös kustokseksi lupautumisesta.

Lapin yliopiston sosiaalityön laitos on tarjonnut puitteet tutkimukselleni. Erityiskiitos siitä kahdelle vahvalle persoonalle, jotka ovat olleet opettajiani, esimiehiäni ja työni ohjaajia. Anneli Pohjola ja Kyösti Urponen, tempoiluistani ja vastustuksistani huolimatta te olette hieman äidillisiä ja isällisiä piirteitäkin saaden tuupannet työtäni ja tekemistäni eteenpäin. Anneli, levottomuuttani taltuttaakseen olet toisinaan halunnut laittaa ”pallon jalakaani”. Kyösti, idealismiani vähentääkseen olet haastanut minut kriittisillä kommentteillasi perustelemaan kantojani. Lämpimästi halaten kiitän teitä kannustuksesta ja luottamuksesta, Annelille kiitokset myös kustokseksi lupautumisesta.

Kun sain vuoden 2003 lopussa tutkijan paikan ja rahoituksen sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan valtakunnallisesta tutkijakoulusta, avautui minulle mahdollisuus hakea niin sanottuja ”täsmäohjaajia”. Tästä alkoi yhteinen polkuni Suvi Ronkaisen ja Pekka Hakkaraisen kanssa. Pekalle, joka mielikuvissani oli ja on

Suomen huumetutkimuksen ”guru”, soitin arastellen ja kerroin hajanaisia ajatuksia tutkimusideastani. Tämä yhteydenotto kannatti. Pekalta olen saanut sanoinkuvaamattoman paljon tukea, rohkaisua ja kannustusta tekemiseen. Kiitos Pekka! Keskustelut kanssasi ovat olleet opettavaisia ja innostavia. Olet myös ottanut mukaan erilaisiin hankkeisiin ja tutkijaryhmiin, kuten Stakesissa kokoontuvaan huumeseulaan, josta on ollut suuri hyöty tutkimukseni etenemiselle. Suvi, kuinka monesta asiasta sinua kiitän. Keskustelut kanssasi ovat aina älyllisen teräviä ja innostavia, välillä haastavia, jopa vaikeita ja usein päätyvät suuriin ideoihin ja elämän moninaisuuden pohdintaan. Halaan Sinua pitkään! Ritva Nätkin ja Lasse Murto, oli suuri kunnia saada juuri teidät työni esitarkastajiksi. Lausunnoistanne saamani ehdotukset ovat jämäköittäneet työtäni huomattavasti, kiitos niistä. Ritvaa kiitän myös vastaväittäjäkseni lupautumisesta. Olen onnellinen, että saan keskustella juuri Sinun kanssasi työstäsi.

Omassa tutkijakouluryhmässäni olen kasvanut tutkijan ammattiin. Kanssanne käymät kollegiaaliset keskustelut, toisten papereiden lukeminen ja kommentointi on ollut rikastuttavaa. Yhteiset matkamme Tallinnaan ja Vilnaan ovat olleet mahtavia, opettavaisia ja yhdistäviä. Riitta Haverinen, Leo Nyqvist, Kyösti Urponen, Tuula Kaitsaari, Johanna Korpinen, Anu Muuri, Pia Skaffari, Tanja Tauro ja Jukka Sankala, teillä on aina paikka sydämessäni. Ryhmän vetäjiä Riittaa, Leoa ja Kyöstiä kiitän myös siitä, että olette erilaisuudessanne auttaneet irti ”putkinäköisyydestä”. Tutkijakoulukollegani, heitän pallon: tulkaa perässä, haluan juhlia teidän väitöksienne!

Mahdollisuuteni työskennellä sivutoimisesti Nuorten Ystävät ry:n Miepä-hankeessa on edistänyt työtäni. Miepälaisten kanssa olen saanut pidettyä ”näppituntuman” käytännön päihdetyöhön. Kiitän erityisesti Juha Fräntiä. Juha, olet sekä ystäväni että kollegani, toivon elämääsi kaikkea hyvää. Miepä-hankkeen työntekijät Amira Bushnaief, Erja Saarela ja Aki Häkkinen, on ollut valaisevaa keskustella kanssanne päihdetyön polttavista kysymyksistä hyvän ruuan tai kahvikupin äärellä.

Työyhteisössäni Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksella rinnallani on ollut paljon osaavia kollegoita, jotka ovat säästelemättä jakaneet osaamistaan ja asiantuntijuuttaan. Vaikken kiitä teitä kaikkia nimeltä, ajattelen jokaista teistä lämmöllä. Ulla-Maija Rantalaiho ja Simo Koskinen, te olette olleet opettajiani ja

ihmisiä isolla I:llä. Merja Laitista kiitän paljosta. Merja, paitsi, että olet ihana ihminen ja hieno kollega, olet erinomainen tutkija. Osaamisesi ja kannustava suhtautumisesi on käsittämätöntä: Olet lukenut ja kommentoinut tekstejäni ja kuunnellut murheita. Sinun kanssasi on ollut hyvä tehdä yhteistyötä, vetää verkkokursseja ja seminaariryhmiä. Toivon, että sydämesi valo loistaa aina ja monille. Kiitos myös Juha Perttulalle. Juha on auttanut pukemaan ihmettelyni tieteelliseen ilmiasuun, rohkaissut ja kannustanut. Sirpa Immonen taittoi työni, kiitos Sirpa.. Minna Nousiainen luki viimemetreillä työni kielen, kiitokset sinulle monitaitoinen ihminen. Kannen kuva on Heli Niemen käsialaa, kiitos siitä ja paljon muusta Helille. Virpi Filppa, Kaisa Kostamo-Pääkkö ja Heli Niemi, te olette sekä työkavereitani että ystäviäni. En tiedä, miten teitä kiittäisin, sanat eivät riitä. Te näette sieluuni. Seuraavan säkeen sanat on tarkoitettu myös teille.

*On vaikea osoittaa tutkimukseni alkua,
se mukaillut on elämäni polkua.
Aiheeseen minua kypsyttäneet ovat tapaamani ystävät ja tutut,
kaikki heidän kanssaan kokemani iloiset ja surulliset jutut.
Nähty olen, ettei elämä ole suora ja kuopaton tie,
vaan välillä se myös ojiin ja kivikkoihin vie.
Mutta vaikeudet ja synkätkin montut ovat osa elämäntouhua,
inhimillisyyttä lisäten ne ymmärtämään opettavat kaikenlaista touhua.
Ystävät rakkaat ovat kuin enkeleitä,
heidän kanssaan elämä on täynnä ihmeitä.
Valoa he elämän pimeimpiinkin hetkiin tuovat,
ja olemassa olollaan energisen ilmapiirin luovat.*

Kiitän ystäviäni, joita ilman en olisi sitä mitä olen. Lapsuuden ystäväni ja sielun toverini Eila Kurkinen, sinun ystävyytesi on suuri lahja. Tapasi elää surujen ja ilojen kanssa on ainutlaatuista, sinussa yhdistyy huumorin, avuliaisuuden ja myötäelämisen taito. Äitisi Ulla oli kummitätini. Hänellä ja hänen elämällään on valtava merkitys siihen, että olen kirjoittanut tämän tutkimuksen. Myös Eilan ”hellua” Asko Mäkitaloa ajattelen lämmöllä, on ihanaa olla ystäväsi. Sanna Kumpulaa ja Janne Huilajaa halaan pitkään; yhteiset keskustelumme ja juhlahetkemme ovat auttaneet irtautumaan arjesta. Niiden odottaminen on aina mieluisaa. Outi Kallas, Jaana Montonen ja Sisko Koskiniemi, on mahtavaa jakaa

luova hulluus kanssanne.

*Ilman juuria ja siipiä,
on ihmisen vaikea eteenpäin kiipiä.
Ei aina ole juurilla ruokaisaa maata,
kaikille ei voi samanlaista onnea taata.
Siivillään jokainen kuitenkin haluaa lentää,
ja itseään eteenpäin tuulissa kantaa.
Onnellinen olen siitä, että juureni ovat syvät
ja siipeni hyvät.*

Kiitokset äidilleni ja isälleni Helena ja Antti Hautalalle. Olette lempeitä, mutta haastavia vanhempia. Äiti, hienotunteisuutesi, välittämisesi ja auttamisen halusi ovat opettaneet arvostamaan ja kunnioittamaan muita ihmisiä ja ihmisyyttä. Isä, rakkautesi ja temperamenttisytyesesi ovat rohkaisseet elämään täysillä. Sisko-ni Marja Rauhala, olet korvaamaton ihminen, rakkautesi ei kysele ehtoja. Marja ja Arto, Titta, Tuomas ja Teemu, teidän luona on toinen kotini. Veljeni Ari Hautala, olet minulle rakas. Isoveljelliset elämänohjeesi ovat toisinaan haastaneet pikkusiskon puolustusasemiin, nämä kiistat ovat suuren välittämisen leimaamia. Ari ja Jaana, Joni, Alekski, Vili ja Santeri; ei mene päivääkään, etten ajattelisi teitä ja tulisi iloiseksi.

*Kalliolle turvalliselle hakeutuu joskus levottominkin kulkija
sen luona voi istua, levähtää ja joskus jopa silmätkin sulkea.
Elämän kokemukset kannan ruumiissani,
niistä kolme tärkeintä veivät sydämeni.*

On tärkeimpien kiitosten ja rakkauden täyteisten halausten aika. Luovun tutkimuksestani ja palaan rakkaitteni luo. Aviomieheni Pekka Väyrynen on kestänyt myrskyn silmässä. Elämä kanssani ei ole helppoa. Jos vaimo ei kirjoita väitöskirjaa, ovat energiat suuntautuneet hevostallille, maratonin ja astringajoogan harjoitteluun. Pekka, olet kallioni, vuodesta toiseen olet ollut rinnallani ja pyörittänyt arkea kanssani. Varmasti myös sinä olet toisinaan halunnut sitoa pallon jalkaani. Viisaasti olet kuitenkin antanut lennolleni tilaa. Ansaitset halauksia ja huomiota. Viimeiset ja suurimmat kiitokset teille kolmelle, joilla on sydämeni eli omille lapsilleni Eetulle, Kaisalle ja Matille. Olkoon elämässänne valoa, lempeitä tuulia ja ravitsevia sateita.

Omistan kirjani tutkimukseeni osallistuneille nuorille naisille, Usvametsän neidoille, joiden kanssa olen saanut kulkea tutkimusmatkani.

Syntymäpäivänäni 17.4.2007
Sanna Väyrynen

1 IHMETTELEN...

Laulussa ”Usvametsän Neito” iltakävelyllä oleva Rölli-Peikko havaitsee vehreän maiseman synkistyvän ja autioituvan. Puiden vehreys ja lintujen laulu kaikkoavat, mutta hiljaisuudesta Röllin korviin kantautuu vetoava laulu. Laulaja on nuori surullinen neito, jonka kohtaaminen ja tarina tekevät lähtemättömän vaikutuksen Rölliin. Neito on jäänyt vangiksi usvametsään, jossa kaikki kaunis on hiljalleen kuollut. Ymmärtääkseen ja muuttaakseen Neidon tilannetta Röllin on pysähdyttävä kuuntelemaan neitoa, asemoiduttava neidon tilanteeseen, löydettävä keinot ajatella ja nähdä toisin. (Vrt. Tuppurainen 1988.)

Tutkimuksessani paneudun huumeiden käytön merkityksiin nuorten naisten elämässä. Lähtökohdissani ja päämäärissäni on yhtymäkohtia Rölli-Peikon ja Usvametsän Neidon tarinaan. Tutkimukseni Usvametsä on huumekuviot. Ymmärrän huumekuviot Pekka Hakkaraisen (1992b, 51) tavoin tiettyyn aikaan, tiettyllä alueella ja tiettyjen ihmisten piirissä tapahtuneiksi huumeiden käytön ympärille rakentuneiksi toiminnoiksi, käytännöiksi ja järjestelyiksi. Huumekuvioiden määreitä ovat käytön laajuus, käyttäjäkunta, käytetyt aineet ja niiden käyttötavat sekä aineiden tarjonta ja hankinta. Huumeilla tarkoitan laittomia päihteitä sekä huumaustarkoituksessa käytettyjä lääkkeitä, en muita tajuntaan vaikuttava aineita kuten liimoja tai alkoholia. Yleisimpiä laittomiksi määriteltyä huumausaineita ovat muun muassa amfetamiini, ekstaasi, hasis ja muut kannabis-tuotteet, opiaatit (esim. heroiini, morfiini) sekä hallusinogeenit kuten LSD. (Ks. Salaspuro ym. 2003.)

Neidot ovat tutkimukseni viisitoista nuorta naista, joista jokainen on kertonut elämästään huumekuvioissa. Heitä yhdistää huumeiden käyttö sekä kosketuspinnat huumekuvioihin. He kaikki ovat olleet huumeiden käytön vuoksi joko avo- tai laitostoutuksessa tai molemmissa. Naisten ikähaitari on suhteellisen suuri, he elävät erilaisia elämänvaiheita: osa nuoruutta, osa nuorta aikuisuutta ja äitiyden aikaa. Analyysissäni kutsun heitä sekä tytöiksi että naisiksi viitaten termeillä elämän eri vaiheisiin – nuoruuteen eli tyttöyden aikaan ja nuoreen aikuisuuteen sekä äitiyteen eli naiseuden aikaan. Itse edustan valtakulttuurista ja keskiluokkaisesta elämästä tulevaa vierasta, tutkijaa, joka on

pysähtynyt kuuntelemaan neitojen kertomuksia usvametsästä ja yrittää ymmärtää, mitä hänelle sanotaan.

Huumekuvioiden tutkiminen naisnäkökulmasta on ajan-kohtaista tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa huumeiden käyttö on lisääntynyt, päihdearsenaalit ovat laajentuneet sekä sukupuolten välinen ero huumeiden käytössä kaventunut. Vaikka naisten osuus huumeiden käyttäjistä on edelleen pienempi kuin miesten, ovat he merkittävä huumeiden käyttäjäryhmä. Vuoden 2004 väestökyselyn mukaan joskus huumeita käyttäneitä tai kokeilleita oli miehistä 14 prosenttia ja naisista 11 prosenttia. Kannabis oli selkeästi käytetyin aine, sitä ilmoitti käyttäneensä noin 12 prosenttia vastaajista. (Hakkarainen & Metso 2005, 253.) Amfetamiinin ja opiaattien käyttäjiä arvioidaan Suomessa olevan 16 000–21 000. Tässä joukossa naisten osuus on selvästi pienempi kuin miesten, amfetamiinin ongelmakäyttäjistä naisia on noin 15–20 prosenttia ja opiaattien käyttäjistä noin 25 prosenttia. (Partanen ym. 2004.) Myös avo- ja laitostuntoutuksessa olevien naisten osuus on pienempi kuin miesten, uusista asiakkaista heitä on noin kolmannes. (Nuorvala ym. 2004.)

Eri päihteiden kuten alkoholin, lääkkeiden ja huumeiden juridinen ja sosiaalinen status vaihtelee yhteiskunnassamme. Huumeiden käyttö on yhteiskunnassamme laitonta ja laittomuudessaan tabuluonteista (Partanen 2002). Kuten Nils Cristie ja Kettil Bruun (1985) jo 80-luvun puolivälissä totesivat, huumeilla on yhteiskunnassamme hyvän vihollisen status, josta lähes jokaisella on jokin negatiivisesti sävyttynyt mielipide. Yleinen yhteiskunnallinen suhtautuminen huumeiden käyttäjiin sisältää moraalista paniikkia paheksuntaa ja leimaamista. Päihteiden käyttöä on perinteisesti pidetty maskuliinisena toimintana, ja päihteitä ongelmallisesti käyttävät naiset on leimattu irtolaisiksi, moraalittomiksi ja pahoiksi. Vaikka sukupuolten välinen tasa-arvokehitys näkyy päihdekysymyksissä naisten tilan laajenemisena ja sukupuoleen sidottujen erontekojen himmenemisenä, on suhtautuminen naisten päihteiden ja huumeiden käyttöön tuomitsevaa ja ongelmia korostavaa (esim. Nätkin 2001; myös 2006).

Yhteiskunnallis-kulttuurisen asennoitumisen aiheuttamat häpeän ja syyllisyyden tunteet hiljentävät huumeiden käyttäjät. Huumekuvioissa elävien nuorten naisten oma ääni on jäänyt kuulumattomaksi (ks. Ettore 1992; Murphy & Rosebaum 1999; Malloch 2000; Palm 2003). Tutkimukseni tavoite on rik-

koa tätä hiljaisuutta ja murtaa niitä yksinkertaistuksia, joita naisten huumeiden käyttöön julkisessa keskustelussa usein liitetään.

Valitsemani aihe ja lähestymistapani huumeiden käyttöön on sukupuolisidonnainen. Tarkastelen sukupuolta sukupuolieron teoriaa hyödyntäen (ks. Lempiäinen 2003). Sukupuolieron teoriassa naisella ja miehellä on omat merkityspotentiaalinsa, jossa miestä ei voi tutkia vain naiseuden tai naista mieheyden kautta. Sukupuolieron teorialla voidaan sen sijaan tutkia, mikä naispositioissa on erityistä ja omanlaistaan. Nais- ja miessubjektin käsitteiden käytöllä korostetaan subjektiuden sukupuolisuutta. Nais- ja miessubjektit siis syntyvät sosiaalisissa suhteissa vuorovaikutuksessa toisiinsa. He ruumiillistuvat maailmassa eri tavoin ja kantavat ruumiissaan erilaisia merkityksiä. Erilaisuuden hyväksyminen ja esille nostaminen merkitsee sitä, että sosiaalisten suhteiden epäsymmetrisyyttä ei yritetä väistellä, vähätellä tai peitellä. Erilaisuudessaan niihin sisältyy konfliktin vaara, valtasuhteiden vinoutumaa mutta myös sidoksia ja sopimuksia yhteisistä pelisäännöistä. (Lempiäinen 2003, 25–26, ks. myös Ronkainen 1999a, 56–63.) Luen naisten kertomuksia sukupuolianaalyttisesti kerroksittain. Teen sukupuolieroja löytääkseni ja kuvatakseni nais erityistä ja naisten erityisyyttä (vrt. Rojola 2004).

Tutkimukseni on laadullinen, nuorten naisten subjektiivisia kokemuksia ymmärtämään pyrkivä. Kertomuksissaan tutkimukseni naiset ovat merkityksellistäneet elämäkokemuksiaan ja toimintaansa. He ovat rakentaneet kuvaa itsestään: keitä he ovat ja miten heistä on tullut sitä mitä he ovat. Eteen piiryy kuva siitä, miten ihminen valintoja tehdessään rakentaa identiteettiään ja miten valinnat, joiden lopullinen tulos on ennalta arvaamaton, siirtyvät hiljalleen osaksi omaa minäkäsitystä. (Esim. Bruner 1987; Gergen & Gergen 1988; Hänninen & Valkonen 1998; Hyvärinen 1998.)

Raportissani käytän identiteetin käsitettä ja lisäksi termejä minäkuva ja minäkäsitys, jotka viittaavat identiteetin eri puoliin. Minäkuvalla tarkoitan identiteetin sosiaalista ja minäkäsityksellä sen persoonallista ulottuvuutta. Ymmärrän identiteetin kuten Kevin Murray (1989, 156; 180), jonka mukaan ihmisen on luotava sekä sosiaalinen että persoonallinen identiteetti löytääkseen paikkansa maailmasta. Sosiaalisen identiteetin kautta yksilö asemoi itsensä sosiaaliseen järjestelmään tavoitteenaan löytää paikkansa siinä. Persoonallisen identiteetin tarkoituksena on puo-

lestaan ylläpitää yksilön elämäntarinan ainutkertaisuutta. Jotta yksilön elämä olisi tasapainossa, on tärkeää tuntea olevansa sekä ainutkertainen että osa sosiaalista järjestelmää. (Murray 1989, 176–180.) Persoonallinen identiteetti, jota nimitän minäkäsitykseksi määrää yksilön asenteita, toimintaa ja käyttäytymistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sen välityksellä ihminen tulkitsee kokemuksiaan. Minäkuva puolestaan on se, mitä ihminen tavoittelee ja haluaa olla muiden silmissä, toisten katseessa.

Vaikka ongelmallisiksi koettujen asioiden tutkimukselle asetetaan usein vahvoja vaatimuksia toimintasuosituksista, en pyri kehittämään naisille sopivia interventiokeinoja tai mallittamaan heille sopivia hoitomuotoja (vrt. Saarikoski 2001; Seppälä 2003). Tavoitteenani on lisätä ymmärrystä huumeiden käytön sukupuolisidonnaisista tekijöistä naisten subjektiivisista kokemuksista käsin ja tehdä näkyväksi huumeiden käytön merkityksiä naisten elämässä. Vaikka haastattelemieni naisten huumeiden käyttöä voi luonnehtia ongelmakäytöksi, ovat erilaiset huumeiden käyttötavat ja kontekstit vaihdelleet heidän elämässään. Heidän käyttönsä on alkanut kokeilu- ja satunnaiskäytöllä, josta he ovat siirtyneet holtittomaan ja riippuvaan käyttöön (ks. liite 1). Tutkimukseni valottaa, miten huumeiden käyttö merkityksellistyy eri käyttövaiheissa sekä sitä, millaisia haasteita huumeiden käytöstä ja huumeekuvioista irtautumiseen naisten kokemana liittyy. Tässä mielessä tutkimuksestani voi olla hyötyä naisten kanssa tehtävän huumeiden käytön kehittämiseksi. Tutkimani ilmiö, valitsemani lähestymistapa sekä naisten ikärakenne paikantaa tutkimukseni nais-, nuoriso-, huume- ja sosiaalityön tutkimuksen kentille. Niitä kaikkia yhdistää pyrkimys vahvistaa jollakin tavalla marginaalissa tai syrjässä olevien ihmisten ja ryhmien asemaa. Intressinä on tuottaa tietoa marginaalissa olevien ihmisten elämästä ja purkaa heihin kohdistuvia stereotypiota. Tutkimukseni on yksi puheenvuoro tässä kokonaisuudessa.

Raportoin tutkimustani siten, että kappaleessa kaksi avaan näkökulmia nuorten naisten huumeiden käyttöön. Paikannan tutkimukseni huumeiden käyttäjistä tehdyn tutkimuksen moninaiseen kenttään jäsentämällä ilmiöön vaikuttavia yhteiskunnallisia, kulttuurisia tekijöitä ja selitysmalleja. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan yhteiskunnallisista suhtautumista naisten huumeiden käyttöön. Kappaleessa kolme kuvaan tutkimukseni toteut-

tamista. Luvut neljästä kahdeksaan ovat empiirisiä lukuja, joissa kuvaan, jäsenmän ja käsitteellisten huumeiden käytön merkityksiä nuorten naisten elämässä. Luvussa neljä pohdin huumeiden käytön lupauksia eli niitä tekijöitä, jotka saavat nuoret naiset kiinnostumaan huumeiden käytöstä ja huume kuvioista. Luvussa viisi kuvaan huumeisiin kiinnijäämisvaihetta, jolloin huumeiden käytön lupaukset pettävät ja huumeiden käyttö sekä huume kuviot merkityksellistyvät uudella tavalla. Irrallisuus ja kiinnijääminen ovat käsitepari, joiden välityksellä jäsenmän kiinnijäämisen merkityksiä naisten elämässä. Luvuissa kuusi ja seitsemän paneudun niihin seikkoihin, jotka vaikeuttavat ongelmaksi muuttuneen huumeiden käytön kohtaamista ja tekevät huume kuvioista irtautumisen haastavaksi. Luku kahdeksan on loppuluku, johon kokoan eri vaiheiden merkitykset naisten elämässä ja pohdin, mitä erityistä naisten huumeiden käytössä on.

2 NÄKÖKULMIA NUORTEN NAISTEN HUUMEIDEN KÄYTTÖÖN HAHMOTTELEN

2.1 Naiset ja aikaisempi huumeiden käyttäjiä koskeva tutkimus

Käyttäjänäkökulman suomalaisen huumetutkimukseen toi Pekka Hakkarainen (1987) lisensiaatintyössään, jossa hän jäsensi käytön kulttuurisia koodeja ja erilaisia aineiden käyttötapoja huumeiden käyttäjien omiin tulkintoihin nojautuen. Hakkarainen toi esiin kolme erilaista kulttuurista huumeekoodia: psykeedelisen, hauskanpitoon tähtäävän ja narkomaanikoodin, jotka merkityksellistävät huumeiden käyttöä eri tavoin. Aineiden käyttötavat Hakkarainen jakoi hallittuun, holtittomaan ja pakonomaiseen käyttöön. Toinen merkittävä huumeiden käyttäjien näkökulmaa esiin tuova tutkimus 1980-luvulla oli Markku Heinosen (1989) raportti, jossa hän pureutui käyttäjien kokemuksiin auttamisjärjestelmästä ja kontrollista. Hakkaraisen ja Heinosen lähestymistavat edustavat käyttäjänäkökulmasta tehtävien tutkimusten päälinjoja: kulttuuristen merkitysten ja asiakkuuskokemusten tutkimuksia.

Käyttäjien kokemuksiin pohjautuvia tutkimuksia on Suomessa ilmestynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana enenevässä määrin. Edelleenkin tutkimukselliset intressit jakautuvat karkeasti Hakkaraisen ja Heinosen avauksia mukaillen. Yhtäältä 2000-luvulla käyttäjänäkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa on pureuduttu esimerkiksi huumeiden käytön merkityksiin nuorten identiteetin rakentumiselle (Virokannas 2004), erilaisiin käyttökönteiksiin (Seppälä 2003; Seppälä & Mikkola 2004; Salasuo 2004) ja huume kuvioiden arkirutiineihin (Seppälä 2001; Perälä 2002). Toisaalta asiakkuuskokemukset erilaisista hoito- ja kuntoutusmenetelmistä ovat olleet useiden tutkimusten kiinnostuksen kohteina (esim. Heikkilä 1995; Koski-Jännes 1998; Ruisniemi 2006; Weckroth 2006). Koska huumeiden käyttö on profiloitunut miehisiin käyttäytymismalleihin ja toimintakulttuureihin, ei käyttäjänäkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa ole juuri huomioitu sukupuolittuneita merkityksiä. Niitä voi luonnehtia joko sukupuolettomiksi tai sillä tavalla sukupuolittuneik-

si, että kysymys on aina pääsääntöisesti miehisestä kulttuurista.

Alkoholin käyttöä on tutkittu Suomessa suhteellisen paljon sukupuolinäkökulmasta toisin kuin huumeiden käyttöä (esim. Suurla 1989; Hyttinen 1990; Holmila 1992; Auvinen 1994; Granfelt 1998). Naisten juominen lisääntyi merkittävästi teollistumisen ja kaupungistumisen myötä tasa-arvoistumiskehityksen vanavedessä (esim. Nätkin 2001, myös 2006). Naiset joivat miesten rinnalla ja huolehtivat juodessaankin kodin uusintamistehtävistä. Addiktoituneiden naisten kohtaloksi koitui marginalisoituminen ja leimautuminen. 1980-luvulla alkoholitutkimuksessa naisnäkökulma on esillä tasa-arvokysymyksenä. Esimerkiksi Pekka Sulkusen ym. (1985, 195) lähiöravintola-tutkimuksessa naisten paikkaa miesten maailmassa kuvataan emansipatorisessa hengessä seuraavasti: ”Vapaa-ajan vieton eriyttäminen sukupuolen mukaan ei ole Suomessa koskaan onnistunut työväenluokan keskuudessa. Yrityksiä siihen suuntaan on pidetty porvarillisen kulttuurin tyrkyttämisenä. Ravintoloiden ilmestyminen työväenluokan saapuville ei tätä perinnettä miksikään muuttanut. Kaikesta huolimatta ravintolat ja varsinkin lähiöravintolat ovat miesten hallinnassa, ja miesten ehdoilla naisetkin saavat suostua niihin tulemaan. Monet tulevat silti.”

Samanaikaisesti tasa-arvonäkökulman kanssa oli esillä naisten alkoholin käytön ongelmallisuus. Huoli ongelmallisesta käytöstä tiivistyi naisen uusintamistehtäviin. Ritva Nätkin (1984, 208) toteaa 1980-luvun puolivälissä kirjoittamassa artikkelissaan naisten alkoholin käyttöä koskevan lehtikirjoittelun ykkösteemana olleen alkoholin aiheuttamat sikiövauriot sekä yleensä raskaus ja äitiys. Huolena oli myös se, etteivät naiset kykene huolehtimaan heille kuuluvista uusintamistehtävistä tai vaarantavat käyttäytymisellään yhteiskunnan moraalista järjestystä (vrt. Nätkin 2001, myös 2006). Viime vuosina huumetutkimuksessa kehityskaari on sukupuolinäkökulman osalta samansuuntainen kuin se on ollut alkoholitutkimuksessa. Kiinnostuksen taustalla on yhteiskunnallinen huoli naisten kyvystä suoriutua uusintamistehtävistään, jolloin naisnäkökulmasta tehtävä tutkimus ankkuroituu äitiyskysymyksiin. (Andersson 2001; Pajulo 2001; Orjasniemi 2005; Nätkin 2006.) Kiinnostuksen ulkopuolelle ovat sen sijaan jääneet huumeiden käytön merkitykset naisten elämässä ennen tai ilman äitiyskysymysten aktivoitumista. Lähimpänä tällaista näkökulmaa ovat Riitta Granfeltin tutkimukset

(2003; 2004) huumeita käyttävien ja vankilasta vapautuneiden naisten ja miesten kodittomuudesta. Myös Päivi Ahtiala ja Kaisa Ruohonen (1998) viittaavat huumekeuvioiden sukupuolittuneisuuteen luonnehtimalla huumemaailmaa patriarkaaliseksi ympäristöksi, mutta hekään eivät avaa sukupuolittuneita kysymyksiä laajemmin. Pekka Hakkarainen (2003a ja b) on puolestaan kiinnittänyt huomiota siihen, että naisten ja miesten huumeurat kehittyvät eri tavoin.

Vaikka sukupuolittuneisiin huumeiden käytön merkityksiin ei ole kiinnitetty huomiota, on huumeiden käyttö ilmiönä koskenut kautta aikojen sekä miehiä että naisia. Suomessa naisten huumeiden käyttöä esiintyi jo 1930-luvulla ennen toista maailman sotaa. Silloin huumeiden käyttöä luonnehdittiin ”yläluokkaiseksi morfinismiksi”, ja Suomi oli yksi heroiinin käytön kärkimaista maailmassa. Heroiinia, oopiumia ja morfiinia käytettiin yleisesti ja vapaasti lääkinnällisiin tarkoituksiin kuten yskään ja kipuihin. Yllättävää kyllä mistään epidemiasta tai käyttöön liittyvistä haitoista ei tuolloin raportoitu. Ongelmakäyttäjiä oli vähän. Hoitotilastoista on kuitenkin nähtävissä, että addiktoituneet käyttäjät olivat sosioekonomiselta asemaltaan yläluokkaisia: terveydenhuollon ammattilaisia ja taiteilijoita. Pääkaupunkiseudun mielisairaaloissa hoidetuista narkomaaneista puolet oli naisia ja heistä suurin osa sairaanhoitajia. (Hakkarainen 1992b, 43–53; Weckroth 2001, 38.) Tapio Onnela (2001, 37–39) on tarkastellut huumekontrollin rakentumista historiallisesta näkökulmasta, jossa naisten rooli huumeongelman konstruoijana on esillä. Onnela toteaa, että vaikka oopiumin käyttö oli varsin yleistä 1800-luvun Britanniassa työväenluokan keskuudessa, ongelmakäyttäjäksi nostettiin keskiluokkainen nainen. Työväenluokan huumeiden käyttöä rajattiin lainsäädännöllä, mutta keskiluokkaisten huumeongelmia hoidettiin sairautena. 1950- ja 1960-luvuilla huumeiden käyttö alkoi saada selkeästi vasta- ja alakulttuurisen statuksen.

Huumeiden käyttö identiteettikysymyksenä on merkittävä käyttäjien kokemuksista tehtyjen huumetutkimusten genre. Klassikkoteos aiheesta on Howard Beckerin (1963) *Outsiders*, jossa leimautumisen ja poikkeavuuden muotoutumisprosessia kuvataan kannabiksen käyttäjien keskuudessa. Beckerin tutkimus kuvaa narkomaaniksi leimautumisen prosessinomaisuutta ja leimautumisen siirtymistä osaksi huumeiden käyttäjän iden-

titeettiä. Tutkimus tuo esiin poikkeavuuden suhteellisuuden, leimautumisen ja marginalisoitumisen kytköksen yhteiskunnallisiin asenteisiin ja arvostuksiin. Samantyyppistä prosessia kuvaa Airi-Alina Allaste (2004), joka on tarkastellut, miten viihdekäyttäjistä tullaan ongelmakäyttäjäksi. Hän syvähaastatteli tutkimukseensa tallinnalaisia huumeiden käyttäjiä. Hänen tutkimuksensa valottaa huumeiden käytön ongelmoitusprosessia sekä sitä, miten erilaiset käyttötavat ja kontekstit vaihtuvat yksilöiden elämänsä elämässä. Elina Vironkannas (2004) on havainnollistanut nuorten huumeiden käyttäjien rajanvetoa normaalin ja poikkeavan identiteetin rakentumiselle ja kontekstisidonnaisuudelle aineistonaan alaikäiset tytöt ja pojat. Allasteen ja Vironkannaksen analyysit ovat rajautuneet nuoriin yleisesti eikä niissä analysoida huumeiden käytön sukupuolittuneita merkityksiä.

Pauliina Seppälä (2001) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan huumeiden käyttöä rave-kulttuurissa. Hän yhdistää identiteettikysymykset, huumeiden käyttökotekstien näkyväksi tekemisen sekä huumeiden merkitykset elämäntyylin symboleina. Hänen ja Jussi Perälän (2002a ja b) tutkimukset edustavat niin sanottua kenttätutkimusta, mutta piirtävät varsin erilaista kuvaa huumeiden käyttäjien arjesta ja elämästä. Siinä, missä Seppälän tutkimuksessa huumeiden käyttö symbolisoi hetkittäistä arjesta irtautumista ja paikantuu arjen ulkopuolelle juhlaan, luo Perälän etnografia amfetamiinin ja opiaattien käyttäjien arjesta lähes päinvastaisen kuvan. Hänen tutkimuksessaan huumeet pyörittävät käyttäjien elämää ja arkea lähes täysipäiväisesti. Mikko Salasuon (2004) väitöskirja ja hänen yhteisartikkelinsa Kati Rantalalan (2002) sekä Pauliina Seppälän (2001) kanssa moninaistavat kuvaa huumeiden käytöstä määrittelemällä, nimeämällä ja tekemällä näkyväksi huumeiden viihdekäyttökehityksen. Salasuo (2004, 27) määrittelee huumeiden viihdekäytön vapaa-ajalla tapahtuvaksi käytöksi. Käyttö voi liittyä niin viikonloppubailaamiseen kuin elämäntapaan, jolla pyritään etsimään filosofista sisältöä elämään. Oleellisinta on oletus käytön hallinnasta ja myönteisiksi koetuista seurauksista. Näissäkään töissä ei juuri kiinnitetä huomiota sukupuoleen.

Seppälä (2003) on jäsentänyt ja nimennyt nuorten huumeiden käytön kulttuurisia konteksteja aineistonaan nuorten Internet-keskustelut ja haastattelut. Hän erottelee kuusi eri huumeiden käytön ympärille rakentunutta vapaa-ajan viettotapaa ja alakult-

tuuria: a) kannabiksen käyttäjät ja käyttökulttuurit, b) bilekäyttäjät ja käyttökulttuurit, c) riippuvuusalakulttuurit, d) lääkekäyttäjät, sekakäyttäjät ja uusi sekakäyttökulttuuri, e) psykedeliakultti ja hallusinogeenien käyttäjät sekä f) teini-ikäisten jengit. Vaikka tietämys huumeiden käytön merkityksistä käyttäjien elämässä on monella ulottuvuudella lisääntynyt, niin naisnäkökulma on kotimaisessa huume tutkimuksessa vielä pimennossa. (Ks. myös Seppälä & Mikkola 2004, 48–58.)

Kansainvälisessä naisnäkökulmasta tehdyssä huumeita käyttävien kokemuksiin nojautuvassa tutkimuksessa painottuvat äitiyskysymykset, naisten leimautumisen ja marginalisoitumisen problematiikka sekä heidän suhteensa palvelujärjestelmään (Ettorre 1992; Young 1994; Murphy & Rosenbaum 1999; Malloch 2000; Friedman & Alicea 2001). Jonkin verran naisten huumeiden käyttöä on tutkittu myös sukupuoli (gender) -identiteetin näkökulmasta. (Esim. Stocco ym. 2000; Measham 2002; Ettorre 2004; Hutton 2004.) Huumeiden käytön nähdään yhtäältä olevan sukupuoli-identiteetin rakentamisen väline ja toisaalta sen esitetään konstruoivan sukupuolta ja siirtyvän osaksi sitä. (Vrt. Measham 2002.)

Englantilainen Fiona Measham (2002, 335–355) toteaa, että vaikka sukupuoli ei enää ole huumeiden käyttöä ehkäisevä tai selittävä tekijä, se ei ole merkityksetön seikka huumeiden käyttöä pohdittaessa. Sen merkittävyys kytkeytyy käytön sosiokulttuurisiin tekijöihin, jotka ovat sukupuolittuneita. Huumeiden käytöllä on yksilön tarpeita palveleva ”välinearvo”, joka vaihtelee ja muuttuu elämänkulun eri vaiheissa. Sen nuorisokulttuuriset symbolit voivat näyttäytyä molemmille sukupuolille samoin, mutta sukupuoli-identiteetin rakentajana huumeiden käytön merkitykset eroavat. Myös italialaiset Paolo Stocco ym. (2000, 15) näkevät huumeriippuvuuden muokkaavan naisen sukupuoli-identiteetin rakentumista. He haastavat tutkimaan naisten huumeiden käyttöä ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden näkökulmista. (Ks. myös Stocco ym. 2001; Measham 2002; Ettorre 2004; Hutton 2004.) Huumeiden käytön ruumiillisuus ankkuroituu poikkeavuuskeskusteluihin, se konkretisoituu esimerkiksi kysymyksinä itsekontrollista, minäkuvasta, oman toiminnan säätelystä sekä naisten uusintamistehtävistä (äitiyskysymyksistä). (Vrt. Ettorre 2004; myös Stocco ym. 2000.) Tutkimukseni osallistuu tähän keskusteluun ja jatkaa sitä tuomalla esille huu-

meiden käytön ja huume kuvioiden merkityksen naisten elämän eri vaiheissa. Kiinnostukseni kohdistuu huumeiden käytön sukupuolittuneisiin merkityksiin, siihen miten huumeiden käyttö ja huume kuviot rakentavat naisen minäkuvaa ja siirtyvät osaksi heidän minäkäsitystään.

2.2 Postmodernius, nuoret naiset ja huumeiden käyttö

Sekä aikaa että kulttuuria, jossa 2000-luvulla elämme, nimitetään postmoderniksi. Postmodernin sanotaan kyseenalaistaneen traditionaaliset ajattelutavat, toimintamallit ja kulttuurit. (Esim. Giddens 1995; Bauman 1996.) Se on käsite, johon on vaikeaa tarttua, koska se vaikuttaa kaiken kattavalta ja ainoalta vallalla olevalta kulttuurilta, joka tekee tyhjäksi modernin ja traditionaalisen. Historian, siinä omaksuttujen asenteiden ja kulttuuristen toimintatapojen muuttaminen ei kuitenkaan tapahdu hetkessä, vaan erilaiset kulttuuriset konventiot ovat olemassa samanaikaisesti luoden erilaisia tapoja asennoitua ja tulkita kulttuuria. Postmoderniuden rinnalla kulttuurisia asenteita muokkaavat moderni ja traditionaalinen ajattelutapa. (Vrt. Pulkkinen 1998.) Nuorten naisten lisääntyneitä ongelmia, yhtenä niistä huumeiden käyttöä, on selitetty postmodernin ajan epämääräistymisellä ja kulttuurin ruumiillistumisella. (Esim. Nykyri 1998; Näre 2002.) Kuitenkin erilaisten ajattelutapojen (postmoderni, moderni, traditionaalinen) päällekkäisyys voi olla se tekijä, joka luo jännitteitä naisten elämään ja vaikeuttaa identiteetin rakentamista.

Tuija Pulkkinen (1998, 46) tapa jäsentää postmodernia ja modernia samanaikaisina ajattelutapoina auttaa huomioimaan kummankin olemassaolon ja niiden heijastuminen nuorten naisten elämään erilaisina kulttuurisina asenteina. Pulkkinen (1998, 49) toteaa, että ”Koska en liitä näitä kahta ajattelutapaa historiallisiin aikakausijaotteluihin, en suostu keskusteluun modernin lopun ja postmodernin alun oikeasta ajoituksesta. En myöskään usko, että postmoderni on tällä hetkellä hegemoninen tapa ajatella, enkä usko edes, että moderni olisi sellainen.” Pulkkinen jatkaa pohdintaansa tuoden esille modernin ja postmodernin suhdetta ja eroja. Hän näkee modernin ajattelutavan kiinnittyneen perusta-pinta erotteluihin, jotka myös postmoderniajatte-

lutapa tunnistaa, mutta kyseenalaistaa ne. Perusta-pinta erotte-
luja ovat esimerkiksi asioiden näkeminen sellaisina vastapareina
kuin aito-keinotekoinen, luonnollisen-epäluonnollinen, todelli-
suus-tulkinta, oleminen-esittäminen. Postmoderni kiistää mo-
dernin tämäntyyppisille erotteluille antaman merkityksen. Kri-
tiikki kohdistuu kolmeen modernille tyypilliseen ajattelumalliin:
perustan arvostamiseen pintaa enemmän, pinnan ilmiöiden selit-
tämistä perustasta, ulkoisen selittämistä sisäisellä. Tämä ei kui-
tenkaan tarkoita sitä, että moderni arvostaisi enemmän perustaa
ja postmoderni pintaa tai pinnallisuutta. Kyse on pikemminkin
siitä, että postmoderni vastustaa sitä painokkuutta, jolla moderni
tekee kyseiset erottelut. (Pulkkinen 1998, 49.)

Nuorten naisten elämässä postmodernin ja modernin ajatte-
lun yhtäaikaisuus näkyy muun muassa jännitteisinä odotuksina
naisten erilaisista rooleista ja toimintamalleista, jotka merkityk-
sellistyvät identiteetin rakentamisprosesseissa. Kysymys identi-
teetistä on molemmissa ajattelutavoissa keskeinen ja poikkeaa
traditionaalista ymmärryksestä, jossa identiteetit olivat selkeitä,
niihin ikään kuin synnyttiin ja ne ilmensivät ihmisten sosiaa-
lista statusta kuten ammattia tai yhteiskuntaluokkaa. Myös su-
kupuolten väliset erot olivat selkeitä ja sukupuolet olivat toisiaan
täydentävinä niin kulttuurisesti, sosiaalisesti kuin biologisesti.
Modernissa ja postmodernissa ajattelutavassa identiteettiä sen
sijaan rakennetaan. Niiden ero on siinä, että modernissa pyri-
tään löytämään puhdas muoto, perusta, joka korostaa eroa pin-
taan sekä peilaa aitouttaan tai oikeanlaisuuttaan suhteessa vasta-
kohtiinsa. Myös postmodernius tunnistaa nämä vastaparit, mutta
kyseenalaistaa niiden jyrkät vastakohtaisuudet ja mahdollistaa
näin identiteettien kirjon ja haastaa erilaisiin identiteettikokei-
luihin. Esimerkiksi sukupuolten välinen ero on postmodernissa
ajattelutavassa kyseenalaistettu. Sekä sosiaalinen, kulttuurinen
että psykologinen sukupuoli on pyritty purkamaan ja määrittele-
mään uudelleen. Sukupuolen ruumiillisuudesta on tullut selkein
sukupuolta raamittava elementti. (Vrt. Näre 1999, 270; Ronkai-
nen 1999b.)

Sukupuolten välisen eron kyseenalaistuminen merkitsee jat-
kuvaa neuvottelua sukupuolten paikasta ja tilasta. Postmoder-
nin, modernin ja traditionaalisen ajattelutavan samanaikaisuus
synnyttää ristiriitoja, jotka heijastuvat naisten sukupuoli-iden-
titeetin työstämiseen ja sukupuolen esittämistapoihin. Yhtäältä

naisilta voidaan odottaa traditionaalista sukupuoliroolia kodin uusintamistehtävissä, toisaalta heille saattaa asettua sukupuolineutraaliuden vaade esimerkiksi työelämässä. Suvi Ronkainen (2001, 77) toteaa, että sukupuolittuneiden käytäntöjen ja sukupuolineutraalin yksilöpuheen välinen ristiriita on ymmärrettävissä siten, että sukupuolipuhe ja naiseus ovat mahdollisia vain tiettyinä retorisisina tiloina. Esimerkiksi kilpailulle ja miehisisille arvoille perustuva työelämä on sukupuolineutraalia aluetta, yksityisellä alueella, kuten kotona, sukupuolen on lupa aktualisoitua. Nuoret tytöt joutuvat kohtaamaan saman ristiriidan suhteessa kotiin ja nuorisokulttuureihin. Heidän voi olla vaikeaa asemoida itseään näihin kahteen itselleen tärkeään ympäristöön, koska ne sisältävät keskenään ristiriitaisia sosiaalisia odotuksia sukupuolen esittämistavoista (vrt. Oinas 2001, 178).

Postmodernius on liikuttanut privaatin-julkisen rajaa myös aistillisuuden ja seksuaalisuuden alueilla, joiden esittäminen on siirtynyt julkiseen tilaan. (Marjanen & Pääjoki 2004, 38.) Sari Näre (2002, 253–255) nimittää tällaista kehitystä julkisuuden intimisoitumiseksi, joka on merkinnyt tytöille entistä tiukempaa tietoisuutta ruumiillisuudestaan ja siihen kohdistuvista kulttuurillisista odotuksista. Seksuaalisesti visualisoitunut kulttuuri mallittaa tyttöjen minä-ihannetta. Tämän seurauksena tytöt kiinnittävät huomionsa enenevässä määrin kehollisuuteensa, josta on tullut arvostuksen ja suosion mittari. Paineet täydellisen naisen ulkomuodosta johtavat itsetarkkailuun ja tyytymättömyyteen aiheuttaen masennusta ja itsetunto-ongelmia. Usein masennusoireista kärsivillä nuorilla on yksi tai useampi mielenterveyshäiriö. Useimmilla on samanaikaisesti syömis- tai käytöshäiriö, ahdistuneisuutta ja päihteiden väärinkäyttöä. (Simmons 1987, 184; Rönkä ym. 2002; Oinas 2001; Tolonen 2001; Aaltonen 2002.)

Julkisuuden privatisoituminen heijastuu ja luo jännitteitä nuorten naisten sukupuoli- ja seksuaali-identiteettien työstämisprosesseihin. Ristiriitaa luo se, että yhtäältä intiimikulttuuri rohkaisee aistillisuuden ja seksuaalisuuden esittämiseen (Marjanen & Pääjoki 2004, 38–39; Näre 2002, 253), mutta toisaalta sen rinnalla elää vahvasti traditionaalinen ymmärrys naisen sukupuolimoraalista ja siveellisestä seksuaalikäyttäytymisestä. (Saarikoski 2001, 42–43; myös Aaltonen 2001; Tolonen 2001, 223–230.) Kysymys on nimenomaan arvottavasta perustapinnasta erottelusta, joka luo jännitteen ulkoisesta ja sisäisestä tavasta

esittää omaa seksuaalisuutta. Se asettaa vaateen sisäisesti kontrolloida omaa ruumista nimenomaan tunteiden ja halujen sekä niihin liittyvien toimintojen osalta päämääränä seksuaalisen maineen varjelu. Ulkoisesti intimisoitunut kulttuuri sen sijaan haastaa performansseihin, jossa seksuaalisuutta korostetaan. Sisäisen ja ulkoisen, perustan ja pinnan, välinen jännite on tällöin lähes äärimmäinen.

Tämän lisäjännitteenä tyttöjen elämässä on heidän ruumiiseensa kytketyt olettamukset ja arvostukset. Esimerkiksi Isto Ruoppilan (1995, 162–163) mukaan varhainen ruumiillinen kypsyminen saattaa altistaa tytön erilaisille aikuisuuteen liittyville käyttäytymismalleille kärjistyneimpinä esimerkkeinä alkoholin ja huumeiden käyttö sekä varhain aloitetut seksisuhteet. Tällainen tulkinta on pulmallinen, koska se kategorisoi ja pahimmillaan leimaa kasvavan naisen hänen luonnollisen fysiologisen kehityksensä pohjalta huomioimatta asiaan vaikuttavia moninaisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia tekijöitä (vrt. Aapola 2001, 33). Myös julkisessa keskustelussa huolen aiheena oleva tyttöjen käyttäytymisen väkivaltaistuminen voi olla seurausta modernin ja postmodernin ajattelutavan luomista jännitteisistä kulttuurista asenteista (ks. esim. Honkatukia 2002; Saarikoski 2002; Perho 2002). Kulttuurin ristiriitaiset odotukset siitä, millainen naisen pitäisi olla, voivat lisätä sekä sisäistä että ulkoista aggression tunnetta. Elämän vaikea hallittavuus, kiivasrytmisyys ja selkeiden esikuvien sekä tarttumapintojen vähyys aiheuttavat tunteen mukana pysymättömyydestä ja lisäävät pelkoa pudota sosiaalista pääomaa ja statusta ylläpitävien elämänareenoiden ulkopuolelle. Vihan ja aggression tunteet lisääntyvät. Ne ovat reaktiota henkiseen pahaan oloon ja keinoja purkaa sitä. (Oinas 2001; Tolonen 2001; Perho 2002; myös 2005; Näre 2002.)

Toinen nuorille naisille merkittävä raja, jota postmoderni-ajattelu on hämärtänyt, on raja nuorten ja aikuisten maailmojen välillä. Tyttöjen ja naisten elämässä tämä näkyy muun muassa nuoruuden ihannointina. Ruumiillisuutta korostavassa kulttuurissa median luoma kauneusihanne on trendikäs nuorinainen. Tätä esikuvaa tavoittelevat sekä aikuiset naiset että nuoret tytöt, mikä merkitsee toisesta päästä nuoruusajan alkamisen aikaistumista ja toisesta päästä sen jatkumista aikaisempaa pidempään. (Vrt. Näre 2002.) Myös julkisuuden privatisoituminen liikuttaa nuorten ja aikuisten maailmojen rajoja median välityksellä ja ar-

jen tilanteissa (Ziehe 1991; Kempainen 1997; Näre 2002). Thomas Ziehen (1991, 42–53) mukaan nuoret joutuvat astumaan aikuisuuden alueille entistä varhemmin. Median välityksellä ja arjen tilanteissa nuoret samaistuvat jo varhain aikuisten ongelmiin, tahtomattaankin he joutuvat tulkitsemaan niitä ja voivat asettua aikuisten tukijoiksi ja heidän ongelmiensa ratkaisijoiksi. Koska nuorilla ei ole elämäkokemusta ja arkitietoa aikuisten elämisen vaikeuksista ja kipupisteistä, kuten eroista ja parisuhdeongelmista, heidän kykynsä tulkita niitä on vähäinen. Aikuisten asemaan asettuminen kuitenkin kyseenalaistaa nuorten ja aikuisten välistä valta-asetelmaa ja pätevyysuhteita. Nuori voi kokea, ettei kukaan voi sanoa tai ettei kenelläkään ole valtaa sanoa, miten tulisi elää ja mihin uskoa. Valinnanvapaus luo paineita, jotka voivat synnyttää epävarmuutta ja ahdistusta. Elämän säröisyys ja rikkonaisuus saattavat merkitä kokemusta omien vaikuttamismahdollisuuksien puuttumisesta ja tunnetta yhteiskunnallisesta ulkopuolisuudesta. Arjen reunaehtojen ja odotusten välisen kuilun syveneminen saattaa syrjäyttää positiivisista ja suojaa antavista sosiaalisista suhteista ja toiminnoista sekä lisätä psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia. (Ziehe 1991; Nuorten huumeiden käytön... 2000, 15.)

Vaikka aikuisten ja nuorten maailmojen raja on epämääräistynyt, nuorten ja aikuisten elämisaailmat ja valtasuhteet ovat edelleenkin olemassa. Koska niiden perusta ei enää ole yhtä selkeä pätevyys- ja valtasuhteiden kyseenalaistuksessa, voi itsensä hakeminen olla nuorella entistä haastavampaa ja nuoruuteen kuuluva identiteettikriisi pitkittyä ja vaikeutua. Postmoderniuden kyseenalaistaessa modernin tavoitteleman selkeän perustan, on se samalla monimutkaistanut identiteetin rakentamisprosessia haastaen yksilöt jatkuvaan identiteetin uudelleen määrittelyyn. Toisaalta postmoderni ajattelutapa luo mahdollisuuksia erilaisiin identiteettikokeiluihin kyseenalaistaessaan ”normatiiviset” ja ”oikeat” elämisenmallit sekä liikutellessaan rajoja niin sukupuolten kuin sukupolvien välillä. Lukuisine mahdollisuuksineen sekä selkeiden elämisenmallien kyseenalaistuksineen se kuitenkin tuottaa epävarmuutta. Identiteetin rakentuminen monimutkaistuu samaistumiskohtien ja tarttumapintojen jatkuvasa muutoksessa. (Ks. Aaltonen ja Honkatukia 2002; Näre 2002; Perho 2002; Wilska 2001; Näre 1999; Nykyri 1998.) Kun sukupuolen ruumiillisuudesta on tullut selkein sukupuolta raamittava

elementti, on ruumiin työstäminen noussut keskiöön ja siitä on tullut yksi selkeimmistä yksilön identiteettiä ilmaisevista symboleista (ks. Ronkainen 1999). Tässä kohden postmodernin ja modernin ajattelutavan päällekkäisyys näyttäytyy pinta-perusta erontekojen vaikeutena. Pintaa eli ruumista työstämällä haetaan perustaa eli persoonallista identiteettiä tavoitteena jonkinlaisen balanssin löytäminen.

Postmodernin ja modernin ajattelutavan merkitys näkyy myös huumeiden käytön tulkintamalleissa ja niiden muovaa- missa kulttuurisissa asenteissa, kun tarkastellaan ääripäihin sijoittuvia käyttötapoja eli viihde- ja riippuvuuskäyttöä. Viihdekäyttö kyseenalaistaa useita yhteiskunnallisia tabuja huumeiden käytöstä. Jo käsitteenä viihdekäyttö kiistää huumeiden ongelmia tuottavaa luonnetta. Viihdekäyttö myös horjuttaa stereotyyppistä kuvaa huumeiden käyttäjästä poikkeavana ja ongelmallisena, koska käyttö sijoittuu vapaa-aikaan eli aikaan, joka syntyäkseen tarvitsee vastaparikseen yhteiskunnallista toimijuutta – kiinnikkeitä esimerkiksi työ- tai koulutusmarkkinoille. (Vrt. Measham 2002; Salasuo 2004.) Huumeiden viihdekäyttöä tutkinut Mikko Salasuo (2004) kirjoittaakin, että huumeiden viihdekäyttäjien sosiaalinen tausta on yleensä suhteellisen hyvä. Käyttö tapahtuu vapaa-ajalla ja sen päämääränä on hyvän olon maksimointi.

Eroottista ruumiillisuutta korostavassa kulttuurissa identiteettiään rakentavalle nuorelle naiselle huumeiden viihdekäyttö voi asettua keinoksi koetella omaa seksuaalisuutta ja naiseutta. (Measham 2002; Hutton 2004.) Naisten seksikäyttäytymisen näkökulmasta huumeiden viihdekäyttöä tutkineen Fiona Huttonin (2004) mukaan viihdekäyttö merkityksellistyy naisille keinona kyseenalaistaa traditionaalinen kuvaa huumeita käyttävästä naisesta ja rakentaa sitä purkavaa identiteettiä ja seksuaalisuutta. Naiset kyseenalaistavat vallalla olevaa käsitystä huumeita käyttävien naisten seksikäyttäytymisen negatiivisista riskeistä. Toisaalta Huttonin tutkimuksesta ilmenee myös se, että riskien esiintyminen on kontekstisidonnaista. Niin sanotut mainstreet- ja underground-kulttuureissa sukupuolierojen valtasuhteet korostuvat eri tavoin. Mainstreet-klubeissa korostuvat patriarkaaliset arvot ja huumeita käyttävä nainen voi joutua helpommin seksuaalisesti ahdistelluksi tai hyväksikäytetyksi kuin liberaaleissa underground-kulttuureissa.

Huumeiden riippuvuuskäytön taustaa selitetään postmoder-

nin ajattelutavan sirpaleisuudella ja epävakaudella. Sosiologi Anthony Giddens (1995, 97–105) näkee riippuvuuden yhteiskunnallisten traditioiden purkautumisen negatiivisena osoittimena, kääntöpuolena sille eheydelle, jonka perinteet aikanaan tarjosivat ja jota luottamus kaikissa muodoissa edellyttää. Postmodernissa ajattelussa ei mikään logiikka tai moraalinen autenttisuus käske tekemään tänään samoin kuin eilen, ja traditiot ja rutinit muuttuvat tyhjiksi. Ne eivät tarjoa kiinteitä tarttumapintoja, jolloin pakonomaisesta toistosta haetaan korviketta rutiineille. Elämän tyhjiys, tarkoituksettomuus ja päämäärättömyys johtavat eksistentiaaliseen tyhjiöön. Ihmisen vieraannuttua luonnosta, kulttuurista, työstä ja toisista ihmisistä hän lopulta vieraantuu itsestäänkin. Kehityksen seurauksena ihminen kokee elävänsä ainoastaan päihtymyksen myötä. (Esim. Kemppinen 1997.)

Sari Näre (2002, 253–255; 262–264) esittää tyttöjen addiktiivisen käyttäytymisen, yhtenä muotona huumeiden pakonomainen käyttö, olevan reaktiota intiimiin ja tunkeilevaan ympäristöön, jonkinlaista kapinaa suorittamista vastaan. Ruumiillistuneessa kulttuurissa ruumis kantaa trauman muiston ja prosessoi saamaansa tietoa tiedostamattakin ruumiillisesti, emotionaalisesti ja sensorisesti vailla puhuttua kieltä. Ruumiin vahingoittaminen esimerkiksi viiltelemällä tai päihteitä käyttämällä voi olla korjaavan kokemuksen etsintää, trauman häivyttämistä muistista. Jännityksen etsinnän pyrkimyksenä on tietyllä tapaa voittaa intiimin ympäristön tunkeutuvuus. Toiminnan päämääränä on rauhan ja rentouden tilan saavuttaminen jännitystilän välityksellä. Jennifer Friedman ja Marixa Alicea (2001, 88–89) puolestaan väittävät, että naisten kovien huumeiden käyttö voi olla pyrkimystä vastustaa yhteiskunnan patriarkaalista kulttuuria, jolla on valta määritellä ja sijoittaa naisia tiettyihin stereotyyppioihin. Kovien huumeiden käyttö on pyrkimystä luoda tästä poikkeavaa identiteettiä antiteesinä niille stereotyyppioille, joihin naiset perinteisesti sijoitetaan. Naisten kovuus, moraalin kyseenalaistaminen ja itsekkyyys, jotka kytkeytyvät kovien huumeiden käyttöön, rikkovat patriarkaalisen yhteiskunnan arvoja sekä valtakulttuurissa että huume kuvioissa.

Huume kuvioissa sukupuolten väliset valtasuhteet kuitenkin korostavat ja rakentavat naisen asemaa niissä. Erityisesti riippuvuusalakulttuureissa naisten todetaan altistuvan alistamiselle, hyväksikäytölle ja väkivallalle. Mies sen sijaan on marginaalis-

sakin keskiössä sankarina, johon yhdistetään vapaus, valta ja status. (Vrt. esim. Ahtiala ja Ruohonen 1998; Lalander 2001; Perälä 2002a; Granfelt 2003; myös 2004.) Päivi Ahtiala ja Kaisa Ruohonen (1998, 170; vrt. myös Granfelt 2004) toteavat huumemaailman olevan patriarkaalinen yhteisö, joka jäsentyy perinteisille arvoille. Sukupuolten väliset valtasuhteet korostuvat ja pitävät yllä naisen toiseutta. Alistaminen ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat huumemaailmassa yleisiä. Naiset rahoittavat huumeiden käyttöönsä prostituutiolla. Usein huumeita käyttävällä naisella on huumeita käyttävä mies, josta nainen on riippuvuutensa vuoksi riippuvainen. Parisuhteessa mies hankkii aineet ja nainen elää miehen armoilla. Aineiden lisäksi naiset ovat usein riippuvaisia huumeita käyttävistä miehistä.

Italialaiset Juan Jose Llopis Llacer ja Montse Rebollida (2000, 164) esittävät yhteiskuntavastaisuuden, sensaatiohakuisuuden ja pitkään jatkuneen posttraumaattisen stressin lisäävän riskiä naisten huumeriippuvuuden kehittymiselle. Lisäksi huumeista addiktoituneiden naisten elämäntyyliä pidetään ongelmallisena, koska aineiden käytön pelätään vähentävän naisten kykyä kontrolloida seksikäyttäytymistään. (Ks. myös De Fazio 2000.) Sheigla Murphy & Marsha Rosenbaum (1999) tuovat esiin, että huumeita käyttävät naiset ovat monesti traumatisoituneet jo lapsina. He ovat voineet joutua ruumiillisen tai seksuaalisen väkivallan uhreiksi. Nämä kokemukset ovat haavoittaneet heitä ja lisänneet itsetunto-ongelmia, joita korjatakseen naiset hakevat hyväksyntää erinäisimmin tavoin, kuten huumeita käyttämällä. Miesvaltaisissa huume kuvioissa tämä voi merkitä sekä miehisen ”hyvän jätkän” rooliin asettumista tai se voi altistaa naiset alisteisiin riistäviin ihmissuhteisiin. (Vrt. Granfelt 1998, myös 2004; Kujala 2005.)

2.3 Asennoituminen naisten huumeiden käyttöön ja naiset palvelujärjestelmässä

Päihteiden yhteiskunnallinen status määrittyy sen mukaan, miten niiden käyttöä yhteiskunnallisesti säädelään. Juha Partanen (2002, 21–25) on erotellut kolme perusstrategiaa, joilla eri yhteiskunnat ovat säädelleet huumeiden käyttöä: 1) rituaaliset rajoitukset, 2) eron tekeminen sallittujen ja kiellettyjen aineiden

välillä sekä 3) lääkinnällisen ja ei-lääkinnällisen käytön erottelu. Strategiat limittyvät toisiinsa ja ovat merkityksellisiä sille, miten huumeiden käyttöön ja käyttäjiin suhtaudutaan.

Nuorten huumeiden käyttö on Suomessa suhteellisen tuore ilmiö, mutta asennoituminen siihen on vaihdellut ilmiön lyhyestä historiasta huolimatta. Laajempaan ilmiönä huumeiden käyttö nousi ensimmäisen kerran Suomessa julkisuuteen 1960-luvulla, jolloin käyttö levisi yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa. Huumeista tuli nuorisokulttuurinen ilmiö, jota tutkimuksissa lähestyttiin vastakulttuurin ja alakulttuurin termein. Rauha, rakkaus ja ruoho tarjosivat lähes universaalin ideologian ja uskon parempaan tulevaisuuteen. Muun muassa vapaa kasvatusta, seksuaalinen vapautuminen ja yhteisöllisyys olivat asioita, joilla rakennettiin parempaa maailmaa. Huumeita käyttämällä pyrittiin laajentamaan tajuntaa paremman itsetuntemuksen ja henkisen kasvun toivossa. Huumeiden käyttö oli julkista: toiminta-areenat olivat avoimia ja käyttäjäpiirit suuria. 1970-luvulle tultaessa tilanne muuttui. Huumeiden käytön sosiaalisiin haittoihin alettiin kiinnittää huomioita ja kontrollia kiristettiin. Näkemykset huumeista muuttuivat kielteisiksi, poliittiset nuorisoliikkeet järjestäytyivät ja kaupallinen viihde tarjosi uudenlaisia vaihtoehtoja. (Seppälä & Salasuo 2001; Hakkarainen 2002; Partanen 2002.)

1980-luvulla huumeiden käyttö jäi suomalaisessa nuorisokulttuurissa niin marginaaliseen asemaan, ettei sen käytännöllisesti katsoen nähty sisältyvän suomalaiseen päihdekulttuuriin. (Ks. Murto 2002.) 1990-luvulla huumeiden käyttö alkoi jälleen lisääntyä. Tässä niin sanotussa toisessa huumeaallossa päihteiden käyttö on saavuttanut uudenlaiset mittasuhteet: lisääntymisen rinnalla päihdearsenaalit ovat laajentuneet, käyttäjät nuorentuneet ja sukupuolten väliset erot erilaisten päihteiden käytössä kaventuneet. Alkanutta huumeaaltoa pidetään pysyvämpänä kuin 1970-luvulla taantunutta. Huumeiden käytön yleistettyä on ongelmia korostavan lähestymistavan rinnalla alettu keskustella huumeiden käytön normalisoitumisesta, huumeiden viihdekäytöstä, jonka nähdään asettuvan osaksi menestyvien nuorten ja nuorten aikuisten vapaa-ajan kulttuuria. (Salasuo & Seppälä 2001; Partanen 2002; Salasuo & Rantala 2002; Salasuo 2004; Tammi & Hurme 2006.)

Tästä positiivisesta vireestä huolimatta suomalaisessa yhteiskunnassa korostetaan edelleen huumeiden käytön ongelmal-

lisuutta. Huumeiden käyttö on Suomessa määritelty rikolliseksi toiminnaksi eikä se ole osa tapakulttuuriamme (Tammi & Hurme 2006, 113). Rikolliseksi toiminnaksi määriteltynä huumeiden yhteiskunnallinen status on alhainen. Tämä suhtautumistapa heijastuu käyttäjiin leimaten heidät poikkeaviksi, välteltäviksi ja ulkopuolisiksi. Juha Partanen (2001, 16–19) puhuu narkofobiasta eli huumepelosta, joka vaikeuttaa huumeista puhumista sosiaalisen elämän verkostoissa. Narkofobia rakentuu yhteiskunnallisista asenteista, toiminnasta ja julkisten tiedotusvälineiden rakentamasta huume kuvasta. Se perustuu moraaliseen paniikkiin, jonka taustalla ovat huumeiden käytön todelliset ongelmat, joita paisutellaan muodostamalla pahimmista tapauksista tyypillisimpiä. Tällaisia tyyppitapauksia nostavat esiin poliitikot ja ”moraaliset urakoitsijat”, joille alkoholi- ja huume kysymykset tarjoavat mahdollisuuden moralisoivaan retoriikkaan. Narkofobian hyvänä puolena on se, että se saattaa nostaa huumeiden käytön aloittamisen kynnystä. Narkofobiset asenteet kuitenkin hankaloittavat huumeiden käyttäjien tilannetta, koska ne ovat negatiivisesti leimaavia ja marginalisoivia. Leimautuminen heijastuu myös käyttäjien minäkuvaan lisäten sairauksien ja rikoksiin ajautumisen riskiä. (Partanen 2001, ks. myös Goffman 1963.)

Huumeiden käytön sukupuolisessa tarkastelussa ongelma-keskeisyys korostuu entisestään. Naisten huumeiden käyttöä on paheksuttu ja pidetty erityisen tuomittavana. Esimerkiksi Englannissa 1980-luvulla naisten huumeiden käytön tutkimus fokusoitui naisten rikollisuutta ja ongelmallisuutta korostaviin näkökulmiin, kuten lasten laiminlyönteihin ja prostituutioon. Naisista maalattiin stereotypia, joka jäsenyi määrein ”sad, mad and bad”. (ks. Measham 2002, 34.) Suomalaisessa tutkimuksessa naisten huumeiden käyttö ei tällöin vielä ollut esillä, mutta kuva alkoholisti-naisista rakentui samansuuntaisesti kuin englantilaisessa tutkimuksessa. Heidät luokiteltiin katutyttöiksi ja langenneiksi enkeleiksi (Hyttinen 1990).

Marja Holmilan (1992) naisten päihteiden käyttöä koskevan tutkimuksen nimi ”Kulkurinvalssi on miesten tanssi” kuvastaa päihdekulttuuriin miehisyttä. Nimivalinta osoitti, että alkoholin käyttö ja siihen yhdistetty elämäntapa oli miehinen ja sellaisenaan naisille sopimaton. Juoppokulttuuri näyttäytyi miehisenä toimintaympäristönä, jossa naisen paikka asettui reunimmaiseen marginaaliin. Irja Hyttisen (1990, 65–67) mukaan alkoholion-

gelmainen mies oli juodessaan yksi pojista, alkoholiongelmainen nainen ei sen sijaan juodessaan kuulunut oikein mihinkään. Toisaalta juovan naisen nähtiin olevan jätkä jätkien joukossa, paikan lunastamisen keinot tosin olivat miehisiä ja naiset omak-suivat miehiset toimintamallit. (Vrt. esim. Toiviainen 1997; Granfelt 1998.)

Suhtautuminen naisten päihdeongelmiin on samankaltainen olipa päihteenä huumeet tai alkoholi. Päihteistä ongelmallisesti käyttäviin naisiin liitetään negatiivisia määreitä, heidät sijoitetaan kategorioihin, joissa korostetaan poikkeavuutta. (Vrt. esim. Murphy & Rosebaum 1999; Nätkin 2001.) Huumeiden käyttö ymmärretään ruumiillisena poikkeavuutena, joka määrittää käyttäjän sosiaaliselta statukseltaan arvottomaksi tai toimijana moraalisesti kyseenalaiseksi. Huumeita käyttävien naisten elämä skandalisoidaan. Huumeiden riippuvuuskäytön pelätään aiheuttavan ruumiin kontrolloimattomuutta. Ajatuksena on, että huumeiden käyttäjä ei kykene samalla tavoin kuin ”normien mukaisesti” elävä henkilö kontrolloimaan ruumistaan – halujaan, himojaan ja tarpeitaan. (Ettorre 1992; Malloch 2000, 55; Ettorre 2004.) Murphy ja Rosebaum (1999, 67) väittävät, että huumeiden käytön julkisessa kuvassa naiset leimautuvat lähes kaikissa sosiaalisissa tilanteissa. Stigmatisoituminen aiheuttaa syyllisyyden ja pelon tunteita ja naisen paikka asettuu marginaaliin sekä valtakulttuurissa että huume kuviossa.

Huoli naisten huumeiden ja alkoholin käytöstä kulminoituu aineiden aiheuttamiin sikiövaurioihin sekä jo syntyneiden lasten psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. (Esim. Nätkin 1984; myös 2001; Halmesmäki & Kari 1998; Pajulo 2001.) Kysymys äitiydestä kietoutuu kehoon ja huumeita käyttävän naisen raskaus herättää vahvoja tunnepitoisia vastustusreaktioita. Naisen ruumis, jonka pitäisi olla uutta elämää ylläpitävä ja luova, näyttäytyykin huumeita käyttävän naisen kohdalla päinvastaisesti likaisena ja elämää tuhoavana. Nainen ruumiillistuu äitinä tai tulevana äitinä, jonka päihteiden käyttöä tarkastellaan lapsen näkökulmasta. Ongelmallisesti huumeita tai muita päihteitä käyttävien naisten peileinä ovat kulttuuriset mallit hyvästä naisesta ja hyvästä äidistä, jotka säröilevät päihteiden käytön muututtua ongelmalliseksi. (Ks. esim. Auvinen 2001; Nätkin 2001; myös 2006; Hiltunen ym. 2005.) Pahimmillaan päihteistä addiktoitunut nainen nähdään naisen irvikuvana, epäonnistuneena äitinä,

vaimona ja naisena, johon asennoidutaan halveksien. Toisaalta hänelle asettuu alistetun ja hyväksikäytetyn uhrin rooli, jota säälitään. (Ks. Hyttinen 1990.) Molemmissa tapauksissa päihdeongelmaisen naisen paikka asettuu marginaaliin, yhteiskunnan ja valtakulttuuriin ulkopuolella. Ihminen nähdään ja arvioidaan hänellä olevan ongelman läpi, tässä tapauksessa huumeäitinä, muiden elämänalueiden ja ominaisuuksien jäädessä huomiotta. Kysymys liittyy institutionaaliseen ja professionaaliseen valtaan määrittellä ja tyypitellä ihmisiä tiettyihin kategorioihin jonkin ominaispiirteen tai ongelman varjolla. (Vrt. myös Bauman 1994, Pohjola 1994; Pohjola 2002; Juhila 2004.)

Huolta raskaana olevien naisten ja äitien huumeiden käytöstä ei pidä väheksyä. Äidin huumeiden käytön tiedetään altistavan lapsen monenlaisille fyysisille, henkisille ja sosiaalisille ongelmille. Pelkästään lapsen hoitaminen ohi äidin ei kuitenkaan palvele kumpaankaan vaan keskeistä olisi pohtia, miten sekä äiti että lapsi saisivat palvelujärjestelmässä ihmisarvoisen kohtelun ja parhaan mahdollisen tuen. Lisäksi avun hakemisen kynnyksen pitäisi olla niin matala, että äidit uskaltaisivat tukeutua palvelujärjestelmään riittävän ajoissa. (Esim. Nätkin 2001; Sorsa ym. 2004; Väyrynen 2006.) Sekä yhteiskunnallinen reagointi naisten huumeiden käyttöön että naisten itsensä motivoituminen huumeiden käytön lopettamiseen aktivoituukin usein äitiyskysymysten seurauksena. Raskaus motivoi naisia irtautumaan huumeista ja voi avata näkymät huumeettoman identiteetin rakentamiselle. (Ks. esim. Holopainen 1998; Stocco ym. 2000; Punamäki ym. 2006.) Huumeita käyttävälle naiselle hoitoon hakeutuminen voi olla kuitenkin vaikeaa ja pelottavaa. Lapsen menettämisen pelko vaikeuttaa ongelmasta puhumista ja hoitoon hakeutumista. Haastatellessaan crackin ja heroiinin käyttäjiä Sheigla Murphy ja Marsha Rosembaum (1999, 4) havaitsivat, että raskaaksi tullessaan leimautumisen kokemukset usein konkretisoituvat ensimmäisiä kertoja naisille. He kokevat tulevansa terveydenhuoltojärjestelmässä huonosti kohdelluiksi, mikäli heidän aineiden käytöstään tiedetään.

Amerikkalaista naisten huumehoitoa kritisoidaankin ankaraasti, koska se sisältää paternalistisia elementtejä, rasismia ja seksismiä (Young 1994, 33; Malloch 2000; Friedman & Alicea 2001). Ongelman ytimen nähdään olevan keskiluokkaisen patriarkaalisen kulttuurin luokka- ja sukupuolieroja ylläpi-

tävissä valtarakenteissa, joihin huumeista addiktoituneet naiset pyritään ”normalisoimaan”. Naisten elämää kontrolloidaan ja heidän ongelmansa nähdään alkuperältään individualistisina. (Young 1994; Malloch 2000; Friedman & Alicia 2001.) Iris Mario Young (1994, 33) esittää, että tuomitsevalla lähestymistavalla voi olla rasistisia ja sukupuolta sortavia seuraamuksia. Sillä voidaan ennen kaikkea ylläpitää sosiaalista erottelua valtakulttuurin ja poikkeavuuden välillä, eikä se tällaisenaan kykene suojelemaan lapsia. Vaikka Young hyväksyy raskaana oleville naisille suunnatut hoito-ohjelmat, hän kritisoi niiden paternalistista henkeä. Tuomitsevan lainsäädännön tai paternalististen hoito-ohjelmien sijaan Young hakee ratkaisua huumeita käyttävien naisten elämäntilanteen parantamiseen feministisestä hoivasta ja valtaistavasta (empowerment) ajattelusta, jonka tulisi läpäistä yhteiskunnalliset asenteet. Kysymys on siitä, kenen lähtökohdista palvelujärjestelmä rakentuu: lähteekö auttaminen systeemistä vai yksilöstä.

Karen Zivin (2000) näkemys on, että syytteiden ja tuomioiden langettaminen raskaana olevalle naiselle ei ole ristiriidaton, vaan voi jopa pahentaa lapsen asemaa. Myös hän hakee tapoja irrottautua tuomitsevasta lainsäädännöstä huumeita käyttävien äitien osalta. Toisaalta Zivi ei alleviivaa yliymmärtävää ja vastuusta vapauttavaa näkökulmaakaan, vaan perää feminististen teorioiden ja tuomitsevan lainsäädännön välimaastoon sijoitettavaa hoitomyönteisempää lähestymistapaa huumeita käyttävien äitien ja heidän lastensa ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Keskeistä on äitiyden ja rikoksenteon erottaminen toisistaan sekä äitien kannustaminen huumehoito-ohjelmiin. Suomessa suuntauksena on Zivin esittämä lähestymistapa. Tosin Suomessakin on käyty pakkohoitokeskusteluja huumeita käyttävien äitien osalta (ks. Nätkin 2001), mutta niiden sijasta on kuitenkin keskitytty palvelujärjestelmän kehittämiseen huumeita käyttävien naisten tarpeille. Raskaina oleville ja jo synnyttäneille huumeita käyttäville naisille on kehitetty omia kuntoutusmalleja ja paikkoja, kuten Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -projekti. Näiden tavoitteena on edesauttaa sekä äidin että lapsen tilannetta. Työn painopistealueena on äidin ja lapsen varhainen vuorovaikutussuhde. Sen merkitystä korostetaan, koska vuorovaikutussuhteen toimivuudella on nähty olevan kauaskantoiset seuraukset lapsen tulevaisuudelle. Sitä pidetään tärkeimpänä tekijänä vauvan po-

sitiiviselle kehitykselle. (Andersson 2001; Savonlahti & Pajulo 2001; Punamäki ym. 2006.) Marjukka Pajulo (2005) on havainnut, että vauvan kanssa saaduista hyvistä kokemuksista hyötyvät myös äidit. Vauvan hoitaminen voi stimuloida äidin mielihyvää keskusta, jolloin äiti oppii hakemaan mielihyvää aineiden sijasta lapsestaan.

Suomalaisessa terveydenhoitojärjestelmässä myös äitiys- ja lastenneuvolat luovat puitteet, jossa äitien raskausaikainen seuranta mahdollistaa tuen tarjoamisen huumeita käyttäville äideille jo varhain. Tässä mielessä neuvoloiden työntekijät ovat avainasemassa raskaana olevien naisten ja äitien hoitoon ohjaamisessa. Huumeiden tai muiden päihteiden puheeksi ottaminen ei kuitenkaan aina ole ongelmattonta, vaikka puheeksi oton tueksi on otettu erilaisia menetelmiä kuten AUDIT-testit. Terveydenhoitajien kokemuksia päihteiden käytön puheeksi ottamisesta tutkinut Emilia Salmela (2007) havaitsi terveydenhoitajien kokevan päihteistä puhumisen haastavana muun muassa siitä syystä, että epäilyksen julkilausuminen saattaa kyseenalaistaa äidin ja terveydenhoitajan luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen. Tästä syystä äitien hoitoon ohjaaminen lastensuojelutarpeita vaativissa tilanteissa voi olla vaikeaa neuvoloiden työntekijöille.

Naisten huume kuntoutuksen haasteet ovat esillä myös muina kuin äitiyteen ankkuroituvina kysymyksinä. Naisten hoidolliset tarpeet poikkeavat miesten tarpeista ja he häpeävät ongelmansa miehiä enemmän, joten heidän hoitoon hakeutumisensa on hankalampaa (esim. Palm 2003). Naisten huume kuntoutuksen suuria haasteita ovat muun muassa kaksoisriippuvuuksien ja traumaattisten kokemusten käsittely. Huume kuvioiden miesvaltaisuus heijastuu huume kuntoutukseen, jonka vuoksi peräänkuulutetaan naisten omia hoitopaikkoja. (Esim. Auvinen 2001; Granfelt 2004; Hiltunen 2005.) Naisten stigmatisoituneisuuden ja toiseuden kokemusten tiedostamisen myötä naisille on perustettu omia hoitoyksiköitä ja kuntoutusmalleja, joissa paneudutaan sukupuoli-identiteetin uudelleen rakentamisen kysymyksiin. (Ks. esim. Hiltunen ym. 2005.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN NÄKYVÄKSI TEEN

3.1 Tutkimustehtävä

Yhteiskunnallinen kiinnostus huumeiden käytön sukupuolispesifeihin kysymyksiin on kasvanut nuorten naisten lisääntyneiden huumeekokeiluiden ja erityisesti äitien huumeiden käytön yleistyessä. Naisten huumeiden käytön näkyväksi tuleminen on lisännyt tutkimuksellisen tiedon tarvetta huumeiden sukupuolispesifeistä kysymyksistä. Varsinaisen tutkimuskirjallisuuden löytäminen huumeiden käytöstä ja sukupuolesta on harvinaista, erityisesti naisten subjektiivisia kokemuksia näkyväksi tekeviä tutkimuksia on vain vähän saatavilla. (Vrt. esim Measham 2002, Hakkarainen 2003b.) Pysin paikkaamaan tätä tutkimuksellista aukkoa. Avaan nuorten naisten kokemuksellisia merkityksiä huumeiden käytöstä ja elämästä huumeekuvioissa tehdäkseni ilmiötä näkyvämmäksi ja samalla ymmärrettävämmäksi. Koen tärkeäksi äänen antamisen ryhmälle, joka on vaarassa jäädä muiden, kuten viranomaisten tai läheisten, tekemien tulkitusten peittoon, niiden moraalisesti värittyneiden kategorioiden vangiksi, joihin heidät sijoitetaan.

Ymmärrän naisten huumeiden käytön moniulotteisena psykososiaalisesti, sukupuoli- ja kulttuurisidonnaisesti rakentuneena ilmiönä. Vaikka naisten huumeiden käyttöä lähestytään usein ongelmanäkökulmasta, en ole kehittämässä naisille sopivia interventiomalleja, enkä heille sopivia hoitomenetelmiä. Intressini kohdistuvat naisten kokemukseen huumeiden käytöstä ja elämästä huumeekuvioista. Tavoitteenani on tuottaa tietoa huumeiden käytöstä sukupuolisidonnaisena, yksilöllisenä, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kysymyksenä naisten omiin kokemuksiin nojautuen. Tässä mielessä tutkimuksestani voi olla hyötyä huumeiden käytäntöjen kehittämiseksi. Pohdin, miten huumeekuviot merkityksellistyvät naisten elämänkulun eri vaiheissa ja miten nämä merkitykset rakentavat heidän identiteettiään ja siirtyvät osaksi sitä. Kuvaan myös niitä psykososiaalisia kysymyksiä, joita huumeita käyttävät nuoret naiset kohtaavat. Tarkastelen asiaa kolmen osatehtävän kautta:

- 1) Miten huumeiden käyttö ja huumekuviot merkityksellistyvät naisten elämänkuluissa?
- 2) Miten huumeidenkäyttö rakentaa naisten identiteettiä ja siirtyy osaksi sitä?
- 3) Millaisia tekijöitä huumeiden käytöstä irtautumiseen liittyy?

Tutkimukseni keskiössä ovat huumeita käyttävien naisten kokemukset ja heidän niille antamat merkitykset. Tutkimusteemani huumeiden käytön lupauksista, huumeisiin kiinnijäämisestä ja irrallisuudesta sekä huume kuvioista irtautumisen haasteista nousevat yksittäisten ihmisten kokemuksista. Jokaisen naisen kertomuksesta on välittynyt oma persoonallinen tapa olla maailmassa ja tulkita sitä. Kyetäkseni säilyttämään naisten erityisyyden, mutta tavoittaakseni jotakin sellaista, mikä auttaa jäsentämään, nimeämään ja kuvaamaan nuorten naisten huumeiden käyttöä ja elämää huume kuvioissa yleisemmällä tasolla pyrin ankkuroimaan yksityisen laajempiin yhteisöllisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin.

Kysymyksenasettelultaan tutkimukseni paikantuu naistutkimuksen, nuorisotutkimuksen, päihdetutkimuksen ja sosiaalityöntutkimuksen piiriin. Sitoudun tutkimuksessani emansipatoriseen tiedonintressiin. Koska päämääränä on ennen kaikkea antaa ääni nuorille naisille ja tuoda näkyväksi heidän omat kokemuksensa, en olisi voinut valita toisenlaista lähestymistapaa. Jos lähestyisin ilmiötä esimerkiksi naisten omaisten tai työntekijöiden näkökulmasta, saisin vain ”toisen käden” tietoa, jonka alle naisten omat äänet peittyisivät. Pahimmillaan tällainen asetelma saattaisi vain vahvistaa niitä stigmoja, joita huumeita käyttäviin naisiin liitetään. Ainoa eettisesti perusteltava tapa toteuttaa tutkimukseni on naisten itsensä kohtaaminen, heidän kanssa keskusteleminen ja heidän äänensä kuuleminen (vrt. Granfelt 1998, 40; Törrönen 2005).

3.2 Tutkimuksen teoreettis-metodologiset sitoumukset

Valitsemani lähestymistapa, ilmiö ja asettamani tutkimustehtävät ovat ohjanneet teoreettis-metodologisia valintojani. Miten tavoitan naisten subjektiiviset kokemukset ja niille annetut merkitykset arkaluonteisesta ja sensitiivisestä aiheesta? Olen ”metsästä-mässä” intiimiä, inhimillistä tietoa naisten elämässä. Tutkimaani ilmiöön pyrin asennoitumaan hermeneuttis-fenomenologisesti eli ymmärtämään toisten ihmisten kokemuksia ja heidän niille antamia merkityksiä (vrt. Granfelt 1998, 15). Tutkimukseni lähtökohtana on ollut ihmettely. Kuten alun kuvauksessani Röllipeikosta Usvametsässä Neitojen lauluja kuuntelemassa, olen itse pysähtynyt kuuntelemaan naisten kertomuksia huume kuvioista ihmetyksen vallassa. Fenomenologisesti asennoituen olen pyrkinyt kuuntelemaan ja olemaan läsnä oman kokemusmaailmani ulkopuolisessa elinpiirissä. (Vrt. Lehtomaa 2005, 163.)

Fenomenologiassa käytetään termiä luonnollinen asenne kuvaamaan ihmisten tapaa havainnoida ja tulkita maailmaa arkisissa tilanteissa. Termillä viitataan siihen, miten ihmiset ymmärtävät toisia ihmisiä ja maailmaa omien kokemustensa ja maailmasta luomansa esiymmärryksen pohjalta. Fenomenologian tavoitteena on irrottautua tästä esiymmärryksestä ja mennä toisen maailmaan reduktioksi nimetyn menetelmän avulla. Reduktion avulla omat aseet pyritään sulkeistamaan ja epäolennainen siirtämään syrjään, jotta huomio saataisiin kiinnittymään ilmiön olennaisuuksiin. Oivaltavalle havaitsemiselle pyritään tekemään tilaa luonnollista asennetta refleктоimalla ja sen mielessä tapahtuvalla syrjään siirtämisellä. Fenomenologisesti asennoitunut tutkija pyrkii välttämään luontista tapaansa tulkita asioita. Hän tiedostaa esiymmärryksensä, mutta suhtautuu tutkimuskoh-teeseensa maailmaan vasta tutustuvan lapsen tavoin – ihmetellen. (Perttula 1993, 267–268; ks. myös Kostamo-Pääkkö 2001, 14; Lehtomaa 2005, 163–164.)

En koe käyttäneeni fenomenologista metodologia systemaattisesti, koska en ole tietoisesti pyrkinyt löytämään ihmettelevää tai avointa asennetta tutkimaani ilmiöön. Pikemminkin kyse on tilasta, joka on vallannut minut työskennellessäni huumeita käyttävien nuorten kanssa. Seuratessani heidän elämäänsä löysin itseni toistuvasti kysymästä, millaisia tekijöitä naisten huumeiden

käyttöön ankkuroituu ja millaisia merkityksiä huumeiden käyttö naisten elämässä saa. Vierastan stereotyyppien ja kulttuuristen mallitarinoiden luomia kuvia, koska niissä ihmisen elämä yhdenmukaistetaan ja kirjoitetaan valmiiksi. Ongelmista puhuttaessa ne määrittävät ihmiset tietynlaisiksi ja asemoivat heidät leimaavasti nimettyihin kategorioihin (vrt. Juhila 2004). Koska yhteiskunnallinen mielipideilmasto huumeiden käyttöön on negatiivisesti sävyttänyt, huumeiden käyttäjien status on alhainen. Erityisesti tyttöjen ja naisten kohdalla ongelmakeskeisyys korostuu ja saa rinnalleen moralistista arvottamista. Kohtaamiani nuoria naisia olisi ollut mahdotonta sijoittaa stereotyyppisiin huumeita käyttävistä naisista. Kohdatessani heitä stereotyyppit menettivät merkitystään, tapaamani naiset eivät yksinkertaisesti sopineet niihin. En toki kiellä, etteivätkö luokitukset ja kategoriat anna välineitä hahmottaa ongelmien luonnetta, mutta ne puolet, jotka eivät niihin mahdu ovat tärkeitä ja jopa tärkeämpiä. Niiden näkeminen, kuuleminen ja ymmärtäminen edellyttävät avoimuutta, jota tutkimuksessani nimitän ihmettelyksi.

En siis koe, että olisin tietoisesti käyttänyt reduktiota sulkeistaakseni luonnollisen asenteeni ja ajatteluni tutkimastani ilmiöstä. Kyse on pikemminkin ollut tavastani asennoitua asioihin. Vaikka asioiden sulkeistaminen ei ole kohdallani ollut tietoista ja systemaattista, pidän lähestymistapaani fenomenologisena. Merleau-Pontyn fenomenologia käsitystä analysoineen Sara Heinämaan (2001, 104–105) pohdinnat havainnollistavat minulle, ettei reduktion tarvitse olla tietoisien menetelmien seurausta. Hän tuo esiin, että asenne-termi saattaa vääristää kuvaa reduktion luonteesta. Väärinkäsityksen luo se, että luonnollinen ja fenomenologinen asenne näyttävät näin ajateltuna kahtena erilaisena asemana. Tällainen saattaa luoda vaikutelman, jossa luonnollinen ja fenomenologinen asenne ovat tahdonalaisia toimenpiteitä tai valittavissa tutkijan mieltymyksien ja halujen mukaisesti. Luonnollinen asenne ei kuitenkaan ole vaihtoehtoinen asema vaan olemisen tapa. Myöskään reduktio ei välttämättä ole tahdonalainen päätös eikä harkittu toimenpide, vaan se on verrattavissa odottamattomaan tapahtumaan, joka katkaisee tavanomaisen toiminnan ja antaa tilaa oivallukselle. Vaikka reduktiota voi tavoitella tietoisestikin, ei fenomenologisesti asennoitunut tutkija aina suunnittele reduktiota etukäteen vaan on avoin ennakoimattomalle. Tällöin fenomenologi ei suorita reduktiota

vaan pikemminkin on sen vallassa. Metodologisena sitoumuksena tämä merkitsee sitä, että tutkija ei lue aineistoaan teorian lävitse vaan on avoin asioille, tunnustelee vivahteita ja asioiden merkityksiä.

Esiymmärrykseni ilmiöön on rakentunut työkokemuksistani nuorten huumeiden käyttäjien parissa, arkikokemuksistani huumeita käyttävistä tuttavistani sekä kulttuurisista mallitarinoista huumeita käyttävistä naisista. Juuri nämä tekijät tekevät suhteutumiseni ilmiöön avoimeksi. Ne palautuvat ihmiskuvaani ja arvostuksiini, käsitykseeni ihmisestä osana maailmaa ja sosiaalista todellisuutta. Fenomenologisesti asennoituvan tutkijan tulee tunnistaa ihmiskuvansa. (Perttula 2000, 429; Lehtomaa 2005.) ”Kun fenomenologi asettaa itselleen ontologisen kysymyksen, hän haluaa selkiyttää ihmiskäsitystään, käsitystään ihmisenä olemisen tavoista”, toteaa Juha Perttula (2000, 429). Ihmiskäsitys ymmärretään tutkijan yleisenä vastauksena siihen, millainen olento ihminen on. Merja Lehtomaa (2005, 163–164) esittää, että tutkijan on ennen empiirisen tutkimuksen aloittamista selkeytettävä käsityksensä tutkimansa ilmiön perusluonteesta, jotta hän voi valita luotettavan tutkimusmenetelmän. Tämä edellyttää sekä tutkijan ihmiskäsityksen että käytettävän tutkimusmenetelmän olettaman ihmiskäsityksen näkyväksi tekemistä.

Miten kuvaisin ihmiskäsitystäni? Akateemisessa tutkimuksessa tarvitaan käsitteitä ja sanoja, jotka hahmottavat ja kuvaavat ihmisen käsitystä maailmasta ja tavasta ymmärtää maailmaa (ontologiset kysymykset). Naisten huumeiden käyttö on ilmiö, jossa kysymys tutkijan ihmiskäsityksestä ja suhteesta ilmiön taustoihin on merkityksellinen. Kysymyksessä on arvolatautunut ilmiö, jota yhtäältä individualisoidaan ja toisaalta nähdään kulttuurin tuottamana. (Young 1994; Nätkin 2001.) Perttulan (2002, 157) toteamus ”koska ihminen ei osaa tietää ennalta valintojensa viisautta, on hänen ’vain’ uskallettava elää” kiteyttää ihmisen olemassa olon haasteen. Kyse on eksistentiaalisesta ihmiskäsityksestä, jossa keskeistä on ihmisen täällä oleminen. Koska ihminen on tullut olevaksi, hän myös tekee jotakin maailmassa. Mitä se on, kysyy Perttula ja vastaa, että valintoja. Valintojen tekeminen on ihmiselle samanaikaisesti pakotettua ja vapaata. Niiden tekemistä rajaa ainoastaan ihmisen esiymmärrys asioista. Esiymmärrys on sitä, että tahdostaan riippumatta ihmisen on esimerkiksi synnyttävä tiettyinä aikana tiettyjen vanhempien lap-

seksi, tiettyyn kulttuuriin ja paikkaan. Ne luovat ihmisen sosiaalisen perustan. Samankaltaisista olosuhteista huolimatta ihmiset eivät toteudu maailmassa samoina vaan valinnat muokkaavat heidän elämänsä tietyntylaiseksi.

Ihmiskäsityksessäni on yhdenmukaisuutta eksistentiaaliseen ihmiskäsitykseen. Ymmärrän ihmisen yhtäaikaaisesti läpeensä sosiaalisena – kulttuurinsa muokkaamana ja ainutkertaisena mielellisenä persoonana, joka ruumiillistuu maailmaan omalla persoonallisella tavallaan ja tulkitsee sitä omista lähtökohdistaan. Ihminen tekee valintojaan niissä olemis- ja elämispaikoissaan, joissa hän kulloinkin on. Ne voivat olla ahtaita, eikä valintojen kirjokaan välttämättä ole nähtävissä tai konkretisoitu. Koska valinnoilla ei ole etukäteisviisautta, ihmiset joutuvat tekemään niitä eri vaihtoehtojen paremmuutta tai lopputulosta tietämättä. Elämäkulkujen ennakoiminen on vaikeaa ja yhteiskunnallisesti poikkeavilta näyttäviin elämänvalintoihin kytkeytyy logiikka.

Tutkiessani naisten huumeiden käyttöä ilmiö ankkuroituu väistämättä sukupuoleen. Koska keskiössä ovat huumeita käyttävät naiset, jotka ovat ehkä yksi yhteiskuntamme leimatuimmista ryhmistä, pidän tärkeänä heidän kokemustensa esiin tuomista tavalla, jossa sukupuolittuneet merkitykset tulevat näkyväksi. Tässä kohden ajatteluni sukupuolesta kiinnittyy fenomenologiseen ruumiillisuuskeskusteluun. (Heinämaa ym. 1997; Heinämaa 2000.) Merleau-Pontyn ruumiin fenomenologiassa sukupuolta ei nähdä pelkästään luonnonoliona tai yhteiskunnan tuotteena, vaan sen ajatellaan olevan subjektin toiminnan merkitysrakenne. (Heinämaa ym. 1997.) Ruumissa yksilöllinen ja yhteiskunnallinen, henkilökohtainen ja kulttuurinen, tietoinen ja tiedostamaton kohtaavat. (Husso 2003, 47.) Kuten Suvi Ronkainen (2001, 77) toteaa, sukupuoli ei ole pelkästään biologinen tai opittu, se ei ole identiteetti tai rooli vaan kaikkea näitä ja vähän ylitsekin. Sukupuoleksi merkityksellistytään, ja merkityksellistymisessä on keskeistä sukupuolittunut ruumis. Sukupuoli ei kuitenkaan määrää yksilön subjektiviteettia, vaan keskeisiä ovat ne tavat, miten meihin reagoidaan, miten kosketaan ja kohdellaan, miten meidät kerrotaan ja miten kerromme itsemme.

Ymmärrän ruumiin naisen maailmassa olemisen paikkana, henkilökohtaisena elämismaailmana. Ihminen ruumiillistuu maailmaan ja on ruumiinsa kautta maailmassa kehollisesti, ta-

junnallisesti ja situationaalisesti. Kehollisesti ihminen ruumiillistuu maailmaan naisena tai miehenä, hengittävänä, elävänä ja olemassa olevana olentona. Tajunnallisuus antaa ihmisen elämälle mielellisyyden, se tekee ihmisestä inhimillisesti kokevan henkisen ja psyykkisen kokonaisuuden. Situationaalisuus on ihmisen sosiaalinen ulottuvuus, joka asettaa ihmisen suhteeseen elämisympäristöjensä kanssa. (Rauhala 1983, 24–37.) Rauhala ymmärtää kehollisuuden biologisena syntymisenä tähän maailman hyvin fyysisestä näkökulmasta. Oma ymmärrykseni on, että kehollisuus on yksi osa ruumiillisuutta kuten muutkin Rauhalan nimeämät ulottuvuudet. Ruumiin kautta ihminen on suhteessa maailmaan, tulee näkyväksi, esittää itseään, rakentaa identiteettiään, on tunteva, kokeva ja aistiva. Ruumiin kautta tulkitaan ja merkityksellistetään omaa olemista maailmassa ja suhdetta muihin olevaisiin. Sen kautta tullaan myös olemassa olevaksi muille ainutkertaisena ja tietynlaisena, paikannutaan maailmaan ja ollaan erilaisissa paikoissa. (Ks. Ronkainen 1999a, 44–46; Heinämaa 2000, 138–140.) Käsitän ruumiin Heinämaata ym. (1997, 7) siteeraten ”toiminnan, olemuksen ja merkityksen subjektiksi sanan kahdessa merkityksessä: se on toimiva minä ja kulttuurisen järjestyksen alainen. Se on yhtäältä tekojen ja käytäntöjen lähtökohta ja toisaalta niiden aikaansaannos, tuote.” Näin ymmärrettynä ruumiillisuudessa yhtyvät ainutkertaisuus ja sosiaalisuus. Ihminen näyttäytyy samanaikaisesti erityisenä ja sosiaalisena toimijana (vrt. Perttula 2002).

Sensitiivisiin ja arkoihin aiheisiin, kuten tutkimusaiheeni, liittyy aina salaisuuksien penkomista, piilotetun ja sanomattoman näkyväksi tekemistä. Tämä paitsi rajaa teoreettis-metodologisia ratkaisuja, myös edellyttää sen pohtimista, miten tietoa käytetään ja millaista tietoa tutkimuksella tuotetaan. (Vrt. Granfelt 1998; Pohjola 2003; Laitinen 2004; Törrönen 2002, myös 2005.) Jukka Törrönen (2005, 15–16) toteaa, että silloin kun tutkijan tavoitteena on parantaa syrjässä ja marginaalissa elävien huono-osaisten ihmisten elämää, hän voi valita kaksi strategiaa, joilla tuottaa tietoa ilmiöstä. Ensinnäkin analyysin pitäisi kohdistua siihen, miten virallinen tieto asettaa huono-osaisuuden säätelyn kohteeksi, miten se käsittelee huono-osaisia tai marginaalissa eläviä ihmisiä ja miten ihmisten omat äänet pääsevät virallisen tiedon määrittelyissä esiin. Tutkijan tehtäväksi asettuu tällöin huono-osaisuuden alistavien ja leimaavien säätelyraken-

teiden tunnistaminen, jotta dialogisimmat, oikeudenmukaisimmat ja tasa-arvoisimmat käytännöt pääsisivät vallalle. Toiseksi tutkija voi rakentaa tutkimusasetelmia, joiden tarkoituksena on kyseenalaistaa huono-osaisuuden hallitsevia tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Tällöin tieto kerätään, analysoidaan ja kirjoitetaan siten, että marginaalissa olevien kokemukset, näkemykset ja äänet pääsevät mahdollisimman täysipainoisesti esiin. Ne tulevat osaksi tutkimustietoa ja synnyttävät (tai ainakin pitäisi synnyttää) marginaalissa elävien ihmisten asemaa parantavaa tietoa. Tieto synnytetään alusta saakka lähellä tutkittavia, heidän kanssaan.

Tutkimukseni keskiön muodostavat haastattelemieni nuorten naisten omat kokemukselliset merkitykset. Naiset ovat kiinnostukseni kohteena olevan ilmiön ”tietäjiä”, heillä on kokemuksellista tietoa asioista, joista he kertovat minulle, tutkijalle. He tekevät elämäkokemuksiaan ja tapahtumiaan ymmärrettäväksi ja kuvaavat asioiden merkityksiä omista näkökulmistaan. Merja Laitinen (2004, 56) kutsuu tutkimuksensa ihmisiä kanssatutkijoiksi. Kanssatutkijuudessa on kyse ennen kaikkea näkökulmasta. Laitinen (mt., 56) kysyy ”onko tutkimuksen näkökulma todella tutkimuksen ihmisten vai tutkijan?” Kun tutkimuksen päämääränä on antaa ääni tutkimukseen osallistuville ihmisille – tehdä näkyväksi heidän kokemuksensa ilmiöistä, on tutkimukseen osallistuvien näkökulman esille tuominen välttämätöntä. Tieto ei tällöin ole tutkijalla, vaan kokemuksellinen arkitieto on tutkimukseen osallistuvalla ihmisellä, se on jaettua ja subjektien välisessä kanssakäymisessä tuotettua. Kyse on subjektien välisestä suhteesta, jossa tutkimukseen osallistuvat ihmiset saavat itse määritellä niitä kokemuksiaan, jotka usein ovat tulleet ulkoapäin määritellyiksi. (Lee 1993; Pohjola 1994; myös 2004; Laitinen 2004.)

Tällaisena tutkimukseni tulee lähelle niin sanottua standpoint-asetelmaa. (Smith 1988.) Dorothy Smithin (1988, 105–111) nimeämässä standpoint-asetelmassa ideana on naisten arkkokokemusten tutkiminen heidän omista lähtökohdistaan. Suhde tutkittavaan ilmiöön, tutkimuksessani naisten huumeiden käyttöön, rakentuu toimijoiden, siis huumeita käyttävien naisten, olemispaikasta käsin. Ymmärrän olemispaikan naisten elämämaailmana, johon he paikantuvat ja joka on heille merkityksellinen. Standpoint-asetelmassa ei pyritä universalisoimaan yk-

sittäisen ihmisen kokemuksia, pikemminkin tavoitteena on tilan antaminen yksittäisille subjekteille ja heidän kokemuksilleen. (Pohjola 1994; Granfelt 1998; Laitinen 2004.) Vaikka tutkimukseni keskiön muodostavat haastattelemieni nuorten naisten omat kokemukset, en aio olla tutkimukseni naisten ”kaikuna”. Tutkimuksen tehtävänä ei ole ihmisten autenttisten kokemusten referointi, vaan ilmiön ymmärrettäväksi tekeminen. Tutkimuksen pitää pyrkiä käsitteellistämään kokemuksia yleisemmällä tasolla – laajentaa ja syventää ymmärrystä ilmiöstä – tuoda esiin jotakin sellaista, mitä tutkimuksen ihmiset eivät arjestaan käsin pysty tavoittamaan. (Granfelt 1998, 16.)

Tutkimukseni tuottama tieto on minun ja tutkimukseni ihmisten vuorovaikutuksen tuotosta. Vaikka olisin asennoitunut tutkimaani ilmiöön kuinka avoimesti tahansa, ovat elämänhistoriani ja -kokemukseni, esiymmärrykseni maailmasta, vaikuttaneet tiedon tuottamiseen koko tutkimusprosessin ajan. Siihen, millaista tietoa tutkimukseni tuottaa, ovat vaikuttaneet myös muut tekijät kuten minun ja haastattelemieni naisten vuorovaikutussuhde, haastattelutilanteiden reunaehdot ja kertomisen motiivit. Naisten kertomat asiat ovat sidoksissa heidän haastatteluhetkisen tilanteisiin ja tutkimusaiheeseeni. Mikäli haastattelu olisi tehty vaikkapa puoli vuotta aikaisemmin tai vuotta myöhemmin, kertomukset olisivat voineet saada erilaisia sisältöjä. Tässä mielessä tutkimuksessani korostuu hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen lisäksi konstruktivistinen ajattelu, jonka mukaan yksilöä nähdään oman elämäntilanteen ja kulttuurin muokkaamana ja muokkaajana. Ihminen ymmärretään aktiivisena, yksilöllisenä ja kokonaisvaltaisena toimijana, joka sopeutuu ja sopeuttaa itseään olemassa olevaan sekä muokkaa maailmaa jatkuvasti uudelleen. (Bruner 1987; Huotelin 1996, 22–23.)

Tutkimuksessani elämänkulullinen ajattelu näkyy väljästi siinä, että kuvaan huumeiden käytön merkityksiä naisten elämän eri vaiheissa. Elämän vaiheet jäsentyvät nuoruuden, nuoren aikuisuuden ja äitiyden ajoiksi. Anneli Pohjola (1994, 21) määrittelee elämänkulun ajassa tapahtuvaksi kokemukselliseksi prosessiksi, jossa yksilölliset elämäntapahtumat ja tilanteet kieoutuvat kokonaisuudeksi. Tutkimukseni naiset ovat kertoneet minulle elämästään takautuvasti. He ovat pysähtyneet merkitykselliseksi kokemiinsa paikkoihin, joiden he ovat kokeneet ohjanneen elämänkulkuaan ja muokanneen sitä. Näihin paikkoihin

pysähtyen he ovat pyrkineet tekemään elämänsä ja sen reuna-
ehtoja minulle ymmärrettäväksi. Päämääräni on rakentaa heidän
kokemuksistaan kronologisesti etenevä kertomus nuorten nais-
ten huumeiden käytöstä.

3.3 Sensitiivinen tutkimusote

Sosiaalityössä ja sen tutkimuksessa inhimillisen vuorovaiku-
tuksen merkitys on korostunutta. Ihmisten kohtaaminen kulmi-
noituu vaikeisiin elämäntilanteisiin ja niihin kytkeytyvien ar-
kojen ja sensitiivisten kysymysten käsittelemiseen. (Lee 1993;
Pohjola 2003.) Valitessani tutkimusaiheekseni nuorten naisten
huumeiden käytön astuin alueelle, jossa tutkimuksen sensitiiviset ja eettiset kysymykset tulevat vastaan kaikissa tutkimuk-
sen vaiheissa. Olen keskustellut nuorten naisten kanssa heidän
huumeiden käytöstään, sen taustoista ja merkityksistä. Keskus-
telumme ovat risteilleet elämän eri ulottuvuuksilla ja elämän-
kulun eri vaiheissa. He ovat kertoneet kokemuksistaan, jotka
ovat nähneet merkitykselliseksi huumeiden käytölleen ja huu-
mekuvioihin kiinnittymiselleen. Haastattelutilanteissa ja niiden
jälkeen aineistoa lukiessani, analysoidessani ja tutkimusraport-
tia kirjoittaessani olen kuullut ja ollut vastatusten monien trau-
maattisten, arkaluonteisten ja intiimien asioiden kanssa. Nuor-
ten naisten huumeiden käytön tarkastelu heidän subjektiivisista
kokemuksistaan käsin on edellyttänyt herkkyyttä yksilön elämää
raamittaville tekijöille. Ne on huomioitava läpi tutkimusproses-
sin niin haastatteluiden toteuttamisessa, aineiston analysoinnis-
sa, käsitteellistämässä kuin raportin kirjoittamisessakin. (Esim.
Lee 1993; Laitinen 2004.)

Anneli Pohjola (2003, 55–59) jäsentää arkaluonteisten aiheiden sensitiivisyyden vaatimuksia historiallisuuden, kontekstuaalisuuden, kulttuurisuuden, ideologisuuden, toiminnallisuuden, subjektiivisuuden ja poliittisuuden näkökulmista. Tutkimuksessani kaikki Pohjolan eettiset ja sensitiiviset vaateet ovat läsnä liittämisenä ja toisiinsa kietoutuneina. Lisäksi tutkimukseni naisri-
tisyys asettaa suuren painoarvon sukupuolisensitiivisyydelle. Tutkimuksessani sukupuolisensitiivisyys merkitsee sukupuolieron tiedostamista, herkkyyttä sukupuolierityisyydelle ja myös sukupuolten samankaltaisuudelle. (Ks. Ronkainen 1999a.) Tämä

edellyttää sukupuolisensitiivistä aineiston lukutapaa, herkkyyttä sukupuolittuneisiin kysymyksiin, jotka aina sisältävät kysymykset valtasuhteista, toiseudesta ja marginaalisuudesta (esim. Rojola 2004). Historiallinen sensitiivisyys tulee esiin tavassani tarkastella nuorten naisten elämäntulkua taaksepäin historiallisena ja ainutkertaisena, mikä edellyttää jokaisen naisen yksilöllisen elämäntulkun erilaisuuden kunnioittamista ja huomioimista. Pysähdyn naisten olemispaikkoihin, tunnelmiin ja ajatuksiin, joita pyrin ymmärtämään siinä määrin kuin toisen elämä on ymmärrettävissä. Kaikki tutkimukseni naiset ovat oman historiansa muokkaamia, he kantavat mukanaan paitsi omaa elämäntulkuaan myös sosiaalisen taustansa ja elämän rakenteellisten ehtojen määrittämää historiaansa. He palaavat elämäntulkuaan, menneisyyden tapahtumiin ja kokemuksiin, jotka he niivovat haastatteluhetkiin tilanteisiin.

Tutkimuksessani kontekstuaalinen sensitiivisyys on herkkyyttä yksilöiden ja toimintaympäristöjen ja niihin liittyvien tekijöiden ymmärtämiselle. Tutkimukseni naiset ovat kiinnittyneinä moniin erilaisiin toimintaympäristöihin, joissa arvot ja asenteet vaihtelevat ääripäiden välillä. Muun muassa koti, koulu sekä muut julkiset paikat, kuten kaupat ja virastot, ja huumeiden käytön ympärille rakentuneet toimintaympäristöt ovat naisten olemisen paikkoja, joissa heidän roolinsa ja niihin liittyvät odotukset voivat poiketa radikaalisti toisistaan. (Vrt. Oinas 2001.) Ne ovat paikkoja, joissa naiset merkityksellistävät elämäänsä, esittävät itseään, tulevat nähdyksi ja kohdatuksi.

Kulttuurinen sensitiivisyys merkitsee sekä makro- että mikrokulttuuristen tekijöiden näkemistä ja ymmärtämistä tutkimukseni naisten elämässä. Kulttuurisuus ymmärretään liian usein suppeasti samankaltaisuuksien – luokittelujen ja kategorisointien – jäsentäjänä. Moninaiset mikrokulttuuriset tekijät, kuten perheiden ja yksilön väliset toimintakäytännöt ja sidokset, räämittävät kuitenkin yksilöiden elämää. Ne sisältyvät kulttuurisuuteen ja välittyvät yksilön elämään. Tutkimuksessani kulttuurinen sensitiivisyys edellyttää yhtäältä kykyä nähdä tutkimukseni naiset makrokulttuuristen yleistävien jäsenysten yli, muuna kuin leimaavien kategorioiden edustajina. Yhtä tärkeää kuin makrokulttuurisesta kategorisoivasta ajattelutavasta irrottautuminen on ymmärtää mikrokulttuuristen tekijöiden merkitystä naisten elämässä. Mikrokulttuuriset tekijät korostuvat arkojen, traumaattis-

ten ja salailtavien asioiden käsittelyssä. Ne voivat näyttäytyä esimerkiksi lojaalisuutena erilaisia toimintaympäristöjä kohtaan, perhesalaisuuksien varjelemisena ja huume kuvioissa elävien kavereiden suojelemisena.

Ideologinen herkkyys pohjautuu ihmisten erilaisuuden ymmärtämiseen. Ihmiset tulkitsevat maailmaa erilaisista näkökulmista. Yksilöiden erilaiset lähtökohdat luovat ajattelutapojen ja arvojen välisiä jännitteitä. Tutkimuksessani ideologinen herkkyys kulminoituu kykyyni tiedostaa ymmärtämiseni rajat sekä reflektoida oman ja tutkimukseni naisten arvomaailman suhdetta. Rakenteellisella tasolla ideologinen sensitiivisyys haastaa minut pohtimaan huumeiden käytön taustaideoologioita. (Vrt. Lee 1993, 97; Pohjola 2003, 56.)

Toiminnallinen sensitiivisyys näkyy tutkimuksellisissa valinnoissani ja kohtaamisissani haastattelemieni naisten kanssa. Miten olen toiminut tutkijana, olenko antanut naisille riittävästi tilaa haastattelutilanteissa ja tutkimuksen raportoinnissa, millaiseksi suhteemme on muodostunut, miten kirjoitan heidän elämästään? Toiminnallinen sensitiivisyys kulminoituu käsite- ja näkökulmavalintoihin. Yksilöiden traumaattisten, intiimien ja arkojen aiheiden raportoinnissa asioiden nimeäminen edellyttää erityistä herkkyyttä. Sosiaalityön tutkimuksen tarkoituksena on parantaa tutkittavaa ilmiötä koskevien ihmisten ja ryhmien elämisen reunaehtoja, luoda ymmärrystä niistä rakenteellisista ja yksilöllistä tekijöistä, jotka luovat ja ylläpitävät marginalisoivia ja syrjäyttäviä valta-asetelmia. Pahimmillaan väärät ja epäsensitiiviset käsitevalinnat kääntyvät tutkimuksen päämäärää vastaan pahentaen tutkimuksen ihmisten elämää lietsoen ennakkoluuloja ja negatiivisia asenteita. (Vrt. Lee 1993, 99; Granfelt 2002; Pohjola 2003; 57; Törrönen 2005, 16.)

Subjektiiivisten kokemusten kuvaaminen edellyttää myös poliittista sensitiivisyyttä. Poliittiset ratkaisut välittyvät ihmisten arkeen sosiaalisina ongelmina ja epätasa-arvoisuutena sekä erilaisina marginalisoitumisprosesseina. (Pohjola 2003, 57.) Huumeiden käyttö on vahvasti politisoitunut aihe. Poliittiset linjanvedot raamittavat huumeita käyttävien yksilöiden asemaa yhteiskunnassa. Huumeita käyttävien naisten elämää määrittävät usein viranomaiset ja muut auktoriteetit kärjistäen olemassa olevia ongelmia ja luoden niistä koko ryhmää kuvaavia identiteettejä. (Vrt. esim. Juhila 2004; Törrönen 2005; Nätkin 2006;

Väyrynen 2006.) Tilaa naisten tulkinnoille omasta elämästään ja arjestaan ei jää. Heidän äänensä peittyi median, viranomaisien ja muiden asiantuntijoiden ääniin. Tutkijana edustan yhtä ääntä muiden valtaa käyttävien tahojen joukossa, haasteenani on tiedostaa tämä. Se edellyttää oman toiminnan refleктоimista.

Sensitiivisyyden vaatimukset kulminoituvat subjektiiviseen herkkyyteen. Tieteeltä vaaditaan usein objektiivisuutta ja neutraaliutta, johon pyritään häivyttämällä tutkijan toiminta esimerkiksi kielellisesti passiivimuotoa käyttämällä. Arkojen, traumaattisten ja piilossa olevien ilmiöiden näkyväksi tekeminen edellyttää kuitenkin kohtaamista, subjektien välistä kanssakäymistä, jossa tutkija ja tutkimuksen ihmiset ovat tutkimustoiminnan subjekteja (Laitinen 2004, 52–56). Subjektiivinen sensitiivisyys paikantuu kaikkiin ratkaisuihin, mitä tutkimuksessani olen tehnyt. Teoreettis-metodologisissa ratkaisuisani olen sitoutunut naisten näkökulman esiin tuomiseen, heidän omien kokemustensa näkyväksi tekemiseen – äänen antaminen naisille itselleen. Haastatteluja toteuttaessani ymmärsin, että joudun tarkasti miettimään, miten tutkimukseni raportoin, miten nimeän asiat ja tuon ne esille niin, etteivät ne ainakaan entisestään pahenna tai mystifioi tutkimukseni naisten elämää. Toisaalta ymmärsin, ettei kaudisteluakaan auta ketään. (Vrt. Pohjola 1994; Pösö 2002; Laitinen 2004.)

3.4 Tutkimukseni naiset

Kiinnostuksen kohteena olevan ilmiön tutkiminen edellytti paitsi huumeita käyttävien naisten löytämistä, myös heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseeni. Tutkimukseni viidentoista 17–27-vuotiaan naisen löytämistä ja kohtaamista helpotti se, että olin ollut huumeiden käytön ja käyttäjien kanssa tekemissä jo ennen tutkimukseni aloittamista ja ilmiö oli minulle ennestään tuttu myös tutkijana. Vuonna 2000 valmistuneessa pro gradu -tutkimuksessani pohdin nuorten päihdekeskeisen elämän merkitystä ja päihhteistä irtautumispyrkimyksiä raamittavia tekijöitä. Sosiaalityöntekijäksi valmistumisen jälkeen tein työtä nuorten huumeiden käyttäjien parissa nuorten huume- ja päihdeklinalla. Työssäni nuorten elämismaailmat tulivat minulle tutummiksi. Koska aloittelin tutkimustani jo huume- ja päihdeklinalla

työskennellessäni, kohtasin osan tutkimukseni ihmisten työni kautta. Myös huumetyönkenttä tuli minulle tutuksi, mikä omalta osaltaan auttoi löytämään ihmisiä haastateltavakseni. Kollegani auttoivat minua tavoittamaan huumeita käyttäviä nuoria naisia, osa tutkimukseni naisista otti minuun itse yhteyttä kuultuaan tutkimuksestani kavereiltaan, joita olin jo aiemmin haastatellut. Haastatteluja olen tehnyt pitkin tutkimusprosessiani, ensimmäiset vuoden 2003 keväällä ja viimeiset keväällä 2006.

Koska halusin tietoa nuorten naisten huumeiden käytöstä, valintakriteerinä oli, että tutkimukseeni osallistuvat naiset olivat olleet kosketuksissa johonkin huumeekuntoutustahoon. Pidin tärkeänä myös sitä, että tytöt ja naiset itse tiedostivat huumeiden käyttönsä. Naisten eri-ikäisyys oli yksi valintakriteerini. Halusin näin saada tietoa huumeiden käytön merkityksistä eri elämänvaiheissa. Ajattelin, että jos kaikki tutkimukseni naiset olisivat esimerkiksi äitejä, heidän kokemushistoriansa ja huumeiden käytön merkitykset olisivat äitiyskokemusten läpäisemiä. En tarkoita tällä sitä, että äitien kertomukset olisivat yhdenmukaisia vaan, että tulkintatilanteissa olisi enemmän samankaltaisia elementtejä. Eri-ikäisyyden ja elämän erivaiheisuuden ajattelen sen sijaan moninaistavan kuvaa huumeiden käytön merkityksistä.

Havainnollistaakseni tutkimukseni naisten haastatteluhetken elämäntilannetta, olen koonnut taulukon, josta ilmenevät naisten päihteiden käytön aloitusikä, huumeiden käyttö ja suhde palvelujärjestelmään. Haastattelemieni henkilöiden tunnistettavuuden ehkäisemiseksi olen antanut naisille tutkimusnimien. Olen nimennyt heidät siten, että nimien alkukirjaimet viittaavat naisen elämänvaiheeseen ja ikään. T-kirjaimella alkavat: Tiina, Tuuli, Tea, Talvi ja Teija ovat alaikäisiä. S-kirjaimiset Saara, Sofia, Sirpa, Seija ja Sini täysi-ikäisiä lapsettomia ja L-kirjaimen naiset Lea, Laila, Liisa, Linnea ja Leena ovat äitejä. Taulukko 1 havainnollistaa myös nimien ja ikävaiheen välistä suhdetta. Myös kaikkien muiden haastatteluissa esiin tulleiden henkilöiden kuten lasten, miesten ja muiden läheisten, nimet on muutettu.

Taulukko 1 Naiset, päihteiden käytön aloitusikä ja käytetyt aineet

	Päihteiden käytön aloitusikä	Käytetyt huumeet	Kuntoutus
Alaikäiset			
Tiina 17 v. (3 haast.)	12-v.	kovien huumeiden käyttöä 17- vuotiaasta (amfetamiini, opiaatit)	avo- ja laitostoutus, ls-sijoitus kesto 1 v.
Tuuli 17 v.	13-v.	kovien huumeiden käyttöä 16-vuotiaasta (amfetamiini)	avo- ja laitostoutus, ls-sijoitus 0,5 v.
Tea 17 v.	14-v.	sekakäyttö, kannabis, lääkkeet, alkoholi	avokuntoutus
Talvi 17 v.	13-v.	sekakäyttö, kannabis, lääkkeet, alkoholi, amfetamiinikokeilut	avo- ja laitostoutus, ls-sijoitus 2 v.
Teija 17 v.	12-v.	kovien huumeiden käyttöä 15-vuotiaasta (amfetamiini)	avo- ja laitostoutus, ls-sijoitus 1,5 v.
Täysi-ikäiset lapsettomat			
Saara 20 v. (2 haast.)	14-v.	kovien huumeiden käyttöä 17-vuotiaasta (amfetamiini, opiaatit)	avo- ja laitostoutus
Sofia 19 v.	14-v.	sekakäyttöä, kannabis, alkoholi	avo- ja laitostoutus, ls-sijoitus 4 v.
Sirpa 21 v.	14-v.	kovien huumeiden käyttöä 17-vuotiaasta (amfetamiini)	avo- ja laitostoutus, ls-tuki, nuorisopsyk.
Seija 20 v. (2 haast.)	12-v.	sekakäyttö, kannabis, lääkkeet, alkoholi	avokuntoutus, mielenterv + päihde
Sini 20 v.	14-v.	sekakäyttö, kannabis, lääkkeet, alkoholi	avokuntoutus, mielenterv. + päihteet

Aidit			
Lea 21 v. (3 haast.) 1 lapsi, asuu äidin kanssa	15-v.	kovien huumeiden käyttöä 17-vuotiaasta (amfetamiini)	avo- ja laitospun- tous
Laila 23 v. 1 lapsi, asuu isän kanssa	14-v.	kovien huumeiden käyttöä 16-vuotiaasta (amfetamiini)	avo- ja laitospun- tous
Linnea 23 v. (3 haast.) 1 lapsi, asuu äidin kanssa	13-v.	kovien huumeiden käyttöä 17-vuotiaasta (opiaatit)	avo- ja laitospun- tous
Liisa 25 v. 2 lasta, toinen asuu äidin kans- sa, toinen sijoitettuna	n. 15-v.	kovien huumeiden käyttöä 18-vuotiaasta (opiaatit)	avo- ja laitospun- tous
Leena 27 v. 3 lasta, 2 asuu äidin kanssa, 1 sijoitettuna	n. 15-v.	kovien huumeiden käyttöä 18-vuotiaasta (opiaatit)	avo- ja laitospun- tous

Tutkimukseeni osallistuneiden naisten elämänkulut ovat vaihe-
rikkaita ja koskettavia. Jokainen kertomus on ainutkertainen ja
intiimi kokonaisuus tapahtumiseen, kokemuksineen sekä niihin
liittyvine tunteineen ja ajatuksineen. Haastattelemani naiset ei-
vät muodosta käyttötavoiltaan heterogeenista kuvaa huumeita
käyttävistä naisista, vaan ovat sillä tavoin erityinen ja valikoitu-
nut ryhmä, että heidän kaikkien huumeiden käyttöä voi pitää on-
gelmakäyttönä. Erilaiset käyttötavat (liite 1) tulevat esiin elämän
eri vaiheissa, mutta jokaisen heistä on jäänyt kiinni aineisiin
jossakin vaiheessa elämäänsä. Yhteistä naisille on huumeiden
käyttö, elämä huume kuvioissa sekä särkevät ja traumatisoivat
kokemukset, jotka ovat kriisiyttäneet elämää. He kaikki ovat
aloittaneet päihteiden käyttönsä alkoholilla, jonka rinnalle on
melko pian tullut huumeiden käyttö. Lähes kaikki ovat aloitta-
neet huumeiden käytön jo varhaisnuoruudessa 12–14-vuotiaa-
na, ainoastaan kaksi vasta myöhemmin huumeita käyttävän mie-
hen rinnalla ja äitiyden konfliktoiduttua. Osalla naisista on ollut
myös mielenterveysongelmia, masentuneisuutta ja itsetuhoisuut-

ta. Yhdellätoista on ollut niin sanottua kovien huumeiden, amfetamiinin ja opiaattien käyttöä, kahdeksan heistä on käyttänyt niitä suonensisäisesti. Kovien huumeiden käyttö on alkanut 15–20 vuoden iässä. Kolmella huumeiden käyttö on rajoittunut kannabikseen ja satunnaiseen lääkkeiden sekä alkoholin runsaaseen käyttöön. Kaikki ovat huumeiden käytön takia joko avo- tai laitokuntoutuksessa tai molemmissa.

Kaikki tutkimukseni naiset ovat seurustelleet tai eläneet parisuhteessa, myös heidän kumppaninsa ovat huumeiden käyttäjiä. Äideistä Linnean, Liisan, Lailan ja Leenaan miesystävät ovat olleet vankilassa huumeiden käytön ja siihen liittyvän oheistoiminnan seurauksesta. Jokainen äiti on ollut kosketuksissa lastensuojeluun (ks. taulukko 1). Liisan kahdesta lapsesta nuorempi lapsi asui kotona vanhempiensa kanssa, vanhempi lapsi oli sijoitettuna. Leenan lapsista kaksi asui kotona äidin kanssa, ja yksi oli sijoitettuna. Linnean lapsi asui äidin kanssa ja Lailan lapsi vuoroin kummankin vanhemman luona.

Koska valintakriteerinä oli naisten eri-ikäisyys, haastatteleminen naisten ikähaitari on suhteellisen suuri. Nuorimmat naisista olivat haastatteluja toteuttaessani 17-vuotiaita, vanhimmat 27-vuotiaita. Iän, elämäkokemusten ja -vaiheiden erilaisuus heijastuu tutkimukseni naisten tulkintaan huumeiden käytöstä ja elämästä huume kuvioista. Vanhimmat naiset ovat äitejä, heillä on tai on ollut myös pitkä suhde huumeita käyttävään mieheen. Heidän kertomuksensa ovat äitiyden ja huumeita käyttävän miehen puolisona olon sävyttämiä. He ovat myös joutuneet monin eri tavoin vastatusten huumeiden käytöstä johtuvien ongelmien kanssa. Nuorimmat naiset elävät vielä selkeästi nuoruusvaihetta. Heillä käytön aloittamisesta on vasta vähän aikaa. Tämä heijastuu heidän suhteeseensa huumeisiin ja niiden edustamiin asioihin. Toisaalta nuorimmatkin naiset ovat olleet huume kuntoutuksessa eli jokin ulkopuolinen taho on puuttunut heidän huumeiden käyttöönsä. Heitä on sijoitettu perhekoteihin ja he ovat asioineet nuorten huume kuntoutusinstansseissa. Näin ollen he ovat joutuneet pohtimaan huumeiden käytön ja huume kuvioiden merkitystä omassa elämässään. Tehdäkseni näkyväksi elämänvaiheen merkityksen olen päättänyt käyttämään nuorista naisista termejä tytöt ja naiset. Termillä tytöt viitataan nuoruuden ja tyttöyden aikaan. Naiset termiä käytän kirjoittaessani nuoren aikuisuuden ja äitiyden ajasta.

3.5 Haastattelujen toteutus ja aineiston tuottama tieto

Haastattelujen toteutusta ohjasivat laadullisen haastattelututkimuksen yleiset periaatteet ja eettiset ohjeet (esim. Hallamaa ym. 2006). Haastattelut perustuivat tutkimusteni naisten vapaaehtoisuuteen ja henkilökohtaiseen suostumukseen. Alaikäisten osalta portinvartijan roolissa olivat myös eri kuntoutusinstanssien työntekijät, jotka harkintansa mukaan kertoivat tytöille tutkimuksistani ja kysyivät heidän halukkuuttaan osallistua siihen. Kaikkien alaikäisten kohdalla olen saanut luvan haastatteluihin työntekijöiltä ja ennen kaikkea nuorilta itseltään. Yritin ottaa yhteyttä nuorten vanhempiin, mutta tavoitin vain osan. He suostuivat nuortensa haastatteluihin. Koska nuorimmatkin olivat haastateltuja tehdessäni jo lähempänä kahdeksaatoista kuin seitsemätoista vuotta ja olivat eläneet pitkiä aikoja pois vanhempiensa luota, pidin heidän omaa halukkuuttaan tärkeimpänä tekijänä tutkimushaastattelujen toteutukselle. Tätä päätöstä oli tukemassa kuntoutusorganisaatioiden työntekijöiden harkinta ja kontrolloiva rooli tutkimukseen valikoituvista henkilöistä.

Haastattelutilanteista pyrin tekemään mahdollisimman avoimia; kerroin naisille tutkimukseni päämäärän ja omat velvollisuuteni luottamusksymysten ja muiden eettisesti herkkien asioiden suhteen. (Vrt. Lee 1993.)

Sanna: Mie kerron nyt itsekin siitä, että miks mie olen tullu tänne. Mie olen yliopistolla tutkijana, aikasemmin olen ollu sossuna ja tehnyt töitä nuorten huume klinikalla. Elikkä nyt olen tutkijana, ja mulla on tietyt velvollisuudet ja vastuut. Se mitä sie mulle kerrot ja mitä me jaamme, mie en saa kenellekään kertoa, kuka ne on mulle kertonu. Ja sitten, kun mie kirjoitan tutkimusraportin, niin minun pitää turvata, että sie et oo tunnistettavissa. Että varmaan käytän semmosia yleisiä kommentteja. Mie tutkin sitä, että mitä erityistä naisten ja tyttöjen käyttöön liittyy. Se on se minun juttu, että mie yritän saada naisten ja tyttöjen oman äänen kuuluville, eikä niin, että esimerkiksi sosiaalityöntekijä tai päihdetyöntekijä kertomassa ja sanomassa siitä asiasta. Mie haluan kuulla, että mitä sie haluat sanoa asiasta. Sie saat sanoa, mitä sie haluat sanoa ja olla sanomatta, mitä sie et halua sanoa. Sulla on

siihen ihan vapaus.

Koska haastatteluissa puhuttiin intiimeistä ja sensitiivisistä aiheista, pidin tilan antamista naisille välttämättömänä. Koetin luoda tilanteista mahdollisimman avoimia, sellaisia, joissa vaikeista elämäkokemuksista puhuminen mahdollistuu. Haastattelutilanteissa koetin olla mahdollisimman avoin naisten kertomuksille. Tämä merkitsi pyrkimystä myötä elävään kuunteluun ja empaattiseen läsnäoloon sekä jakamiseen. Tässä mielessä haastatteluasennettani voi nimittää empaattiseksi. Granfelt (1998, 25–28) mukaan empaattinen asennoituminen merkitsee halua olla avoimena toisen kertomukselle, pyrkimystä ymmärtää kertojaa ja helpottaa hänen oloaan. Empatian kautta voidaan kaataa ymmärtämisen raja-aitoja haastattelijan ja haastateltavan väliltä. Koin haastattelumetodini sopivan hyvin sensitiiviseen otteeseeni ja fenomenologiseen metodiini. Se antoi naisille tilaa kertoa elämästään heidän omista lähtökohdistaan ja itse haluamistaan näkökulmista.

Haastattelumetodissani oli myös elämäkerrallisia piirteitä. Haastattelutilanteissa naiset kertoivat minulle elämän varrella kertyneistä episodeista ja tapahtumista, jotka olivat kokeneet merkityksellisiksi haastatteluhetkisille tilanteille. Tällä tavoin he rakensivat fragmenttisista ja satunnaista tapahtumista hallittavissa olevaa kertomusta itsestään. Päämääränä oli merkityksellistä menneisyyden tekoja, toimia ja kokemuksia, luoda kuvaa siitä keitä he ovat ja miten he ovat päätyneet siihen tilanteeseen ja paikkaan missä haastatteluhetkellä olivat. (Vrt. Gergen & Gergen 1984; Bruner 1987; Huotelin 1996, 16; Vilkkonen 1997, 77; Hänninen ja Valkonen 1998; Komulainen 1998.)

Naisten persoonalliset tavat olla maailmassa ja tulkita sitä rakensivat tilanteita ja haastattelujen sisältöä. Persoonallisten erojen rinnalla naisten elämänvaiheet olivat merkityksellisiä sille, minkälaista tietoa haastatteluissa syntyi. Nuorimpien naisten kertomuksissa painottuivat muun muassa suhteet omiin vanhempiin, kouluun ja kaveripiireihin. Koska heidän käyttöönsä oli puututtu ensimmäisiä kertoja vastikään, myös interventioiden merkitys pohditutti heitä. Äitien kertomuksissa vanhemmuus ja muut aikuiselämän vaatimukset korostuivat. Joillakin naisista oli juuri haastattelujen aikaan menossa jokin elämää ravisteleva episodi, esimerkiksi kuntoutuskuvioihin tai asumiseen liittyvä, joka

sai suuren painoarvon haastattelussa.

Haastattelut toteutin perhekodeilla, avo- ja laitoskuntoutusklinikoilla sekä naisten kodeissa, osan myös omassa työhuoneessani yliopistolla. Siinä määrin kuin se oli mahdollista, naiset saivat itse valita haastattelupaikat. Merja Laitinen (2004, 65) toteaa, että haastattelupaikan pitäisi olla turvallinen, yksityinen ja rauhallinen. Paikat, joissa haastattelut tein, eivät olleet kaikilta osin tällaisia. Naisten kodit, perhekotien ja laitoskuntoutusklinikoiden omat huoneet olivat naisille yksityisiä ja tietyllä tapaa turvallisiakin ympäristöjä. Rauhallisia ne eivät välttämättä olleet. Naisten kodeissa lapset ja lemmikkieläimet veivät välillä huomionni. Ne toivat naisten arjen lähelle ja mahdollistivat arjen asioiden jakamisen. Huume kuntoutusklinikoiden tilat olivat sekä naisille että minulle ”ei kenenkään maata”, oma työhuoneeni puolestaan oli minun tilani. Omanlaisen ulottuvuuden tilanteille antoi se, että tunsin osan naisista ennestään käytännön työstäni. Näissä tapauksessa meillä oli jo yhteistä historiaa, rooli toistemme elämässä ja tietynlainen käsitys toisistamme ihmisinä. Haastattelupaikka jäi tällöin toissijaiseksi, sen sijaan vuorovaikutussuhteemme rakensi paikan ja tilan, joka määritteli keskustelujen etenemistä. Vaikka tunsin naiset ennestään, poikkesivat tutkimukseni haastattelutilanteet käytännön työtilanteista. Olimme molemmat eri rooleissa. En enää ollut tyttöjen kanssa työtä tekevä sosiaalityöntekijä, eivätkä haastattelemani naiset enää olleet asiakkaitani.

Ensimmäisissä haastattelutilanteissa ennestään tuntemieni naisten kanssa huomasin hyppääväni sosiaalityöntekijän ammattirooliini. Terapoin ja hain ratkaisuja, tarjosin vaihtoehtoja ja pyrin voimavaraistamaan. Vaikka asennoitumiseni oli sinällään haastattelumetodini mukainen, olin mielestäni liikaa asiantuntija. Työstäni klinikalla oli liian vähän aikaa. Käytin asiantuntijavaltaa, kun minun olisi pitänyt vain ihmetellä ja jakaa. Myöhemmin tehdyissä haastatteluissa olen selkeästi etäännytynyt klinikan sosiaalityöntekijän roolista. Kysyn asioita, en tarjoa vaihtoehtoja tai ratkaisuja, olen empaattinen, kuuntelen ja jaan. Huomionarvoista on, että tytöt joiden kanssa olin työskennellyt, pitivät tutkijan rooliani jollakin tapaa vapauttavana. Enää en ollut sosiaalityöntekijä, joka voi sanktioida tai on velvoitettu lastensuojeluilmoitusten tekoon. Tytöt kertoivat minulle asioita, joista eivät uskaltaneet puhua työskennellessäni sosiaalityöntekijänä.

Minulle asetelma aiheutti aluksi eettisen ristiriidan, joka kulminoitui erilaisiin ammattirooleihini sekä näihin liittyviin vastuisiin ja velvollisuuksiin. Asiaa pohdittuani ymmärsin, että olen nyt kuulemassa naisten elämästä tutkijana, eikä yhdessä tuottamamme tieto ole ristiriidassa sosiaalityöntekijänä saamaani informaatioon. Vaikka tytöt olivat jättäneet sosiaalityöntekijälle sanomatta asioita, joiden pelkäsivät vähentävän heidän autonomiaansa, oli ratkaisut jo tehty. Heidän huumeiden käyttöä sekä siihen liittyviä muita ongelmia hoidettiin jossakin sosiaali- tai terveydenhuollon instanssissa. Tutkimushaastatteluissa tytöt pääsivät kertomaan asioista, jotka olivat jääneet yhteisten vaikenemisten taakse, mutta joiden vuoksi heidän elämänsä oli puututtu. Uusi roolini tutkijana mahdollisti asioiden kertomisen, niihin liittyvien tuntemusten ja ajatusten reflektoinnin.

Haastattelutilanteet venyivät usein pitkiksi, ne kestivät puolestatoista tunnista kolmeen tuntiin. Pidimme välillä tupakkitaukoja ja joimme kahvia, levähdimme usein tiivistunnelmaisen ja osin raskaiksikin käyneiden keskustelujemme lomassa. Vaikka olin laatinut haastattelutilanteisiin väljän teemarungon lähinnä tueksi itselleni, unohtui se pääsääntöisesti laukkuni pohjalle. Naisten fragmenttiset kuvaukset elämän nurjista puolista, lapsuuden vaille jäämisistä, nuoruuden menetyksistä, elämää horduttaneista vaikeista elämäntilanteista ja tapahtumista sekä niihin liittyvistä pohdinnoista ja tunnelmista olivat vaikuttavia. Haastattelujen jälkeen olin usein väsynyt ja ymmälläni. Aistin naisista, miten vaikeaa menneisyyden tapahtumiin ja kokemuksiin palaaminen oli. Kyselin itseltäni, mikä minut suhteellisen keski- luokkaista elämää elävän tutkijan oikeuttaa penkomaan naisten elämää. Mitä aion heiltä saamalla tiedolle tehdä, miten käytän sitä? Tutkijan vastuu tuntui välillä raskaalta, sillä olin kosketuksessa naisten vaikeisiin ja salattuihin elämänalueisiin.

Lukiessani litteroituja haastatteluja havaitsin, miten vaikeaa joistakin asioista kertominen oli naisille. Usein kipeimpiä kokemuksia käsiteltiin sivulauseissa, ikään kuin ohi mennä. Jos aistin, etteivät naisen halunneet puhua asiasta enempää annoin asian olla. Osa naisista puhui käsittämättömästä ja määrittelemättömästä pahasta olostako koko haastattelujen ajan. Pahaan olon viittaavat ilmaisut toistuivat näissä kertomuksissa useita kymmeniä kertoja.

Sirpa: Minä oon ollu tosi itsetuhoinen niinku ala-asteesta lähtien. Tai siis oon aina haaveillut vaan siitä – mutta en siis silleen oo tehny itselle mitään. Mutta minä oon vaan aina haaveillu siitä, kun on ollut niin kun tosi raskasta silleen ja keväällä vielä niinkö ei missään oo ollu hyvä olla, siis silleen niin kun ahistanut. (21 v.)

Vaikka joidenkin naisten kertomukset olivat pahan olon läpäisemiä, jää paha olo määrittelemättä tai siitä viittaavista kokemuksista puhutaan vain pintapuolisesti sivulauseissa. Kytken asian tiedon tuottamiseen. Haastatteluissa oli tarkoitus puhua huumeiden käytöstä ja elämästä huume kuvioissa, ei esimerkiksi lapsuuden traumaattisista kokemuksista, kuten vanhempien alkoholin käytöstä tai väkivaltaisuudesta, inestin uhriksi joutumisesta tai elämää ravisuttavista menetyksistä. Huumeiden käytöstä puhuminen ankkuroituu kuitenkin usein näihin asioihin. Keskustelumme kulki lähes huomaamatta niihin. Olimme astuneet vaietuille ja salaisille elämänalueille, joista puhuminen oli naisille vaikeaa. Tutkijana koin olevani vastuussa tästä. Haastattelujen lopussa palasin naisten tuntemuksiin. Osalle soitin jälkeinpäin, osan kanssa sovin uusintahaastatteluista ja mahdollisuudesta keskustella esillä olleista asioista jälkikäteen.

Viidestätoista naisesta kuuden kohdalla tein myös uusintahaastatteluja, kysyin ajatuksista sekä tuntemuksista, joita haastattelu oli nostanut pintaan. Uusintahaastatteluissa kävimme lävitse aikaisempia haastatteluja, päivitimme naisten elämäntilannetta ja palasimme teemoihin, jotka olivat jääneet edellisissä haastatteluissa askarruttamaan, kesken tai ilmaan.

Tein uusintahaastatteluja myös silloin, jos naisen elämässä oli tapahtumassa jotain mullistavaa, johon jompikumpi meistä halusi palata. Esimerkiksi yksi naisista odotti lasta ensimmäisen haastattelun aikana. Haastattelin häntä kolmesti eli ensimmäisen kerran alkuraskauden aikaan toisen kerran raskauden loppupuolella ja kolmannen kerran puolivuotta lapsen syntymän jälkeen. Päädyimme tällaiseen ratkaisuun, koska halusin tietää mitä raskauden eteneminen ja lapsen syntymä merkitsevät naiselle.

Haastattelujen teon lopetin käsikirjoituksen edetessä ja viidessä aikani. Välillä tuntui, että teen vielä yhden tai kaksi lisähaastattelua, mutta mittavaksi painunut aineistoni ja kirjoitusprosessini eteneminen saivat minut toisiin ajatuksiin. Olin

saavuttanut saturaatiopisteen, enkä nähnyt enää tarpeelliseksi kerätä lisää aineistoa.

3.6 Aineiston analyysi ja kulku

Teoreettis-metodologiseksi sitoumukseksi valitsemani fenomenologinen asenne merkitsee tutkimuksestani pyrkimystä olla avoimena itselleni vieraalle kulttuurille. Olen yhä uudelleen palannut aineistooni ja löytänyt sieltä aina jotakin uutta, kiinnostavaa ja merkityksellistä. Olen havainnut, että aineistoa voi lukea tuhansin eri tavoin ja aina avautuu uusia analyttisesti houkuttelevia maailmoja ja uusia ihmettelyn aiheita. Aineiston lukeminen avoimella asenteella fenomenologisessa hengessä on jatkuvaa havaintoja tekoa, joka avaa aina uusia oivalluksia ilmiöstä (vrt. esim. Heinämaa 2000; Lehtomaa 2005).

Pertti Alasuutari (1994, 30) yksinkertaistaa laadullisen analyysin kaksivaiheiseksi: havaintojen pelkistämiseksi ja arvoitusten ratkaisemiseksi. Vaikka aineiston analyysivaihe on ollut pitkä ja monivaiheiselta tuntuva, tunnistan analyysiprosessistani nämä vaiheet. Niitä on kuitenkin hankalaa erottaa toisistaan. Haastattelujen toteutus, niiden litterointi, uusien haastattelujen tekeminen sekä jo litteroitujen haastattelujen lukeminen ja havaintojen pelkistäminen teemoiksi kietoutuvat tutkimusprosessissa toisiinsa. Tällaisena havaintojen teko on jatkuva prosessi, joka jatkunee vielä tutkimukseni valmistuttua. Puhumattakaan arvoitusten ratkaisemisesta – se ei pääty koskaan. Ihmisen elämä ei etene suunniteltujen kaavojen tai luotujen teorioiden mukaan vaan elämä voi aina yllättää ennakoimattomuudellaan. Tällaisena ihminen ei kykene täysin ymmärtämään edes omaa elämäänsä ja ratkaisujaan, saati, että hän voisi ymmärtää toisten ihmisten elämää. Tässä mielessä tutkimusaihe karkaa aina tutkijalta (Silverman 1987), ja analyysi on kuvaus ihmisten elämästä tiettyjen aikaan ja paikkaan sekä ihmisiin sidottujen reunaehtojen puitteissa. Tämä ei kuitenkaan vähennä tutkimuksen arvoa, vaan omalta osaltaan lisää tietoa ilmiöistä ja luo parhaimmillaan ymmärrystä tutkimuksen ihmisten elämästä.

Toiseutta koskevien tutkimusten metodologisia kysymyksiä pohtinut Jukka Törrönen (2005, 25–26) toteaa, että tehtäessä tutkimusta marginaalissa elävien ihmisten omista näkökulmista on

vaarana, että tutkimukseen osallistuvien ihmisten elämää normalisoidaan liian nopealla ja mutkattomalla asioiden ymmärtämisellä. Tutkija voi ottaa aineistoon turistin asenteen ja analysoida siitä vain ne kohdat, jotka jotenkin poikkeavat hänen omasta elämäntyylistään ja vaikuttavat eksoottiselta. Tutkija voi myös sortua tutkimustensa ihmisten elämän yliromantisointiin. Tällöin tutkimuksen ihmisten elämästä rakennetaan kärsimysnäytelmä, jossa ympäröivä yhteiskunta näyttäytyy kaiken pahan alkuna ja juurena. Näkökulmien runsauden ja itselle tuntemattomien äänien kuuleminen edellyttää tutustumista, ilmiöön palaamista useita kertoja ja sen näkemistä eri puolilta. Erilaisten analyysivälineiden hyödyntäminen auttaa tutkijaa viivyttämään asioiden liian nopeaa ja kritiikitöntä ymmärtämistä. Kun huono-osaisten tai marginaalissa elävien elämää analysoidaan havainto-, haastattelu- ja tekstiaineistoista, on niitä hedelmällistä lähestyä maailmoina, jotka ovat sisältävät tutkijalle vieraita kokemuksia, ääniä ja näkökulmia.

Naisten huumeiden käyttö on ilmiö, joka on sensitiivisyydessään korostanut tutkijan vastuuta asioiden esittämistä ja haastanut keskustelemaan aineiston kanssa aina uudelleen. Tutustumiseni aineistooni, keskusteleminen sen kanssa ja havaintojen tekeminen siitä alkoi jo haastatteluja toteuttaessani, jolloin kirjoitin huomioitani ja tunnelmia tutkimuspäiväkirjaani. Litteroituani haastattelut tekstuaaliseen muotoon havaintovaihe sai uuden ulottuvuuden. Luin haastattelut useaan otteeseen, luin niitä eri näkökulmista, eri aikoina ja erilaisissa tunnelmissa. Lukiessani haastatteluja tein papereiden reunoille merkintöjä, joissa nimesin tekemiäni havaintoja ja esitin kysymyksiä itselleni. Tein esimerkiksi merkinnän ”puhetta väkivallasta” ja kirjoitin perään kysymyksiä ”mihin liittyy, mitä merkitsee naisen elämässä, millaisia muotoja saa”. Lukemisen ohessa tein uusia ja uusintahaastatteluja, joita osin ohjasivat aikaisemmista haastatteluista tehdyt havainnot. Ensimmäiset haastattelut tehtyinä tutkimukseni ihmisten kokemukset täyttivät elämäni, mietin haastattelemieni naisten kohtaloita. Tarvitsin välimatkan aineistooni, jotta näkisin sen uudessa valossa. Riitta Granfelt (1998, 29–30) kirjoittaa, kuinka hän jossakin kohden tutkimusprosessia menetti kosketuksensa aineistoonsa lähes täysin. Minulle kävi päinvastoin, energiani kiinnittyi haastatteluihin. Kuten Granfelt, havaitsin tauon olevan hyväksi analyysin etenemiselle. Se mah-

dollisti ajattelun ja tunteiden yhdistämisen aineiston analyysisä. Etäisyys auttoi ymmärtämään, ettei tutkimuksessa ole kyse pelkästään naisten elämästä kirjoittamisesta, he eivät esiinny tutkimuksessa elävinä ja kokevina ihmisinä, vaan tutkimusraportti rakentuu naisten ja tutkijan yhdessä tuottaman tiedon pohjalta – tulkinnan tulkintana. (Vrt. Ronkainen 1999a, 17–19.)

Pidettyäni tauon palasin aineistoni pariin. Luin sitä jälleen uusin silmin. Aineiston rönstyilevyyden taltuttaakseni rakensin haastatteluista pelkistettyjä kertomuksia naisten elämästä, joissa kuvasin huumeiden käytön merkitystä heidän elämänsä eri vaiheissa. Nämä kertomukset auttoivat hahmottamaan naisten elämää kokonaisuutena, mutta antoivat naisten elämästä liian kategorisen kuvan. Koin tällaisen juonirakennetyyppisen tarkastelun myös vieraaksi lähestymistavalleni. Tutkimukseni ihmisten äänet ja näkökulmien moninaisuudet eivät enää tulleet riittävästi esiin.

Palasin alkuperäiseen havainnointitapaani. Nyt apuvälineenä oli laadullisen aineiston käsittelyyn tarkoitettu Atlas.ti-tietokoneohjelma, joka auttoi minua hallitsemaan mittavaksi kasvaneen aineistoni. Kävin aineistoni ensin lävitse haastatteluhaastattelulta. Tein avointa koodausta, nimesin havaintojani ja kirjoitin niistä lyhyitä ”memoja”, joissa pohdin asioiden merkityksiä ja yhteyksiä. Memot sisälsivät ensimmäiset teoreettiset havaintoni ja analyttiset yritykseni. Tällainen käsittelytapa tulee lähellä Anselm Straussin ja Juliet Corbinin (1991; 1997) Grounded-teoriaa, jonka päämääränä on muodostaa teoria laadullisesta aineistosta käsin. Sen nähdään soveltuvan hyvin sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, joista tiedetään vähän, ja jotka perustuvat kokemukselliseen tietoon.

Koodilistaan kertyi 120 erilaista teemaa. Havainnot olivat saaneet ensimmäiset nimensä, kuten asuminen, elämäntilanne, epäluottamus, haaveet, hallintayrityksiä, harrastukset, joista olin tehnyt tulkintoja memoihin. Ensimmäisen koodauksen havainnot olivat kokonaisuutena esimerkiksi tällaisia:

Koodi: Aineiden hankinta ja sukupuoli

Talvi: Tyttöjä kohellaan paljon varovaisemmin ku poikia. Mutta taas, tai niinku miehiä. Mutta siis tämä, että jos, tuota, että ihan sama, että jos oot tyttö tai poika. Jos sää meet tavallaan vasikoimaan jonku homman, ni sulle käy ihan saman, samalla tavalla niinku, että. Et niinku se käy ihan samalla ku pojillekin. Et se on aika säälimätöntä. Mut siis kyllä tyttöjä kohdellaan silleen paljon erilaisemmin ku toisia poikia. Että on siitä silleen ehkä hyötyä, että saa tavallaan kauniimman kohtelun.

Memos:

MEMO: ME - 16.08.05 [7] (Super, 16.08.05 13:55:21)

Type: Memo

Talvi kertoo tyttöjen kohtelun olevan kauniimpaa kuin poikien. Toisaalta tietyt rikkomukset, kuten vasikoiminen, ovat sellaisia, josta rangaistaan raakasti sukupuoleen katsomatta. Talvi pohtii tyttöjen hyväksikäytetyksi tulemisen problematiikkaa. Hän tuo esille, että kyse on myös kokemuksellisesta asiasta, ja esimerkiksi hän itse ei koe joutuneensa hyväksikäytetyksi, vaikka seurusteli huumeita käyttävän pojan kanssa. (Hox! Katso ja vertaa Saaran kertomukseen seurustelusuhteista [kohta jossa hän sanoo seurustelun olevan muuta kuin rakkautta.]

Avoimen koodauksen jälkeen siirryin tarkastelemaan asioiden suhteita, vertailemaan koodien alle kertyneitä sitaatteja sekä niihin kytkeäni memoja. Näin pystyin näkemään aineistoni moniäänisyyden uudessa valossa, kokemusten merkityssisältöjen erilaiset vivahteet alkoivat hahmottua ja ilmiön moninaisuus tulla näkyväksi. Kysyin, millaisia merkityksiä nimeämiini koodeihin ankkuroituu. Aloin siis hahmotella arvoitusten ratkaisuja. Havaitsin, että tekemäni havainnot täytyy järjestää ja niille on löydettävä yhteisiä nimittäjiä, aloin siis luokitella havaintojani. Yhdistelin niitä toisiinsa ja järjestin niitä aikajärjestykseen, jolloin elämäkulullinen analyysiperspektiivi tulee mukaan tarkasteluuni. Havaitsin, että naisten huumeiden käytölle antamat merkitykset vaihtelevat sen mukaan, mitä elämänvaihetta he kuvaavat. Pysin luomaan käsitteitä, joilla yritän kuvata elämänvaiheisiin liittyviä merkityksiä yleisellä tasolla, mutta siten, että

niiden alle mahtuu naisten moniäänisyys ja huumeiden käytön erilaiset merkityssisällöt sekä niihin kytkeytyvät tapahtumat, tuntemukset ja ajatukset. Näin rakentuivat tutkimukseni empiiristen lukujen pääteemat ja myös tutkimukseni rakenne, jossa huumeiden käytön ja huume kuvioiden merkityksellistymistä kuvataan naisten elämänkulun eri vaiheissa. Huumeiden käytön aloittamiseen liittyviä merkityksiä kuvaan yleiskäsitteellä ”lupa-ukset”, huumeiden käytön ongelmoitumisen vaiheen merkityksiä kuvaan ”irrallisuuden”, ”kiinnittymisen” ja ”kiinnijäämisen” käsitteillä. Näihin neljään käsitteeseen ankkuroituu myös huume kuvioista irrottautumisen ja valtakulttuuriin kiinnittymisen haasteet.

4 NAISET KERTOIVAT HUUMEIDEN KÄYTÖN LUPAUKSET

4.1 Erottautumisen ja jännityksen mahdollisuus

Päihdekysymysten osalta nuoruus on kokeilujen, itselle sopivan päihteen käyttötavan etsinnän ja päihdeasenteiden luomisen aikaa. Syitä nuorten päihde- ja huume-kokeiluihin on pohdittu useista eri näkökulmista. Psykologiset, sosiologiset, lääketieteelliset ja hengelliset selitysmallit tekevät näkyväksi päihteen kokeilujen, käytön ja hoidon taustoja, sen syitä ja seurauksia kunkin omista lähtökohdista ja tiedon intresseistä. Yhdessä ne muodostavat erilaisista tulkinnoista koostuvan kokonaisuuden päihdeproblematiikan moniulotteisuudesta. Nuorten päihdekokeilut kytketään elämää ravistaviin siirtymäriitteihin, identiteetti- ja itsenäistymishaasteisiin sekä itsetuntokysymyksiin. Myös tutkimukseni naisten elämässä ensimmäiset päihdekokeilut ovat tapahtuneet varhaisnuoruudessa 12–14 vuoden iässä.

Tuuli: No 13. (17 v.)

Seija: No, niin hirveältä ku se kuulostaa, niin kahdentoista ikävuoden aikaan mie jo otin paria iltaa viikossa. (20 v.)

Linnea: Ensimmäisenä mä oon – Varmaan 12-vuotiaana mä alotin juomaan. Ja tuota... silleen satunnaisesti joku saatto tuua tota... että tuli poltettua kukkaa tai muuta ja jottain nappeja syötyy, mut... se oli semmosta säheltämistä, mut 19-vuotiaana oikeestaan alottanu sitte vasta muut. Ensin silloin ku oon Leevin tavannut niin.. Silloin oikeestaan alottanu. (23 v.)

Huolimatta huumeiden käytön lisääntymisestä kaikki tutkimukseni tytöt ovat aloittaneet päihteen käytön alkoholilla. Ainerepertuaari on kuitenkin laajentunut varsin pian huumausaineisiin. Kulttuurimme pääpäihteen, alkoholin ja tupakan, on nähty symbolisoivan aikuisten maailmaa, lapsilta kiellettyä mutta aikuiselle sallittua toimintaa, johon nuorten mielessä kytkeytyy ”kielletyn hedelmän” houkuttavuus (esim. Hägglund ja Pylk-

känen 1976, 9; Scarpatti & Datesman 1980, 72; Newcomb & Bentler 1988, 13; Kemppinen 1997). Tutkiessaan yläasteikäisten nuorten päihteiden käyttöä Jaana Jaatinen (2000) havaitsi 7. luokalle siirtymisen merkitsevän nuorille haastetta esittää itsensä isompana ja aikuisempana. Varhaisteini-ikäiset nuoret ajattelevat päihteiden käytön mahdollistavan pääsyn vanhempien nuorten seuraan. Osalla tutkimukseni tytöistä huumekekeilut merkityksellistyvät samalla tavoin aikuistumisriitteinä. Muun muassa Laila kytkee toimintansa aikuistumispyrkimyksiin.

Laila: Mullehan oli vähän ollu siitä 13-vuotiaasta asti selvä, että mie haluan kokeilla kaikkia aineita ja kaikkea. Minä ihan tietoisesti hommasin itseni semmoiseen seuraan, mistä mie tiesin, että varmaan saisin kaikkia myrkkijä.

Sanna: Mitä sie oot kaikkia kokeillu?

Laila: Kaikkia muuta paitsi heroinia. Vähän niinkö... siis tuommoisia ihan normaalijuttuja. Varmaan joku osana aikuistumistahan se oli. Eihän se muuta voi olla, mutta en tiää, mistä se johtuu, että jos minä teen, tosi tietosesti vielä, enhän minä oo kellekään sitä sanonu, mutta minä hakeu'uin aina semmoseen seuraan. Tuolta mie saanki pilveä, joo. Ja kaikki lääkkeitä, joo. Ja sitte määhä halusin vähän vauhtia, niin "Pitääpä vaihtaa seuraa." Niin se meni. Se oli joskus 15–16, ko alotin sen. Kaikenlaisten myrkkijien kokeilemisen. (23 v.)

Laila kuvaa huumekekeiluihin hakeutumisen olleen tietoista ja suunnitelmallista. Hänen kertomuksesta välittyy kuva, jossa yhdistyvät oman paikan hakeminen ja lapsen epävarmuus sekä usko itsenäisiin valintoihin ja valinnan vapauksiin. Eri aineet symbolisoivat erilaisia asioita. Aineen vaihtuessa toiseen myös seura vaihtuu. Kyseessä on itsen sisään ajaminen huumekekeiluihin ja sellaisen seuran löytäminen, joka tyydyttäisi sosiaalisia, emotionaalisia ja toiminnallisia tarpeita (vrt. Kontula 1992, 42–50; myös Hägglund ja Pylkkänen 1976, 31).

Laila tulkitsee heroinia lukuun ottamatta kaikki aineet normaalijutuiksi. Huumeita käyttävien nuorten identiteetin rakentamista tutkinut Elina Virokannas (2002) on havainnut nuorten normaaliuden poikkeavan konventionaalisesta normaalista. Se määrittyy nuorten elämänvaiheesta ja -tavasta käsin, jossa keksiluokkainen normaalius merkityksellistyy tylsänä ja vähemmän

haluttuna elämisen tapana. Lailan kertomuksessa normaalius näyttäytyy tämän tyyppisenä. Lisäksi hänen tulkintansa saattaa taustoittaa huumeiden normalisointikeskustelusta, jonka on nähty vähentävän huumeiden alakulttuuristatusta. (Esim. Measham 2002; Salasuo & Rantala 2002; Hutton 2004.) Englannissa tehdyissä huumeiden viihdekäyttötutkimuksissa huumeiden käyttö ja siihen liittyvä toiminta nähdään yksilöllisenä valintana ja tiettyihin vapaa-ajantilanteisiin kytkeytyvänä asiana. Käyttäjät eivät enää erotu omaksi porukakseen, josta ei-käyttäjät pysyisivät erossa. (Measham 2002, 342.) Viihdekäyttöä tutkineen Mikko Salasuon (2004, 18) mukaan huumeiden käyttö ei ole Suomessa samalla tavoin arkipäiväistynyt kuin esimerkiksi Englannissa. Sen sijaan normalisoituminen merkitsee Suomessa huumeiden käytön asettumista osaksi sosiaalista ja kulttuurista todellisuuttamme. (Salasuo 2004, 18.)

Keskustelu huumeiden käytön normaaliudesta on kuitenkin voinut vähentää niin sanottujen mietojen huumeiden ongelmas-tatusta ja saattanut madaltaa kynnyistä kokeilla tai satunnaisesti käyttää niitä. Tyttöjen kertomuksissa rajanveto kokeilu- ja satun-naiskäytön sekä ongelmakäytön välillä on selkeä käytön alkuvai-heessa. Huumeet asettuvat yhdeksi valinnaksi muiden joukossa. Käyttö on normaalia niin kauan kuin riskit tiedostetaan ja nii-den oletetaan olevan hallinnassa. Riskien tiedostaminen näyttäy-tyy käytön hallinnan keinoina. Näin tulkittuna huumeiden käyttö tulee lähelle postmodernia ajattelua, jossa korostetaan valinnan vapauksia ja riskien hallintaa. Postmoderniutta tutkiva sosiologi Zygmunt Bauman (1996, 37) toteaa, että koska elämme riskien täyttämässä maailmassa eikä niitä voida poistaa, ne on tiedostet-tava ja hyväksyttävä kaikkiin elämänalueisiin kuuluvina. Valinto-ja tehdessä ne on huomioitava ja niitä on pyrittävä hallitsemaan. Riskitietoisuudesta ja hallitsevuuteen pyrkivyydestä huolimatta valintojen lopullinen tulos jää sattumanvaraiseksi. Myös tutki-mukseni tytöt kertovat tiedostavansa huumeiden käytön riskit ja uskovat kokeilu- tai satunnaiskäytön olevan mahdollista riskien ollessa tiedossa, kuten Tean kertomuksesta ilmenee.

Sanna: Ooks miettiny koskaan, että mistä se tulee se kokeile-misen halu?

Tea: En mä tiiä. Siis kuitenkin... minä oon monesti kyllä aatellu silleen, että kaikkia pitää kokeilla ainaki kerran. Jos

nyt ei ihan kaikkea, jos mitä on. Tuo iskuja, mutta ei jotaki, mikä on haittaa muille. Miksipä ei vois kokeilla. Niin, kö en minä... niin, siis ei siitä ekasta kerrasta kuitenkaan niin älyttömän riippuvaiseksi tule, että kyllä pääsee ihan helposti ekan kerran jälkeen, että ei se oo niin vakavaa. Mutta jos taas sitä käyttää joka päivä, niin se on sitte aivan eri asia. Se on melkein...(17 v.)

Vaikka kokeilunhalu on haastattelemilleni tytöille yhteistä, kokeilujen merkitykset, jotka heidän kertomuksissaan jäsenyivät huumekuvioihin kiinnittäviksi tekijöiksi, vaihtelevat. Kokeiluijen sosiaalisella ulottuvuudella keskeiseksi nousee huumeiden symbolinen merkitys, joka toimii vedenjakajana normaalin ja erilaisen välillä. Normaalin vastakohtana on poikkeava ja erilainen, joka symbolisoi marginaalisuutta ja ulkopuolisuutta. (Esim. Becker 1964; Sulkunen 1987.) Tutkimukseni nuorten naisten elämässä erilaisuus on nimenomaan valtakulttuurista erottautumista, jonka toisena puolena on sosiaalistuminen marginaalielämäntyyliin ja sosiaalisen identiteetin rakentaminen sitä kautta. Tytöille huumekuviot näyttäytyvät alkuvaiheessa erilaisuutta ja poikkeavuutta symbolisoivana paikkana (vrt. Virokannas 2002, 136). Ne sisältävät lupauksia erottautumisesta.

Sanna: Ook sie miettiny, että mikä sinua veti nuissa aineissa puoleensa?

Tiina: No justiin se kokeilunhalu ja semmonen. Joo. kyllä. Aittes vaikeaa, apua! No se kokeilunhalu ja sitte se elämä ja se kulttuuri ja nämä, niin ne jotaki. En minä tiä, mikä se oli. Kai minä oon jotenki kieroutunu tai jotain, mutta kiero kummiski. Semmonen ns. ... no ku mulla kaikki aina, mitä mulla on silleen, että jotenki erilaista silleen. Kai se oli tavallaan seki sitte. Tietenki justiin se, että niistä tuli hyvä olo. Semmonen hyvä olo, mitä ei voinu muulla lailla saaha silleen. Se tiettenki oli tärkeä. En kai minä ois käyttäny tai jatkanu, jos niistä ois tullu ihan paska... (17 v.)

Tiina kertoo kokeilleensa huumeiden käyttöä ja pitäneensä siitä. Itse aineiden käyttö ei merkityksellisty tärkeimmäksi asiaksi vaan huumekuviot sekä niihin liittyvä symboliikka. Kuvatesaan huumeiden käytön aloittamiseen johtaneita seikkoja – ko-

keilunhalua, huumeekulttuurin ja -elämän kiehtovuutta – Tiina ankkuroi ne erilaisuutensa. Hän kokee erilaisuuden tavoittelunsa vuoksi olevansa jollakin tapaa kieroutunut. Marja Holmila (1992, 10) toteaa tutkimuksessaan naisten juomisesta, että mitkä tahansa teot edellyttävät omien mahdollisuuksien ja tekojen seuraamusten arviointia. Ne peilataan itseä vasten. Kun ihminen haluaa poiketa normeista, hän neuvottelee ympäristönsä kanssa poikkeavuuden määrittymistä, jotka tällaisessa tilanteessa ovat olennaisesti sidoksissa yksilön minäkuvaan eli siihen, millaisena haluan tulla nähdyksi ja näyttäytyä sekä mihin haluan sijoittaa itseni.

Nuorten huumeiden käyttäjien identiteettien rakentumista tutkinut Elina Virokannas (2004, 29) arvelee nuorten huumeiden käyttäjien tulkitsevan itsensä poikkeavuuden kautta, koska yhteiskunnallinen mielipideilmasto on huumeita paheksuva ja käyttäjät poikkeaviksi leimaava. Jos koko muu maailma on toista mieltä, ”normaalin” identiteetin muodostaminen on lähes mahdotonta. Havaintoni on, että marginaalinen elämäntapa voi näyttäytyä myös tavoiteltavaltana. Se tarjoaa mahdollisuuden vastustaa normaalia ja erottautua. Siihen liittyy myös lupauksia yhteisöllisyydestä ja yksilöllisyydestä. (Väyrynen 2005.) Kuten Minna Suutari ja Leena Suurpää (2001, 5) toteavat, marginaalit edustavat nuorille paikkoja, joissa ennalta määrätyn ja sovinnaisen elämäntavan voi haastaa monin tavoin. Ne määrittyvät eksoottisiksi paikoiksi, joissa yhteiskunnan normistoja ja kulttuurisia malleja on mahdollisuutta kyseenalaistaa ja tuulettaa, tai innovatiivisiksi potentiaaleiksi (Forsberg 2002, 108), joista löydetään vaihtoehtoja normaalille. Tutkimukseni naisten elämässä normaalin määreiksi asettuvat ”tavalliset ihmiset” ja erilaisuuden huumekuviot. Lea pohtii normaalin ja poikkeavan elämän merkitystä:

*Lea: Minun mielestä, mä oon jälkeenpäin miettiny, ei mul-
la muuta elämää ollu. Eikä ole ollut ja varsinkaan, kun oon
koulusta päässyt. Eikä sitä... jotenkin, en mä tiää. Miettiin
sitäki, että ne kaverit, mitä on ollu sitte. Ne kiehtoi niin
kauheesti, että niitten kanssa piti olla. Ja sitten niin sanotut
tavalliset ihmiset, mitkä ei ottaneet mitään. Ne oli kauheen
tylsä.” (20 v)*

Lea kertoo elämänsä rakentuneen huumeiden käytön ympärille. Hän näkee ”tavalliset” ihmiset tylsinä, joiden tapa elää ei näin ollen kiehdo eikä tarjoa riittävää jännitystä. Huumekuviot puolestaan symbolisoivat jännitystä ja seikkailua. Jo ensimmäisen 1960-luvulla alkaneen ja 1970-luvun alkupuolella taittuneen huumeaallon aikana korostuivat huumeiden käytön symboliset ja sosiaaliset merkitykset. Niiden kautta protestoitiin kilpailuyhteiskuntaa vastaan ja etsittiin uusia arvoja: rauhaa, rakkautta ja vapautta. (Johnson ja Uppal 1980, 81; Hakkarainen 1992; Kemppinen 1997; Salasuo 2001, myös 2004.) Niin sanotussa toisessa huumeaallossa yhteisölliset merkitykset eivät ole enää yhtä keskeisiä kuin ensimmäisessä. Huumeiden käytön symboliset merkitykset, jotka tekevät niistä tabuluonteisia ja mystisiä, ovat kuitenkin säilyneet. (Vrt. Partanen 2002, 32.) Tabuluonteisina huumeet mahdollistavat sekä erottautumisen, rajojen rikkomisen että sellaisen yhteisöllisyyden, joka luo näkyvyyttä.

Huumeiden käyttö erottautumisen ja jännityksen symbolina on kytköksissä postmoderniin ajattelutapaan. Bauman (1996, 38–41) tulkitsee postmodernin kulttuurin olevan epämääräisyydessään pelottava. Pelkoja hallitakseen ihmiset hakeutuvat kuvitteellisiin yhteisöihin, joihin he sitoutuvat intohimoisesti mutta usein vain hetkellisesti. Kuvitteellisten yhteisöjen voima perustuu niiden näkyvyyteen, kuten mielenosoituksiin, festivaaleihin ja mellakoihin, jotka materialisoivat ne ja tekevät mahdolliseksi yhteiset tunteenpurkaukset. Bauman väittää, että itse toiminta ei kuitenkaan ole keskeisintä, vaan se, miten hyvin teoilla onnistutaan vangitsemaan yleisön mielikuvitus ja tullaan huomion kohteeksi.

Baumanin jäsenyyksessä on analogiaa huumeiden käytön ympärille rakentuneisiin kulttuureihin ja elämäntyyliin. Huumekuviot ovat nähtävissä kuvitteellisena yhteisönä, jossa pyritään sekä erottaumaan yksilönä että tavoittelemaan valtakulttuurista erottavaa yhteisöllisyyttä. Kuten Päivi Ahtiala ja Kaisa Ruohonen (1998, 163–166) esittävät, huumeiden käyttäjien elinolosuhteet, yksilölliset elämänkulut ja lähtökohdat poikkeavat useimmiten toisistaan, mutta johtavat siitä huolimatta samanlaisen elämäntavan valintaan. Huumeiden käytön ympärille rakentuvan elämän odotetaan tarjoavan suurempia elämyksiä ja mahdollisuuden asettua ”normaalin” ulkopuolelle. Huumeet toimivat marginaaliin pyrkivän elämäntavan symboleina. Ne sym-

boloivat yhteenkuuluvuutta käyttäjien kesken ja muukalaisuutta suhteessa valtaväestöön. (Ks. myös Virokannas 2004.)

Myös Desmond Manderson (2001) nostaa symboliset merkitykset keskeiseksi väittäessään huumeiden käyttöön kohdistuvien sosiaalisten reaktioiden pohjautuvan perimmiltään niihin. Tunnepitoinen suhtautuminen, joka ilmenee sekä pakkona käyttää huumeita että rajoittaa ja kontrolloida niiden käyttöä lainsäädännöllä, ei hänen mukaansa johdu pelkästään aineesta. Kyse on myös huumausaineiden käyttöä edustavien asioiden, kuten neuulojen, piippujen ynnä muiden estetiikasta ja symboliikasta, jotka aiheuttavat vahvoja emotionaalisia mielikuvia. Ne liitetään käytön mystisiin rituaaleihin, jotka ovat ihmisen ruumiiseen, ihon alle, tunkevia. Huumeiden käytön vastustus ja kiehtovuus kohdistuu käyttörituaaleissa käytettävien esineiden monimerkityksellisyyteen. Ne edustavat rajaloukkausta, joka kuvastaa ”normaalin” rajan rikkomista ja epänormaalin rajojen pystyttämistä. Myös mielikuvat huumeiden vaarallisuudesta ja kiellettävyydestä tekevät niistä ja niitä ympäröivistä kulttuureista tabuluonteisia ja sellaisenaan mystisiä sekä kiehtovia. (Manderson 2002; Partanen 2002.) Ristiriitainen merkitysjärjestelmä, jonka toisena puolena ovat skandaalikuivat huumeiden käytön tuhoista ja toisena liberalistiset viihdekäyttöpuheet, voi omalta osaltaan lisätä huumeisiin liittyvää kiehtovuutta ja jännittävyttä. Tyttöjen kertomuksissa huumeet merkityksellistyvät kiellettyinä, vaarallisina ja pelottavina. Nämä määritelmät tekevät huumeista ja huumekuvioista kiehtovia. Yksi tytöistä kuvasi kokeilunhaluaan käsiteellä ”pelkokuume”. Käsite kuvastaa niitä sisäisiä ja ulkoisia symboleita, joita huumeiden käyttöön kytkeytyy.

Tuuli: No se kokeilemisen halu. Ja ekaa tietenki semmonen ”pelkokuume”. Silleen pelkää kaikkii, just narkkareit, tälläsii. Sit ku joku frendi vetää siinä vieressä, kattoo, että ”Eihän tuollekaan tullu sit mitään. Mitäs, jos mä itekki kokeilisin?” Ja sitte kumminki se kokeilu, sehän on hirmu jännää. Vaikkei mitään ees tule. Ja sit se lähteekin hirveen helposti menemäänki toiseen suuntaan se juttu. (17 v.)

Tuntemattomaan liittyvä vaara ja jännitys sekä pelottaa että houkuttaa. Pelon uhmaaminen tarjoaa seikkailun ja elämyksellisyyden mahdollisuuden sekä mahdollistaa omien sisäisten rajojen

testaamisen. Kielletty, laitton ja vaarallinen ovat adjektiiveja, jotka luonnehtivat huumeiden käyttöä valtaväestön arkipuheessa. Asenteet huumeita kohtaan ovat tuomitsevia ja paheksuvia. Huumeet myös liitetään elämäntyyliin, jotka väistämättä marginalisoivat ja tuhoavat ihmisen (esim. Partanen 2002, 13; Vironkannas 2004). Juuri näihin vahvoihin argumentteihin kätkeytyy huumeiden ja niitä ympäröivien yhteisöjen houkuttavuus. Kielletyksi ja vaaralliseksi mielletylle elämänalueelle kiinnittymisen mahdollistaa niin sisäisten kuin ulkoistenkin rajojen kyseenalaistamisen ja laajentamisen.

Myös valistukseen, jonka päämääränä on lisätä tietoa riskeistä ja tällä tavoin ehkäistä huumeiden kokeiluja ja käyttöä, voi liittyä jännittävyyden ulottuvuus sekä oletus riskien hallinnasta ja kyvystä voittaa mahdolliset ongelmat. Esimerkiksi Saara poimii valistuksesta huumeiden jännitykseen liittyvät tekijät.

Saara: Hirveen monet ihmiset on sanonu, että niillä on alkanu siitä lähtien kiinnostaan huumeet, ko ne on eka kertaa kuullu jotain, kouluissa jotain valistusta. Kuullu, että kuinka... tai sitte jokku tämmöset ihmiset käynty selittämässä. Nämä, jotka ovat käyttäneet jotain. Sitte päässeet irti, niin käynty puhumassa vielä. Niin monet on myös aatellu, sanonu, että ne on ennen pitäny hirveen, että sehän on hirveen vaarallista hommaa. Mut sitte kumminkin aatellu, että ”Tuo on vetäny vaikka mitä ja tehny vaikka mitä. Ja siltikki se seisoo nyt tuossa noin iloisen näköisenä”. Vois siitä joku sanoa niille. En tiiä. On niillä joillekki ihmisille taas vaikutustakin niillä huumevalistuksilla.” (20 v.)

Saaran kertomuksessa tulee ilmi huumevalistuksen ristiriitaisuus. Jaana Jaatinen (2000, 91–102) havaitsi, että nuoret kokevat perinteisen valistuksen tulevan ylhäältä alaspäin. Valistajat koetaan jäkättäjinä, jotka pyrkivät ottamaan nuorilta kontrollin ja oman toimijuuden pois, joten heitä täytyy vastustaa ja ottaa kontrolli omiin käsiin toimimalla päinvastaisesti. Vastustus ei tällöin kohdistu annettuun tietoon vaan tapaan, jolla tietoa välitetään. Hyvä valistus on nuorten mielestä käyttäjien omiin kokemuksiin tai käyttäjien kanssa työskentelevien ammatilliseen tietoon perustuvaa. Tiedon vastaanottaminen on kuitenkin aina yksilöllistä tulkintaa, kuten Saaran kertomuksesta ilmenee. Nuoret tiedostavat

huumeiden käytön riskit. Tämä tietoisuus voi suojata heitä huumeiden kokeilulta tai pidempiaikaiselta käytöltä (ks. Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005). Huumeiden mystisyys ja vaarallisuus ovat kuitenkin myös kiehtovia (Manderson 2001). Saaralle henkiin jäänyt entinen huumeiden käyttäjä loi vahvistusta siitä, ettei huumeisiin välttämättä kuole. Tieto rohkaisee häntä kokeilemaan aineita. Valistuksesta nouseva huumeiden vaarallisuuden diskurssi näyttäytyi jännittävänä.

4.2 Miehisten huume kuvioiden houkuttavuus

Erottautumisen ja jännittävyyden rinnalla ja niihin kytkeytyen huumeita käyttävät miehet ja huume kuvioiden miesvoittoisuus ovat merkittäviä huumeisiin houkuttavia tekijöitä tyttöjen kertomuksissa. Tutkimukseni tytöt kertovat tulevansa paremmin toimeen hieman itseänsä vanhempien poikien kuin ikäistensä tyttöjen kanssa.

Terhi: Mulla on ollu koko elämän melkein poikien. Siellä ei oikeestaan silleen muuta, poikia. Minä en tuu toimeen oikeen tyttöjen kans. Mulla on paljon vanhempia kavereita yleensä, ko mitä minä ite oon. Ei paljon vanhempia, mutta siis vuos, pari, kolme, neljä vuotta. Suurin osa on semmosia pari vuotta vanhempia. Mulla ei oo oikeestaan oman ikäisiä kavereita.

Sanna: Joo. Ja ne on niitä poikia.

Terhi: Minä en tuu toimeen oikeen tyttöjen kans.

Sanna: No miksi?

Terhi: No moni tyttö on sanonut, että mä oon liian suorasananen ja sitte en mää tiää. Ja sitten tytöt on semmosia, minä vihaan sitä, että ko ne haukkuu koko ajan toisiaan. Koko ajan vaan haukkuu, että ”Tuokin tuommonen.” Se on, pojilla on parempi luonne. (17 v.)

Sanna: Miten sie päädyit sitä pilveä polttamaan... niin liittykö siihen kavereita?

Tiina: Siis... no justiin kaverit tietenki. Ja suurin osa jätkiä, niinko minulla on aina ollu kavereina suurin osa jätkiä. Onkohan niitä ihan... no 3 ehkä sellasta hyvää kaveria työtöistä. Mutta jätkestä tommosia tosi hyviä kavereita, niin niitä on

monta. En minä tiää. Oikeestaan 3 muijaa ollu minun kans sitte siinä jätkäporukassa silleen. Ja siellä ollaan härräilty ja näin. Se on ihan ihme juttu. Minä tuun paljon paremmin toimeen poikien kans silleen. En tiää sitte. (17 v.)

Tiina: No en minä tiää. No ehkä silloin ala-asteella silleen. No ala-asteella minä ja kaveri oltiin, hengailtiin jätkien kans. Kaikki muut muijat oli meitä vastaan silleen, että kaikki puhu paskaa meistä ynnä muuta tällästä. Se varmaan johtui siitä meän luonteesta, että... en mää tiää oikeen. (17 v.)

Terhi ja Tiina luovat välimatkaa omaan sukupuoleensa määrittelemällä itsensä muun muassa koviksi ja suorapuheiseksi ja toiset tytöt pahansuoviksi takanapuhujiksi. He vierastavat oman sukupuolensa käyttäytymismalleja, juoruilua ja ”paskan puhumista”. (Vrt. Näre 1992, 27.) Helena Saarikoski (2001, 82–83) näkee juoruilun tyttöjen moraalisen kontrollin tavaksi, jossa normirikkomukset tehdään tiettaviksi. Tutkimukseni tytöt pyrkivät irtisanoutumaan tällaisista käyttäytymismalleista ja hakeutuvat poikavaltaisiin porukoihin. He myös epäilevät näyttävänsä kovilta ikäisiinsä ”kiltteihin” tyttöihin verrattuna. Rassistisia nuorisokulttuureita tutkiva Sini Perho (2002, 66, myös 2005) toteaa rassistisissa alakulttuureissa olevien tyttöjen suuntautuvan yläasteella yleiskulttuurien rajamaille, koviksi tytöiksi. He ilmaisivat kovuuttaan julkisesti näyttämällä sen kaikille sekä koulussa että vapaa-ajalla. Tutkimukseni tytöt tekevät samoin, he pitävät omaa suoruuttaan reilumpana käyttäytymisenä kuin ikätovereidensa epäsuoria aggression ilmaisemisen tapoja kuten selän takana mustamaalamista (vrt. Näre 1992).

Kuitenkin haastattelemillani tytöillä on vähintään yksi hyvä tyttöystävä, jonka kanssa he ovat tutustuneet huume kuvioihin. Tutkiessaan tyttöjen irrottelukäytäntöjä Jaana Lähteenmaa (1992, 162–163) havaitsi tyttöjen arvostavan omia läheisiä tyttöystäviään, mutta ei tyttöjä joukkona. Parisuhdeasioista kiinnostuessaan tytöt hakeutuvat miesvaltaisiin alakulttuureihin. Pojat muodostivat alakulttuurien ytimen, tytöt olivat niissä vierailevina tähtinä ja heitä oli vähemmän. Tytöt sukuloivat porukasta toiseen eivätkä kiinnittyneet yhtä vahvasti alakulttuureihin. Tutkimukseni tyttöjen käyttäytymisessä on samankaltaisuutta Lähteenmaan havaintoihin. Erona on kuitenkin se, että tutki-

mukseni tytöt hakeutuvat poikien seuraan ystäviksi ja tasa-arvoiksi toimijoiksi. He eivät sukkuloi alakulttuureiden välillä, vaan kokevat yhteenkuuluvuutta huumeita käyttävien poikien kanssa. Pojat näyttäytyvät heille tyttöjä parempina kavereina. Käytön alkuvaiheessa tytöt korostavat tyttöjen ja poikien suhteiden tasa-arvoisuutta ja vastavuoroisuutta.

Sanna: Minkälaisessa porukassa ja tilanteessa tulee niitä kokeiluja tehtyä?

Terhi: Yleensä siinä on kavereita, jotka on ehkä kokeillu aikaisemmin, jotka ehkä kokeilee samaan aikaan, ku itekki ensimmäistä kertaa. Mutta ei ne oo ne kaverit semmosia, että ”Ota, ota, minä koudutan sinua...”. Ei tosiaankaan, että se on ihan omasta päästä, että ”Minä haluan kokeilla.”

”No, kokeile vaan.” Ja ne on itekki kokeilleet. Mää haluan yleensä yhen kerran kokeilla. Mutta kyllä ne kaverikki sanoo, että ”Top, Top, Top!”, jos rupiaa koko ajan kokeilemaan. Kyllä ne kuitenkin pitää loppujen lopuksi huolta, vaikka välissä niitten kans ottaa jotain. (17 v.)

Tiina: No me häröiltiin siellä yhdessä silleen. Poltettiin pilveä ja ryyppättiin ja silloin tällöin joskus jotain muuta.

Sanna: Mitä se muu on?

Tiina: No nappeja.

Sanna: Se litityi paljon huumeisiin ja päihteisiin ja pilvenpolttoon?

Tiina: No joo. Siis silleen, että en mä muijista ees tuntenu silleen montaa. Siinä se ehkä olikin silleen, että kö en minä muijista ees tuntenu montaa, joka käytti jotain. Ja sitte jätkiä tunsin aika monta sellasta, jotka käyttää. Niin ehkä se siinä sitten... niitten kans tuli oleiltua. (17 v.)

Aloitusvaiheessa huumeiden käyttötapa jäsentää tyttöjen toimintaa, paikkaa ja autonomiaa suhteessa poikavaltaisiin porukoihin. Tytöt eivät koe, että heille tyrkytettäisiin aineita tai että heitä käytettäisiin hyväksi, kuten Terhi toteaa ”ei ne kaverit oo semmosia, että: ota, ota, minä koudutan sinut”. Sekä Tiina että Terhi korostavat olevansa osa nuorten ryhmää, jossa sukupuolella ei ole niinkään merkitystä. Ryhmässä ollaan yhdessä tasa-arvoisina toimijoina, pidetään hauskaa, hengailaan ja poltetaan

pilveä. Huumekuvioihin tutustuttaessa käytön merkitykset mu-kailevat viihdekäyttöä, joka terminä viittaa viihtymiseen vasta-kohtana tylsyydelle. Huumeiden käytön motiiveita voivat olla niin juhliminen, rentoutuminen ja nautinto kuin yhdessäolo ystä-vien kanssa, yleensä ottaen toiminta, joka poistaa arkipäiväisyyt-tä ja tylsyyttä, ja mahdollistaa myös erottautumisen ja statuksen hankinnan. (Salasuo 2004, 27; McIntosh ym. 2005, 256–257.)

Vaikka sukupuolittuneet tekijät eivät korostu kokeilujen yh-teydessä, niillä on merkitystä tavallisuudesta erottautumisessa ja perinteisen naisen roolin kyseenalaistamisessa. Miesvaltaisiin huumekuvioihin kiinnittyessään tytöt astuvat maaperälle, jonne ”kiltit” tytöt eivät välttämättä uskaltaudu ja antavat ympäristölle viestin erilaisuudesta. (Ks. Lähteenmaa 2001; Perho 2002.) Po-jat, joiden kanssa tutkimukseni tytöt liikkuvat, eivät edusta ”kes-kivertopoikia”, vaan huumeiden käyttäjinä heihin ankkuroituu marginaalielämäntyylin glamouria, jännittävyttä ja arvaamat-tomuutta. Nämä asiat haastavat tyttöjä koettelemaan rajojaan ja mahdollistavat erottautumisen tavallisesta sekä samaistumisen erilaiseen, näkyvään ja kiellettyyn.

Tiina: Justiin sitä ns. vaarallisempaa juttua tai silleen. Söit-te... justiin ne ihmiset, että ne justiin, jotka käytti, ne on eri-laisia kun niin sanotut tavalliset ihmiset. Että ei mikään sem-monen kiltti koulupoika, mamman poika. Ei todellakaan, inspo. Ei inspo paljon vieläkään. (17 v.)

Tiinan kuvauksessa huumeita käyttävien miesten houkuttavuus on esillä. ”Kesxivertopojat” eivät tavallisuudessaan kiinnosta. Huumeita käyttävät miehet sen sijaan näyttäytyvät haastavilta, heissä yhdistyy vaarallinen elämäntapa ja raa’at maskuliiniset toimintamallit. Vaarallisuutta ja erilaisuutta edustavina huumeita käyttävät pojat haastavat tyttöjä myös koettelemaan heteroseksuaalista arvoaan. Esimerkiksi Saara kuvaa miehiin kohdistuvaa ihailua ja hyväksytyksi tulemisen tarvetta sekä yleisenä asiana että omakohtaisena kokemuksena.

Saara: Ja sitten loppujen lopuksi en tiedä, on siinä varmaan silleen, että, jos ihastuu johonkin poikaan ja se käyttää, niin varmaan aika nopeasti tyttökin haluaa alkaa kokeilemaan jo-tain. Tavallaan haluaa päästä kokeileen, jos ei ole ennen ko-

keillut mitään. Jotenkin sitten kuuluisi joukkoon tai silleen, että se poika hyväksyisi paremmin jos siinä itekin vetää jotain.. (20 v.)

Saara jatkaa pohdintaansa:

Saara: No varmaan se, että musta tuntuu, että mie ainaki silloin sitä ihmistä, joka mulle ensimmäisen kerran tarjos, niin sille piti sitä sillä tavalla, että "Wau!" Ja sehän on semmoinen, siis käyttää huumeita, niin se on semmoinen, kolahti sitte, että saa olla sen seurassa. Ja silleen. Ja miten se kokemus sitte itestä tuntu silleen, että se oli hauskaa ja oli mukava olla sillä tavalla. Oli niin erilaista, ko mitä, ei oo koskaan aikasemmin kokenut mitään semmosta, niin se on mukava kokea jotain uutta. Sitten, mitähän siihen muuta? No varmaan sitä, että sitte se oma minäkuva, saa itestään sellasen, että erilaisen kuvan siinä. Tuntee, että ite on, jos itekki pystyy olemaan erilainen sillä tavalla siinä. Ko mie sanoin just äskön sitä, että uutta kokee, niin löytää itestäki jotain uutta, niin se on varmaan se, joku semmoinen. Ainaki mie muistaisin, että se ois ollu semmoinen positiivinen ajatus. (20 v.)

Saara liittää huumeiden käyttöön sosiaalisen kompetenssin lupauksen – huumeita käyttämällä kuuluu joukkoon ja tulee hyväksytyksi. Miesten seuraan pääseminen ja huumeiden käytön aloittaminen ovat rajapylväitä, joiden ylittäminen haastaa itsereflektion, oman paikan ja identiteetin uudelleen arviointiin. Millainen olen nyt, miltä näytän muiden silmin? Kysymys mitä olen naisena, on arvion kohteena. Ihailtujen miesten, jotka edustavat vaarallista ja mystistä elämäntapaa, hyväksyntä on merkittävä seikka minäkuvalle. Kyse on ihmisenä, tyttönä ja alakulttuurin edustajana hyväksytyksi tulemisesta. Huumeiden käytöstä sekä siihen liittyvästä elämäntavasta muodostuu näin sosiaalisen valikoitumisen symboleita ja sosiaalisen statuksen tavoittelemisen väylä.

Käytön alkuvaiheessa tytöt elävät nuoruusaikaa, jossa identiteetin ruumiillinen työstäminen on korostuneimmillaan. Ruumiin kautta testataan omaa naiseutta, erottaudutaan ja samaututaan muihin nuoriin. Seksuaalisuus liittyy aina enemmän tai vähemmän nuorten identiteettityöhön. Tytön viehättävyys on

sidoksissa heteroseksuaaliseen arvoon, kuten suosioon poiki-
 en keskuudessa. (Oinas 2001, 79.) Tytöille seksuaalisuus, eri-
 tyisesti seksikäyttäytyminen, on tapa rakentaa omaa mainetta,
 joka heijastuu myös omaan paikkaan muiden nuorten keskuu-
 dessa. Tytöt peilaavat itseään kahteen vahvaan ja vastakohtai-
 seen – seksikkään naisen (Sexy woman) ja kiltin tytön (Smart
 Girl) - stereotyyppiseen imagoon itseään paikantaessaan. Nämä
 kaksi vastakohtaista esikuvaa aiheuttavat ambivalenssia naiseu-
 den esittämistavoista. (Em, 80–82.) Ne voivat myös aiheuttaa
 itsetunto-ongelmia ja epävarmuutta itsestä naisena. Itsetunto-
 ongelmat ongelmat ilmenevät tyytymättömyytenä omaan minä-
 kuvaan. (Esim. Stocco ym. 2001; Rönkä ym. 2002; Näre 2002.)
 Joidenkin tutkimukseni naisten kertomuksissa huumeet asettu-
 vat keinoksi kohottaa itsetuntoa.

*Sanna: Onk siinä, muuttuks siinä niinku käsitys ittestä sitte?
 Saara: No kyllä muuttuu niinku silleen että just sillai ko on
 siinä tilassa niin silloin tuota on niinku tuntee että on silleen
 vähän muitten yläpuolella. Tuota tai sillä tavalla, että nuo
 muut on vähän alemmalla tasolla, että on itse tavallaan vä-
 hän niinku herra tai semmonen. On niinku ylimielinen olo oi-
 kiastaan vähän silleen, mutta ei sitä kumminkaan minun mie-
 lestä ainakaan tunnu että ei sitä silleen näytä muille. Että
 niinku pitää muita ihmisiä silleen alemmalla tasolla. Semmon-
 en justiin niin ku aattelee ite koko ajan jos katsoo vaikka
 peilistä niin tulee mieleen että olenpas minä kaunis tänään
 ja muuta vastaavaa. Sitte taas ku ei oo aineissa on semmon-
 en mörkö. Em minä osaa sanoa. Siinä tulee justiin semmon-
 en...(20 v.)*

Saara kuvaa huumeiden farmakologisten tekijöiden kohentavis-
 ta vaikutuksesta minäkuvalleen, jotka ilmenevät ylivoimaisuus-
 den tunteina ja itsevarmuutena. Huumeet kemiallisena aineina
 antavat alkuvaiheessa hyvän olon kokemuksia ja illuusion kau-
 neudesta. Huumeisiin kätkeytyy lupauksia vapaudesta, kauneu-
 desta ja nautinnosta. Nämä lupaukset ovat pettäviä. Aineiden
 vaikutuksen loputtua kuva itsestä on entistä negatiivisempi. Saa-
 ra käyttää huumeiden käytön jälkeisestä minäkuvasta negatiivis-
 ta mörkö-metaforaa, jolla hän kuvaa selviämiseen liittyvän ro-
 mahduksen epämiellyttävyyttä. Myös ne tutkimukseni naisista,

jotka ovat olleet jo pidemmän aikaa irti aineista ja elävät äitiysvaihetta, tuovat esille huumeiden käytön ja ulkonäkökysymysten yhteyden, jonka he liittävät laihuuteensa.

Liisa: No siis kyllähän se on, ko nykyään mieltii, että mä oon mieltiny, että ”helvetti”, ku mä oon lihonu varmaan jonku parikytä kiloä siitä. Että mä oon ollu aina hirveen pieni ja laiha. Ja sitte nykyäänki, ku yrittää laihuttaa, niin saattaa tippua joku kilo, kaks. Korkeintaan viis. Ja sitä mieltii, että ”Voi hitto, ko ois niin helppo mennä ja ostaa joku piripussi, niin siinä sitä laihutus heti viikossa.” Että sitä hän oli silloin, muka omasta mielestä oli silloin niin hyvän näkönen, kö oli laiha. Mutta sitte, mitä kuulee näiltä omaisilta sun muilta, niin oli niinku... ja kyllähän nyt sitte, ko on nähäny kuvia, missä on tosiaanki ollu semmonen langanlaiha, että joka paikasta on luut näkyne. (25 v.)

Laila:...Oli tosi hoikasa kunnosa ja hirveät kännit vetästiin, ja ”Katso peilistä.” Sitte sitä katto, että ”Voi vittu, että oon hyvän näkönen.” Vaikka oikeesti sitä oli aivan hirveen näkönen. Silmät kuopissa ja luut paisto. Mut sitte, en mie tiää, jotenki se vaan tuntuu. Oli niin laiha kerranki. (23 v.)

Liisan ja Lailan kuvauksissa huumeiden käyttö merkityksellistyy anorektisena laihuutena, joka käytön aikana on näyttäytynyt hyvänä asia ja lisännyt itsevarmuutta. Käytön lopettamisen jälkeen aineista johtunut kuvitelma kauneudesta on osoittanut illuusioksi ja naiset vieroksuvat käytön aikaista minäkuvaansa.

Huumeiden käytössä ja anorektisessa ruumiin kokemisessa on analogisuutta. Niitä molempia voidaan tulkita tyttöjen ja naisten reaktiona ruumiillistuneeseen, epämääräistyneeseen ja suorituskeskeiseen kulttuuriin. Esimerkiksi Anne Puuronen (2004, 87–88) tulkitsee anoreksian olevan reaktiota vahvuuden ideologiaan, jossa on kyse ”tahtoihmisyydestä”. Tahtoihmisyyttä luonnehtii kyky kontrolliin, joka anoreksiassa palautuu ruumiiseen. Anorektikko vahtii kehoaan kieltäytymällä ruuasta, nautinnoista ja unesta. Huumeiden ongelmakäyttö puolestaan merkitsee kieltäytymisestä luopumista ja käyttö voi olla vastapuhetta vahvuuden ideologialle. Tällöin huumekeviot merkityksellistyvät tapana irtisanoutua suorituskeskeisen ja ruumiillistuneen kult-

tuurin vaatimuksista. (Vrt. Näre 2002, 258–259). Niiden käyttö voi toimi väylänä rakentaa identiteettiä, jossa ulkonäön merkitys sosiaalisen hyväksynnän keinona vähenee.

Teija: Koska mä olin kaikist lyhyin ja mulla ei ollut, mä luulen, et mulla ei ole sen takia kavereita. Sen takia se oli paha paikka. ...luulee, että mä en kelpaa. Mä en sitten kelvannut jostain muusta syystä varmaan. En mä enää välitä ollenkaan. Ennen välitin, 4–3 vuotta sitte mä välitin. Ja mä surin sitä. Mut sitten mä rupesin hasista polttamaan. Ja sitten mää ihan, mun mielestä se oli ihan sama. Siitä lähtien minä oon ollut sen näköinen, kun mä olen halunnu. Et minä olen ollu aika hipin näkönen, mut ei se mitään. Ei mua haittaa. Mä oikeestaan ollu sit, se on hyvä juttu, et huumeiden käytös oli se hyvä puoli, et se sai ajatteleen silleen, et ei oo mitään välii. Koska eihän sil pidäkään olla mitään välii. Joskus tietenki on niin, et on ihan kamalan näkönen, hirveen huonos kunnos, eikä sil oo väliä. Et kyl nyt tietenki jotenki, jonkun verran pitää välittää, mut en mä tiä. (17 v.)

Teija puntaroi itseään ulkonäkönsä lävitse. Hän epäilee ”vääränlaisen” ulkonäön olevan syy siihen, ettei hänellä ollut kavereita. Hän peilaa itseään mainonnan tuottamaan naiskuvaan ja kokee olevansa riittämätön. Huumeiden käyttö näyttäytyy hänelle toisenlaisena tienä rakentaa identiteettiään ja tulla hyväksytyksi. Teija liittää huumeiden käyttöön sekä mahdollisuuden olla välittämättä ulkoisesta olemuksestaan että vastustaa yleisesti ihannoitua naiskuvaa. Toisaalta hän nostaa esille myös sen, että loppujen lopuksi huumeiden käytön ongelmoiduttua ulkonäöstä huolehtiminen unohtuu, ja suhde itseän ja ympäristöön katkeaa.

Huumekuvioiden miesvaltaisuus voi houkuttaa naisia myös kyseenalaistamaan sukupuolten välisiä raja-aitoja. Tällöin käytön motiiviksi voi asettua sukupuoleen sidottujen käyttäytymismallien rajojen laajentaminen sekä feminiinisyyden ja seksuaalisuuden koetteleminen. Piirteitä tästä on nähtävissä haastattelemieni naisten kertomuksissa.

Sanna: Mitä sulle on merkinny se, että sulla on useampia kumppaneita?

Tiina: On paljon kokemuksia. On hyviä ja huonoja. Voi sitte

verratakki, et mikä on hyvä kokemus ja mikä huono silleen paremmin. No yleensähan jätkät kysyy silleen, että olisk se hyvä, silleen. No nyt se menee vähä toisin päin. Kyllä mää ainaki kysyn kavereilta. Että ”Olikse hyvä?” (17 v.)

Tutkimukseni naiset ovat aloittaneet päihteiden ja huumeiden käyttönsä nuorena, osa heistä 12-vuotiaina. Yhteiskunnan seksualisoituminen ja intimisoituminen luovat paineita sekä tytöille että pojille seksikokeilujen aloittamisesta entistä aikaisemmin. (Vrt. Näre 2002.) Lapsuuden lyhentymisen näkyy aineistossani tyttöjen tarpeena esittää itsensä aikuisena sekä näyttäytyä huumeikeskeisen nuorisokulttuurin edustajana jo varhaisnuoruudessa. Seurustelusuhteet ja seksikokemukset asettuvat osaksi kyseistä elämäntyyliä. Koska alkoholi ja huumeet myös vähentävät kykyä kontrolloida omaa toimintaa ja poistavat estoja, myös yhden yön suhteisiin tuntemattomien ja puolittutujen kanssa voidaan ajautua suhteellisen helposti. Yhden yön suhteet saattavat merkitä omien sisäisten moraalivallien ylittämistä ja seksuaalisen maineen kyseenalaistumista.

Siiri: No en tiä seurusteluun mitenkään, mutta... kyllä sitä aika paljo sitte, jos kännissä oli, niin sitä baarista lähti jonku kans. Niitä yhen illan juttuja vähän liikaaki. (20 v.)

Sanna: No mitä se seksi merkittee?

Tiina: No... sen pitäis olla sellasta, tehä vain silloin, ku välittää toisesta. Mutta joskus tulee kyllä silleen, että ko on niin tuhannen kuutsilla, että ei oikeen ymmärrä mistään mitään, niin tulee vaan, tulee semmosia tapauksia, että joo, no niin. Tää, harrastetaan seksiä ja ei olla enää koskaan yhteyessä toisiin. (17 v.)

Toisaalta seksi asettuu osaksi huumeiden käyttöön kuuluvaa hyvän olon tavoittelua. Asenteet naisten huumeiden käyttöön ovat muuttuneet 1990-luvun normalisoitumiskeskustelun myötä prostituutiota ja naisten ”pahatapaisuutta” korostavista näkökulmista viihdekäytön ja riippuvuusproblematiikan pohdintaan. (Measham 2002.) Mielenkiinto on kohdistunut erilaisiin viihdekäytön konteksteihin, kuten pubeihin, baareihin ja klubeihin, ja niiden sukupuolittuneisiin merkityksiin. (Fenaughty ym. 2001; Hut-

ton 2004). Esimerkiksi Fiona Hutton (2004) väittää, että klubi-kulttuurissa tapahtuva naisten huumeiden viihdekäyttö voi olla keino kyseenalaistaa perinteistä ja passiivista feminiinisyyttä ja seksuaalisuutta sekä rakentaa niille vastakohtaisia identiteettejä. Joidenkin aineiden, kuten alkoholin, ekstaasin sekä muiden stimulanttien, farmakologiset ominaisuudet lisäävät seksuaalista aktiivisuutta. Niiden käyttö stimuloi libidoa ja ne poistavat estoja ja rohkaisevat seksisuhteiden solmimiseen. (Llacer 2000, 39; Hutton 2004, 229.) Saara ja Tiina kuvaavat eri aineiden merkityksistä seksuaaliselle aktiivisuudelleen.

Saara: Minä näen sen, se on ehkä... tai se varmaan riippuu hirveesti huumeista, että mitä käyttää. Että miten se vaikuttaa siihen sitte. Silleen sekasin ko on, niin sehän kaikki yleensä mennee, eri päihteen vaikutuksen alasena on... erillä tavalla vaikuttaa siihen seksuaalisuuteen. Mut sitte kokonaisuuteen, minusta on silleen tullu jotenki paljo vapautuneempi siinä. (20 v.)

Tiina: Jotkut aineet tekee silleen, että... on erittäin, erittäin aktiivinen. Ja jotku taas sitte, että ei millään huvita. Essot esimerkiksi kyllä vaikuttaa aktiivisuuteen erittäin positiivisesti. (17 v.)

Tytöt hakevat oikeutusta seksikäyttäytymiselleen yhteiskunnallisista tekijöistä. He tulkitsevat seksikäyttäytymistään yhteiskunnallisella muutoksella peilaten sitä äitiensä elämään. He kytkevät irtosuhteet luonnolliseksi osaksi seksualisoitunutta ja liberalisoitunutta seksikulttuuria.

Tuuli: Silleen, että ku äiti kerto siitä, ku se oli nuori. Sehän oli ollu hirvee. Siis silleen, että vaik et ois ees välttämättä tehny mitään. Silleen, että et ois menny sänkyyn asti. Mut sillä oli muutaman kans sellasta pientä juttua. Ne oli sanonu et "Huora". Silleen, siitä tulee huono tyttö. Että niin. Nykyään tollasesta, että sun pitää tosissaan hyppiä moneen eri sänkyyn, ennen kö sua sanotaan huoraks tai silleen. On se paljon muuttunu. (17 v.)

Sanna: Mitä se sitte sinusta se seksin vapautuminen merkitsee?

Tiina: No... en mä oikeestaan osaa silleen. Vähän hankala ajatella silleen mitenkään eri kantilta, ku on kummiski eläny tämän elämän, mitä minä oon eläny. Tuntuu hankalalta ajatella justiin jonku sellasen elämää, joka ois esimerkiksi neitsyt vielä tämän ikäsenä. Huonoja juttuja ehkä silleen, että maine on vähän niin ja näin. Ja sitte hyviä juttuja. On paljon kokemuksia. On hyviä ja huonoja. Voi sitte verratakki, et mikä on hyvä kokemus ja mikä huono silleen paremmin. (17 v.)

Kulutussyhteiskunta rakentuu seksuaalisille performansseille. Seksillä myydään ja sillä luodaan brändejä. Mainonnan aistillistuneet ja seksualisoituneet naiskuvat toimivat tyttöjen esikuvina identiteetinrakennusprosesseissa. (Vrt. Oinas 2001; Wilska 2001, 62; Näre 2002, 255–260; Quart 2003, 153.) Vaikka aistillisuuden ja seksuaalisuuden esittäminen on siirtynyt julkiseen tilaan ja seksuaalisesti kuvallistunut ympäristö on murtanut seksin tabuluonnetta, voi oman seksuaalisuuden ymmärtäminen olla vaikeaa. (Marjanen & Pääjoki 2004.) Mainonnan ja elokuvateollisuuden rakentama mielikuva nuoresta, hoikasta, seksikkästä ja pärjäävästä naisesta on useimmille tavoittamaton vertailukohta. Toisaalta perinteinen moraalisena ja hyvän naisen kuva konstruoituu seksuaalisen kontrollin ja maineen varjeluun kautta. Identiteettityön haasteet ovat mittavia. Kysymykset, millaisena ja mihin kelpaan, voivat ohjata toimintaa. Postmoderni tee-se-itse ajattelu identiteetistä valintoina, joiden yhtälö on satumanvarainen, näyttäisi olevan tytöille keino selviytyä identiteetin ja nimenomaan sukupuoli-identiteetin rakentamisen haasteista. (Bauman 1996.) Kulttuurisista mallitarinoista poimitaan itselle sopivat.

Ihan samalla tavoin kuin illuusio kauneudesta, tyttöjen kertomuksissa seksi ja huumeet muodostavat spiraalin, jossa huumeet kohottavat minäkuvaa ja lisäävät seksuaalista varmuutta – hetkellisesti. Nuorena aloitetun huumeiden käytön ja seksikokemusten kietoutuma on kuitenkin pulmallinen seksuaali-identiteetin kehittymiselle. Mielihyvää on totuttu hakemaan kemiallisin keinoin ja tuntemuksia stimuloimaan aineita käyttämällä. Seksikokemukset rajoittuvat suurimmalta osin huumeiden käyttötilanteisiin. Vaikka seksi on aloitettu jo varhain, voi suhde sek-

suaalisuuteen olla vielä kehittymätöntä. Tällä voi olla myös merkitystä huumekuvioihin kiinnittymiselle.

Tiina: No vähän se on oikeestaan kummallista silleen periaatteessa harrastaa seksiä selvin päin. Voin sanoa, että jos jotain 80 prosenttia niistä kokemuksista mä oon ollu sekasin.

Sanna: Oikeestaan mie vielä haluan puhua niistä 20:sta prosentista kokemuksista puhua, jotka on selvin päin ollu. Millaisia ne on olleet?

Tiina: Siis silleen, silloin vaan tuntuu, että on se nyt tosi paljon erilaista tai silleen, että... ei sitä pysty oleen niin vapautunu sitte. (17 v.)

Sanna: Miltä sinusta sitte tuntuu se seksi, ko sie oot selevin päin?

Saara: No toisaalta se tuntuu vähän tylsältä. Tai silleen tylsemmälle. Sitte taas joskus huomannu sen, että jos on ollu vähän kauemmin aikaa selvin päin, niin silloin se ite seksi tuntuu paljon hauskemmalta. Että se on paljon mukavampaa. Sitte taas, no se riippuu hirveen paljon. Siellä... se on jännää, että siltikki, vaikka joku seksi tuntuu hauskemmalta selvin päin, niin siltikki sitä yleensä kumminki haluttaa vetää jotain huumeita, vaikka vois ihan selvin päinki olla ihan hauskaa. Tai poikakaverin kanssa olla ja nuin. En tiiä. (20 v.)

Kun huumeet tai muut päihteet ovat olleet ensimmäisistä seksisuhteista asti poistamassa estoja, seksi ilman päihteitä on hämmentävää. Seksikokemuksia on totuttu stimuloimaan ja säätelämään huumeita käyttämällä. Oma identiteetti ei ole koskaan päässyt kehittymään varhain aloitetun huumeiden käytön seurauksena. Itseä ei ole aidosti kohdattu nuoreksi aikuiseksi kehittymisen aikana. Itsen, sisältäen oman seksuaalisuuden, hyväksyminen ja omien tarpeiden tunnistaminen voi olla varhain aloitetun päihteiden ja huumeiden käytön seurauksena olematonta. Päivi Honkatukian (2000, 200) näkemys on, että nuorten tyttöjen seksuaalisesta ahdistelusta kokemat häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat useimmiten voimakkaampia kuin aikuisilla naisilla, mikä voi aiheuttaa sen, ettei näitä tunteita kyetä käsittelemään. Uhri kokee häpeää, likaisuutta ja arvottomuutta sekä kyvyttömyyttä antaa ja ottaa vastaan rakkautta. Huumei-

ta käyttävien tyttöjen varhain aloitetut seksisuhteet, erityisesti, jos niihin liittyy epämääräisyyttä tai kokemusta ahdistelusta tai hyväksikäytöstä, voivat myöhemmin vaikeuttaa tasa-arvoisten suhteiden solmimista.

4.3 Pahan olon ja masennuksen torjuttavuus

Osa tutkimukseni naisista on kokenut erilaisia identiteettiä uhkaavia, särkeviä ja loukkaavia kokemuksia jo ennen huumeiden käytön aloittamista. Heidän elämäänsä ovat säröilyttäneet lapsena koettu väkivalta tai inesti, perheen alkoholiongelmat ja varhaisnuoruudessa koetut suuret menetykset kuten vanhempien avioerot ja läheisten kuolemat. Osa naisista pitää näitä kokemuksia merkityksellisinä huumeiden käyttöön ajautumiselleen.

Lapsuuteen ja varhaisnuoruuteen sijoittuviin kipeisiin, loukkaaviin ja särkeviin kokemuksiin palaaminen oli naisille haastattelutilanteissa vaikeaa. He kertoivat niistä useimmiten vasta haastattelujen loppuvaiheessa tai uusintahaastatteluissa. Ne tuotiin esille vaihkaa sivulauseessa tai jonkinlaisena sivujuonteenä, kun elämänkulun tapahtumaketjua – asiasta toiseen johtaneita tapahtumia ja kokemuksia – jäsennettiin. Liisan kuvauksesta on nähtävillä ne vaikeudet, mitä kipeimpiin kokemuksiin palaaminen aiheuttaa. Niistä puhuminen tai niiden työstäminen on pelottavaa.

Sanna: Niin justiin. Mitä sie, sie sanoit, että sulla oli lapsuudessa semmosia asioita. Pystyk sie kertomaan...?

Liisa: Mä en niistä sen enempää. Ne on inesti-asioita. (25 v.)

Sanna: Elikkä ne on tosi ikäviä.

Liisan kertomuksessa perheen sisäisen seksuaalisen hyväksikäytön kokonaisvaltaiset ja pitkälle juontuvat vaikutukset tulevat ilmi. Vaikeus kohdata asiaa, puhua siitä tai edes nimetä sitä näkyy tavassa, jolla Liisa osoittaa minulle, ettei halua puhua asiasta enempää. Vaikka puhuminen on vaikeaa ja Liisa haluaa lopettaa aiheesta keskustelun, hän kuitenkin kertoo, kuinka vakavasta ja merkityksellisestä asiasta on kyse. Sari Näre (2000) arvelee, että seksuaalisen väkivallan muodoista inesti jättää vakavimmat

oireet, jotka ilmenevät myöhemmällä iällä erilaisina pelkoina, häpeänä, syyllisyytenä ja masentuneisuutena. Masentuneisuus voi purkautua ulos itsetuhoisina käyttäytymismalleina: itsemurhayrityksinä ja aggressiivisuutena. Pysyviä oireita voivat olla syömishäiriöt, alkoholi- ja huumeongelmat sekä mielialahäiriöt. (Ks. myös Salakari 2002, Laitinen 2004.) Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä tutkinut Merja Laitinen (2004, 238–239) kysyy, kuinka paljon esimerkiksi väkivaltarikollisista tai huumeiden käyttäjistä on hyväksikäytettyjä, joiden on aina vain kohdattava oireiden seurauksena sanktioita.

Lasten väkivaltaisten kokemusten vakavuutta ja särkeyttä ei voi luokitella tai mitata pahana, pahempana tai pahimpana, traumaattisuudessaan ja käsittämättömyydessään niillä on aina pitkäkestoiset vaikutukset yksilön elämään (vrt. Laitinen 2002). Insesti, väkivallan kohteeksi joutuminen tai väkivaltaisessa ympäristössä eläminen ovat kokijalleen usein niin käsittämättömiä ja traumatisoivia, ettei niitä osata ulkoistaa itsestä aikojenkaan päästä. Lean kertomuksesta välittyy lapsuuden traumaattisten kokemusten tuskaisuus, niiden häpeällisyys ja vaikeus. Hän muistelee olleensa lapsena kiltti. Tilanne on kuitenkin muuttunut jossakin vaiheessa elämää. Hän puhuu tunteistaan, jotka kertoo piilottaneensa jonnekin. Kun kysyn häneltä, mitä siellä kotona oli, Lea kertoo vaivihkaa sivulauseessa vanhempien alkoholin käytöstä ja väkivallasta.

Lea: No ko mä oon aina miettiny, että mä oon lapsena varmaan ollu kuitenkin aika kiltti. Sit mä oon sitte ja sen jälkeen mä oo ikinä oikeestaan niin sanottu ”kiltti” ollukaan. Ne tunteet on ollu jossaki. En mä nyt tiää, oonko mä sitte lapsenaakaan aina kiltti ollu. Kuitenki kotonaki siihen aikaan, mitä oon ollu, niin on mulla sitte toisaalta ollu jo sillonki semmonen tuntu, et sitte laitto vaan vähän piiloon ne tunteet.

Sanna: Mitä siellä kotona on ollu?

Lea: No meillä on ollu sillon, ei siellä ole enää ko pikkuveli. Pikkuveli oli isompi, niin ei sillon enää, mut sillon, ku mä olin pienenä, niin sitä oli sitä alkoholinkäyttöä, väkivaltaa oli, että... se oli sitä. (20 v.)

Äidin tai isän alkoholiongelma heikentää kodin perusturvallisuutta. Vanhempien väkivaltaan liittyviä turvattomuuden ja voi-

mattomuuden kokemuksia on vaikea hyväksyä ja kohdata. Kuten insesti, nekin saattavat aiheuttavaa itsetuntohäiriöitä, jotka näkyvät myöhemmässä elämässä esimerkiksi masennuksena ja päihdeongelmina sekä vaikeutena solmia tasa-arvoisia ihmissuhteita. (Vrt. Hyttisen 1990, 52; Holmila 1992, 61.) Maria Tiilikainen (2004, 120) kirjoittaa traumaattisiin kokemuksiin liittyvästä ”sovitusta” vaitiolosta, jolla yritetään suojata itseä ja ulkopuolisia kokemuksen repivyydeltä. Traumaattista kokemusta ympäröivä hiljaisuus on elämäkerran kannalta tuhoisaa. Se estää asian merkityksellistämisen, kokemus jää käsittelemättä eikä selviytymistä tukevaa tarinaa pääse syntymään. (Myös Riessman 1994, 69; Frank 1995.) Tommi Hellstenin (1991, 37–40) mukaan menetykset ovat alkoholistiperheiden lapsille jokapäiväistä elämää. Lapsen elämä perustuu kolmelle perussäännölle: älä luota, älä puhu, älä tunne. Sofian kertomuksessa äidin alkoholiongelmas- ta johtuva kodin turvattomuus aiheuttaa lapselle fyysisiä oireita, ruumis kieltäytyy ottamassa vastaan ruokaa – se menee lukuun.

Sofia: En minä oikein tiää, että mitähän se oli silloin. Mulla on ihan pienenä, silloin 9-vuotiaana, niin mullahan tuli epättyypillinen syömishäiriö, mä olin niinku semmonen, että mä lopetin niinku syömisen siinä, mä hirveän paljon joutuin olleen sairaalassa silloin pienenä ja... olin tosiaan... meinas henki lähteä silloin nuorena, ku en mittään saanu kurkusta alas. En mä tiää, kun se helepotti aina välillä, niin sit siinä varmaan tuli semmosia vaiheita, että oli niinku kauhee kapi- na päällä, tai... että en tiää. Jottain semmosta varmaan.

Sanna: Oliko sulla jostaki paha olo?

Sofia: Niin, en tiää, meidän äitillähän on ollu itellä alkoholi- ongelma silloin aikasemmin, mutta se on nytte ollu... mitähän se ois... oisko 4 vuotta ollu juomatta. Niin niin se silloin ku mä olin pieni, niin sehän oli kauheesti poissa kotoa ja joi vaan, niin... varmaan sillä jonku verran ollu silleen... vaikutusta, mutta eihän sitä voi tietää, että mistä se sitte... enem- män tuli, että...

Sanna: Niin justiin, että olisko ollu sitte turvaton olo ja...

Sofia: Varmaan jotaki tämmöstä... mut silloinki varmaan oli iskä se pelastava tekijä silloinkin, että sen luokse pysty mene- mään aina ja... näin, että jos alako tuntuun, että alako olleen

päiviä liikaa, eikä nää äitiä, kun se on.... sen vuoksi sitten aina... (19 v.)

Samalla tavoin, kuin fyysisen väkivallan kohteena oleminen tai vanhempien alkoholiongelmien sivusta seuraaminen, huonosti hoidettu avioero luo turvattomuutta lapsen elämään, lapsi alkaa voida pahoin. (Vrt. esim. Kuivakangas 2002.) Terhin ja Sirpan kertomuksissa vanhempien eroihin liittyvät tuntemukset saavat suuren roolin. He puhuvat eroista tunnelatautuneesti ja yhdistävät niihin monia elämänkulkua ja valintoja suuntaavia merkityksiä. Kertomuksista välittyy vaille jäämistä ja rakastetuksi tulemisen nälkää.

Sanna: Sulla on ollu siinä aika semmonen iso juttu kuitenkin. Ne erosi ja sitten sitä muuttamista ja muuta.

Terhi: Niin onki silleen. Mutta onneks vaan, hyvä että eros. Ku minä jouduin kuuntelemaan 2 vuotta sitä joka ikinen ilta riitaa. Ei siinä saanut ikinä nukuttua, ko ne riiteli. Sitä kuulu yks ilta, ko ne huusi, että ne eroaa. Minä, että ”Jess!” En tiedä, onko muut innoissaan, mutta se on vaan ihanaa, kun ne eros. ... isä tappeli sitten minun kans, kun äiti häipyi. Se tappeli minun kans. (17 v.)

Sanna: Se oli sulle kauhean raskas asia, se isän lähteminen.

Sirpa: Niinhän, silleen ku... meän äiti oikeestaan niinku silleen varsinaisesti.. se valavotti minua, tai siis silleen se itki mulle. Niitä, että ku isi on lähteny, aina sisko – niin niin aina ku oli nukahtanu ja silleen, ja äiti ei saanu nukuttua, niin sitte... tai mä heräsin siihen, niin silleen äiti sitte itki mulle sitä. Ja... No, totta kai se oli kova paikka, että ku oon aina ollu isin tyttö [tekstiä lyhennetty S. V.] ... Ku olin pistämässä päiväunillekin niin itkin neljä tuntia ja sitte semmosessa niinko semmosessa psykoottisessa tilassa tavallaan lähin käveleen niinku, että minä hyppään rekan alle. (21 v.)

Vanhempien ero on voi olla lapselle sekä helpotus että rasite. Oli se kumpi vain, kyseessä on merkityksellinen asia. Sekä Terhille että Sirpalle vanhempien ero on ollut mullistava elämäntapahetki. Terhi kertoo eron olleen helpotus, Sirpa on kokenut sen ongelmiansa alkulähteeksi. Kummankin tytön kertomuksessa

suhde isään on merkittävässä roolissa. Isään latautuu ristiriitaisia tunteita, häntä rakastetaan, pelätään ja häneen petytään. Talvin kertomuksessa suhde isään on ristiriitainen. Hän kertoi, miten isä on hänen elämässään symbolisoinut pelkoa ja kuria. Tyttö on kokenut isän poissaolevaksi ja itsensä isälle näkymättömäksi.

Sanna: Millaiset välit sulla on ollu isään?

Talvi: No, ei meillä oikeestaan ollu koskaan mitään välejä. Ku se oli aina poissa, ku mie olin kotona... Ei nyt silleen. Että niinku äitin kans on oltu. Äitin kans on aina ollu silleen ja sitte oli aina sitä, ettei saa isälle kertoa. Ei saa isälle kertoa mitään mitä sie oot tehenny ja. Muuten se hermostuu. Tavallaan koko ajan pelkäs sitä, että se tulee ja raivostuu sitte.

Sanna: Kaipasitko sie sitä?

Talvi: En mää ees silleen oikeestaan varmaan osannu sillon ees ajatella. Mut siinä vaiheessa mua rupes oikeasti nyppiin, ku se ei enää muistanut mun nimeäkään. Eikä kenenkään muunkaan, niin sitten tuli vähän semmonen, että ”Pitäsköhän tuon tehä jotaki itellensä” (17 v.)

Talvin kertomuksesta on aistittavissa loukkaantumisen tunne, vaille jääminen, kun hän kertoo, ettei isä edes muistanut hänen nimeään. Kun huomioi Talvin ristiriitaisen suhteen isään, voi varovasti arvella tytön kapinassa olevan myös huomioiduksi tulemisen nälkää.

Nuorten mielialaa ja päihteitä käyttävissä tutkimuksissa hyvän isäsuhteen merkitys tyttöjen terveen itsetunnon kehittymiselle korostuu. Myös vanhempien toimivan parisuhteen ja isän hyväksyvän suhtautumisen lapseen nähdään nuoren, erityisesti tytön, kehitystä tukevana ja päihteiden käytöltä suojaavana tekijänä. (Esim. Kokko & Pulkkinen 2001; Ahlström ym.2002; Rönkä ym. 2002.) Sirpalle vanhempien riitaisa ero merkityksellistyy ahdistuksena, ikävänä ja itsetunto-ongelmina.

Sirpa: Ei siis silleen niinkun no... ei alun alkaen, että... Että meän isi on muuttanu sitte pois kotoa ku mie olen ollu 8-vuotias, niin meän äiti on tavallaan mulle sen kostanu, mutta... Ne on sitte vasta myöhempiä vaiheita, tai silleen, että niinku – Kaikki ne tietenki vaikuttaa... Että ku on iskostettu päähän, että ei mua tänne oo tarkotettu, eikä minusta mitään tuu,

eikä... mitään odoteta tai silleen jotenki – 8-vuotiaalle penikallekki, niin kyllä se niinku silleen aika hyvin ton itsetunnon tuhoaa tai semmosen... mikä se on se... itserakkaus, tai semmonen... Noh, sen hyvän ne huumeet toi mukana, että nykyään ei enää niin välitä tai silleen, että niinku – ei oo niin silleen kriittinen ja silleen, mutta on niin välinpitämätön tai silleen... osittain, muttei niinku ihan koko elämän suhteen. (21 v.)

Sirpalle vanhempien ero on merkinnyt emotionaalista tuskaa ja vaille jäämistä. Hän on kokenut äidin kostavan isän lähdön itselleen. Hän puhuu itsetunnon menetyksestä, johon huumeet ovat tarjonneet helpotusta. Huumeiden käyttö merkityksellistyy keinoon turruttaa pahaa oloa ja olla välittämättä itsestä ja omasta elämästä. Nuoren oirehdintaa päihteillä tai muilla ”sopimattomiksi” luokitetuilla tavoilla pidetään usein ilmaisuna pahasta olostä ja huomioiduksi tulemisen tarpeesta. (Ks. esim. Kempinen 1997; Wilska 2002.) Äärimmäisiin elämäntyyliin sitoutuminen voi olla yritystä kompensoida vaille jäämisen kokemuksia ja halua tulla näkyväksi. Pertti Kemppisen (1997, 29) mukaan nuorten runsas päihteiden käyttö on todellisen elämän keinotekoinen vaihtoehto, joka kertoo henkisestä pahoinvoinnista ja elämänvaikeuksista. Taustalla voi olla lapsuus- tai nuoruusajan traumaattisia kokemuksia. Menetyksen tunne, erityisesti sen käsittelemättä jättäminen, purkautuu ulos pahana olona ja turvattomuuden tunteena sekä itsetunto-ongelmina. Usealla tutkimukseni naisella on kuollut yksi tai useampi heille läheinen ihminen, poikakaveri tai läheiseksi koettu ystävä. Kuten avioerotilanteissa, näissäkin menetyksiin liittyy surun, hyljätyksi tulemisen ja turvattomuuden tunteita.

Sanna: Se on sillai sulle semmonen juttu, että se, aina puhut-haan, että jotaki mullistavvaa on tai muuta.

Laila: No en mie tiä. Silloin... ennen, ko mie aloin, niin ke-vväälä mie seurustelin yhen pojan kans. Se poika kuoli auto-kolarisa. Se tapahtu joskus huhtikuun lopussa. Mie sitte kesä-lä vein ne ekat töötit. Että en mie tiä, onko sillä jotain. Mut en mie usko. Ja sitte taas mie olen aina miettiny, että jos ei se ois kuollu, niin oisinko mie alakanu vetämään. Että en varmaan, ko se innostanu kaiken kaikkiaan. Enempää mömmöjä.

Oltas varmaan oltu aika pitkään yhdessä sen jälkehen. (23 v.)

Sanna: Masennuik sie aikasemmin omasta mielestä vai sen jälkehen, vai liittykö se päihtheiden käyttöön?

Sini: Se masennus lähti, ku mulla äiti kuoli 5 vuotta sitte, niin se lähti jo silloin. (19 v.)

Tyttöjen kertomuksissa masentuneisuus, väkivalta ja huumeiden käyttö kietoutuvat kudelmaksi, jonka kautta pahaa oloa työste-tään ulos sekä tiedostamatta että tietoisesti erilaisin psyykkisin oirein ja häiriökäyttäytymisenä. Identiteettiä särkevät ja traumaattiset tapahtumat ovat käsittelemättä jääneitä psyykkisesti kuormittavia kipupisteitä, jotka hakevat tietään ulos. Juhani Salakarin (2001, 114) näkemys on, että huumeiden ongelmakäyttö on aina oire psyykkisestä häiriöstä. Mikäli ainetta ei saada helpottamaan psyykkistä häiriötä, ihminen oirehtii muulla tavoin. Oireita voivat olla esimerkiksi itsetuhoinen käyttäytyminen, masennus ja väkivaltaisuus, jotka saattavat olla jopa huumeiden käyttöä tuhoisampia asioita. Oirehdinta viestii avuntarpeesta ja vaikeuksista käsitellä kipeitä, särkeviä ja loukkaavia kokemuksia. Huumeiden käyttö on sekä reaktiota niihin että pyrkimystä työstää pahat asiat ulos itsestä. Ympäristöltä pyydetään huomioita, ymmärrystä ja välittämistä. Lapsi ei halua häpäistä vanhempiaan ja läheisiään, jolloin vaikeat asiat jäävät käsittelemättä, ne lukkiutuvat ruumiiseen jo varhain lapsuudessa ja niistä opitaan vaikenemaan. (Vrt. Pulkkinen 2002, 17–19; Vornanen 2006, 131.) Kemia, niin sanottu lääkinällinen huumeiden käyttö, on väline helpottaa pahaa oloa. (Vrt. Salakari 2002, 117–119.) Teija ja Sirpa merkityksellistävät huumeet keinoksi turruttaa heille itselleenkin käsittämätöntä pahaa oloaan ja hakea kemiallista helpotusta siitä juontuvaan ahdistukseen ja masennukseen.

Teija: No se on ollu... niinku just yksinäisyyteen ja tommo- seen. Niin se on ollu lääke siihen... Hyvään oloon ja tommosta. (17 v.)

Sirpa: O-on, silleen niinku, niinku silleen pommeja tai silleen ottanu niinku... Että. Miehän olin ihan haltioitunu, ku mie löysin pirin, koska mie olin siihen mennessä... niinku, käyt- täny viinaa ja pillereitä niinku aika monta vuotta? Mie en

yksinkertaisesti enää kestäny olla selevinpäin, mulla oli niin paha olla. (21 v.)

Psyykkisen pahaan oloon ja ahdistukseen huumeet tarjoavat nopean helpotukseen, pakopaikan, jossa ahdistukset ja kivut voi nopeasti, mutta vain hetkellisesti turruttaa. Seppo Toiviainen (1997, 23) kuvaa samaa asiaa ansamallina, jolla tarkoitetaan itse itseään vahvistavaa toimintatapaa. Ansa muodostuu, kun päihteiden käytön haitat torjutaan ja huomio kiinnitetään niihin tekijöihin, joihin päihteen käytön oletetaan auttavan. Aluksi olo helpottuu. Käytön kielteiset kokemukset ja tunteet kuitenkin voimistuvat. Tästä huolimatta päihteiden käytöstä haetaan selviytymiskeinoa ja pakopaikkaa, jossa pahaolo voidaan unohtaa edes hetkeksi. (Ks. Toiviainen 1997, 23; Ahtiala ja Ruohonen 1998, 148; Granfelt 1998.)

Vaikka nykyisin mielenterveysongelmien tabuluonne on murrettu niiden lisääntyttä burnout-ilmioina työssä käyvien ihmisten keskuudessa, ovat vakavat mielenterveysongelmat edelleenkin epätoivottuja ihmisen minäkuvalle. Sen sijaan huumeiden käytöstä saatetaan hakea henkisen ja psyykkisen helpotuksen rinnalla sosiaalista pääomaa niihin liittyvästä alakulttuuristatuksesta johtuen. Riitta Granfelt (1998, 143) toteaa, ettei pakonomainen toiminta voi olla koskaan todellinen valinta, mutta se voi olla pyrkimystä säilyttää horjuva psyykkinen tasapaino vaikeaksi koetuksi elämäntilanteessa. Irrallisessa ja hallitsemattomassa elämässä on siis oma logiikkansa. Se tarjoaa hetkellistä helpotusta psyykkiseen pahoinvointiin. Se on myös hinta sosiaalisesta identiteetistä, joka rakentuu huumeiden käytölle. Tuloksena on kuitenkin pakottavampi tarve käyttää aineita ja syvempi riippuvuus niitä ympäröivistä kuvioista. (Vrt. myös Saarto 1983; Alasuutari 1986; Granfelt 1998.)

5 HUUMEKUVIOIHIN LIITTYVÄT KOKEMUKSET

5.1 Kiinni huumekuvioissa

Huumekuvioihin kiinnijääminen ei tapahdu hetkessä vaan prosessinomaisesti ja huomaamatta. Siirryttäessä kokeilusta säännölliseen huumeiden käyttöön sidokset huumekuvioihin lisääntyvät. Nimitän tätä vaihetta huumekuvioihin kiinnittymiseksi. Kiinnittymisvaiheessa huumeiden käyttöä ympäröivät symboliset ja psykososiaaliset tekijät merkityksellistyvät positiivisesti. Tässä vaiheessa naiset testaavat ruumiillista pääomaansa ja naiseuttaan, ja kykenevät sen kautta vähentämään sukupuolten välisen valtasuhteen vinoumaa. Saaran kuvaa naisen aktiivista roolia ja sukupuolteen sidottuja etuja.

Sanna: Sie tuossa äsken sillon aikasemmin sanoit niistä tytöistä, niinkö suurin osa seurustellee jonku kans. Aattelek sie, että sie ku aloit seurustelleen oli merkitystä sille, että miten viime kesänä lähti menemään?

Saara: En minä silleen aattele oikeastaan. Minusta tuntuu, että minä oon ollu enemmän semmonen, joka on siinä suhteessa meidän suhteessa vetäny huumeisiin päin. Toinen ei oo aikasemmin silleen pahemmin mitään muuta vetäny, ku jotain pilveä polttanu. Niinku hirveen äkkiä kumminki sai mukaan siihen. Ku mulla on niin hauskaa, niin miksi sie vaan istut siinä, että pietetään yhdessä hauskaa ja sitte se, no yleensä pojat sanoo, että tyttöjen on helpompi saaha kaikkia mömmöjä ja että niin kun, että ne on tyttöjä. Pojat on yleensä kumminkin niitä, jotka myy sitä, niin sitte niinkö tytöille on se paljon helpompaa. Pojat ei ala tytöille samalla tavalla räyhäämään tai tiukkailemaan mitään. En minä itse sitä oo koskaan huomannu ihmeemmin oisko se paljon helpompaa. Kyllä minä sillee, ku alkaa miettimään, niin kyllä minä muistan, jonku parin vuoen takaa just yhen pojan, joka möi kaikkea, se oli ihastunu minuun niin minun ei tarttenu sille ko vaan soittaa, että ”mitä kuuluu, tuu käymään” niin se tuli heti ja tarjos kaikkea, mitä halus. Sillä tavalla se varmaan on sil-

leen helpompaa.

Sanna: Niin siinä on ne naiselliset avut.

Saara: Niillä voi käyttää hyväkseen tavallaan aika pitkälle jotain ihmistä jos haluaa.

Sanna: Joo ihan totta. Ja jossain vaiheessa se voi kääntyä toisin päin.

Saara: Niin.

Sanna: Sie et oo siihen tilanteeseen joutunut?

Saara: En minä ainakaan tunnusta, huomaa joutuneeni. (20 v.)

Saaran kuvaama asetelma itsestään huumeisiin houkuttajana korostaa naisen omaa toimijuutta. Hän kokee olevansa vahvoilla suhteissa miehiin. Ruumiillisuus on korostunutta ja minäkuva rakentuu sen kautta, millaisena tulee nähdyksi vuorovaikutussuhdeverkostossa. Oma paikka on tiedossa ja miesten ihailu vahvistaa sitä. Sukupuolten välinen valtasuhde vähenee. Se kääntyy naisen kokemuksessa lähes päinvastaiseksi. Saara kokee voivansa hallita miehiä ja käyttää hyväkseen heidän ihastustaan sekä varmistaa näin aineissa pysymisen. (Vrt. Hiltunen 2005.) Kokeemus ihailuksi tulemisesta antaa tunteen vallasta ja tilanteen hallinnasta ja vahvistaa itseluottamusta. Huumekuviot merkityksellistyvät positiivisesti huumekuvioihin kiinnittävästi.

Haastattelemieni naisten elämässä kiinnittymistä on kuitenkin seurannut kiinnijääminen huumekuvioihin ja niihin liittyviin toimintoihin, käytäntöihin ja yhteisöihin. Tässä vaiheessa huumekuvioihin kytkeytyvät lupaukset pettävät yksi toisensa jälkeen keskusaktiviteettien nivoutuessa huumeiden hankinnan ja käytön ympärille. Huumeiden käyttöön kiinnijäämistä kuvataan usein käsitteillä koukku, riippuvuus ja addiktio (esim. Heikkilä 1995; Koski-Jännes 1998; Saarelainen 2003). Kaikki käyetyt käsitteet kuvastavat pakonomaisuutta. Näistä termeistä koukku on puhtaasti negatiivinen ja kuvastaa saaliiksi jääntiä: kala on koukussa eikä pääse irti pyristelyistä huolimatta. Riippuvuus puolestaan on psykologinen käsite, jolla viitataan ihmisen tarvitsevyyteen ja joka voi olla sekä negatiivista että positiivista. Esimerkiksi pieni lapsi on riippuvainen aikuisen huolenpidosta popsyäkseen hengissä. Positiivisesti riippuvainen ihminen kykenee hakemaan apua ja turvautumaan yhteisön tukeen sekä solmimaan ihmissuhteita tuntematta identiteettiään uhatuksi. (Heikki-

lä 1995, 17; Ahtiala ja Ruohonen 1998; 143–144; Koski-Jännes 1998; Väyrynen 2000.) Addiktiolla viitataan negatiiviseen riippuvuuteen, jota luonnehtii pakonomaisuus. Seikkaa, johon riippuvuus kulmineituu, aletaan salata ja sen kielteisiä seurauksia vähätellä sekä itselle että muille. Alkuperäinen tyydytyksen ja mielihyvän lähde, aine tai toiminta, muuttuu pakonomaiseksi ja kielteiseksi. (Griffiths & Pearson 1988, 89–90; Heikkilä 1995, 9; Ahtiala & Ruohonen 1998, 145; Koski-Jännes 1998, 28.) Tutkimuksessani kiinnijääminen merkitsee sekä riippuvuutta aineiden farmakologisista ominaisuuksista että huume kuvioista.

Huume kuvioihin kiinnittymisen ja kiinnijäämisen kysymyksissä on analogiaa juoppokulttuureihin. Seppo Toiviaisen (1997, 30–31) näkemys on, että riippuvuutta aiheuttava juominen on nähtävissä pakkojuomisena ja ”desperadojuomisena”. Pakkojuomiseen liittyy vielä toiveikkuutta, koska tässä vaiheessa yksilöllä on mahdollisuus valita paluu entiseen ”normaaliin” elämäntapaan tai hän voi mennä yhä syvemmälle päihdekeskeiseen elämäntapaan. Myös huume kuvioihin kiinnittymisvaiheessa korostuu vapaaehtoisuus, sidoksia normaaliin elämään on olemassa ja aineiden käytöstä nautitaan. Toiviainen kuvaa juoppokulttuuriin kiinnijäämistä desperadojuomisena, jossa millään ei ole enää mitään väliä. Paluutie on tosin olemassa, mutta silloin kun juominen on päällä, elämä keskittyy vain siihen. Samalla tavoin huume kuvioihin kiinnijääminen merkitsee elämän kapeutumista aineiden käytön ja hankinnan ympärille, kuten Saaran kuvauksesta on havaittavissa.

Saara: Kyllä se aika huonoksi meni. Sittekkö niitä Subujaki vetää tarpeeksi kauan, niin eihän ne enää niinko tunnu miltään. Sitä suurentaa ja suurentaa sitä mitä annostelee ja sitte se tuntuu aika niinku, että on silleen vaan normaali olo, ettei siinä mitään kummempaa. Ei tuu mitään ihmeempää oloa tai ala nuokuttamaan. Että menee silmät kiinni ja näkee valveunia. Aluksi se tuntu siltä, että niinku hirveen mukavalta olo ja sitten loppujen lopuksi se ei tuntunut miltään. Kumminki tartti vaan sen tietyn määrän päivässä. Että niinku saa sen normaaliolon aikaan ja pystyy tekemään jotain. Aamulla, kun herää niin ensimmäisenä se oli mielessä. Ihan, ennen aamuröökkiäki piti vetää sitä Subua, että sitten jakso alottaa päivän lähteä pesemään hampaita ja muuta. (20 v.)

Hyvänolon sijaan huumeista haetaan normaalia olotilaa, jotta päivä saadaan käyntiin. Huumeet ovat elämän keskusaktiviteetti, elämä rakentuu niiden ympärille. (Vrt. Perälä 2002a.) Anja Koski-Jännes ja Vilma Hänninen (1998, 176–177) kuvaavat aineiden kaventaman elämän tajunnallisia vaikutuksia osuvasti ”tunnelinäköisyytenä” omaan elämään. Tunnelinäköinen keskittyy vain nykyhetkeen ja siinäkin sen näkyvämpiin piirteisiin. Myös Saara kuvaa huumeiden kapeuttamaa elämäänsä, jossa mikään ei tunnu miltään. Saara kertoo, kuinka hän yrittää säätää olotilaansa aineista toiseen vaihtamalla, jotta pystyisi käymään koulua, selviämään arjen vaatimuksista ja säilyttämään kontaktin valtakulttuurin. Käyttömäärää suurentamalla hän pyrkii saamaan edes jonkinlaisen otteen elämästään

Saara: Tai se vei niinko kokonaan oikiastaan. Silti sitä sai aika pitkälle peiteltyä sitä se niinku... alettiin syömään bentsoja siihen päälle. Ei se olo tunnu miltään, niin sitte piti niitä bentsoja syyä. Niitä tuli syötyä aika paljon. Niitä kyllä söi silleen niinko, sitten niinko niillä bentsoilla yritti silleen, että pitäis siitä Subusta eroon, että jos ei tunnu enää miltään, niin sitte sitä tietenki syö paljon enemmän, mitä kukaan lääkäri määräis. Jos nyt ei veä sitä Subua, niin sitte sitä vedetään moninkertainen määrä niitä bentsoja ja sitte muka tuntuu, että jaa, että no niin, nyt on niinku normaalia, tai semmoinen, että nyt on ihan hyvä olo, niin sitten sitä olikin loppujen lopuksi ihan sekasin. Sitä ei vaan ite tajunnu silleen. Koulua yritti käyä, mutta eihän ne päästäneet edes kouluun. Jos joku näki, niin ne ajoivat ulos sieltä että, pois. Tuon näköset ihmiset täältä. (20 v.)

Aineiden sekakäyttö kuitenkin tekee Saaran tilanteen entistä sekavammaksi. Koulussa hänen käyttönsä huomataan, siihen puututaan ja hän tulee kohdelluksi huumeiden käyttäjänä. Saaralta evätään pääsy kouluun. Tällä on merkitystä hänen minäkuvalleen ja huume kuvioihin kiinnittymiselle. Huume kuvioista etnografian kirjoittanut Jussi Perälä (2002a, 103) toteaa, että huumeiden ongelmakäytön ympäröiviin alakulttuureihin kiinnittyminen ja niiden toimintatapojen omaksuminen sekä oman huumeiden käytön hyväksyminen, kestää jokaiselta aikansa. Howard Becker (1963, 31–32), joka on tutkinut poikkeavan uran ja

identiteetin kehityksen toisiinsa kietoutumista toteaa, että poikkeava ura kehittyy sarjana valintoja. Mitä pidemmälle poikkeava ura kehittyy, sitä vähemmän normaalielämä yksilölle merkitsee. Kiinnijääminen poikkeavaksi mielletystä käyttäytymisestä, kuten huumeiden käytöstä, on merkittävä tekijä poikkeavan identiteetin omaksumiselle ja kyseiseen elämään kiinnittymiselle. Kokemus poikkeavuudesta siirtyy osaksi identiteettiä ja sitoo yhä vahvemmin sinne, missä ihminen kokee samankaltaisuutta ja hyväksyntää eli Saaran tapauksessa huume kuvioihin. Vastaavasti niillä areenoilla, joilla ihmisen kokee tulevansa negatiivisesti poikkeavaksi määritellyksi, hän ei voi tuntea yhteenkuuluvuutta muihin vaan kokee häpeää itsestä ihmisenä. Esimerkiksi Saaralle koulu merkityksellistyy kiinnijäämisen jälkeen paikkana, jossa hän kokee olevansa negatiivisesti leimattu.

Huume kuvioihin kiinnijääminen muuttaa myös suhdetta huumeita käyttäviin miehiin. Sukupuolten välinen valtasuhde saa uuden ilmeensä ja se korostuu uudella tavalla. Naisille kiinnijääminen aineisiin merkitsee usein riippuvuutta miehistä, jotka myös ovat huumeiden käyttäjiä.

Sanna: Sie pystyit ihan rahalla kuitenkin hankkiin, et miten sie...

Linnea: Ei aina. Ja silleen meillä oli enimmäkseen, että... Mies myös sitten hommas ne. Niin niin – eiku ja ku itse meni sitten, kun opiaatteihin jäi koukuun, sekin oli, että sitä ei ehtiny ees huomata, että missä välissä siihen ehti jäähä koukuun, et sitä aatteli, et mää lopetan nyt pirin käytön niinku opiaateilla. Ja sitten huomaskin yhtäkkiä, ettei pystynyt ollenkaan ilman, että oli niin huono olla niin... Ne oli ne olot niin kauheita, jos ei sitä ollu, että ei sitä makuuhuoneesta poistunu... Niin se oli sitten oikeestaan mies, joka juoksi niinkun ympäri kylää kaikki läpi, että... Jos ei löytyny mistään opiaatteja, niin sitten piti olla jottain muuta, että sai ittensä sängystä ylös kuitenkin.

Sanna: Niin Subuja käytit ja sitten?

Linnea: Teemua, vähän. Eteläsuomessa, siellä oon varmaan... Olenkohan mää siellä sitten eka kerran sitten ostettiin heroïinia, ja tota, jonkun verran sitten sitä tuotiin mukana ja... Et se oli oikeestaan aine ko aine. (23 v.)

Linnea kuvaa omaa tilannettaan, jossa korostuu tilan pienuus. Makuuhuone ja siellä oma sänky on tila, johon elämä rajoittuu ilman aineita. Kiinnijääminen aineisiin ja huume kuvioihin on lähes totaalista. Aineet eivät symbolisoi enää erottautumista, nautintoa tai statusta, vaan niiden hankinta ja käyttö on kaiken toiminnan keskipiste. Koska kumppani on aineiden loppuessa ja vieroitusoireiden yllättäessä linkki huume kuvioihin, riippuvuus hänestä on lähes yhtä suuri kuin aineista. (Vrt. Murphy & Rosebaum 1999, 67; Llopis Llacer & Rebollida 2002, 146.)

Kiinnijääminen korostaa huumaavien aineiden farmakologisten tekijöiden rinnalla huume yhteisön sitovaa voimaa. Kiinnijääminen huumeisiin tapahtuu huomaamatta aineiden moninaisten symbolisten, psykososiaalisten sekä farmakologisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Ne muodostavat sitovan kokonaisuuden ja aiheuttavat sekä käytön pakonomaisuuden että moninkertaisen riippuvuuden huume yhteisöstä. (Heikkilä 1995; Koski-Jännes 1998; Saarelainen 2003.) Kiinnijääminen merkitsee myös toimintojen ja käyttäytymisen hallitsemattomuutta sekä autonomian vähenemistä tai toisinaan täydellistä menettämistä. (Esim. Koski-Jännes 1998.) Huumeiden merkitys minäkuvan rakentajana on edelleen olemassa, mutta se kääntyy sävyiltään negatiiviseksi. Nautinnon, hauskuuden ja vapaaehtoisuuden sijaan niiden vastakohtat vaihtoehtottomuus ja pakonomaisuus ohjaavat toimintaa. Naiset kertovat olevansa yllättäen väkivaltaisissa ja kaoottisissa tilanteissa, joista huumeiden käytön positiiviset tekijät ovat kaukana.

Sofia: Alko menneen ne sekoilut siihen, että varmaan suurin osa ajasta oli semmosta, että ei ollu enää mukavaa, että... Se oli vaan semmonen pakkojuttu mitä piti tehdä... Ja sitte ku mullekki kauheesti alko sattumaan kaikkea, minä oon muutenki hirveän tämmönen tapaturma-altis ihminen vissiin, niin sitte tuossa sekoillessakin alko tulla... niitä sairaalakeikkoja niin paljon. Ja... vähän itekki säikähti sitä, että ku aina jotenkin löysi ittensä tuolta sairaalasta ja oli vähän... kaikkee. Mää joutuin muutaman kerran tappeluihin ja niissä meni kaikkia kylkiluita poikki ja tuli aivotärähdyksiä ja sitte jotain näitä – kävelin auton alle ja... juttuja... muutaman kerran olin vatsahuuhtelussa siellä ku oli tullu jotain mokia niinku lääkkeitten kanssa. (19 v.)

Sofia kertoo, miten sekoilu muuttuu ”pakkojutuksi” ja itselle alkaa tapahtua kaikenlaisia onnettomuuksia. Suhde itseen alkaa rakoilla ja huume kuvioiden lupaukset alkavat pettää.

Kyky reflektoida omaa toimintaa ja käytöstä vähenee. Asioita vain tapahtuu, oma toiminta ja käyttäytyminen johtavat tilanteisiin, joissa ei edes oma henki ole paljonkaan arvoinen. Anja Koski-Jänneksen (1998) mukaan päihdekeskeisessä elämäntavassa korostuu arvojen ja tekojen välinen ristiriita siinä vaiheessa, kun käyttäjä huomaa riippuvuutensa aineista. Arvoristiriita voi johtaa itseinhoon silloin, kun ihminen huomaa, että ei kykene määräämään itse omista tekemisistään. Tämä voi pakottaa yksilön kieltämään ongelmansa ja todistamaan hallintakykyään vielä silloinkin, kun se on jo selvästi menetetty. Linnean kuvauksessa huume kuvioihin kiinnittymisen ja kiinnijäämisen prosessinomaisuus ja ristiriitaisuus konkretisoituvat.

Linnea: Niitä kavereita löytykin yhtäkkiä siit vierestä niinku niin paljon. Ja oli niinku, tyypit haki uusia autoja, millä ajella ja baarissa maksettiin kaikki, että sitä... Se alku oli jotenkin niin semmosta – Hienoa. Mut sit se ei ollukaan enää hienoa, kun sen huomaa, et tää ei enää semmosta vapaaehtosta ja tämmöstä, vaan, että tää on pakko. On se hauskaa silloin kun sen saa valita, että otatko vai et, mut sit kun se ei oo enää vaihtoehto, niin sit se ei ookaan enää hauskaa. (23 v.)

Linnean kuvauksessa positiivisuus latautuu huume kuvioiden toiminnallisiin ja sosiaalisiin merkityksiin, jotka kiinnittävät huume kuvioihin ja johtavat käytön lisääntymiseen ja kiinnijäämiseen huumeisiin ja niitä ympäröivään kulttuuriin. Kiinnittyminen yhteisöihin, jotka ovat yhteiskunnallisesti moraalisesti paheksuttaja tai kiellettyjä, voi moninkertaistaa sidoksen kyseisiin toimintaympäristöihin. Koska huumeiden käyttö on Suomessa kriminalisoitu, liittyy niiden käyttöön salailun tarve käyttäjien keskuudessa. Kiinnijäämisessä ollaan tässä mielessä tekemissä myös luottamus- ja lojaliteettikysymysten kanssa, jotka liittyvät huumeiden hankintaan ja käyttöön. Nämä kaikki sitovat tiukasti huume kuvioihin, niiden lainalaisuuksiin ja hierarkioihin. Kysymys kiinnijäämisestä ankkuroituu näin ollen aineiden kemiallisiin ominaisuuksiin, jotka aiheuttavat riippuvuutta ja myös huume yhteisöön, joka välttämätön aineiden käytön mahdollista-

miselle. Paradoksaalisesti kiinnijääminen, jossa pakonomaisuus ohjaa toimintaa, merkitsee irrallisuutta – osattomuutta omasta elämästä.

5.2 Irrallaan itsestä ja muista

Kiinnijääminen merkityksellistyy suhteessa huumeisiin, huumekuvioihin ja siellä eläviin miehiin. Irrallisuus on kiinnijäämisen toinen puoli, joka merkityksellistyy tutkimukseni naisten elämässä irrallisuutena itsestä ja muista. Irrallisuus kuvaa tyttöjen ja naisten suhdetta itseän, läheisiin, ystäviin ja auttamistyön ammattilaisiin sekä laajempiin kulttuurisiin tekijöihin, kuten sukupuoleen ja yhteiskuntaan. Irrallisuus ja kiinnijääminen siis ilmentävät asioiden eri puolia ja ovat yhtäaikaista.

Liitän irrallisuuden kodittomuuden käsitteeseen. Kodittomuus on määritelty asunnottomuutena ja yhdistetty monella tavoin marginalisoituneisiin ihmisryhmiin, enemmän miehiin kuin naisiin (esim. Anderson 1988). Leimallisimmillaan kodittomat on nähty moniongelmaisina henkilöinä tai ryhminä, joiden elämää varjostavat mielenterveys-, alkoholi- ja huumeongelmat sekä näiden yhteen kietoutumat. Kodittomuus on myös yhdistetty yhteiskunnan rakenteellisiin ongelmiin synnyttäviin epäkohtiin kuten taloudelliseen lamaan. (Segal 1991, 2–4; Anderson 1988, 93–100.) Jo 1920-luvulla kulkumiesten eli hobojen elämää tutkinut Nels Anderson (1988, alkuperäisteos 1923) totesi, että kodittomuuden syitä on vaikea osoittaa. Kulkumiehet tulkitsivat kadulla elämisen taustoja eri tavoin: nuoremmat miehet näkivät kiertolaiselämänsä olosuhteiden ja rakenteiden aiheuttamaksi, vanhemmat puolestaan yksilöllistivät syyt liikaakin itseensä. Kodittomuus ja irrallisuus ovat samankaltaisia tiloja. Ilmiöissä on kyse yksilöllisistä, yhteiskunnallisista ja tätä nykyä globaaleista tekijöistä, jotka kietoutuvat toisiinsa ja aiheuttavat hyvinvointivajeita ja vieraantumista itsestä sekä yhteisöistä.

Asuntoloissa ja kadulla elävien naisten elämää tutkinut Riitta Granfelt (1998, 103–106, myös Dovey 1985) määrittelee kotia ja kodittomuutta suhteessa asunnottomuuteen. Siinä kun asunto on fyysinen käsite, kodittomuus on eletty ja koettu tila. Asunoton ei näin ajateltuna ole aina koditon ja toisinpäin asunto ei välttämättä merkityksellistyy kodiksi. Granfelt korostaa koditto-

muuden kokemuksellisuutta. Hän jäsentää kodin ja kodittomuuden kokemusta kolmella ulottuvuudella. Kodin ensimmäinen ulottuvuus on ruumiillinen ja elämyksellinen kokemus omasta tilasta. Näin ollen kodittomuuden ensimmäinen ja äärimmäinen muoto on tilattomuuden ja paikattomuuden kokemus. Toiseksi koti rakentuu suhteina niin toimintaan kuin ympärillä eläviin ihmisiin. Kodittomuus on vastakohtaisesti laadullinen kokemus yksinäisyydestä, ulkopuolelle jäämisestä. Kolmas kodin taso on sisäinen koti – eheyden, elävyyden ja psyykkisen autonomian kokemus. Sisäinen kodittomuus puolestaan rakentuu kokemuksille turvattomuudesta, oman autonomian häviämisestä ja särkymisestä. Elämä näyttäytyy merkityksettömänä, sen tarkoituksenmukaisuus on kadoksissa. Irrallisuus tulee käsitteenä lähimmäksi sisäistä kodittomuutta. Molemmissa käsitteissä on kysymys yksilön laadullisesta kokemuksesta, jota luonnehtii autonomian puute, irrallisuus itsestä ja minäkuvan rikkoutuminen.

Esimerkiksi Saaran kuvaus paikattomuudestaan tekee näkyväksi kodittomuutta ja irrallisuutta. Juurettomuus ja paikattomuus ilmenevät sekä konkreettisena että sisäisenä kodittomuutena. Saaralla ei ole omaa paikkaa, vaan hän kuvaa eläneensä kuin irtolainen, joka vaeltelee paikasta toiseen ja elää vailla kiinnikkeitä.

Sanna: Sie sitä vetelit viime kesänä tai olit niitten kanssa tekemisissä.

Saara: Joo. Kaikkia mitä sattuu käsiin ja... En minä tajua oikein niinku silleen muista miten minä sitte ku mulla ei kumminkaan ollu rahaa silleen viime kesänä. Olin mä vähän aikaa kesätöissä mutta ei siitä jääny paljon tienestiä. Ei ollu mitään asuntoa kesällä niin se oli siksi tavallaan silleen aika semmosta hauskaa että oli vähän semmonen irtolainen että sai olla missä tahansa ja sittekkö veteli kaikkea siinnä suunnilleen joka päivä niin sitten niinko... Sitä oli missä tahansa tai kenen luona tahansa, kaikkien kavereitten luona nukku ja oli aina se reppu pakattuna että siellä oli vaatteita ja pyyhe ja jotain hammasharja ja tämmöstä. Sitte lenteli paikasta toiseen se oli silleen niinku, jännittävää tai semmosta hauskaa että se ei ollu, ei ollu paikoillaan yhtään hetkee. Että liikku koko ajan johonkin suuntaan. Seikkailu. (20 v.)

Saara merkityksellistää irrallisuutta seikkailuna, ajelehtimisena ja jonkinlaisena pakona. Sidokset valtakulttuuriin, sen arvoihin ja normeihin, ovat löysät tai katkenneet kokonaan. Irrallisuuden merkityksellistäminen seikkailuna, voi olla pyrkimystä säilyttää omanarvontunne ja minäkuva ehjänä. Paikattomuus, jatkuva kiertäminen ja huumeiden kaoottinen käyttö näyttävät kuitenkin myös sisäisenä kodittomuutena. Saara on kokenut varhaisnuoruudessaan useita menetyksiä, joita on edelleen vaikea kohdata ja käsitellä. Tässä mielessä kiinnikkeetön ja paikaton elämä voi tarjota pakomahdollisuus, jossa käsittelemättömät tunteet voi unohtaa. Pirkkoliisa Ahponen (2001, 113) toteaaakin, että ihmisistä joiden sisäisen kodin rakentaminen jää kesken, tulee muukalaisia itselleen. Elämästä tulee ikuista pakoa tai etsintää johonkin luoksepääsemättömään paikkaan.

Irrallisuus itsestä

Irrallisuus on ruumiillinen kokemus, joka konkretisoituu ulkoisessa habituksessa toiminnallisesti, kehollisesti ja mentaalisesti. Naiset kertovat sekavuudesta ja välinpitämättömyydestä, joka kohteena on oma ruumis. Irrallisuus merkityksellistyy muun muassa laihuutena.

Sanna: Sitä mie aattelin sulta vielä kysyä, ko sie veit sitä piriä, niin mitä sinun fysiikalle tapahtu?

Tuuli: No... kyllä se tietenki tapahtu silleen... ei tullu syötyä ja ei oikeen silleen välittäny paljo mistään silleen. Kyl sitä ruokaa silleen, et aina kelas "Vois nyt syödä." Eikä aina ollu oikeen nälkäkään. Sit, ku kattoo itteesä peilistä silleen, et "Kyl näytät vähän laihalta. Pitäs ehkä pitää tämmönen pieni tauko täs näin." Ja tälleen. Mut eihän siitkään sit tullu mitään. Aina, ku piti pitää tauko, niin sit jostain vaan ilmesty taas viivat nokan eteen ja se oli siinä taas se tauko. Ei sitä oikeen ite pysty sitte enää siin vain hallitseen. (17 v.)

Sanna: Mitä teillä vanhemmat? Mitä ne sano sitte, ko ne sinut näki?

Talvi: Ei, no ne, ne ei ollu sillon kotona, kum mää kävin sielä. Mut sielä oli mun noi siskot ja nää. Mut mää olin niinku tosi

laiha ja sellanen. En syöny juuri koskaan, enkä nukkunu ikinä ja... Ja sitten oli, tuota... Ei mulla silleen, se oli talvea jo, ko oli niinkö lokakuuta ja se oli kylmät ilmat, ni mulla oli sellainen takki, en oo sen jälkeen pitäny sitä ees. Niin tuota, semmoinen ihan ohut takki ja sen alla oli toppi ja sitten oli joku tälläset housut. Ja niillä sitte lonksuteltiin. Ja oli vähän kylmä.

Sanna: Olik sie viistoista silloin?

Talvi: Mä olin viistoista silloin. (17 v.)

Talvi kertoo huumeiden käytöstä johtuvan välinpitämättömyyden näkyneen ulospäin laihuutena, likaisuutena ja ”rääsyläisyytenä”. Oman kehon tarpeet jäävät huomioitta. Tuulin ja Talvin kuvauksista on havaittavissa, että nukkuminen, syöminen tai omasta ulkonäöstä huolehtiminen unohtuvat, kun aineiden käyttö on kaiken toiminnan keskusaktiviteettina. Ulkonäkö on yleensä nuorille, erityisesti naisille, keskeinen tapa ilmaista identiteettiä (Wilska 2002). Huumeiden käytöstä johtuvan irrallisuuden seurauksena kyky tiedostaa muutoksia ulkoisessa habituksessa kuitenkin vähenee. Suhde omaa kehoon ei rakennu enää kulttuuristen määreiden kautta, vaan huumeet ja niiden käyttöön liittyvät toiminnat ”syövät” ihmisen lähes olemattomaksi. Pakonomaisessa huumeiden käytöstä johtuvassa laihuudessa on kyse itsen unohtamisesta, oman tilanteen ja kehon kontrolloimattomuudesta. Tila on liitettävissä anorektiseen ruumiin kokemiseen. Yhdistävinä tekijöinä ovat kysymykset itsekontrollista ja autonomiasta. Anoreksiassa ruumiin kontrolli on viety äärimmilleen, kun taas huumeiden käytössä siitä on luovuttu lähes täysin. Ne ovat samankaltaisia tiloja, joihin päädytään eri teitä, mutta joita yhdistää katkennut ja vääristynyt suhde omaan kehoon, mistä seuraa vaikeuksia tiedostaa omaa tilaan. (Puuronen 2005; Näre 2002; Llacer 2000; Granfelt 1998.) Molemmissa tapauksissa ollaan äärimmäisten kysymysten edessä – kyse on elämästä ja kuolemasta, itseä tuhoavasta ja haavoittavasta tavasta elää.

Sanna: Mitä sie tarkoitat, että olit huonossa kunnossa?

Linnea: No, kyl se täytyy sanoa, et loppuvaiheessa, et en usko, että hengissä ois enää, jos ei korvaushoittoon ois päässy silloin, et sitä paino tuskin sitä neljääkymmentä ja muutenkin elämä oli sillä mallilla, että... Kaikki rahat meni aineisiin. (23 v.)

Naisten irrallisuuden kokemuksen ruumiillisuus tulee ilmi myös suhtautumisena terveystarkkailuun, hygieniaan ja ehkäisyasioihin. Huumeiden käyttöön liittyy erilaisia tartuntatauteja ja infektioita, kuten maksatulehduksia ja hiv. (Ettorre 2004.) Naisten suhde tartuntatauteihin ja niiltä suojautumiseen ilmentävät irrallisuutta, joka konkretisoituu välinpitämättömyytenä omasta kehosta ja terveydestä.

Sanna: Joo. Ook sie saanu muuten mittään nuita, onko sulla mittään tarttuvia tauteja? Onko sulla hepatiittia tai muuta?

Laila: Ei. Ei oo tullu mikkään. Vaikka oon kyllä vetäny kaikkea mahdollista räkää... On mulla se rokotus.

Sanna: Sulla on ollu kyllä tuuri sitte kyllä siinä.

Laila: Mutta niin on ollu sillä minun ukollakin. Sille sano silloin yks lääkäri tai suunnilleen sama mahdollisuus olis, kun lottovoitto. Et se, mitä se 6 vuotta vetäny kovia aineita, niin yleensä niitten kaikkien muitten värkeillä. Että silläkään ei oo mittään. (23 v.)

Sanna: Mihin tauteihin oot törmänny, ku oot tuolla pyöriny porukoissa?

Lea: Kyllähän siellä on ollu kaikki, hivit ja kaikki. Onneksi en oo koskaan niihin koskenu. Mutta muistan, kuinka mie itte aattelin silloin, niin ei mulla ollu yhtään merkitystä sillä laila, että kenen, käytätkö mie omia vai käytätkö mie toisen vai mitä mie käytän. Aivan sama.

Sanna: Siis ei siinä hetkessä merkitte.

Lea: Ei. Ja sitte ihminen, kenet mie tasan tarkkaan tiesin, mitä sillä on. Oli aikasemmin käynny silloisen poikakaverin tykönä monesti silleen. Ja tapasin myöhemmin sitte kapakassa. Se oli yksin kapakassa, sen ja sen kaverit. Tiesin tasan tarkkaan, että mitä niillä on. Ei se minua haitannu. Sinne mie menin yöksi. Ja sanoin, että ”Mie voin käyttää samaa.” Se

vaan, että hällä on kyllä, että... mie, että ”Ei se haittaa. Kyllä mie samaa voin käyttää. Ei se haittaa.” Tieten tahtoen kuitenkin, vaikka toiset sanoo sen. Mutta ei sitte niin, sitä ei niin välitä. Siis kuitenkin. (22 v.)

Naisten kuvauksista tartuntataudit merkityksellistyvät osana kovien huumeiden käyttäjien elämää. Kiinnijääminen koviin huumeisiin ja niitä ympäröiviin huumeekuvioihin merkitsee useimmiten käyttötavan muuttumista suonensisäiseksi. Erilaiset huumeiden käyttöön liittyvät infektiot ja tartuntataudit, kuten hepatiitit, ovat yleisiä huumeiden ongelmakäyttökulttuureissa. Elämän kaoottisuus ja vahva riippuvuus aineista merkitsevät itsekontrollin vähenemistä myös käyttövälineiden puhtauden suhteen. Vaikka tartuntatautien yleisyys on tiedossa, niiltä suojautumiseen ei kiinnitetä huomiota. Tartuntoja ei pelätä ja suhdautuminen niihin on välinpitämätöntä. Kun suhde itseen on katkeileva, huoli omasta terveydestä ja sen vaalimisesta muuttaa merkitystään. Sekä psyykkiselle että fyysiselle selviytymiselle on merkityksellisintä aineiden saaminen ja niissä pysyminen. Välinpitämättömyys omaa elämää kohtaan näyttäytyy tilanteessa elämisenä. Kaikki on tässä ja nyt. Se, mitä omat valinnat ja toiminnot merkitsevät tulevaisuudelle ei ole päällimmäisenä naisten ajatuksissa. Kuten Lea toteaa, ”ei sitä välitä”. Välinpitämättömyys ei kuitenkaan ole kaiken läpäisevä asenne, vaan se kohdistuu nimenomaan itseen. Toisista käyttäjistä sen sijaan huolehditaan ja heitä informoidaan tartuntatautien vaaroista. Saaran kertomuksessa hygienian ja ulkonäön laiminlyöminen merkityksellistyy sukupuoli-identiteetin muokkautumisena enemmänkin maskuliiniseen suuntaan, kuten Saara toteaa: ”Sitä muuttuu itsekin poikamaiseksi.”

Saara: Pitäis pitää huolta kaikesta ehkäisystä ja hygieniasta ja tommosesta. No onhan se miestenki asia, mutta minusta tuntuu, että se aina useasti unohtuu. Ja ei pieta niitä asioita enää niin tärkeänä. Niin sitte tavallaan laskee ite ittensä yheksi pojaksi sinne mukaan. Silleen ei ajattele yhtään, että sitä vaan muuttuu itekki vielä enemmän poikamaiseksi tai silleen. (20 v.)

Riippuvuus huumeista ja kiinnijääminen huume kuvioihin ruumiillistuu myös mentaalisesti. Välinpitämättömyys ulkonäöstä sekä ongelmat ajan ja paikan orientaatioissa ilmentävät irrallisuuden kokonaisvaltaista luonnetta. Aineiden käytöstä johtuva sekavuustila vääristää ja katkaisee kyvyn havainnoida omaa tilaa ja toimintaa.

Tiina: Ni-in. Silleen, että kyllä sitä nyt, ku ajattelee sitä aikaa, niin kyllähän se oli tosi sekavaa ja sellasta, että nyt sitä sentään pystyy ajattelemaan järkevästi. Silloin sitä... silloin sitä justiin ajatteli, että "Mitä helvettiä nuo oikein hommaa? Eihän mulla ees oo mitään ongelmaa. Minä oon ihan OK!" Ja tälleen. Mutta en minä oikeestaan ollu OK. Mitähän minä painoinkin silloin? Ehkä 40 kiloo suurin piirtein.

Sanna: Et sie nytkään paina paljon, mutta silloin ihan tosisaan olit kyllä rikki.

Tiina: No sitä oli kyllä.

Sanna: Mitä sie et haluais mishään nimessä takaisin siitä ajasta?

Tiina: No sitä "joka päivä sekasin" -touhua. Silleen, että ei siinä loppupeleissä oo mitään pointtia, että on menny niin hirveesti ohi kaikki. Silleen, että enhän minä ees muista siitä ajasta silleen semmosia yksittäisiä. Esimerkiksi yhtä päivää. En mä muista. Se kaikki on semmosta sekavaa, semmosta... siis silleen...

Sanna: Sumua?

Tiina: Niin. Kyllä mää nyt joitaki tapauksia silleen muistan, jotain tiettyjä hetkiä. Mut siis muuten se on yhtä semmost sekamelskaa. Että en mä nyt tiää, että milloin oikeestaan tapahtu mitäki. (17 v.)

Naiset kertovat sekavuudesta, jota he kuvaavat kyvyttömyytenä muistaa, paikantaa ja järjestää kokemiaan tapahtumia ja asioita. Aluksi huumeisiin ja huume kuvioihin liitetään positiivia ja lupaavia asioita, jotka ovat identiteettiä rakentavia. Toiminnan motiivit ovat selkeät ja merkityksen anto helppoa. Ihminen on oman elämänsä subjekti, joka hallitsee ja tiedostaa valintaansa liittyvät riskit, korostaa autonomiaansa ja vapauttansa. (Partanen 2002; Salasuo & Rantala 2002; Salasuo 2005.)

Odottamatta ja yllättäen huume kuviot kuitenkin pettävät

eivätkä ne enää tue minäkäsitystä. Syöpää sairastavien tarinan kerrontaa tutkinut Arthur Frank (1995,105) erottaa yhdeksi tarinatyypiksi kaaostarinat, jotka ovat niin tuskallisia, kivuliaita ja epätoivottuja, että niiden kielellistäminen on vaikeaa, lähes mahdotonta. Naisten kertomuksissa kokemukset irrallisuudesta näyttäytyvät samankaltaisina kuin Frankin kaaostarinat. Tiina kuvaa huumeisiin kiinnijäämisen ajanjaksoa ”sekamelskana”, joka hämärtää näkymät itseen ja omaa elämään. Kyky hahmottaa tapahtumia häviää. Vaikka sekava elämäntilanne on naisille merkityksellinen, tapahtumien ja tilanteiden sekä oman toiminnan merkityksellistäminen kyseisenä ajanjaksona on vaikeaa. Huumeiden käytöstä johtuva irrallisuus, sekavuus ja elämäntilanteen kaoottisuus vaikeuttavat merkityksen antoa. Tällöin kertomus katkeaa ja suhde itseen kyseenalaistuu. Tiina kuvaa tilannetta pieniksi palasiksi menemisenä, elämän sirpaloitumisena.

Tiina: No joo. Kyllä mulla oli. Olen ajatellu. Että kyllähän sitä oli justiin, ko ajattelen sitä aikaa silloin, ku... kyllähän sitä oli niinku pikku palasina suurin piirtein. (17 v.)

Tiinan metafora pieninä palasina olemisesta kertoo irrallisuuden tilan epämääräisyydestä ja sietämättömyydestä. Minäkuva pirstaloituu ja kokemus omasta paikasta hämärtyy. Oma ajattelu ja toiminta eivät ole minäkuvaan rakentavia, eivätkä itsen tunnistettavissa.

Jos kertomus ymmärretään ihmisen tapana rakentaa identiteettiä ja antaa tapahtumille moraalinen mieli, on merkityksen anto kertomuksen keskeinen tehtävä. Kyvyttömyys kontrolloida ja merkityksellistää omaa elämää tekee irrallisuudesta tilana epämiellyttävän ja kokonaisvaltaisen. Zygmunt Baumanin (1996, 161) näkemys on, että identiteetti on yksi yleisimmistä ihmellisistä tarpeistamme. Kyse on mukana olemisesta, yhteenkuulumisesta ja erottumisesta, käsityksestä siitä, mihin kuulun ja mikä on minun paikkani. Irrallisuuden tilaa leimaa identiteetin epämääräisyys, joka levittäytyy ja näyttäytyy kaikilla elämisen alueilla. Jos identiteetti on oman elämäntarinan jatkuvuutta, keskeisten elämäkokemusten merkityksellistämistä, on ”joka päivä sekaisin” touhu identiteetin tunnun kannalta sietämätön.

Irrallisuus muista

Irrallisuus läheisistä aiheuttaa salailun ja valehtelun kehän. Tytöt haluavat suojella vanhempia ja sisaruksia elämäntavaltaan. Kulttuurinen ymmärrys huumeiden käyttäjistä korostaa jossakin määrin toivottomuutta. Erityisesti kuva huume kuvioissa elävästä naisesta rakentuu marginaaliseksi ja moraalisesti kyseenalaiseksi. (Ks. esim. Ettorre 1992.) Oman käytön salaaminen läheisiltä voi olla sekä pyrkimystä säilyttää kuva itsestä ehjänä että suojata läheisiä siltä surulta ja toivottomuudelta, joka huumeiden käyttöön liitetään.

Teija: Kauhee, tulee hirvee, omatuntoo kolkuttaa ja tuntuu pahalta, koska en mä ois halunnu kenellekään muulle, vaan itellenihän mä oon sitä halunnu aiheuttaa. En mä ois... Se on ainoo, joka rajaa mun käyttöä, et mä en halua noille [vanhemmille, lisäys S. V.] mitään. Mä en haluu, et ne suree mun takii. Sen takii mä en käytä välil enää niin paljon. Mä ajattelen ehkä silleen, et jos mä en jää kii siit käytöst, niin ei se sit haittaa ketään. (17 v.)

Tytöt kokevat myös huonoa omaatuntoa huumeiden käytöstään ja elämäntavastaan. Minäkuvaan sopimattomat teot aiheuttavat tyytymättömyyden, syyllisyyden ja häpeän kokemuksia itsestä ihmisenä.

Saara: Sitte monesti on jotenki, kattoo justiisa nuorempia nui-ta sisaruksia, niin tulee jotenki hirveän huono omatunto ja silleen. Ku mieltii sitä, että ei ne silleen tiä siitä, varsinkin Heta on niin nuori, että ei se voi tietää semmosista asioista. Niin sitte monesti, että mitä sitä vois olla niille parempi sis-ko sitte, jos ei ois mihinkään sotkeentunu semmoseen. Ei se oo ainakaan mitään, ko sitä alkaa miettimään, niin mitään positiivisia tunteita kyllä hirveenä herättele. Mie mietin monesti, millaista vois olla elämä, jos ei ois koskaan polttanu niitä eikä veä hatsoja, niin minkälaista se olis. ..

Sanna: Sitä mie vielä muuten jäin miettimään, et se palas mulle tää ettäkö sie sanoit tossa haastattelun alussa, että tuota niin sitä pystyy peittään pitkälle, pitkään, pitkään aikaan, et keltä sitä peittää?

Saara: No, oikiastaan niinkö iteltään, ja sitte niinkö kaikilta läheisiltä ihmisiltä. Semmosilta jotka niinkö välittää sinusta ja pystyy peittämään sitä. Silleen esittämään tavallaan, että asiat olis ihan toisin mitä ne onkaan. Se on aika ärsyttävää tai rasittavaa niinkö olla valehtelemassa koko ajan, että mitä mulle kuuluu, jos joku kysyy sitä, ei sitä niinku jaksa hirveen pitkään ja sitte kyllä sitä jossain vaiheessa kumminki niinku. (20 v.)

Talvi: Kaikista eniten mua oikeestaan pelotti silleen tuossa, nyt ku myöhemmin ajatellu, enkä mä oo enää liikkunu nytten niitten kans... Niin, ni tuota. Mitä mä oon ite aatellu, ni mä pelkäsin kaikista, että ne tekee jotaki mun vanhemmille. (17 v.)

Haastattelemilleni naisille koti merkitsee perhettä, jota halutaan suojella oman elämäntavan ja valintojen vaaroilta. Koti on konteksti, joka sisältää lapsuuden kodin, itsenäistymisen jälkeisen kodin tai molemmat. Huumeita käyttävien nuorten elämässä molemmat kodit ovat läsnä ja painottuvat elämänkulun eri vaiheissa. Sidos huume kuvioihin muokkaa suhdetta kotiin. Kotia suojellaan huume kuvioilta, käyttöä salataan ja piilotellaan. Ben Malinen (2003, 88) epäilee häpeän olevan moraaliseen käyttäytymiseen voimakkaimmin vaikuttava tunne. Se auttaa tunnistamaan rajat ja miettimään tekojemme seurauksia ennen niihin ryhtymistä. Häpeän tunnetta ei haluta tuntea, koska se ilmentää riippuvuutta lähiympäristöstä ja sen reaktioista. Se on tuskallinen ja tarttuva kokemus. Tuskallinen se on siksi, että se koskettaa ihmisen olemassa oloa ja tarttuva, koska häpeävän ihmisen lähipiiri joutuu vastakkain häpeävän tuskan kanssa ja kokee kohtaamisen vaikeaksi. Tutkimukseni naiset eivät halua aiheuttaa häpeää läheisilleen, eivätkä he halua olla häpeän kohteina. Tämä aiheuttaa salailun ja valehtelun kehän, jonka päämääränä on suojella itseä ja läheisiä huumeiden käytön aiheuttamalta häpeältä ja leimaavuudelta.

Toisaalta naiset kertovat hakevansa syntymäperheestään turvaa. Äidit, isät ja sisarukset ovat niitä, joihin turvaudutaan ja luotetaan vielä siinäkin vaiheessa, kun siteet muihin elämälle positiivisia sisältöjä antaviin tahoihin ja ihmisiin ovat katkenneet. Vaikka huume kuvioihin kiinnijääminen merkitseekin irrallisuut-

ta itsestä ja läheisistä, naiset kokevat läheisten olevan niitä, jotka eivät hylkää. Heidän luokse voi palata myös rikkonaisena, heikkona ja häpäistynä. Vaikka suhde perheenjäseniin on väljehtynyt ja valheiden tahraama, kokevat naiset läheisten välittävän, suojelevan ja haluavan heidän parastaan.

Sirpa: Mie oon niinku siis vapaa tai siis silleen, mie en ole enään niinku sielä silleen niinku turvassa siellä lukkojen [laitoksessa S. V.] takana. Niin niin... Mua pelotti se tosi paljon silloin ja... No sitte en halunnu alkaa vetämään, minä otin kyllä – No minä olin puoltoista kuukautta vetämättäki sen jälkeen ja sit kerran kävin bilettämässä, niin minä vein. Ja sitte ku mulla tulee niitä ahdistuksia. Ja sitte meän isi sai puhuttua minut, että minä muutin niinko niitten tykö. Niin sitte... Se tuota... tuota tuota... Sitte ku mie lähin aina välillä niinku pois tästä kaupungista, niin meän isi sai hirveitä hepulikohtauksia, ko siis se – Niinko tosiaanki se otti sen tosi rankasti. (21 v.)

Sirpan kuvauksesta hahmottuu huumeita käyttävän nuoren ja hänen läheistensä vuorovaikutussuhteen ristiriitaisuus ja konfliktiherkkyys. Ristiriitaa aiheuttaa se, että naiset ovat kiinni huumeissa ja huume kuvioissa, eivätkä ole valmiita luopumaan niistä. He palaavat niihin uudelleen ja uudelleen läheisten ja muiden auttamishaluista huolimatta. Läheiset puolestaan eivät voi hyväksyä itselleen rakkaan – sisaren tai lapsen – itsetuhoista elämäntyyliä. Tilanne konfliktoituu toistuvasti ja pitää yllä valheiden kierrettä.

Kuvatessaan kokemuksiaan sekavuudesta, ajattomuudesta ja paikattomuudesta, irrallisuuden keskeisistä ulottuvuuksista, tytöt peilaavat tilannettaan myös koulumaailmaan. Koulu on nuorille keskeinen toimintaympäristö edustaen rutiineineen ja aika-tilauneen säännöllisyyttä ja arkea. Kovien huumeiden käytön tiedetään lisäävän riskiä koulun kesken jäämisestä. Asiaa selitetään huumeiden käytön farmakologisilla tekijöillä, jotka mahdollisesti vaikuttavat nuoren oppimiskykyyn sekä nuorten traditionaalisesta poikkeavalla elämäntyyllillä, jossa koulunkäynti ja opiskelu eivät ole keskeisiä aktiviteetteja. (Newcomb ja Bentler 1988, 155–157, myös Andersson 1993.) Tutkimukseni tyttöjen koulunkäynti ei suju ongelmitta. Heidän koulunkäyntikuvauksensa konkretisoivat irrallisuuden läpitunkevaa luonnetta.

Talvi: Sitte ku alko ammattikoulu.. Mä kävin siellä varmaan.. Mä saatoin joskus mennä sinne neljän aikaan päivälläki. Ei tajunnu, että kello, niinku että mitä kello on ja missä mä oon ja onko aamu vai onko ilta ja niinku tälle, että. Se oli niinku tosi sellast sekavaa... Et mä en niinku oikeestaan tienny ees, että missä mä, missä mä menin ja mitä mä tein. (17 v.)

Talvin kertomuksista välittyy elämän rytmittömyys – irrallisuus ajasta ja paikasta. Yritykset mennä kouluun voivat merkitä pyrkimystä pitää kiinni normaalia edustavista asioista ja koululaisen minäkuvasta. Kun kaikki on sekaisin, ajantaju kadoksissa ja paikan orientaatio olematon, yritykset kiinnittyä normaaliin ja säännölliseen arkeen valuvat hukkaan. Elämän rytmittömyys, sekavuus ja poikkeaminen valtakulttuurin elämäntyylistä vaikeuttavat kouluun sitoutumista monin tavoin. Koulu on nuorelle kuitenkin niin keskeinen toiminta-areena, että sinne pyritään menemään, vaikka edellytykset keskittyä ja oppia olisivat huumeiden ja niihin liittyvän irrallisuuden seurauksena lähes olemattomat.

Teija: Koulunkäynti meni, no kyl se on aina menny huonosti, mut silloin mä en varsinkaan käyny kouluja. Mä olin koko ajan öitä pois kotoota. Ja sitten me oltiin yhen tytön kans, joka oli mun luokalla, niin sen kaa me alettiin käyttään aika paljo, valvottiin paljo, niin oltiin sen kaa samal luokalla. Niin sit me käytiin kouluu välillä. Ja oltiin ihan päissämme siellä. Sit joku oli menny kertomaan meist kaikille opettajille, lähettäny tai laittanu tietokoneelle viestiä: ”Kaksi ysiluokkalaista käyttävät amfetamiini.” Tai jotain. Ja tietenkin ne arvas, et ne on me. Tai sitte ainaki heräs epäily ja... (17 v.)

Teijan koulunkäyntikuvauksessa välinpitämättömyys on ristiriitaisuudessaan esillä. Huumeiden käytön alkuvaiheessa huumeekuvioihin sitoudutaan vahvasti, koska niihin liitetään lupauksia yhteisöllisyydestä ja sosiaalisesta statuksesta (vrt. Lalander 2001, 39–43; Room 1996). Kapina auktoriteetteja kohtaan on yksi merkittävä huumeiden käytön motiivi. Toimintakyvyn suuntautuessa huumeekuvioihin jäävät nuoren elämää ja arkea keskeisesti raamittavat toimintaympäristöt koulu ja koti toissijaisiksi. Elämä huumeekuvioissa on vielä aktiivista ja huumeet

symboloivat uhmaa ja kapinaa. Huumeiden käyttö ja huumekuvioissa pyöriminen ovat etusijalla, kouluun ja kotiin sen sijaan suhtaudutaan välinpitämättömästi ja kapinoiden.

Talvi: Mm, siis kaikkea just tämmöistä.. Siis ihan niinku poltettiin tupakkaa ja juotiin kaljaa ja käytiin kaljoilla kesken koulupäivän ja... Kaikkea siis mahdollista. Tai oikeestaan oli kaks sellasta mejän luokkalaista mejän, tai niinku silleen minun luokalla, minä ja se toinen tyttö, ni oltiin semmosia, että me tehtiin iham mitä me haluttiin. Ei meilä niinku, saatiin tulla pajonki myöhässä tunnille ja sitten vaan ei tehty sielä mittää ja auottiin päätä opettajalle. Haistateltii. No, niin, ne vähän katto aina ja. Ei niistä niinku nytten, suuri osa tietää, että mitä mulle on tapahtunu, ni eihän ne voi tietenkään voi mitään muuta ajatella ko, että ”Joo, mehän nähtiin sillon ku olit seiskalla. Että ei sulle koskaan voi käyä hyvin elämässä”. (17 v.)

Sanna: Ku koulussa huomattiin, niin oliko sulla koskaan vaikea mennä sinne kouluun tai...?

Teija: Ei ollut. Mun mielest se oli oikeestaan olla siel silleen. Musta oli hauska, ku me vedettiin koulun vessassa ja muistelee sitte, naureskellu monta. Sit joskus rupes siel vainoiltiin hirveesti. Me höpötettiin siel hirveesti, mitä sit mieltii myöhemmin, että varmaan ne on ihmetelleet ja varmaan on juurut kulkeneet, et ”Noi käyttää.” Mut ei se minua haittaa. (17 v.)

Kodin lisäksi koulu on nuorelle keskeinen nähdäksi tulemisen ympäristö. Ulla Kosonen (1997, 21) kirjoittaa lapsen kaipuusta ja häpeästä tulla nähdäksi. Sekä Talvin että Teijan kuvaukset heijastavat nähdäksi tulemisen halua. Näyttäytyminen ja nähdäksi tuleminen poikkeavasti käyttäytyvänä, sekavana ja poissaolevana on mahdollisesti tarvetta saada huomio itseän, tulla näkyväksi muiden silmissä. Kapinassa voi olla kyse osin myös vastatoiminnasta, joka kohdistuu omiin traumaattisiin lapsuuden kokemuksiin, kuten yksinäisyyteen ja turvattomuuteen.

Teijan kertomuksessa nähdäksi tuleminen on paradoksaalisesti fyysistä ja psyykkistä poissaoloa niin kotoa kuin koulusta. Välinpitämättömyys luonnehtii toimintaa, suhteita ja tapahtu-

mia. Kun kysyn, vaikeuttiko huumeiden käytöstä kiinnijääminen koulunkäyntiä, Teija kertoo, että ei ja kuvaa epäiltynä ja juorujen kohteena olemisen olleen päinvastoin jollakin tavoin hauskaa. Vastaus ilmentää tarvetta olla näkyvillä ja tulla huomatuksi. Huumeet ovat tabuluonteisuudessaan äärimmäinen keino saada huomio itseen. Anoreksiassa on tilana yhdenmukaisuuksia huumeiden pakonomaiseen käyttöön myös näkyväksi tulemisen kysymyksissä. Esimerkiksi Anne Puuronen (2005) näkee anoreksian initiaatoriittinä, jolla pyritään erottumaan massasta. Anoreksiaan liittyvä asketismi asettuu tavallisuudesta ja keskiverrosta erottavaksi tekijäksi. Siinä, missä anoreksia liittyvä asketismi on pyrkimystä ilmasta kyky kontrolliin ja vastata suorituskeskeisen ja ruumiillistuneen kulttuuriin odotuksiin, on huumeiden ongelmakäyttö vastakkainen reaktio samaan asiaan. Huumeiden käytössä luovutaan kontrollista, pyritään erottautumaan massasta ja vastustetaan valtakulttuuria. Toimintakyvyn suuntautuessa huume kuvioihin nuori irtaantuu yhteiskunnallisista instituutioista ja hänen suhteensa niihin muuttuu monin tavoin. Saara kuvaa, miten oman käyttäytymisen kontrolloimattomuus ja sisäisten rajojen ylittäminen muuttavat suhdetta ympäristöön ja heijastuvat minäkäsitykseen.

Sanna: Miltä se tuntu, ku koululta ajettiin pois?

Saara: No, en tiää, ei sitä silleen niitten vaivaks halua olla... mitä sitä on niin tyhmä, ku saapas. Mutta ei sitä tyhmyyttä kestä. Silleen jos, no bentsoja, vaikutuksen alaisena tuli varastettua hirveen paljon kaikkea niinku, jos niitä syö tarpeeksi. Ei oo niinkun millään mitään merkitystä. Sitä on niin törkeä semmonen, niin uskomattoman. Ei pysty kuvittelemaankaan, että selvin päin olis semmonen, että niinko, että kävelee vaan kauppaan ja ottaa sieltä, mitä tarttee ja kävelee ulos vaikka ne olis sinun sylissä ne tavarat. Niin ei selvänä pysty tekemään sillä tavalla. On vaan niin uskomattoman tyhmä semmoinen, ettei sitä käsitä. Sitä tulikin saatua portti-kielto moneen paikkaan, missä haluttais käydä, mutta ei enää pääse sinne, ku jos ne tunnistaa monessa paikassa. Just kaikkiin kioskeihin ja tuommosiin aika useasti tuli jotaki tyhmää tehtyä siellä päin. Tai sitte joku tuli joku myyjä mitään sanomaan, niin tuli auottua päätä. Mukavasti siinä. (20 v.)

Saara kuvaa kontrolloimattoman toiminnan aiheuttamaa arvo-ristiriitaa, joka siirtyy omaksi identiteettiä. Aineiden turruttamana millään ei ole mitään väliä kuin vasta jälkeenpäin. Itsen ja omien toimien arvioiminen aiheuttaa häpeää ja syyllisyyttä. Varastelu ja ”pään aukominen” saavat Saaran näkemään itsensä tyhjänä, eivätkä ne sovi siihen kohteliaan ja toiset huomioivan nuoren naisen imagoon, joka hänestä haastatteluhetkelläkin välittyy. Ne myös sulkevat häneltä ovia ja mahdollisuuksia sekä konkreettisesti että kuvainnollisesti. Omien, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten rajojen ylittäminen ja uhmaaminen haastavat itsen uudelleen määrittelyyn ja paikantamiseen, joiden tuloksena käsitys itsestä muuttuu. (Vrt. Kroger 1989.) Minäkuvaan sopimattomat teot aiheuttavat sekä ulkoista että sisäistä häpeää, joka siirtyy osaksi minäkäsitystä.

Häpeää pidetään usein tunteista kulttuurisimpana, sitä kuvataan ja toisinaan myös ylistetään moraalitunteena. Häpeän kokeminen korvaa ulkoisen kontrollin. Häpeävä katsoo itseään ulkoisen kontrolloijan silmin ja näkee itsensä paljastettuna sekä kelvottomaksi arvioituna. Kaikkien nähtävänä on se osa itsestä, joka pitää piilottaa ja sulkea pois. Kunnia ja itsekunnioitus on hävettäväksi muuttuneen asian osalta menetetty, koska yksilö on ylittänyt sisäisen auktoriteettinsa rajat. Häpeävä kokee itsensä leimatuksi, vetäytyy ja irtautuu niistä ympäristöistä, joissa häpeälliset teot konkretisoituivat. (Heller 1985; Ronkainen 1999b, 134–135.) Leimautumisen vastareaktio voi olla leiman mukaisen toiminnan jatkaminen tai vaihtoehtoisesti yritys osoittaa leiman sopimattomuus itseän. (Becker 1963; Goffman 1963.) Yhteiskunnallinen suhtautuminen huumeita käyttäviin naisiin on paitsi tuomitsevaa myös säälivää, jotka molemmat ovat kantajalleen leimallisia määreitä. Harva haluaa olla se, jota säälitään tai paheksutaan. (Vrt. Murphy & Rosebaum 1999.) Huumeita käyttävälle naiselle tällainen suhtautuminen voi merkitä vetäytymistä niiden ihmisten joukkoon, jossa häpeälliseksi koettu käyttäytyminen ja toiminta ovat yhteisesti jaettavissa ja kyseisessä elämäntyyliässä normaaleja. Tämä merkitsee entistä tiivimpää suhdetta huume kuvioihin ja vähäisempiä kontakteja muihin ympäristöihin. Häpeän siirtyminen osaksi identiteettiä voi merkitä irrallisuutta sellaisista ympäristöistä, jotka edustavat ”normaaliutta” ja ylläpitävät ”normaalia arkea”.

Häpeä uhkaa myös ihmisen myönteistä kokemusta itses-

tään, se privatisoi ja lisää taipumusta masentua. Seija kuvaa huumeiden käytön, kouluvaikeuksien ja masennuksen kehää sekä niiden privatisoivaa merkitystä.

Seija: No, niin se siis oli just semmosta, että koulu oli just menny läskiksi semmosen laskun ja masennuksen jälkeen. Juopottelun, pilvenpolton, tämmösten mitä nyt tekkii. Kaikkia muuta, paitsi sitä koulua. Niinkö, no se... Itse asiassa mä en hirveesti kauheesti ees muista, siitä on jääny joku niin sekava, mutta... Siis kauheen jotenki oli, ettei oikeen päässy eteenpäin mitenkään, ja tosiaan hirveesti tuli juotua viinaa. Niinkö semmonen epätoivo ja... Semmonen niinkö, ettei oikeestaan ees nähnyt, että missä ei oo semmosta oloa niinkö. Semmonen kauheen "Vittu" elämäntilanne. No, sitte, en mä oikeestaan ees tiiä, miten mää vetelin kaikkia (mutinaa). Sittehän se jotenki, en mää tiiä. (Naurahtaa) Ne on niin hämäriä kuukausia, ettei aina jaksa. (20 v.)

Seija, jonka peruskoulunkäynnistä on jo aikaa, kuvaa masennuksen ja epätoivon tunteita, joita hän on paennut aineisiin. Ne tarjoavat hetkellistä helpotusta, mutta ruokkivat pahaa oloa. Seijan kertomuksessa kiinnijäämisen ja irrallisuuden suhde on selkeästi nähtävillä. Aineiden farmakologiset tekijät aiheuttavat riippuvuutta, ja juridinen sekä julkinen diskurssi tuomitsee käyttäjän sekä moraalisesti että rikosoikeudellisesti aiheuttaen syyllisyyttä ja häpeää. Huume kuvioiden paradoksaalisuus on selkeästi esillä kiinnittymisen, kiinnijäämisen ja irrallisuuden vuorottelussa. Kiinnittyminen, joka sanana ilmentää sitoutumista, mukana olemista ja pysyvyyttä, muuttuu huomaamatta kiinnijäämiseksi, joka puolestaan merkitsee yksilölle irrallisuutta itsestä ja itseä kannattelevista läheissuhteista. Suhde "normaalial" elämää raa-mittaviin tekijöihin katkeaa.

5.3 Naisellisten avujen loukossa

Huume kuvioihin kiinnittymisen ja kiinnijäämisen myötä sukupuolen merkitys muuntuu ja lisääntyy. Kiinnittymisvaiheessa haastatteleman naiset tiedostavat sukupuolten roolit ja kokevat hallitsevansa tilanteen. Heillä on oma paikkansa huume-

kuvioissa sekä tunne siitä, että heitä arvostetaan ja heistä välitetään. Huume kuvioissa eletessä suhteet miehiin ovat haastatteliemiä naisten elämässä merkittävässä roolissa. Yhteistä heille on oleileminen ja toimiminen miesvaltaisissa porukoissa seurustelukumppaneina, vaimoina tai ystävinä. (Vrt. Lalander 2002; Granfelt 2004.) Suhde miehiin ohjaa toimijuutta, mikä puolestaan määrittää suhdetta itseen ja muihin.

Naisten aineidenhankintakuvauksissa sukupuoliyhteyksien näkyvillä siten, että tytöt ovat ikään kuin ”naisellisten avujensa loukussa”. Sukupuolierot ja niihin liittyvät valtasuhteet korostuvat ja määrittävät naisen toimintaa ja suhdetta miehiin. Vaikka huume kuvioissa eläminen voi merkitä alun perin pyrkimystä jonkinlaiseen sukupuoleettomuuteen, raamittaa sukupuoli toimintaa. Huume kuvioissa korostuu ruumiilliset ominaisuudet, kuten fyysiset heikkoudet ja vahvuudet. Tytöt kokevat sukupuolestaan olevan sekä hyötyä että haittaa aineiden hankinnassa, kuten Tiinan kertoo:

Tiina: On. No, mitäpä muija siihen pystyy tekeen, jos on justiin velkaa jollekki? Ja sit se tulee sanoon sulle, että ”Maksa!” Siis silleen, niin eihän muija siinä pysty hirveesti paneen vastaan, jos justiin vie joku sterkat ynnä muut tällaset. Mitä siinä pystyy tekee? Jätkä nyt sentään pystyy puolustaan ittee paremmin.

Sanna: Siinä on tavallaan heikommilla. Onko siinä eroa, että kummat velkaantuu enemmän?

Tiina: Jätkä.

Sanna: Mistä se taas sitte kertoo?

Tiina: No muija voi saada aineita ihan ilmaseksi silleen. Silleen vähän jotain pientä flirttiä ja näin. Sillä voi saada aika paljo aikaseksi. Ja minusta tuntuu, että mikään diileri ois kovin iloinen siitä, jos joku jätkä antais. (17 v.)

Huume kuvioissa sukupuolten väliset valtasuhteet ovat vinoutuneita ja siellä toimii fyysisesti vahvemman laki, joka liitetään miehiseen voimaan. (Vrt. Murphy & Rosebaum 2000; Feinaughty ym. 2001; Ettore 2004.) Tämä voi merkitä sellaisen sukupuoli-identiteetin muodostumista, jossa toiminta ja käyttäytyminen eriytyvät tilannekohtaisesti. Koska nainen ruumiillistuu naisena miesten joukkoon, hänen on tiedostettava ruumiinsa ra-

jat, hyödyt ja haitat, ja osattava käyttää näitä huumekuvioiden kirjoittamattomien kulttuuristen lainalaisuuksien mukaisesti. Koska naisten huumeiden käyttö on traditionaalista feminiinisyyttä kyseenalaistavaa, saattavat asenteet naisia kohtaan olla hyväksikäyttökynnystä madaltavia. Heitä saatetaan pitää seksuaalisesti vapaana riistana, mikä lisää seksuaalisen hyväksikäytön riskiä. (Febnaughty ym. 2001, 464–465.) Tiina kuvaa tilannetta, jossa fyysiset ja seksuaaliset uhat ovat tulevat esille.

Sanna: No aattelek sie sitte toisella lailla, että... mitä sie aattele, minkälaiseksi sinun suhde miehiin tuli? Minkälaiseksi sie koet oman roolin siellä niitten poikien maailmassa?

Tiina: Kyllä se siinä mielessä on eri juttu olla tyttö, ku jätkä tuossa maailmassa, et silloin justiin kaikki velkajutut ynnä muut, ne on vähän vittumaisempi homma. Jätkä voi sentään puolustaa itseään jätkiä vastaan, mutta mitä nyt muija tekee, jos joku pari jätkää tulee pyytään jotain velkoja, niin... on se oikeestaan rankempaa olla muija, ku jätkä. Ja silleen justiin se, että... no esimerkiksi mulle tapahtu silleen, että oltiin siellä mun kämpillä yks ilta. Ja sitte justiin olin ihan pilleripäisäni, ymmärtäny mistään mitään. Tajua kankaalla. Niin sitte justiin yks jätkä alko siinä jotain lähentelemään. Noin niin... siis seki justiin, että on niin helvetin sekasin, että ei ymmärrä oikeen. No siinä kyllä on tosi iso vaara, että tulee raiskatuks tai jotain, jos on kusipäitä jätkiä siellä. (17 v.)

Tytöt kokevat, että heillä on ongelmallisissa tilanteissa vähemmän mahdollisuuksia puolustaa itseään väkivallalta ja hyväksikäytöltä kuin miehillä. Huumekuvioiden kiinnitettyä ja käytön lisääntyttyä naisten asema muuttuu. Aineiden käytöstä johtuva sekavuus aiheuttaa irrallisuutta itsestä ja vähentää kykyä kontrolloida omaa toimintaa ja huolehtia itsestä lisäten hyväksikäytetyksi tai pahoinpidellyksi tulemisen riskiä. Mitä enemmän naiset ovat kiinni huumekuvioissa ja aineissa sitä suuremmaksi kasvaa riski ajautua samankaltaisiin tilanteisiin, joita Tiina kuvaa. Naisiin kohdistuvat fyysiset uhat lisääntyvät velkatilanteissa ja aineiden vaikutuksen alaisena. Aineiden vaikutuksesta kyky kontrolloida omaa käyttäytymistä ja suojautua fyysisiltä uhkilta vähenee. Lisäksi aineiden käyttö voi lisätä sekä miesten että naisten aggressiivisuutta ja provokatiivista käyttäytymistä. Kun

ylivoimaisuuden tunne suhteessa muihin korostuu, myös väärinymmärrykset ja kommunikaatiokatkokset lisääntyvät. Koska huume kuvioissa, kuten valtakulttuurissakin, seksuaalinen maine on tytön sosiaalista asemaa rakentava elementti, seurustelusuhteita suositaan. Talvi kertoo seurustelusuhteiden merkityksestä.

Sanna: Onko sulla ollu yhen illan juttuja ja niinku sekoiluja, minkälainen sulle on jääny niistä filis? Onko ne niinkö?

Talvi: Ei mulla oikeestaan niinku silloin niitä ollu, koska mä aina seurustelin jonku kanssa. ”Seurusteli.” Kuitenki oli joku tavallaan semmone vakituinen. Et olin, ensin oli... Olin niitten poikien kans ja... Sitte ei, ei koskaan oikeestaan silleen, että mä oisin ollu jotenki yksin. Että mulla oli aina joku jätkä. Ja välillä vähän pitempään, välillä vähän lyhempiä aikoja.

Sanna: Sulla ei koskaan ole ollu semmonen hyväksikäytetty olo kuitenkaan?

Talvi: Mm, ei silleen...(17 v.)

Seurustelu merkityksellistyy maineen varjelijana ja moraalisesti hyväksyttävänä kumppanuutena. Se asettuu myös tavaksi vähentää hyväksikäyttöriskiä ja korostaa tasa-arvoista asemaa miesten rinnalla. Esimerkiksi Talvi ei koe joutuneensa hyväksikäytetyksi vaan korostaa seurustelleensa. Vaikka ongelmallinen huumeiden käyttö altistaa naisen helpommin prostituutioon kuin huumeita käyttämättömän, on huumeita käyttäviin naisiin liittyvää huoruusmyyttiä liioiteltu. (Vrt. esim. Lalander 2001.) Huume kuvioita tutkinut ja siellä eläviä naisia ja miehiä tavannut Philip Lalander (2001, 216–218) havaitsi, ettei prostituutio ole läheskään niin yleistä kuin oletetaan. Naisten ja miesten tulkinnat huume kuvioissa solmituista parisuhteista olivat kuitenkin ristiriitaisia. Miesten kertomuksissa huume kuvioissa elävät naiset harjoittavat prostituutiota pysyäkseen aineissa. Naiset sen sijaan puhuvat molemmiin puoliseen välittämiseen perustuvasta seurustelusta, välittämisestä, rakkaudesta ja toisista huolehtimisesta. Haastattelemani naisten merkityksellistävät parisuhdetta samalla tavoin kuin Lalanderin haastattelemat naiset.

Talvi: Kyl me ollaan niinku sen jälkeen oltu sen kans aika paljonkin tekemisissä.. Ja silleen, että kyllä me tykättiin oikeesti toisistamme, vaikka se ei siltä aina näyttänyt... (17 v.)

Sanna: Onko sinusta naisilla erilainen rooli siinä tai jotenki, mikä on naisen rooli siinä sen huume kulttuurin sisällä?

Laila: Kyllä se aika samanlainen on. Siis varsiki, jos parisuh- teessa ellää tai... ihan sama joutuu tekemään. Siis siihen, että saat tosiaan vettä tai pystyy vetämään.

Sanna: Joo. Mitä juttuja?

Laila: No molemmat joutuu suurin piirtein tekkeen töitä. Niin siis... totta kai mekin silloin hirveesti Maren kans kävi varas- taan tavaraa ja keikkahommia tehtiin. Yötöitä. Aivan kaikkia mahdollista. Että pysyttiin aineissa.

Sanna: Niin justiin. Miten teän keskinäiset suhteet sillon, ku te veitte aineita?

Laila: Ne oli aika hyvät välistä. Sitte, ku laskut tuli, niin pus- sit oli loppunee. Sitte saatettiin tapella vähästä. Että kyllä me, tai siis mehän tavattiin siinä, kö mie alottelin tätä. Sitte aloin Maren kans seurusteleen. Olihan se mukava seurustella kans, joka aina hommas pököä. Kuitenki sitä se oli. (22 v.)

Lailan kerronnassa naisen toimijuus huumeiden käytön mah- dollistaja miehen rinnalla on selkeä. Nainen ei ole passiivinen sivustaseuraaja vaan aktiivinen toimija. Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia (2002, 212–213) toteavat median tulkitsevan tyttö- jen kovuutta uhrinäkökulmasta. Heitä pidetään miesten maail- maan joutuneina tyttö raukkoina tai heidän toimintansa nähdään luonnollisena jatkumona yhteiskunnan miehille perusarvoil- le, joita naistenkin pitää tavoitella. Naisten rikollisuutta tai sek- suaalisuutta tulkitaan tasa-arvokysymyksenä. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ole sukupuolten erilaisuuden kunnioittaminen vaan sukupuolten samanlaistuminen: oletuksena se, että tytöt ovat omaksuneet miehiset arvot ja käyttäytymismallit. Toiminnassa, ”yökeikkojen teossa” on osin myös kyse miehisten toimintata- pojen jakamisesta ja omaksumisesta, huume kuvioiden lojaali- suudesta ja luottamuksesta. Lailan pohdinnassaan myös aineilla on merkittävä rooli seurustelun motiivina. Hän kertoo aloitel- leensa käyttöä tutustuessaan poikakaveriinsa. Seurustelun alus- sa korostuvat suhteen hyödyt, mies hommaa ja tarjoaa aineita. Aineiden voi nähdä myös symboloivan parisuhteen kiintymystä ja laatua. Seurustelu rakentuu aineiden käytön ympärille. Saara korostaa Lailaa vahvemmin aineiden merkitystä seurustelusuh-

teiden motiivina.

Saara: Ja minusta tuntuu, että rakastaminen ja rakkaus on aika kaukana tommosta huumemaailmasta. Että siellä ei hirveän paljon minun mielestä oo semmosia just, että ois nähny tai semmosta aitoa rakkautta. Että se on aika paljon niitten mukana on vaan jotaki seksiä tai seurustelua, jotain semmosta. Mutta ne on semmosia, hirveen harvoin näkee semmosta tai kuulee, että joku on, joka käyttää huumeita, että se aidosti rakastais jotaki tai silleen.

Sanna: Onko se niin, että se rakkauden kohde on enemmän siellä aineissa?

Saara: Varmaan se on niin. (20 v.)

Saara kyseenalaistaa seurustelusuhteiden välittämisen, ihailun ja rakkauden illuusiota. Suhteet ovat haavoittuvia, eikä tunnetason asioista juuri puhuta. Tunteiden sijaan huumeiden käyttö ja aineiden hankintaan liittyvät toiminnat määrittävät seurustelusuhteiden dynamiikkaa. Rakkauden kohteeksi ei asetu kumppani, vaan aineet. Seurustelusuhteissa tytöt korostavat omaa toimijuuttaan. Toimijuuden tila voi olla ahdas ja valinnoiltaan niukka. Kuitenkin niin kauan kuin tilaa ja mahdollisuuksia on, tytöt korostavat aktiivisuuttaan. Se on välttämätöntä, jotta suhde itsen ja omaan minäkuvaan säilyy hyväksyttävänä.

Ajan myötä huume kuvioihin kiinnijääminen merkitsee useille haastattelemilleni naisille miesten armoilla elämistä ja väkivallalle altistumista olipa kyseessä sitten pitkä parisuhde tai yksin eläminen. Koska huume kuviot rakentuvat miehisesti arvoille, naiset altistuvat seksuaaliselle hyväksikäytölle, väkivallalle ja alistamiselle. (Vrt. Ahtiala & Ruohonen 1998, 170; Lalander 2001.) Mitä enemmän naiset jäävät kiinni huume kuvioihin, sitä enemmän sukupuolten välinen valtasuhde vinoutuu. Naisen irrallisuus itsestä merkitsee kiinnijäämistä huumeita käyttäviin miehiin. Kun elämässä on useita vaille jäämisen kokemuksia jo lapsuudesta saakka, voi huomion saaminen miehiltä olla itsetuntoa kohottavaa ja antaa tunteen hyväksytyksi tulemisesta. Lea kertomuksessa ihailuksi tuleminen on esillä. Lea kertoo miesten soittelusta, jotka toisaalta imartelevat ja saavat aikaan erityisyyden tunteen. Erityisyyden kokemusta säröilyttää tietoisuus suhteen valta-asetelmasta. Lea kuvaa tilannetta seuraavasti:

Sanna: Mitä merkitsee olla tyttönä siellä niitten miesten seassa?

Lea: No meillä on toisaalta vähän sillä lailla, että niillä on tietty ote minuun, koska ne on kuitenkin vahvempia ja sillä lailla. Ja niillä on sitä rahhaa ja täl-... Sitte taas toisaalta, jos minä oon ainut nainenki siinä, niin mulla on kuitenkin periaatteesa sitä, aika paljon se, mitä mie sanon. Koska jos mie olen se ainut nainen, niin kyllä sen ymmärtää. Mutta aika paljo... ja kuitenkin, on se itsestäki ollu kyllä aika imartelevaa vai mitä se on, mutta siihenki, ko aina soittelee, eri poika soittaa 10 kertaa päivässä. "Lähetään sinne, lähetään tänne. Tule, me haetaan sinut ja mennään sinne ja mennään tänne." Kauhee semmonen, vaikka mitenkään tukkaakaan kammannu viikkoon, niin kauhee olo, että "Mie olen suosittu. Mulla on vieniä." Vaikkei kukkaan varmaan nyt sen takia niin, että auton etuistuimelle, että mie niinkö näytille olisin... (22 v.)

Lean kertomuksessa toimijuuden tila kaventuu ja hänen autonomiansa vähenee. Toimintaa leimaa pakonomaisuus. Keskeistä on riippuvuus aineista, miehistä ja hyväksytyksi tulemisesta. Oma paikka on jäsentymätön ja epävakaa. Miesten soittelu ja porukoihin pääseminen imartelevat ja vahvistavat kokemusta hyväksytyksi tulemisesta kiinnittäen samalla huume kuvioihin. Asetelma on kuitenkin ristariitainen. Se säröilyttää hyväksytyksi tulemisen ja välittämisen mahdollisuuden. Miehillä on rahat ja aineet, Lea on ainoana naisena miesten joukossa. Valtasuhde luo tilanteelle ehdot. Siinä Lean asema on alisteinen miesten toiveille ja odotuksille, kuten Lea toteaa "kun minä oon ainut nainen niin kyllä sen ymmärtää". Lea tuo esille tilanteen reunaehdot, jotka itsekin on havainnut vasta jälkikäteen. Haastatteluhetkellä menneisyyden kuva kauhistuttaa häntä. Häpeän tunne vahvistaa irrallisuutta itsestä ja kiinnijäämistä huume kuvioihin.

Kiinnijääminen huumeisiin merkitsee naisille sekä fyysisen, henkisen että seksuaalisen väkivallan pelkoa. Huumeiden käyttö voi johtaa velkakierteeseen, joka välineellistää ihmissuhteet ja aiheuttaa erilaisia pelkotiloja. (Vrt. Ahtiala & Ruohonen 1998.) Naisille fyysisesti heikompana osapuolena tilanne on epätoivoinen, häpeällinen ja valinnan mahdollisuuksiltaan ahdas. Lea kuvaa pelkotiloihin, jotka toisaalta privatisoivat, mutta pakottavat

aineriippuvuuden vuoksi lähtemään liikkeelle.

Sanna: Se on iso juttu. Onko sulla, ko sie tuossa sanoit, että sie pelkäsit lähteä kotoa liikkeelle, niin mitä sie eniten pelkäsit silloin, ko sie veit aineita, niin mikä sulla pelotti?

Lea: No sitä oikeestaan, mulla on vaan oli niin kauheita niitä pelkotiloja. Ja sitä, mulla oli aina se, että... no en mä tiiä. Toisaalta se oli tottakai, toisaalta siinä oli, omaa mielikuvitus-taki tuli tosi paljon sitä, että musta tuntu, että kaikki on tappamassa mua. Oli muutama ihminen, jotka oli kyllä sanonu, että he tappaa minut, mutta oli nyt tietenki varmaan, ko mie aloin miettimään, itteki kuvitellu. Ei nyt joka ihminen kuitenkaan oo tappamassa minua.

Sanna: Mistä ne tappamispuhheet tuli niile toisille?

Lea: Ne on tietenki... aina ei oo rahhaa maksaa kaikkia. Tullee sitte velekaa ja...(20 v.)

Lean kertomus havainnollistaa, miten huumekuviot muuttuneessa tilanteessa merkityksellistyvät pakokauhun ja pelon paikkana. Huumevelat ja huumeista johtuva sekavuus voimistavat pelon tunteita ja elämä alkaa olla painajaismaista. Pelkojen todenperäisyyttä on vaikea erottaa huumeiden käytöstä johtuvan paranoidisuuden vuoksi. Lealle pelot merkitsevät privatisoitumista valtakulttuurista, mutta myös tilan pienuutta ja miesten armoilla elämistä huumekuvioissa. Lea kertoo, miten joutuu lunastamaan paikkansa huumekuvioissa ja eliminoimaan turvattomuuden ja väkivallan pelkoa sekä takaamaan aineiden saatavuuden.

Lea: No kyllä se toisaalta on sitä hyväksikäyttöä. Ku toisaalta, ei sitä tietenkään yhtäkkiä varmaan kauheesti pistänyt hanttiin, ku ei välittäny, niin... ja sitte tietäny aina, että sinne saa mennä seuraavana päivänäki, kö kaikki menee niin, kö he haluaa. Ei tartte miettiä, että ”No, nyt mie oon taas pistäny hanttiin. Uskaltaakohan sinne mennä nytte?”

Sanna: Mihin se liittyy?

Lea: Mulle liittyy seksiin ja niille se liittyy, että minä saan sitte jotaki päihkeitä niiltä.

Sanna: Niin justiin. Se on vaihtokauppaa.

Lea: Tietynlaista kauppaa sekin. Se on kuitenkin, että vaikka sen kaikki tietää, niin ei sitä nyt tietenkään siihen tulla sano-

maan ääneen. Vaikka kaikkihan sen tiesi. (20 v.)

Lean kuvauksesta ilmenee, miten huumeisiin kiinnijääminen altistaa naisen hyväksikäytölle ja alistamiselle. Väkivallan pelko johtaa tilanteeseen, jossa omat arvot ja itsekunnioitus sekä minäkäsitys kyseenalaistuvat. Paradoksaalisesti väkivallan pelolta suojautumisen keino on väkivalta. Lea joutuu tekemään itsestään kauppatavaraa, objektin, joka murskaa hänen itsetuntoa ja minuutta. Asian häpeällisyys näkyy vaikenemisena, välinpitämättömyydestä ja irrallisuudesta tehdään suoja, joka turruttaa tunteet ja näkymät itseen. Linnean kertomuksesta välittyy kiinnijäämisen moniulotteisuus. Niin sanottu kaksoisriippuvuus huumeista ja miehestä saa hänet hyväksymään kaikki kamaluudet, jotka hänelle muutenkin ahtaassa tilanteessa tapahtuvat.

Sanna: Sie koko ajan seurustelit?

Linnea: Joo... No kyllä siinä aika rajuja riitoja oli välillä, että nyt ku miettii niitä niin... kyl se on niin puukko heilunu vähän välii ja näin, että ei se ihan tervettä menoa oo ollut enää siinä pisteessä, mutta... Sitä oli niin rakastunu ja varmaan – Se oli jossakin vaiheessa mä muistan, että se oli siitäkin kiinni, että siitä ei pystynyt lähteen, koska mies oli se, joka hommas aineet. Tiesit, että jos sää lähet siitä pois, niin mitä mää sitten. Sitten mä oon huonossa kunnossa yksin makaan jossakin kämpillä ja m-mitä mää teen?! Niin ei pystynyt lähteen.

Sanna: Niin joo, mihinkään. Oli tavallaan kiinni siinä tilanteessaki.

Linnea: Niin. Kyl mää tiän, että mä oon tosi paha sanomaan kanssa, kun mää suutun ja kyllä varmasti oon lyönyt takaskin. Et.. mutta tuota kyllä se aika alku vaiheessa alko silleen, että.. Eka kerran kun se löi mut.. Se on kumma, sitä ite halus uskoa, että se on se yks kerta, että siihen loppu, mutta kyl sen on oppinu, että jos mies lyö yhen kerran, niin kyl se tulee toinenkin kerta. Ei se lopu siihen. (23 v.)

Linnea kuvaa klassiseltakin vaikuttavaa asetelmaa, jossa nainen elää miehen armoilla ja hyväksyy itseensä kohdistuvan väkivallan ja alistamisen. Hän puhuu rakkaudesta mieheen, jonka hän näkee syyksi jatkaa suhdetta. Lähes samaan hengenvetoon hän kuitenkin kertoo, ettei voinut lähteä tilanteesta, koska pelkä-

si menettävänsä linkin huume kuvioihin. Huumeriippuvuus sitoo hänet mieheen. Väkivalta hyväksytään, koska sen toisena puolella on pelko yksinäisyydestä ja vaikeudesta pysyä aineissa.

Luennollaan sukupuolistuneesta väkivallasta Suvi Ronkainen (2006) jäseni lähisuhdeväkivallan kohteen ja tekijän toimijuutta. Toimijuuteen latautuu odotuksia, velvollisuuksia ja vastuita, joihin vastaaminen määrittää, onko kysymyksessä vahva vai heikko toimijuus. Ronkainen totesi, että vaikka uhuriin suhdaudutaan empaattisesti, häneltä odotetaan vahvaa toimijuutta, kykyä muuttaa tilannetta. Sitä, millaisia seurauksia väkivalta aiheuttaa uhrille, ei kyetä näkemään. Sen sijaan tekijälle sallitaan heikko toimijuus, hänen tekonsa selitetään tyhjäksi esimerkiksi tekijän päihde-, mielenterveys- tai muihin ongelmiin vedoten. (Vrt. myös Ojuri 2004; Nyqvist 2006.)

Siinä missä Lea näkee miesten seksuaalisen hyväksikäytön olevan oman tilanteensa seurausta, Linnea kokee väkivallan olevan omaa syytään. Naiset selittävät väkivaltaa tyhjäksi, he hakivat siihen syyt itsestään ja elämäntyylitään. He pyrkivät rationalisoimaan väkivaltaa eivätkä asetu uhrin asemaan. Se, että he ovat valtakulttuurin taholta monenkertaisesti leimautuneita, vaikeuttaa uhrin osaan asettumista ja tilanteen muuttamista. (Vrt. Nyqvist 2006, 145.) Huume kuvioissa kiinnijääminen vähentää naisen toimijuutta, irrallisuus säröilyttää suhteen itseän ja hämärtää tulevaisuuden näkymät, lisäksi yhteiskunnalliset asenteet aiheuttavat tunteita leimautumisesta. Väkivalta, kaikkinen muotoineen – alistamisena, nöyryyttämisenä, pelottelemisena, seksuaalisena hyväksikäyttönä, pahoinpitelyinä –, musertaa huume kuvioihin kiinnijääneeltä naiselta minuuden ja viimeisetkin itsetunnon rippeet. Heidän kohdallaan vahvan toimijuuden vaatimus tuntuu absurdilta, erityisesti, koska nainen nainen elää moninkertaisten riippuvuuksien pienentämässä tilassa. Leaa ja Linneaa huomattavasti nuorempi Teija kuvaa huume kuvioissa tapahtuneen väkivallan musertavaa luonnetta.

Sanna: Elikkä sie ostit amfetamiinia.

Teija: Amfetamiinii, joo. Sit myöhemmin tiettenki, kyl mä olin kokeillu ekstaasii ja Subuteksii ja tuommosii. Sitten jouduin hoitoon. Siellä mä käytin salaa aineita ja toin sinne. Mä mokasin melkein kaikki lomat. Mulle kävi ikävii asioita.. Mut on raiskattu kerran ja tollasta.

Sanna: Kippeitä juttuja sulla.

Teija: On joo. Tai en mä osaa oikeestaan viel niist, en mä osaa, jotenki mä en osaa vaan surra niitä.

Sanna: Niitä on tapahtunu ja niitten kans on eletävä.

Teija: No, en mä tiedä. En mä ajattele mitään niist oikeen.

Paitsi välillä mä ajattelen silleen, et mä oon huora tai jotain.

(17 v.)

Seksuaalisen alistamisen, nöyryyttämisen ja väkivallan kokemusten kivuliaisuus on tyttöjen kertomuksissa vahvasti läsnä. Teijalle raiskauksesta puhuminen on vaikeaa eikä hän halua pohtia sitä. Tilanteen häpeällisyys ja siihen liittyvä psyykinen ja fyysinen tuska vaientavat. Teijan puhuu raiskauksesta sivulauseessa, toteavasti ja lähes tunteettomasti. Lyhyet toteamukset sellaisenaan välittävät asioiden kipeyden ja loukkaavuuden, jotka ovat musertaneet naisen identiteettiä. Toteamus ”välillä mä ajattelen, että olen huora tai jotain sellaista”, kuvastaa häpeän leimallista ja minuutta särkevää luonnetta.

5.4 ”Poikana” poikien joukossa

Kiinnijääminen huume kuvioihin ja riippuvuus aineista merkitsee irrallisuutta itsestä, huume kuvioiden ulkopuolisista läheisistä ja usein myös omasta sukupuolesta. Naisten kertomuksissa esiintyy käsite ”pirihuora”, jonka ymmärrän huume kuvioiden leimalliseksi stereotypiaksi. Kukaan haastattemistani naisista ei sijoittanut itseään kyseiseen kategoriaan. Tämä leimallinen ja halventava stereotypia elää kuitenkin vahvasti naisten kertomuksissa toimien peilinä, jota vasten he arvioivat omaa asemaansa ja toimintaansa huume kuvioissa. Yhdistän kyseisen kategorian myös huume kuvioiden hierarkiaan, jolla kuvataan naisen asemaa. Näre (2002, 255) toteaa, että naisten ja tyttöjen ruumiissa piirtyvät symbolisesti kulttuurin moraaliset rajat. Vapauden ja kontrollin jännite tiivistyy oman ruumiin ja kulttuurituotteiden suhteessa. Sekä huume kulttuureissa että valtakulttuurissa seksuaalinen maine raamittaa naisen toimintaa ja käyttäytymistä sekä konstruoi naisen asemaa. Huomionarvoista on, että myös huume kuvioissa, joissa pyritään alkuvaiheessa irrottautumaan sukupuolieroja korostavista stereotypioista, ja joihin myös va-

paampi seksikäyttäytyminen yhdistetään, naisen kyky kontrolloida omaa seksuaalisuuttaan ja varjella mainettaan konstruoi naisen paikan.

Talvi: Jos niinku katotaan yleisesti asioita, ei mun kohalla silleen käyny, mutta niinku, mitä mää tiiän nuit narkkareita. Noit tyttöjä. Niin ni ne tekee iham mitä tahansa, että ne saa niinku rahaa. Tai että ne saa, just nämä tälläset niin sanottut ”pirihuorat”. Niin ne tekee ihan mitä tahansa, et ne saa. Mutta mulla se ei mennyt silleen siihen, että oisin tehny niin kun. Että kyllä minä niinku saatoin viiä rahaa ja ottaa rahaa, mut em minä silleen, että oisin esimerkiksi itseäni ruvennut tavallaan myymään. Et se oli, se ois niinku ollu semmonen... Semmonen, että niinku... Se, sitä mä en ehkä ois tehnyt, mutta niinku nyky-, niinku tytöt tekee sitä justiisa ja jätkät käyttää sitä hyväksi. Nuorempia tyttöjä sitte... (17 v.)

Talvin kerronta ilmentää pirihuora-stereotypian merkitystä omanarvontunteen ja minäkuvan rakentajana. Välimatka tai irtisanoutuminen kyseisestä kategoriasta on kiinni pitämistä ihmisarvosta ja kunniallisesta paikasta huume kuvioissa. Riitta Granfelt (2004, 208) toteaa nuorten naisten vastustavan asunottoman naisen identiteettiä, johon liitetään leimaavia mielikuvia likaisuudesta, prostituutiosta ja uhriudesta. Huumeita käyttävien nuorten naisten kertomuksissa pirihuora edustaa samantyyppistä identiteettiä. Helena Saarikoski (2001, 37–38) rinnastaa huoraksi leimaamisen muihin yhteisöstä syrjäyttämisprosesseihin, jotka perustuvat sukupuoleen. Huora-nimike on hallitseva status, kuten muutkin marginaalisuutta kuvaavat stereotypiat. Huorittelussa on kyse naisen normirikkomuksesta, poikkeamisesta perinteisestä naisen roolista ja siihen kytkeytyvistä moraalisisista odotuksista. Vastustaakseen ei-toivottuja stereotypioita tytöt pyrkivät osoittamaan niiden sopimattomuuden itseensä. (Vrt. Saarikoski 2001, 201–202; Juhila 2004; Kulmala & Vanhanen 2004.) Pirihuora-kategoria on vahva normittaja ja sosiaalisen statuksen ilmentäjä, se myös muokkaa huumeita käyttävän tytön suhdetta omaan sukupuoleensa, kuten Tiinan kertomuksesta ilmenee.

Sanna: Minkälaiseksi sinusta se naiskuva muodostuu siellä porukassa?

Tiina: No kyllähän seki... kyllä se on aika kieroutunu.

Sanna: Millä tavalla?

Tiina: Siis kaippa neki nyt silleen... puhuu, no justiin pirihuorista ja tälleen. No oon minä kyllä kuullu silleen muutamista tyypeistä. Kyllä se justiin muuttuu tolleen, että se arvostus vähän alenee siinä.

Sanna: Joo. Mietik sie koskaan, mitä sitten, jos ku se kääntyyki

niin päin, että se oma rooli muuttuu semmoseksi, että ne pojat puhuu sillä lailla sinusta. Ook sie koskhan sitä asiaa miettiny?

Tiina: Kyllä oikeestaan... no... en, ku ei mulla oo. Ehkä sitte alkasin miettiin tosissaan, jos ois tapahtunu tuommonen. Ja kyllähän se nyt joissaki tapauksissa pitääki paikkansa silleen, jos jostaki muijasta sanotaa, et se on pirihuora. Kyllä se nyt piittää paikkansa. Ei mulla muuta, ko tosissaan säälistää se. (17 v.)

Tiina kertoo säälivänsä naisia, jotka joutuvat myymään itseään aineita saadakseen. Harva haluaa tulla nähdyksi säälistävänä, alistettuna tai hyväksikäyttynä. Itsen sijoittaminen ulkopuolelle tällaisista määreistä on minäkuvan ja itsekunnioituksen kannalta rikkonaisuutta eheyttävää. Toisaalta uhriutumisessa ei pitäisi olla häpeämistä tai salattavaa, uhri ei syyllisty alistamiseen ja hyväksikäyttöön. Silti useimmille säälistävyyden ja alistetuksi joutumisen näkeminen ja hyväksyminen itsessä on usein ylitsepääsemätöntä. (Vrt. Laitinen 2004.)

Miehisten huumekuvioiden halveksituin ja alin kategoria rakentuu huonon naisen stereotypialle, jossa itse asiassa on kyse maskuliinisesta vallasta – naisen alistamisesta ja hyväksikäytöstä. Huumekuvioiden patriarkaalisia arvoja ilmentävät Lalanderin (2001, 215–218) havainnot heroiniä käyttävien miesten näkemyksistä heroiniä käyttävistä naisista. Huumeita käyttävää, ruumistaan tarjoavaa naista pidetään tuomittavampana kuin heroinin välitystä. Tämä ilmentää sellaista alakulttuurin logiikkaa, jota ulkopuolisen voi olla vaikeaa ymmärtää. Huumekuvioissa, elokuvissa ja yhteiskunnassa elää myytti, jonka mukaan nainen ei voi pärjätä huumekuvioissa yhtä hyvin kuin mies. Naisheroinisti on alinta kastia jopa miesheroinistien mielestä. Vallan käyttäjä sijoittuu kuitenkin huumekuvioiden hierarkian huipulle,

häntä ihailtaan, pelätään ja kunnioitetaan, hyväksikäytetty sen sijaan tulee sijoitetuksi alimpaan kastiin häväistynä ja halveksittuna. Leo Nyqvist (2006, 142) nostaa seksuaalisesti loukkaavan ja alistavan puheen yhdeksi seksuaalisen väkivallan muodoksi, jolla on seurauksensa uhrin elämään. Pirihuora-puheet ovat seksuaalista väkivaltaa, josta seurauksena on, että kohteeksi joutuvan suhde omaan sukupuolisuuteen muuttuu.

Haastattelemani naiset pyrkivät osoittamaan monin tavoin, etteivät he asemoidu pirihuora-kategoriaan. Heidän kertomuksissaan toista ääripäätä edustaa ”hyvän jätkän” -stereotypia, joka on tavoitellumpi ja myönteisempi kuin pirihuora. Pyrkimys toimia miesten maailmassa, heidän tavallaan ja ehdoillaan, merkitsee oman sukupuolen kahlehtimista ja kieltämistä, jotta tulee hyväksytyksi miesten joukkoon. (Saarikoski 2001, 203.) Huume kuvioissa elävien naisten on havaittu kehittävän suojakseen ”miehisen naamion” (male mask), jonka taakse he piiloutuvat selvitäkseen miesvaltaisessa ryhmässä (Stocco ym. 2000, 15; Granfelt 2004, 212, myös 1998, 146). Se on tapa selvitä patriarkaalisesti rakentuneessa ympäristössä ja ansaita siellä kunnioitusta ympäristön ehdoin. Se mahdollistaa niiden asioiden löytämisen, joiden varaan oma itsekunnioitus on mahdollista rakentaa tilanteeseen ja aikaan sopivalla tavalla. Keinot, joilla arvostus ja asema hankitaan, ovat miehille kuuluneita ja naisten käyttäminä uhka miehisyydelle. Tyttöjen kertomuksissa ”hyvän jätkän” -strategiat ovat monin tavoin esillä. Tutkimukseni tytöt kertovat saaneensa ”kovan tytön” maineen jo huumeiden käyttöä aloitellessaan eli varhaisteini-iässä. Pyöräminen huumeita käyttävien poikien keskuudessa on kyseenalaistanut heidän maineensa oman ikäisten tyttöjen keskuudessa, mille vastareaktionä on ollut kovuus ja miehisten käyttäytymismallien omaksuminen.

Sanna: Tiesikö toiset tytöt, että sie käytät?

Tiina: Kyllähän siellä kaikki oikeestaan ties, et mitä mä hommaan. Kyllähän sitä sai aina kuulla justiin kaikkea huorajuttuja ja tämmösiä näin. Että ”Varmaan käy kaikkien kans siellä hässimässä” ja tällästä näin. Mutta siis, ei sitä vaan jaksanu välittää. Että no ihan sama, mitä ajattelee silleen. En mä oikeestaan ees jaksu välittää silleen, mitä siellä ajatellaan. Ko en mä sinne koskaan enää palaa asumaan. Että tärkeintä on, et mitä ne läheisimmät kaverit siellä ajattelee.

Sanna: Mitä sie aattelit, että kohdistuuko poikiin samanlais- ta?

Tiina: Ei, ei todellakaan. Mitä nyt jätkistä, pojat oli varmaan vaan kaikki, että ”Toi on se huumehörhö.” Mutta siis silleen, että onhan se muijille kummiski minun mielestä ainaki, että tulee helpommin semmonen paha maine. En minä oikeen tiää, että mistä se käsitys tulee sitte, että jos... no mikä minusta- ki puhuttiin, et siellä hässii suurin piirtein jokaisen kans. En minä koe, niillä on

mitään perusteita. Mutta ne vaan tuli jostain ne jutut. Var- maan justiin sen takia, että ku käytti ja tälleen näin. (17 v.)

Tiinalle huumeiden käyttö merkityksellistyy seksuaalisen mai- neen menettämisenä niin oman ikäisten tyttöjen kuin muidenkin nuorten taholta. Koska tyttöjen ystävyysuhteet ovat rajatumpia ja valikoituneempia kuin poikien, mahdollistuvat epäsuorat ta- vat häpäistä ja vihata toisia paremmin. (Näre 1992, 27.) Huorak- si nimittely on nuorten keskuudessa tapa kontrolloida ja säädel- lä tyttöjen käytöstä, siihen liittyy hyvää tarkoittava moraalinen ulottuvuus, joka kuitenkin on varsin väkivaltainen puheen koh- teena olevalle nuorelle naiselle. (Esim. Saarikoski 2001; Näre 2005.) Siihen kytkeytyy uloslyönnin ja häpäisemisen mahti. Puolustaakseen itseään tutkimukseni tytöt kehittävät välinpitä- mättömyyden panssarin.

Tiina puolustaa itseään, hän ei halua ottaa vastaan toisten tyttöjen luomaa negatiivista ja loukkaavaa huora-identiteettiä. Suunsoitto on vastatoimintaa, jolla hän varjelee omaa mainet- taan. Miehiin alakulttuureihin kiinnittyessään tytöt omaksuvat miehisen kulttuurin arvot ja vallankäytön muodot. Itseään puo- lustaessaan he tukeutuvat miehiin tapoihin osoittaessaan suut- tumistaan ja pettymistään. Puolustaakseen itseään oman ikäisten tyttöjen henkiseltä vallankäytöltä, loukkaavilta ja seksuaalista mainetta kyseenalaistavilta puheilta, tytöt selvittävät välejänsä ikätovereiden kanssa miehisiksi miellettyillä käyttäytymismal- leilla, suorudella, kovuudella ja fyysisellä väkivallalla. Muuta- mat haastattelemistani tytöistä kertovat omasta väkivaltaisuudes- taan. Tyttöjen väkivallan teot tapahtuvat miesporukassa yhdessä miesten kanssa. Ne ilmentävät yhtäältä huumekuvioden arvo- maailman omaksumista, toisaalta myös sisälle patoutunutta vi- haan, mutta myös asettumista ”pojaksi poikien rinnalle”.

Talvi: Ni mehän aina käytiin jonkun päälle ihan ilman mitään syytä. Joku se oli jotain rahavelkaa tai jotain joku työtöistä niistä, tuota. Me sitte poikien kans hakattiin se. Tai pojat pietti kiinni ja minä löin. Tai jotakin vastaavaa. Kaupungisaki kävin kerran silleen... Meille tuli riita sen tytön kanssa, niin mä sitte ravistelin sitä tälleen näin ja se oli minua vähän pitempi. Ja sitten, tuota, se niinkun jotenki sai potkastua silleen kaks kertaa mua tänne vatsaan näi. Ja mä sitte luuhistuun ja kun mä siitä nousin sitte ylös sieltä maasta, ni mun kaveri juoksi, että "Helveti!". Se poika tuli sieltä, otti sitä muijaa tästä niskasta kiinni ja täysillä paiskasi siihen asfalttiin ja sitte me yhdessä sitä vähän potkittiin siinä...(17 v.)

Talvin kertomuksessa väkivalta on raakaa – silmitöntä raivoa ja tunteetonta hakkaamista. Yhtäältä se ilmentää sisälle patoutunutta kanavoitumatonta vihaa ja turhautumista. Toisaalta väkivaltaisen ja uhkaava käyttäytyminen merkityksellistyvät vallan kautta. Väkivallan tekijälle uhrin pelkoreaktiot saattavat antaa tunteen ylivoimaisuudesta ja mahdollisuudesta hallita muita. Huumeita käyttävän naisen minäkuvalle oma väkivaltaisuus on merkityksellinen asia. Aggressiivinen käyttäytyminen voi olla osoitusta miehisten toimintamallien omaksumisesta ja keino saada arvostusta miehisillä areenoilla sekä erottua oman ikäisistä ”kilteisistä tytöistä”. Turpaan antajana ja turpaan ottajana tyttö osoittaa kykenevänsä samaan kuin miehet, tällä on merkitystä huume kuvioiden hierarkiaan asettumiselle, oman paikan lunastamiselle. Leenan pohdinnassa pirihuora ja hyvä jätkä - stereotyyppien merkitys itsekunnioituksen, oman tilan ja paikan rakentajana on selkeästi esillä. Ne heijastavat huume kuvioiden moraalikäsitteitä ja arvostuksia. Suhde itseen ja muihin rakentuu näitä strategioita hyödyntäen.

Leena: Mut alkuvaiheessa oli justiinsa se, että ku sä olit naisihminen ja katottiin, että sä oot tullu tämmöseen miehiselle alalla. Niin siellä yritettiin kusettaa niin paljon, ku mahdollista. Ja oletettiin, että "Tuohan ei tiä mistään mittään." Tyyliin, hyvä että ei yritetty, että "On tuossa 5 grammaa." Oisko siinä ollu gramma. Ja sitte just se, että ajateltiin, että "Kyllä tuo on niin pirin tuskissaan." Tai silleen, että "Jos mää

tarjoon sille, mää oon isompi kauppias ja se hakkee meiltä. Pikkusen mää oon ovela, jos sanon, että yhdistettäs hynttyyt yhteen.” Tai silleen, että ”Mää voisin ostaa sulle auton ja asunnon ja saisit piriä niin paljon, ko haluaisit. Jätä se jätkä ja multa sää saat kaiken, mitä tarttet.” Semmosia ehotuksia tuli paljon. Osa isommista kauppiaista sitte loukkaantuki, ku mää sanoin, että ”On joitaki asioita, mitä ei voi ostaa.” Et vaikka sää kuin oot iso dokari ja sua pitäs pelätä, niin mä oon niin tyhymä. Ja ku mää oon vielä nainen. Niin mun täytyy nyt sanoa sulle, että multa sä et persettä osta. Moni muu on ehkä suostunu, mut en minä.” Et varmaan nuorilla tytöillä onki aika yleistä just se, että ne kiertää kauppiaalta toiselle. Että jos joku antaa niille kenkää tai tällei, niin ne mennee ja ettii seuraavan ne siinä siivestää ja saavat ittelensä sen päivittäisen annoksen. Mut kuitenkin niin semmonen periaatteen ihminen tai silleen, että mää en oo koskaan käyttäny persettä maksuvälineenä. Mää kerran, mää muistan. Mulla oli hirveet kitkut, mä oisin tarvinnu ainetta. Mää jou’uin monta päivää oottaan meän aineen myyjän kämpällä. Ja mä katoin, ku se veti siinä ite koko ajan. Se sano vähän väliä, että ”Ota vaan, kyllä sää saat.” Mää sanoin, että ”Ei kiitos.” Mut sillä sai just sen kunnian, että ne huomaa, että ”Ei tuo oo tavallinen, mikkään semmonen piriperä.” Semmonen... mulla kävi sääliseksi semmosia just, jotka kiersi niinko, ne kiersi niinko viien pennin kolikko. Tai viien euron kolikko vissiin, viien sentin. Mut eihän niillä ollukkaan sitte mittää arvostusta. Ne oli ihan yleisesti: ”Ai sullako on nyt se pirihuora?” Mulla ei kuitenkaan ollu, mua puhuteltiin silleen, että ko se oli tämä Rouva. Niin ”Oiskohan Rouvalla aineita?” Ja silleen, että monella luki puhelimesta isolla: Rouva. Ne loppu pikku hiljaa sitte ne ehottelutki. (27 v.)

Leenan kertomuksessa omaan sukupuoleen kohdistuu halveksuntaa. Aineriippuvuudesta johtuva oman kehon välineellistäminen näyttäytyy heikkoutena. Hän vastustaa heikon naisen osaan asettumista kaikin mahdollisin tavoin ja osoittaa näin miehille kovuutensa, suoruuutensa ja lujuuutensa. Kiinnostavaa on, että paikan lunastettuaan hän ei kuitenkaan näe olevansa hyvä jätkä, vaan kokee saavansa arvostusta naisena, rouvana. Miesten vastustaminen, kieltäytyminen seksistä ja oman tietämyksen ja

kovuuden osoittaminen jäsentävät rouvaksi pääsemisen ehtoja. Vaikka Leena on omaksunut naiseutta korostavan rouva-arkki-tyypin, hänen puheensa on omaa sukupuolta väheksyvää. Lean kertomuksessa huume kuvioiden naiskuvan heijastuminen hänen käsityksiinsä naisista tulee vielä kärjistyneemmin esille.

Lea: Välillä tuntuu, että onko sitä kuitenkin liikaa ollu niitten miestenki kans tekemisisä, ko mulla on välillä, mulla on aivan hirveä, naisia kohtaan tulee semmonen... että ko on tarpeeksi paljon kuunnellu sitä kaikkea, että "Naiset on hirveitä ja naiset on ämmiä ja naiset on kaikki huoria." Ja kaikkia. Mulla ittellä sitte välillä, ko jossaki tilanteessa ollaan oltu: "Vittu, kaikki naiset on tommosia. Kaikki naiset on huoria. Tuo ämmä saatana tuoki..." Että välillä aika kauhea huomata kuitenkin.

Sanna: Niin, että se tulee ittelekki. Alkaa määrittelleen niin, ko ne miehet.

Lea: Niin. Ja mies kuitenkin sitte taas, melkein on se minkäläinen tahansa, niin se on kuitenkin sitte. Ei se näy periaatteessa, niissä niinkö ole mittään vikkaa kuitenkaan. Se on, välillä vaan kauhea huomata. (20 v.)

Lea kavahtaa tapaansa määritellä naisia. Miesten halveksivat ja häpäisevät puheet naisista ovat tarttuneet häneen. Ne ovat siirtyneet Lean sukupuolikäsitykseen, häneen tapaansa suhtautua toisiinsa naiseuteen. Seppo Toiviainen (1997, 56–60) kuvaa naisen paikkaa juoppokulttuurissa seuraavalla tavalla: ”Tervalammen miesjuoppoille naisjuoppo oli ulkopuolinen ja huono ihminen, eikä tähän vaikuttanut yhtään mitään se, että talossa oli naisosasto, jonka asiakkaiden kanssa oltiin päivittäin tekemisissä. ’Naiset ovat juovuksissa vielä pahempia kuin miehet. Juopotteleva nainen on kierompi kuin mies, hän kiroilee karmeammin kuin mies, hän repii ja puree ja on muutenkin väkivaltaisempi kuin mies, ja kaikkein kauheinta on, kun juoppo nainen käy toisen juopon naisen kimppuun.’ Kerran eräs naisasiakas tuli mukaan tällaiseen keskusteluun. Hän ei sanonut sanaakaan naisten puolesta, vaan lisäsi vauhtia. Naisjuoppo ei saanut anteeksi juoppouttaan, hän oli samanaikaisesti juoppo pahimmillaan ja nainen pahimmillaan.” Toiviaisen tekstissä naisen marginaaliasema miehissä päihdekulttuurissa tulee kraaviudessaan esiin.

Huumekuvioihin kiinnijääneiden naisten suhde omaan sukupuoleensa on samankaltainen kuin Toiviaisen kuvauksessa. Kiinnijääminen huume kuvioihin merkitsee naiselle moninkertaista irrallisuutta itsestä, läheisistä, sukupuolesta ja yhteiskunnasta. Se merkityksellistyy toimijuuden vähittäisenä kapeutumisenä ja oman paikan epämääräisyytenä. Elämä on taiteilua ”naisellisten avujen loukussa”, josta pyritään pois asettautumalla ”poikina poikien joukkoon”. Kiinnijääminen huume kuvioihin vaikeuttaa oman paikan hahmottamista. Nainen ruumiillistuu aina naisena, hänen olemispaikkansa on naisen ruumis, joka kantaa kulttuurin sukupuolittuneita merkityksiä ja odotuksia mukanaan. Huumekuvioissa kiinni olevan naisen paikka on epävakaa. Naisen ruumiissa itsen sijoittaminen miesten joukkoon ei ole täysin mahdollista. Irrallisuus omasta sukupuolesta on irrallisuutta muista naisista, heidän halveksuntaansa ja samalla myös oman naiseuden vieroksumista.

6 ONGELMAN KOHTAAMISEN VAIKEUDET

6.1 Väliintuloja

Haastattelemieni naisten huumeiden käyttöön on tehty väliintuloja useiden eri tahojen toimesta. Viranomaiset, läheiset ja ystävät ovat kukin omalla tavallaan kantaneet huolta heidän elämästään. Väliintulotilanteissa naisten eri elämänvaiheet ovat merkityksellisiä. Sekä alaikäisten että raskaana olevien naisten elämään puututaan lastensuojelullisista syistä. Kyseessä on molemmissa tapauksissa lapsen hyvinvoinnin ja terveyden vaaliminen, alaikäisten osalta heidän oman käyttäytymisensä vuoksi ja äitien kohdalla heidän lastensa takia. (Ks. Lastensuojelulaki 1983.) Huumeita käyttävät lapsettomat naiset sen sijaan ovat viranomaisinterventioiden katvealueella. Toisaalta myös heidän elämänsä on tehty väliintuloja ennen täysi-ikäisyyttä. Haastattelemani tytöt kertovat tilanteista, joissa heidän huumeiden käyttöönsä puututaan ensimmäisiä kertoja. He kokevat puuttumiset ensi vaiheessa epämiellyttävänä ja ei-toivottuina. Useat heistä kuvaavat puuttumistilannetta adjektiivilla ärsyttävä.

Sanna: No sinun vielä tuosta, tästä hoitoon tulemisesta ja muuta. Mitä se merkitti sulle, ku sinua alettiin nuorisoasemalle ohjaamaan?

Tea: Ärsytti.

Sanna: Mikä siinä oli ärsyttävintä?

Tea: En mie oikeen tiää. Joku siinä oli semmonen, että ei ois halunnu tulla. Jotenki ahisti koko paikka. (17 v.)

Tea pohtii puuttumisen merkityksellistämistä elämässään. Silloin, kun käyttöä ei koeta ongelmana, ei läheisten ja viranomaisten huolesta välitetä, vaan lastensuojelun kontrollitoimenpiteet ja keskusteluapu ärsyttävät ja aiheuttavat vastustusreaktioita. Tea kertoo vihan tunteen kohdistuneen kaikkiin tahoihin, jotka olivat kyseenalaistamassa hänen elämänsä ja toimintaansa.

Tea: Siis yks minun kaveri, jonka oon tuntenut ihan syntymästä asti, ihan penskasta. Niin se ei ite käyttänyt mitään ja se sitten käräytti minut kannabiksesta. Tai sano äidillensä, että

”Tea käyttää huumeita.” Ja sitten sen äiti soitti mun vanhemmille ja äiti soitti koululle ja koulun kautta minut laitettiin nuorisoasemalle.

Sanna: No miten se, miltä susta tuntu, kun kavერი käretytti sinut?

Tea: Suutuin aika pahasti. Sanoin, ettei tarvitse tulla kyllä minun nokan eteen enää.

Sanna: Mikä siinä loukkaa sinua niin?

Tea: No ehkä just se luottamus tai silleen, että ko loppujen lopuksi sehän käretytti mut kannabiksesta. Että eihän se kannabis mikään semmonen, siis hirvee, järkyttävän vakava ole. Niin, että kyllä mä oisin ymmärtänyt, jos joku minun kavერი käyttää just jotain heroïinia, niin sitä pitää auttaa. Mutta ei mulla ollu mikään hätä. Se, että kertoi varsinkin vanhemmille ja koko suku siitä eteenpäin tiesi. Ja sitte vielä, ku mun pitää käydä vielä siellä nuorisoasemalla, itteäni rääkätä puoli vuotta, kusta johonkin purkkiin ja sitte se paskan puhuminen. Se oli tosi ärsyttävää. Helppohan sillä on, ko ei se edes pinnaa koulusta ollenkaan, mulla on nyt sitten paljon poissaoloja. (17 v.)

Tean kertomuksesta tulee ilmi puuttumisen kokonaisvaltainen luonne. Tieto hänen huumeiden käytöstään leviää koko lähipiiriin, joka reagoi tilanteeseen yhteisellä huolella. Teassa tilanne laukaisee vihan ja ärtymyksen tunteita. Huolenkantajilta tulevat vaatimukset hoitoon menemisestä merkitsee myös huumeiden käytön ”lupausten” kyseenalaistamista. Koska tytöt elävät ensimmäisten interventiodien aikaan vielä huume kuvioihin kiinnittymisvaihetta, niin huumeiden käyttö on tuolloin vielä sosiaalista statusta rakentavaa. Huumeet ja niihin liittyvät toiminnot symbolisoivat enemmänkin autonomiaa, riippumattomuutta ja vapautta kuin ongelmia. Puuttuessaan intervention tehnyt taho konstruoi nuorelle huumeiden ongelmakäyttäjän identiteettiä, jota nuori ei ole valmis ottamaan vastaan.

Tea vertaa kannabiksen käyttöä heroïinin käyttöön ja arvioi avun tarpeensa tätä kautta. Hän ei koe käyttönsä olleen ongelmallista, vaan näkee itsensä lähinnä käyttönsä hallitsevana satunnaiskäyttäjänä. Ystävän puuttuminen kuitenkin kyseenalaistaa Tean elämäntyylin sekä herättää vanhempien ja viranomaisten huolen. Tea kokee ystävänsä toiminnan luottamuksen

pettämisenä. Ystävään kohdistuu vihan tunteita ja hänestä halutaan sanoutua irti. Tutkimukseni tytöistä Tean lisäksi vain Talvin elämään on puuttunut ystävä. Tea ja Talvi ovat kokeneet ystäviensä väliintulot lähes päinvastaisina, myös puuttuminen tapahtuu eritavoin.

Talvi: Mä päätin, että ku mä täytän kuustoista, ni mä kokeilen jotain piriä tai jotain. Mut sitte se niinku tavallaan jäi. Että siinä oikeestaan oli sellanen tilanne, että me istuttiin just niitten kavereitten kaa sohvalla. Tietty, mun tosi hyvä tyttökaveri oli siinä mukana kanssa. Ja tuota, se ei niinku koskaan polttanu meidän kans, eikä tehny mitään, se aina vain joi joskus silloin tällöin. Sitte me siinä suunniteltiin, että laitetaan mulle piikki. Ja mä sitte istuin niitte siinä keskellä ja mä en tajunnu yhtään mistään mitään. Mä olin jo valmiiksi niin sekasin sitte. Mä niinku seuraavan kerran mä muistan semmosen kuvion, että se mun kaveri, ni tuota, nakkas mut täysillä suihkuhuoneen seinään. Sitte mulla oli semmoset isot painavat kengät, se nakkas ne päin näköä ja takit ja kaikki ja ”Ala pukea!” ja. Mie en sitte niinku tajunnu, että mun pitäs kengät laittaa jalkaan ja muuta. Se sitte puki mut ja retuutti mut käytävään, nakkeli mua pitkin käytävää ja ”Ook sie idiootti?”, että ”Ei tommosta”, että ”Et sää tommosta ala tekemään!”. Et se tavallaan pelasti mut siitä. Se niinku tajus, että missä mennään. (17 v.)

Talvi on kokenut ystävänsä asettuneen ikään kuin suojakilveksi hänen ja huume kuvioiden väliin. Ystävä on omaksunut vastuurationaalisen päältä katsojan roolin, hänen toimintansa on huolehtivaa ja välittävää. Tilanteella on analogiaa Sari Näreen (2002, 262) havaintoon tyttöryhmien vastuurationaalisesta päihteiden käytöstä, joka on yksi tyttöjen päihteiden käytön muoto. Vastuurationaalisessa käytössä toisista pidetään huolta ja opetellaan kontrolloimaan omaa päihteiden käyttöä turvallisessa ympäristössä. Talvin huumeiden käyttö ei kuitenkaan ole tällaista, vaan kyse on enemmänkin traumapohjaisesta yksin poikaryhmässä tapahtuvasta käytöstä, jossa käyttö on rankkaa ja holtitonta. (Vrt. Näre 2002, 263–264.) Hän elää käännekohtaa, jossa sidokset päihteitä käyttäviin kavereihin ovat enää vähäisiä ja käytön ongelmat alkavat konkretisoitua.

Vaikka Talvi kokee ystävänsä väliintulon hyvänä asiana, pääsääntöisesti tytöt reagoivat puuttumisiin suuttumuksella, vihalla ja uhmalla olipa huolenkantajana ystävä, läheinen tai viranomainen. Näyttääkseen huolta kantaville tahoille niiden voimattomuuden tytöt uhmaavat niitä esimerkiksi vetämällä entistä enemmän aineita tai osoittamalla sitoutumattomuutensa tarjottuun tukeen.

Laila: Mut silloin aikoinaan, ennen ko lapsi oli, niin silloin sitä oli koko ajan.

Sanna: Sillon ei kukaan puuttunu siihen?

Laila: Y-y. Tai yritti se joku aina puuttua, mutta eihän sitä... sitä, vaan veti aina isommat töötit sitte niin kun uhmassa. (23 v.)

Lailan kuvauksessa uhma asettuu keinoksi tehdä tyhjiksi eri tahojen puuttumisyritykset sekä osoittaa välinpitämättömyys ja sitoutumattomuus viranomaisia ja muita tilanteesta huolestuneita aikuisia kohtaan. Uhmaavat ja kielteiset reaktiot kytkeytyvät kysymykseen autonomiasta, vapaudesta ja identiteetistä. Uhma on toimintaa, se on vastapuhetta, jolla omasta tilasta ja autonomiasta pyritään pitämään kiinni. Vaikka huolenkantajat, läheiset, viranomaiset ja ystävät, pyrkivät suojaamaan nuorta huumeiden käytön vaaroilta ja huume kuvioiden marginalisoivilta elementeilä, nuori kokee väliintulot uhkana itsemääräämisoikeudelleen. Yhteiskunnallisten instituutioiden tehtävänä on norminmukaiseen toimintaan palauttaminen, keskivertoidentiteettien tuottaminen ja ylläpitäminen. Nuoret puolestaan kamppailevat keskiluokkaisuutta vastaan erilaisin tavoin, kuten tutkimukseni tytöt huumeita käyttämällä. Interventio-tilanteissa näkemykset nuoren tilanteesta, ongelmasta ja avuntarpeesta luovat haastavan asetelman, joka aiheuttaa puolustusreaktioita, vastapuhetta ja -toimintaa. (Vrt. Juhila 2004; myös 2006.) Ulkoapäin tulevat vaatimuksiet pakottavat katsomaan itseä uusin silmin ja arvioimaan omaa tilannetta ja toimintaa. Pitääkseen kiinni autonomiastaan nuori ei ole valmis kohtaamaan näkyviäkään ongelmia ja puuttuvan tahon tuki- ja kontrolliyritykset vesittyvät vastustusreaktioihin. Vaikka ongelma tiedostettaisiinkin, motivaation löytäminen voi olla vaikeaa, kun kyseessä on itselle niin psyykkisesti kuin sosiaalisesti merkityksellisestä asiasta luopumisesta. Tiinan

kertomus havainnollistaa tätä.

Sanna: Miten sie aattelet nyt sitte, ko tämä on nyt sulle, oli ensin avohuolto ja sitten oli perhekoti ja sitten seuraavana huumehoitoon erikoistunut ammatillinen perhekoti. Miltä sinusta tämä kaikki nyt tuntuu?

Tiina: No minusta tuntuu, että kaikki ajattalee, että ”Eikö tuo perkeleen penikka ymmärrä!” Koko ajan vaan pahempi paikka silleen. No en minä tiä. Siis on kai tämä nyt ihan aiheellista, että ku oonhan minä antanu nyt muutaman niitä positiivisia seuloja silleen. Että siellä perhekodillaki mä joka lomilla suurin piirtein, ko kävin, niin positiivinen. Ja näin. En minä tiä. Perhekodilla minä vielä justiin aattelin, että ”Ihan sama, vaikka minä oisin täällä 18 -vuotiaaksi asti. Että minähän, ei ne voi sille mitään, minähän käytän.” Tai silleen. Ja täällä on justiin alkanu ajattelemaan sillä tavalla, että ”Ei tästä tuu helevettiäkkään. Pakko tässä nyt on jotain tehdä. Ottaa niskasta kiinni. Sanoa hei, hei, hyvälle oloille.” (17 v.)

Tiina katsoo itseään aikuisten silmin todetessaan, että ”kaikki varmaan ajattelee, että eikö tuo perkeleen penikka ymmärrä”. Tiina tiedostaa ongelmansa, mutta autonomiastaan kiinni pitääkseen hän kuitenkin reagoi aina vain uhmalla osoittaen, etteivät aikuiset voi hänelle mitään. Richard Sennett (2004, 176–177) näkee kysymyksen nuoren itsemääräämisoikeudesta olevan äärimmäisen tärkeä sellaisten ryhmien osalta, jotka tarvitsevat tukea. Tiettyjen nuorten, kuten kodittomien tai huumeita ongelmallisesti käyttävien, elämässä ulkopuolisen tuen tarve on kiistatonta jo ihmisoikeuksienkin näkökulmasta. Heidän tilanteensa ohittaminen olisi äärimmäistä piittaamattomuutta ja heitteille jättöä. Tuen ja itsemääräämisoikeuden välillä on kuitenkin jännite. Nuoret eivät suostu oman elämänsä sivustakatsojiksi, vaan vastustavat passiivista roolia omien tarpeidensa määrittelyssä eli haluavat pitää kiinni autonomiastaan. Aikuiset ja viranomaiset puolestaan eivät voi jättää puuttumatta asioihin, jotka vaarantava nuoren hyvinvoinnin. Tiina kiteyttää autonomian ja puuttumisen välistä ristiriitaa:

Tiina: No kyllä minä nyt sen oikeestaan tiesin, että jossakin vaiheessa, jos minä koukkuun olen jäänyt, niin käy. Mutta on-

han se silleen hirvee vapaudenriisto ynnä muuta. Kyllähän sitä sitte sekoiltiinki se viimeinen viikko, ko olin kotona ennen sijoitusta. (17 v.)

Tiina on kokenut puuttumiset vapauden riistona vaikka tiedostaakin ongelmansa. Huumeita käyttävien tyttöjen tilanteessa juuri heidän elämänvaiheensa tekee kysymykset autonomiasta ja identiteetistä haastaviksi. Nuorina heidän elämäänsä kuuluu kapina, oman identiteetin rakentaminen: mitä olen, millainen olen, mihin kuulun. Omien ja kulttuuristen rajojen koettelu, kyseenalaistaminen, laajentaminen ja rikkominen ovat toimintoja, joilla he yhtäältä pyrkivät laajentamaan tilaansa ja toisaalta selvittämään, keitä he ovat. Huumekuvioihin kiinnittyessään he ovat valinneet huumeet ja niihin liittyvät symbolit välineiksi, joilla osoittavat erityisyytensä, kokeilevat rajojaan ja uhmaavat valtakulttuurin arvoja. Ne ovat asioita, joiden puolesta he ovat valmiita taistelemaan.

Autonomian ja puuttumisen välisen ristiriidan ratkaiseminen on vaikeaa. Sennett (2004, 177) kysyy, millainen instituutio voisi sallia nuorten osallistumisen oman riippuvuutensa luomiseen, ja toisaalta, kuinka nuoret voivat samanaikaisesti olla tuen vastaanottajina ja kokea autonomiaa. Yhtälö on jossain määrin ratkaisematon. Yksi keino purkaa autonomian ja tuen välistä jännitettä on ymmärtää itsemääräämisoikeus toiminnan lisäksi suhteena, jossa toisilleen vieraat kohtaavat. Toisen vierauden ja sen, ettei tätä voi täysin ymmärtää, hyväksyminen antaa molemmille osapuolille tilaa rakentaa suhdetta tasapuolisemmaksi. Autonomia siis edellyttää sekä yhteyttä toiseen että vierautta, yhtäaikaista läheisyyttä ja persoonattomuutta. Kirsi Juhila (2000, 125–126) painottaa, että sosiaalityön lastensuojelutilanteissa neuvominen kääntyy herkästi asiakkaan identiteettiä ja autonomiaa uhkaavaksi asiaksi, koska siihen sisältyy kontrolliulottuvuus. Hän toteaa, että ”neuvon vastaanoton tapa ei ole sattumanvarainen vaan vuorovaikutuksen kulkuun kietoutuva asia”. Mitä selvemmin ratkaisuvaihtoehtojen etsiminen on asiakkaan ja työntekijän yhteinen prosessi sitä myönteisempi tilanne on neuvonannon kannalta.

Haastattelemieni tyttöjen elämänvaihe luo neuvottelutilanteesta haasteellisen. Heidän huumeiden käyttöönsä on puututtu useita kertoja ja heitä on motivoitu muuttamaan elämäntapaansa

erilaisin tuki- ja kontrollitoimin. Tästä huolimatta tilanteenne ei ole muuttunut vaan huumeiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet. Kun hoitoon ohjaus tapahtuu sanktion omaisesti jonkin ulkopuolisen tahon velvoittamana, on vaikeaa motivoitua ja sitoutua kuntoutukseen. Jos kuntoutus merkityksellistyy vastentahtoisena autonomiaa kaventavana kontrollitoimintana, aiheuttaa se vastareaktionä uhmakasta käyttäytymistä. Tyttöjen kertomuksista ongelman kohtaamisen haasteet jäsentyvät kysymyksinä motivaatiosta, väliintulojen ristiriitaisuudesta ja erilaisiin kuntoutusvaihtoehtoihin sitoutumattomuudesta.

Talvi: Ja jos niin, en mä ois ikinä varmaan saanutkaan puh-taita, mutta kylläpä ne nyt näki sen, että ei ollut kaikki ihan hyvin.. Mää niinku tein kaikkea ihan typerää sillonkin ku mä menin Nuorisoasemalle, ni mä ensin ennen kun mä menin sinne, niin mä poltin. Sit mä join siellä. Ku mä olin siellä ja mulla oli viinaa mukana. Mä join siellä ja istuin siellä ihan niinku aivan sekasin. Ja sitten näitte kavereitten kans, ku niistä no, sattuneesta syystä kävi ihan samassa paikassa, ni sitte niitten kans siellä sikailtiin. Kaikkee tämmöstä ihan typerää tehti... Se oli niinku jotenkin sellasta... Sillon loppuvaiheessa. Ei se alussa ollu. Alussa mulle oli ihan sama, että ku mie käyn siellä, ni se on sitte ohi. Tarvi ko tunnin vaan jotakin selittää ja antaa seula ja lähteä. Mut sitte ku siitä pilvenpoltosta tuli tavallaan niinku tapa, ni sitte oli enemmän vaikeampi mennä sinne, koska ei niinku jaksanut... Jaksanut enää tehdä sitä, että ois yrittäny niinku vesittää ne seulat. (17 v.)

Lea: Ja sitte se oli kaikista huonoin oikeestaan, ko menin sinne Monitoimikeskukselle, että mä saisin jotaki tekemistä. Se, oliko se parin viikon joku atk-kurssi. Mutta mää en muista siitä kurssistakaan... se nyt ei ollu välttämättä sitte kaiken paras idea, ko siellä oli vanhoja tuttuja kavereita. Sitte se vasta lipeskin. Sitä ei enää montaa päivää ollu, ko se kurssi oli loppunu ja kaikki. Minut pistettiin sinne huumehoitoon laitokseen.

Sanna: Onko sulla ollu hoitojuttuja useampi kerta, miten ne on menny ne hoidot?

Lea: Minä oon nyt laskenu, mä oon yhteensä ollu kuus kertaa, mutta eri pätkissä. (20 v.)

Tyttöjä on ohjattu useisiin eri kuntoutus- ja hoitoyksiköihin, ensin ”kevyempiin” avokuntoutuksiin ja hiljalleen kiinnipitävimpiin laituskuntoutuksiin. Talvi ja Lea kertovat käytön vain yltyneen avokuntoutuksessa. Kuntoutuspaikoista tuli muiden käyttäjien kohtaamispaikkoja, joissa osoitettiin sitoutumattomuutta hoitoon aineita käyttämällä. Sitoutumisen vaikeudet ilmentävät ongelman kohtaamisen vaikeutta ja sitä kamppailua, mitä muutostyö ylipäättään on. Sitoutumattomuudessa on kyse myös huumeiden käytöstä johtuvasta sekavuudesta. Esimerkiksi Talvin kuvauksessa alun uhmakas käyttö muuttuu kontrolloimattomaksi huumeiden käytöksi. Kiinnijääminen aineisiin säröilyttää suhteen itseen ja vähentää kykyä kontrolloida omaa toimintaa. Seurauksista ei enää välitetä, kuten Talvi toteaa ”en enää jaksanut vesittää niitä seuloja”. Satunnaiset ja turhilta vaikuttavat hoitokontaktit eivät ole turhia. Ne avaavat tietä ongelman kohtaamiselle ja huumeista sekä huume kuvioista irtautumisen työstämiselle. Ne myös madaltavat kuntoutukseen hakeutumista myöhemmässä vaiheessa ongelmien vakavoituessa ja lisääntyessä. (Ahokas ym. 1998; Matela & Väyrynen 2007 tulossa.) Esimerkiksi Talvi kertoo, miten hän on pikkuhiljaa alkanut ymmärtää aikuisten huolta.

Talvi: Ku tuli kiinniotto, oikeestaan sen jälkeen tavallaan ne huomaa, ettei oo kaikki hyvin. Sitten putkaan. Mä olin siellä, mä muistan jotenki silleen hämärästi, että isä kävi siinä yön aikana. Mä näin sen näin niinku näin, sanoin, että, ”Ota mut kotiin”. Mut mä olin pitänyt ilmeisesti niin kovaa meteliä, että se oli jättänyt minut sinne. Ne tuli aamulla, sitte oli se sosiaali-, sosiaalityöntekijän kans oli kauheet keskustelut siinä ja mä vihasin sitä enemmän ku kettään. Mut kyl mä niinku tavallaan ymmärrän tänä päivänä, että se tekee vaan työtänsä... Ihan hyvä, että joku pitää huolen siitä, ettei noi penikat tuolla kadulla juo. (17 v.)

Talvi toteaa, että vaikka hän vihasi intervention tehnyttä sosiaalityöntekijää, välimatkaa saatuaan hän ymmärsi tämän kontrolloivan roolin ja piti hyvänä, että nuorten huumeiden käyttöä pyritään ehkäisemään. Hänen kertomuksestaan välittyy interventioiden työstämisen vaiheet, joissa negatiiviset tunteet – ärtymys ja viha – muuttuvat ajan myötä nuoren etäännyttyä

interventiotilanteesta ymmärrykseksi viranomaisten roolia kohtaan (vrt. Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005).

Myös haastattelemini äitien elämään on tehty väliintuloja lastensuojelullisista syistä. Liisa kuvaa tilannetta, jossa sosiaalityöntekijät ja poliisit tulevat hakemaan häneltä lasta.

Liisa: Mun vanhin lapsi kerkes muistaakseni puoli vuotta asua mun kans. Että kyllähän tytölle sillai, kyllähän mä kaikki rutiiniasiat sille tein. Mutta lapsen kanssa ei jaksanut olla, ei kiinnostanu se lapsen kans oleminen. Sitte me oltiin lähös-sä mummolle yks päivä, niin oli poliisit ja sossut oven takana ja mä en edelleenkään tiää, mistä ne oli kuullu sitte siitä elämästä. Mutta että kerrostalosa jos asuu, niin eiköhän nuo aika hyvin naapuritkin nää. Sitte ne sano, että ”Myönnäkö sä ite, että sää käytät aineita vaan viiäänkö me sut labraan?” Mä ihan vähän aikaa mietin ja mulla oli lyhythihainen T-paita päällä. Mää, että ”Hyvänen aika, kädet on täynnä reikiä ja likka on ihan tillin tallin sekasi. ” Mää, että ”Kyllä mä niitä aineita käytän. En mä jaksa ruveta valehtelleen.” Sitte ne sano, että ”No onko sun mielestä parempi, että Kaisa lähtee sun luota nyt vähäksi aikaa, että saat itse mieltä elämäs kokoon ja mitä nyt teetkään?” Mää, että ”Kyllä se varmaan on parempi. En mä oo jaksanu pitkään aikaa sillai kunnolla huolehtia siitä.” Tai ei voi sanoa, että ei oo jaksanu, ko ei kiinnostanu. On vaan kiinnostanu ne huumeet. (25 v.)

Liisa kertoo olleensa huumeista sekaisin ja kädet reikiä täynnä viranomaisten tullessa kotikäynnille. Hänen lapsensa oli kyseisenä aikana puolivuotias. Liisa arvioi äitiytään ja toteaa, ettei jaksanut huolehtia pienokaisensa tarpeista. Haastatellessaan ongelmallisesti huumeita käyttäviä naisia Phyllis Baker ja Amy Carson (1999, 351) havaitsivat naisten arvioivan äitiytään kulttuuristen hyvän ja pahan äitiyden mallitarinoiden läpi. Äidit sijoittavat itsensä paha-kategoriaan silloin, kun kokevat huumeiden käytöllään vaarantavansa lastensa hyvinvointia ja olevansa huumeiden käytön vuoksi kyvyttömiä huolehtimaan lapsistaan. He kokevat, että huumeiden käytön yltäessä pakonomaiseksi lapsen emotionaaliset, taloudelliset ja fyysiset tarpeet jäävät huomiotta eikä lapsen käyttäytymistä kyetä kontrolloimaan tai hänen tarpeisiin reagoimaan. Hyvä äitiys puolestaan rakentuu

kykynä suojata lasta oman elämäntavan vaaroilta ja vastata lapsen tarpeisiin sekä kestää arjen paineita. Myös Liisa kertoo kiinnijäämisen huumeisiin merkinneen lapsen tarpeiden laiminlyömistä. Hän kuvaa, miten kyky olla läsnä ja herkkänä pienokaisen tarpeille katoaa, kun huumeiden käyttö vie kaiken energian ja huomion. Hän ei kyseenalaista sosiaalityöntekijän ehdotusta lapsen sijoittamisesta, vaan lapsen parasta ajatellen hän hyväksyy lapsen sijoittamisen kodin ulkopuolelle.

*Liisa: Se oli aika kova juttu, mut siinä vaiheessa se aine-
maailma oli jo niin kova mulla, että mää ite myönsin ne kaik-
ki. Mä ajattelin Kaisan kannalta sillai, että koska se hoitami-
nenki oli sitä, että jaksako hoitaa ja vähän laiminlöi lapsen
hoitua ja nuin. Niin mää ajattelin, että se on siinä vaiheessa
parempi. Et huostaanottoon mä en oo koskaan suostunu. Mä
en oo nimeä lyöny mihinkään papereihin. Et siinä mielessä-
hän mä, mulla on kaikki vielä hyvin. Et mä oon Kaisan hol-
hooja edelleen. Ja ainahan mä oon äiti Kaisalle. Ja tosiaan
ite ajattelin sen parhaaksi, että ”Mitä tässä valehtelemaan?”
Ko ne ois kuitenkin saanu vietyä testeihin sokset, jos ne ois ha-
lunnu siinä vaiheessa, ku ne otti Kaisan pois. Raskastahan se
on aina ajatella se, että Kaisa on pois. Mitä oon jälkeen päin
miettiny, niin kyllä mää oon ajatellu aina, että se on ollu pa-
rempi sille. (25 v.)*

Liisan kertomuksesta välittyy rakkaus lapseen. Ongelman tiedostaminen helpottaa vaihtoehtoisen äitiyden hyväksymistä. Liisa toivoo lapsensa saavan huolenpitoa ja hoivaa, jota ei itse huume kuvioihin kiinnijäätyään kykene tarjoamaan. Hän korostaa olevansa lapsen huoltaja ja pitää kiinni äitiydestään, vaikka lapsi asuukin kodin ulkopuolella. (Vrt. Kulmala & Vanhala 2004). Liisalla lapsen sijoittaminen asettuu keinoksi toteuttaa äitiyttään niin hyvin kuin hän olosuhteisiin nähden kykenee. Se on myös pyrkimystä kantaa vastuu äitinä ja taata lapselle terveet ja hyvät elinolot (ks. myös Appell 1998; Carson & Baker 1999). Leenan reaktio lasten menetykseen on päinvastainen kuin Liisan. Hän kamppailee pitkään osoittaakseen hyvän äitiyden elementit.

*Leena: Minä aloin narkkaamaan ihan sen takia oikeastaan,
että multa lapset vietiin. Sitä ennen oli muutama kerta ihan*

satunnaista käyttöä ehkä pari kertaa puolen vuoden sisällä. Mutta mulla oli silloin 2-vuotias poika ja pieni vauva ja mun entinen mies joutui 1,5 vuodeksi vankilaan siinä vaiheessa. Koko raskausaika oli ollut semmoista, että se oli vähän väliä pois kotoa ja se oli hirveän rankkaa, kun ei tiennyt, että missä se on. (27 v.)

Ja Leena jatkaa.

Leena: Yritin ottaa äitiysneuvolaan ja tuonne yhteyttä. Ja jälkitarkastuksessakin arviossa omasta mielentilasta panin ne kaikki raksit niin, että ne olisi herättänyt huomiota. Että kaikki ei ole kunnossa. Niin ei mitään puututtu siihen. Ja minä sain, että ”Minä olen tosi väsynyt ja masentunut, että mikään asia ei tunnu hyvältä eikä kiinnostaa. Ja kaikki tuntuu pakolliselta paskalta.” Ei mitään. Ne oli vaan päättäneet ja ottaneet yhteyttä sosiaalitoimeen: ”Käyttääköhän se nyt sitten se nainkin huumeita?” Ja minä en siinä vaiheessa tosiaan vielä edes käyttänyt. Tuli sitten myöhemmin ne satunnaiskäyttökerratkin. Alkoi jatkuva piinaaminen ja pommitus sosiaalitoimen taholta. Ja se veti vaan tiukemmalle sen ringin. Tuntui, että ahdistellaan ja painostetaan mua vielä lisää ja se veti just, että ”Yrittääkö ne viedä multa lapset?” Ja miten minä pystyn niille vakuuttamaan, että minä oon ihan kelvollinen äidiksi, vaikka mun mies sattuu olemaankin rikollinen, niin se ei tarkoita sitä, et mä olisin edesvastuuton. En ollut tehnyt siihen päivään mennessä mitään rikollista. (27 v.)

Leena kokee, että viranomaiset kyseenalaistavat hänen äitiytensä, koska hänen miehensä on huumeiden käyttäjä. Hän pyrkii osoittamaan ”normaaliuttaan” pitämällä kotinsa siistinä, lapset puhtaina, olemalla täsmällinen ja huolehtimalla ruokaa kaappeihin. Hän tasapainoilee huumeita käyttävän miehen vaimona ja pienten lasten äitinä. Miehen elämä huume kuvioissa näyttäytyy epänormaalina, leimaavana ja kotia likaavana. Vastakohtaksi tälle Leena pyrkii minimoimaan rikollisen vaimon statusta osoittamalla oman ja lastensa elämän olevan normaalia ja tasa-painoista. Toiminnat ovat kuin varjo ja vastareaktio miehen ”normaalista poikkeavalle” identiteetille. Leenan kertomuksessa familistinen ja maternalistinen näkökulma äitiyteen ovat si-

säkkäin. Maternalistinen puoli korostaa vastuunkantajan roolia, mies on vankilassa ja Leenan on yksin huolehdittava arjesta sekä lasten hyvinvoinnista. Selvitäkseen arjen velvollisuuksistaan hänen on rakennettava vahva äitiysidentiteetti, jonka avulla hän voi vahvistua ja todistaa vahvuuttaan sekä itselleen että muille. Maternalismi voi olla myös kerronnan strategia. Kyseessä on tällöin puolustautuminen ja sen varmistaminen, ettei naista epäiltäisi huonosta äitiydestä. Se on taistelua paikasta ”hyvä äiti” -kategoriassa, joka (yli)korostaa hyvän äitiyden piirteitä. (Ks. Nätkin 1997, 210–211.) Kuilu hyvän äitiyden ja miehen marginaalielämän välillä on mittava. Niiden yhteensovittaminen käy voimille. Tila äitinä rajautuu niin minimaaliseksi, ettei Leena enää omin voimin selviä.

Leena hakee apua tilanteeseen eri tavoin ja eri tahoilta. Ammattilaisten suhtautuminen on pettymys. Leena kokee, ettei häntä kuulla itsenään, vaan nähdään ja arvioidaan huume kuvioissa elävän miehen vaimona. Leenan määrittelemä avun tarve ohiteetaan, ja miehen vankila- ja huumeaustan vuoksi hänen oireensa tulkitaan mahdolliseksi huumeiden käytöksi. Huumeiden käyttöepäily kyseenalaistaa kelvollisuuden äidiksi. (Ks. Väyrynen 2006.) Kaikesta vakuuttelusta huolimatta lapset otetaan huostaan. Hän kertoo huostaanoton merkityksestä elämälleen:

Leena: Ex-mies syytti minua. Siinä ollut mitään vikaa. Olin vaan niin huono ihminen ja se oli ensimmäinen kerta, kun se alkoi hakkaamaan. Ei se oikeastaan minun mielestä osannut koskaan keskustella siitä asiasta. Eikä se ollut koskaan sen jälkeen selvinpäin. Yhdessä välissä minä olin tosi vihainen ja katkera äidillekin. Aloin tekemään ihan kaiken mahdollisen rikollisen, mitä pystyy tekemään. Että se oli hirveä itsetuhovietti toisaalta. Ja sitten ihan älytön kapina yhteiskuntaa vastaan, että ”Kiitti vitusti, että tässä teille!” Yritin olla hyvä ja ystävällinen, mutta nyt loppu, että en edes viitsi yrittää. Että ei mulla oo enää mitään syytä yrittää olla kunnollinen. ”Et ollaan sitä, mitä te halusitte.” (27 v.)

Äitiys on elämänalue, jossa epäonnistuminen on erityisen traumaattista ja itsearvostusta särkevää. Menetyksen tuottama suru, katkeruus ja vihan tunteet paisuvat valtavaksi silloin, kun äitiys on elämän keskeisin toivon ja merkityksen antaja. (Granfelt

1998, 117, 123–124; Väyrynen 2006.) Leenan kuvauksesta välittyy uhma ja viha, jonka lasten huostaanotto aiheuttaa yhteiskuntaa ja sitä edustavia instituutioita kohtaan. Suvi Ronkainen (1999, 143) toteaa, että ”häpeästä voi irtaantua vihaamalla tai häpäisemällä”. Katkeruus, viha ja itsetuhoinen käyttäytyminen, joka ilmenee muun muassa huumeiden käyttönä, ovat vastareaktioita äitiyden särkymiselle. Usko hyvään ja oikeaan on murentunut. Leenan toimintaa ohjaa katkeruus ja viha yhteiskuntaa kohtaan sekä välinpitämättömyys tulevaisuuden ja oman elämän suhteen.

6.2 Ongelman kohtaaminen

Suurimmalle osalle haastatelluista naisista huumeiden käyttö muodostuu todelliseksi ongelmaksi väliintuloista huolimatta. Vasta täydellinen irrallisuuden tila toimii pysähdyttäjänä. Huumeiden käytön lupaukset vapaudesta, riippumattomuudesta ja autonomiasta kääntyvät päinvastaisiksi. Lopulta naisten kosketuspinnat itseen katkeavat lähes täysin ja konkretisoituvat ruumiillisesti fyysisenä kuihtumisena ja mentaalisenä sekavuutena – täydellisenä irrallisuutena itsestä ja ympäröivästä todellisuudesta. Naiset kertovat psykooseista, harhaisuudesta ja kyvyttömyydestä paikantaa itseään ympäristöönsä ja merkityksellistää elämänsä.

Sirpa: Niin niin, että silleen... musta tuntu, että mulla vaan kulki semmosta pirimoskaa sisällä. Että mulla kaikki... siis aivojen välittäjäaineetkin on suurin piirtein korvattu semmolla pirimömmöllä... Että ei mulla ollut minkään näköstä todellisuudentajua eikä... luulin, että oon helvetissä, mä olin psykoosissa puoli vuotta. Minä olin matkoilla tavallaan niinku sen puol vuotta. ...Luojan kiitos jouduin sinne psykiatriseen sairaalan. Minä olin siellä kuukauden, tai puoltoista.

Sanna: Joo.

Sirpa: Tai silleen ensteks en tajunnu sitä ollenkaan, tai niinku – ensimmäiset kaks viikkoa en mä tajunnut ollenkaan mitäs... Kai ne oli yrittäny sanoo, mutta en ymmärtänyt ja... No sitte ku aloin... ko alako siis niinko todellisuudentaju palamaan, niin tajusin missä koukussa oon ja jäin sinne vapaaeh-

toisesti (21 v.)

Sirpa kuvaa, miten suhde itseen ja ympäristöön hämärtyy. Yhteyden katoaminen ympäristöön ja itseen sekä todellisuudentajun hämärtyminen vieraannuttavat itsestä. Huumeiden käytön psykofarmakologiset tekijät johtavat irrallisuuden tilaan ja romahduttavat fyysisen kunnon. Kyse on vakavaan sairastumiseen verrattavasta tilanteesta, joka kyseenalaistaa elämän. Se vaikeuttaa elämän merkityksellistämistä ja uhkaa jatkuvuuden tunnetta aiheuttaen elämäkerrallisen katkoksen. Ruumis ei enää todennu maailmassa suunnitellulla tavalla. (Hänninen & Valkonen 1998, 5.) Sirpan pysähdyttää huumeiden käytöstä johtuva pitkää sairaalahoitoa vaativa psykoosi. Harhaisuus ja kyvyttömyys erotella, mikä on totta ja mikä fiktiota on outoa ja pelottavaa. Pelottavuudessaan ne havahduttavat näkemään oman tilanteen uudessa valossa.

Päihteiden käytön lopettamista koskevissa tutkimuksissa (ks. Tamminen 1998, 34; Koski-Jännes 1998, 82) todetaan, että käyttäjät liittävät addiktiivisen päihteiden käytön lopettamiseen niin sanotun pohjakokemuksen, joka saa aikaan sen, että ihminen näkee elämäntilanteensa uudella tavalla. Pohjakokemus merkitsee äärirajaa, joka voi olla pieni episodi tai tapahtuma, missä omaan elämäntilanteeseen avautuu uusi näkymä. Jorma Niemelä (1999, 62–68) kuvaa samaa tilannetta oivalluksena. Oivallus avaa tien kohti muutosta, jonka päämääränä on raivata tilaa uudelle ja irtautua autonomiaa vähentäneestä haitallista asiasta ja sen elämää kahlitsevasta merkityksestä. Tiinassa veljen äänen kuuleminen aktivoi oivalluksen tilan. Veli edustaa Tiinalle lapsuutta, kotia ja turvaa, hänen soittonsa viestii välittämisestä ja huolesta.

Tiina: Sitten, joku niinku nakshti, mun oli pakko päästä sieltä niinku pois, silleen, että justiin veli soitti mulle ja... sitte tuota... oli vähän kipee olo mulla siinä.. aluks mä, että vittu en varmaan ees vastaa, soittakoot, että soitan myöhemmin uudestaan, että ei ollu semmonen olo, että tuntus että jaksais, sitten kummiskin vastasin siihen ja en... en mä tiiä, että mikä siihen oikeestaan tuli... et kun veli, että joo, että kuin sulla menee ja... Ihan hyvin, ei tässä mitään ja sitte yhtäkkiä niinku joku, naks vaan ja mä aloin parkumaan kympillä siihen, että ei helvetti, että mä haluan pois täältä. Sitte seu-

raavana päivänä mä olinkin matkalla pois. Ja sitte käytiin A-klinikalla, hakeen mulle lääkitykset siihen ja sitte sieltä kysyttiin, että onko mitään niinkun katkopaikkaa, tai mitään täl- lasta, et mahollisimman pian sinne, Niin viikko mun piti oo- tella silleen, niin sit mä menin yhteisöhoitoon, et silloin löyty sit ensimmäinen. (3. haastattelu 19 v.)

Päihderiippuvuudesta irtautumisen edellytyksenä pidetään sitä, että ihminen on muutokselle altistavassa tilassa, joka voi syn- tyä pakottavista tai houkuttelevista tekijöistä. Pakottava tekijä voi olla esimerkiksi fyysisen kunnon pettäminen. Houkuttele- va tekijä kytkeytyy arvoristiriitaan, jossa oma tilanne oivalletaan ja ulospääsyä aletaan hakea. (Koski-Jännes 1998, 82; Ahtiala ja Ruohonen 1998; Tamminen 1999, 34). Tiina käyttää kään- teentekevistä tilanteesta naksahdus-termiä. Naksahdus kuvaa tilan- ta, jossa hän yllättäen ja syytä tiedostamatta romahtaa ja ymmär- tää, että asioiden on muututtava. Naksahdus merkitsee Tiinalle hetkeä, jolloin ongelmallistunut huumeiden käyttö realisoituu ja oma heikkous sekä tilanteen epätoivoisuus konkretisoitu- vat. Naksahdus laukaisee halun päästä pois huume kuvioista. Se suuntaa ja aktivoi toimijuuden huume kuvioista irtautumiseen, haluun selkeyttää omaa tilannetta sekä saada hoitoa. (Vrt. Väy- rynen 2000.)

Haastattelemilleni äideille raskaus on kään- teentekevä tilan- ne, joka pysäyttää ja pakottaa arvioimaan oman tilanteen uudel- leen. Huumeita käyttäville naisille raskaus näyttäytyy yhtä ai- kaisesti pelottavana että uudenlaista toimintaa mahdollistavana (Holopainen 1998). Haastattelemieni naisten elämässä se on ol- lut kumpaakin ja usein yhtäaikaaisesti. Leena, jonka kaksi lasta on huostaanotettu, kertoo raskauteen liittyvistä peloista ja epä- toivosta.

Leena: Minä kuulin, että sillä on toinen nainen ja minulla raskaus niin pitkällä, että en voi aborttiin mennä. Ja sitten, että ”Voi vittu, minä en jaksa nyt hoitaa tuota.” Ja ”No, ve- detäänpä piriä.” Ja sitten toisaalta siinä oli se ajatus, että jos luonto hoitaisi tehtävänsä, niinkö minä nyt narkkaan tässä. Jospa se olisi sitten keskenmeno. Ei tullut. Äitiysneuvolassa oltiin hyvin kannustavia. Sanottiin, että ”Se nyt on pilalla se lapsi muutenkin, että koita nyt olla selvin päin, mutta kyllä-

hän olet jo tuhonnut sen.” Niin, sehän kauheasti kannusti. Mutta sitten vielä purkaantui kämpän vuokrasopimus. Ja minulla oli laskettu aika lähellä. Niin minä sitten ajattelin, että teen semmoisen jutun, et mää panen kylille tämän kämpän ja pyysin sossua ja äitiysneuvolaa, että ”Hommatkaa mulle paikka ensi- ja turvakotiin.” Ja sitten mää menin sen syntyvän lapsen kanssa sinne. Ja mää sain sen huoneiston pitkällisen sossun piinaamisen jälkeen. Se oli hirveen vastahankasta ne huumehoidot. Minä, että ”Ei kun minä haluaisin ihan silleen, että nyt minä menen semmoseen hoitopaikkaan, mikä mulle tehoaa.” Et siinä vois olla sitä motivaatiota. (27 v.)

Leenan ensireaktio raskauteen on kielteinen. Hän jatkaa huumeiden käyttöä siinä toivossa, että ”luonto hoitaisi tehtävänsä” ja raskaus keskeytyisi. Hän tietää mitä arki pienten lasten kanssa on: arjen rutiinit, ilot ja murheet ovat hänelle tuttuja. Leenan huumeiden käyttö riistäytyi käsistä, kun hänen lapsensa otettiin huostaan. Nyt hän on jälleen tilanteessa, jossa kysymys äitiydestä aktivoituu. Tilanne poikkeaa lasten huostaanottoa edeltävästä siinä, että Leena on elänyt huume kuvioissa ja hänen aineiden käyttönsä on ollut rankkaa. Huumeet ovat muokanneet hänen minäkäsitystään ja siirtyneet osaksi sitä. Hän tietää myös mitä on olla lapsensa menettänyt äiti. Keskeiseksi kysymykseksi ei muodostukaan epärealistiset odotukset äitiydestä, vaan aikaisemmat menetykset sekä huume keskeinen minäkuva ja sen murtaminen. Leena kokee olevansa auttavien tahojen osalta leimautunut ja miehen taholta petetty. Paradoksaalisella tavalla miehen uskottomuus näyttäytyy huume kuvioista irtautumisen kannalta positiiviselta seikalta. Leena on kokenut miehen elämän huume kuvioissa heijastuneen äitiyteensä, nakertaneen sitä ja lopulta särkeneen sen. Vaikka miehestä eroaminen on emotionaalisesti raskasta, se avaa uuden ja erilaisen mahdollisuuden toteuttaa äitiyttä.

Raskaus tulee Sekä Liisalle että Leenalle yllätyksenä. He molemmat kertovat raskauden edenneen jo pitkälle ennen kuin he havaitsivat tilansa. Koska käyttö on jatkunut koko alkuraskauden ajan, tilanne on pelottava. Äidit pelkäävät aiheuttaneensa käytöllään vaurioita syntymättömälle lapselle. Leenan toteamus: ”se on kuitenkin pilalla” ilmentää pelkoa vauvan terveydestä. Huumeiden käyttö aiheuttaa naisen ruumiissa monenlaisia muutok-

sia. Laihuus, kuukautiskierron epäsäännöllisyys ja mentaalinen sekavuus vaikeuttavat oman tilanteen havainnointia ja raskaus voi edetä pitkälle ennen kuin sen huomaa. (Murphy & Rosenbaum 1999, 49–50; Nätkin 2006, 28.) Irrallisuus itsestä vähentää myös kykyä huolehtia ehkäisystä (vrt. Holopainen 1998). Liisan kertomuksessa raskauden yllätyksellisyys ilmentää irrallisuuden tilan kaiken kattavaa luonnetta, sen ruumiillisuutta.

Liisa: Se oli se viimeinen niitti sitte, että tuli raskaaksi. Niin silloin oli lähettävä. Että siinä oli vaihtoehto joko päättää raskaus tai lähteä hoitoon. Ja mulla oli se raskaus niin pitkällä, ku mää ite sain tietää vasta, että se oli yli puolen välin. Et se oli aivan ihme juttu, että mä olin niin langanlaiha silloin. Ja vatsa ei ollu kasvanu yhtään. Ei minkäänlaista tömppyä ollu. Mää sillai sain tietää siitä raskaudesta, et me oltiin yks iltta menossa nukkumaan ja mä olin monena iltana ihmetelty, että oonko mä tulossa hulluksi vai kuvittelenko mä vaan, että mun vatsassa liikku joku... Ja mulla, ko on 5-vuotias tyttökin, joka on sijoitettu väliaikaisesti. Niin kokemusta siitä raskaudesta kuitenkin oli. Niin mä sitte sanoin miehellekin, tosiaan nukuttiin, että ”Onko sun mielestä, pistäpä käsi tuohon vatsan päälle ja ole ihan hiljaa vähän aikaa.” Niin se sattui liikkumaan taas uudestaan. Ja Seppokin sitten, että ”Kyllä siellä on jotakin siellä vatsassa. Joku möykky siellä tuntuu.” No, sitte mä seuraavana aamuna menin apteekkiin ja ostin testin. Sehän oli heti ihan epäröimättä, että positiivinen. Ja saman tien mä soitin neuvolaan. Kerroin mun elämäntilanteesta, että mää haluan tosi nopeasti hoitoon. Ja mää menin neuvolaan ja siellä tehtiin mulle tutkimus. Ja ne oli aivan ymmällään, että ”Herranen aika, sä oot about 23 viikolla ainakin raskaana.” Sitä oli hirveen huono lähteä menkoista laskemaan. Mulla oli taas elimistö siinä kunnossa, että mulla ei ollu muutamaan kuukauteen tullu menkkoja. No ei varmaan, ko raskaanaki olin. Mutta mulla oli sillai, että mulla oli vuodenki pois menkat, että ei tullu ollenkaan. Se ainemaailma oli niin rajua ja se varmaan johtui siitä. Sitte mä olin ihan paniikissa, ku mä sain kuulla, että mä oon niin pitkällä. Mä tilasin lääkäriin ajan ja kerroin siellä avoimesti kaikki, että mulla on päihdeongelma. (25 v.)

Liisalla yhteys omaan ruumiiseen on rajun huumeiden käytön vuoksi lähes täysin katkennut. Hän on langanlaiha ja kuukautiskierto on epäsäännöllinen. Lapsen ensimmäisiä liikkeitä hän epäilee huumepsykoosin esioireiksi. Vaikka raskaus on pitkällä, se ei näy ulkoisessa habituksessa, sitä ei ole suunniteltu eikä siihen ole valmistauduttu. Liisa toteaa ainemaailman olleen niin rankkaa, että ruumiin viestejä oli vaikea kuunnella ja nähdä. Liisan kertomuksesta välittyä raskauden merkityksellisyys naisen huumeiden käytön ympärille kapeutuneeseen elämään. Raskauden huomattuaan Liisa alkaa välittömiin toimiin saadakseen apua itselleen. Kaikki olemassa oleva kyseenalaistuu ja syntymättömän lapsen etu menee äidin omien tarpeiden edelle. Tilanne on siinä mielessä paradoksaalinen, että aikaisemmin Liisa oli valmis luopumaan äitiydestään lapsen parhaaksi. Uudessa tilanteessa hän on valmis tekemään kaikkensa taatakseen syntymättömälle lapselle mahdollisimman hyvät edellytykset tulla maailmaan. Äitiyden merkitystä päihteitä käyttävien naisten elämässä tutkinut Ritva Nätkin (2006, 30) on havainnut raskauden olevan kaikkiin hoitomuotoihin verrattuna ylivoimaisin raittiuteen motivoiva tekijä päihteitä käyttävien naisten kohdalla. (Ks. myös Holopainen 1998; Punamäki 2006.) Näin on myös haastattemieni naisten elämässä, Liisan tavoin muutkin äidit lopettivat käyttönsä raskaudesta kuullessaan. Lailan kuvauksessa raskauden ensisijaisuus suhteessa omiin mielihaluihin tulee selkeästi esiin.

Sanna: Miten raskausaika meni?

Laila: Selvin päin. Ihan kotona. Siis mie en polttanu tupakkiakaan. Minä oon aina nauranu sitä, että pitää vissiin koko aika nuita lapsia tehdä, ei tuu veettyä. Silloin ei tosiaan pysty vettäin.

Sanna: Niin. Tai sie kannat vastuuta.

Laila: Niin niin. Tai semmonen, että ei ois tullu mieleenkään vetää. Pyöri kuitenkin aika paljo... tai miesystävä oli linnassa just silloin. Mä kävin kuitenkin kahvilla ja niitten narkkarikaveriitten luona ja tuolleen. Ne saatto mun nokan eessä vetää. Ja sitte: ”No, oisik sä halunnu?” Minä, että ”No vittu, älä unta nää.” Niin, siis silleen. Pysty silloin kattoon sitä, vaikka normaalistihan sitä ei oo pystyny kattoon, ko toinen vetää. Tai siinä, vaan katto vierestä, eikä tuntunu missään.” (23 v.)

Raskausaikana Laila kulkee huume kuvioissa, mutta kieltäytyy systemaattisesti kaikista päihteistä. Raskaus ja äitiys avaavat huumeita käyttäville äideille toisin toimimisen mahdollisuuden, jota heiltä myös odotetaan, kuten Lean kertomuksesta on havaittavissa.

Sanna: Mitä ne on ne parhaat kokemukset?

Lea: Parhaat... niitä nyt ei niin kauheesti ole tietenkään. En mie tiiä. Mulla on nyt sillai, että ko tuo lapsi sai alkunsa. Vielä, ku se syntyy terveenä ja muuta, niin sittehän se on menny hyvin. Mutta aikasemmin, niin jotenki onnistunut kauhean hyvin pilaamaan oman elämäni. Hyvinhän se on menny seki, hyvin onnistuttu pilaamaan. (22 v.)

Lea: Ja tiiän, että jos mie en ois raskaana... no en ois kyllä selvinpäin pysynyt, vaikka hänen kanssaan vain olisin. Mutta kun oon raskaana, niin se on oikeestaan ainut. Se on se isoin, ettei jatka...Se on jotenki, se on tullu, niin mä en uskalla päänsärkytablettejakaan syyä ennää. Lääkäriki määrää jotaki, niin mää kysyn, että ”Voiko tätä syyä ollenkaan? Onko tämä vaarallista lapselle?” Pelottaa vaan sitte, että kö se... totta se vähän pelottaa tietenki, että ko se syntyy sitte ja ei oo ennää minun sisällä. Että mitä sitte? (22 v.)

Lea on kokenut pilanneensa elämänsä ja mahdollisuutensa toistuvastiennnen raskauttaan. Hänelle raskaus merkitsee syytä toimia toisin ja mahdollisuutta löytää uutta sisältöä elämään. Vaikka huumeita käyttävistä äideistä tehdyissä tutkimuksissa (Esim. Holopainen 1998, Stocco ym. 2000; Pajulo 2001) raskaus nähdään pääsääntöisesti positiivisena asiana, pelätään äitiyteen kuitenkin latautuvan epärealistisia odotuksia. Lapsi nähdään pelastajana, onnellisuuden takeena ja normaalin elämän mahdollistajana. Arki pienen lapsen kanssa voi osoittautua ihan muuksi: pettymykseksi, turhautumiseksi sekä oman rajallisuuden kohtamiseksi. (Stocco 2000.) Haastattelemieni naisten kertomuksissa äitiys näyttäytyy tavoiteltavana, mutta myös sen varjopuolet tulevat esiin. Haastateltavien äitiyteen latautuu odotuksia, pelkoja ja epävarmuuksia, joihin valmistautuminen alkaa, kun tieto tulevasta lapsesta saadaan. Esimerkiksi Lea näkee raskausajan huu-

meiden käytön suhteen riskittömänä, mutta pelkää synnytyksen jälkeistä aikaa. Lea tiedostaa äitiyden raadollisen puolen. Hän pohtii ja pyrkii ennakoimaan kaikkia riskitekijöitä, joita äitiyteen liittyy. Hän tiedostaa oman rajallisuutensa ja ongelmansa sekä kokee tarvitsevänsä tukea selvitäkseen äitiyden haasteista. (Vrt. esim. Holopainen 1998; Murphy & Rosebaum 1999.)

6.3 Itsen uudelleen paikantaminen

Ongelman kohtaaminen edellyttää itsen uudelleen määrittelyä ja paikantamista sekä erilaisten psykososiaalisten prosessien läpikäymistä (esim. Koski-Jännes 1998). Vaikka oman tilanteen ja huumeiden käytön sekä siihen liittyvän elämäntavan oheisongelmat tiedostetaan, irtautumisen haasteet näyttävät mittavilta ja lopettamispäätös edellyttää työstämistä. Lopettamiselle haetaan motivaatiota ja huumeista sekä huume kuvioista irtautumiseen ja irrallaan pysymiseen tarvitaan runsaasti sosiaalista tukea. (Ahtiala & Ruohonen 1998; Alaja 1998; Koski-Jännes 1998; Mäkelä 1998; Matela & Väyrynen 2007.) Koski-Jännes (1998, 153) erottelee päihderiippuvuudesta irtautumisen kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa ihminen kokee, ettei hän voi tai saa käyttää päihteitä. Toisessa vaiheessa ihminen ei tahdo käyttää päihteitä ja kolmannessa vaiheessa hänen ei enää tarvitse käyttää päihteitä. Ensimmäinen vaihe sijoittuu tilanteeseen, jolloin yksilö on irtautumisprosessin alussa. Kyseessä on ristiriitainen vaihe, jolloin sekä huumeista ja niihin liittyvistä toiminnoista luopuminen että huumeettoman elämän vaatimukset alkavat konkretisoitua. (Ks. myös Ahtiala & Ruohonen 1998, 162.)

Ihmiset määrittelevät positioitaan eri konteksteissa eron ja samuuden tunteiden kautta (esim. Kurvinen 1999, 42). Kun oma minäkuva rakentuu huume kulttuurin ehdoin, itsensä paikantaminen normaalia elämää edustaviin ympäristöihin muodostaa identiteetin uudelleen rakentamiselle suuren haasteen. Käsitys omasta paikasta huume kuvioissa on selkeä, siellä olevat toimitatavat ja käytänteet tuttuja ja sellaisenaan turvallisia. Myös pelot ja hankaluudet on opittu hoitamaan elämäntapaan liittyvin keinoin. Huume kuvioista irtautumiseen liittyvässä paikannusprosessissa käsitys omasta itsestä suhteessa valtakulttuuriin ja huume kuvioihin on neuvottelun alaisena. Haastattelemani nai-

set kertovat huumeista luopumisen vaikeuksista.

Saara: No onhan se tietenkin semmosta tavallaan itsetuhoista, että niinku. Tietää ei se kumminkaan oo hyväksi millekään, millään tasolla silleen niinku mielelle tai kaikelle muulle. Mutta. Emmie tiä miksi sitä sitte, oon monesti just miettinyt että minkä takia sitä ei pysty näin vaan lopettamaan kaikkea, että miksi sitä kumminki on siinä samassa mukana. Kyllä se jossain vaiheessa pitää loppua, mutta nytte sitte taas ei oikein tiä, että milloin on se joku vaihe, kuinka kaukana se on tai kuinka lähellä se on ja mikä se vois olla semmonen asia, että sen kokonaan sais loppumaan vai pitäiskö ite tehdä, olla niin vahva ja saaha semmosia päätöksiä, että muuttaa poies jonneki ihan toisenlaiseen paikkaan. Mitä sitä pitäis tehdä...

Sanna: Ook sie miettinyt minkälaisia päätöksiä lopettaminen vaatis?

Saara: No varmasti hirveen, varmaan semmosia kipeitä päätöksiä. Että pitäis jättää jos niinku minun mielestä tai, että ei se niinku silleen sen ajan minkä mie täällä vielä asun, niin en mie usko se koskaan tulee jäämään kokonaan poies. Jos mie tänne jään. Minusta tuntuu, että se on silleen ainoa vaihtoehto sille että sen sais kokonaan loppumaan olis muuttaa täältä poies. Mutta sitte, ku mullaki on niin hyviä ne päätökset, että mie saatan päättää ihan mitä tahansa, mutta seuraavasa hetkessä ne muuttuu ne päätökset. Sitte alkaa, sitä on niin helppo lipsumaan. (20 v.)

Saara pohtii huumeiden käytön lopettamisen merkitystä elämälleen. Kun kysyn millaisia päätöksiä lopettaminen vaatisi, Saara määrittelee ne kipeiksi ja vaikeiksi. Huumeiden käyttö on elämän keskusaktiviteetti ja huumekuviot se olemisen paikka ja toimintaympäristö, johon hän on kiinnittynyt. Suhteet muihin ympäristöihin ja niissä oleviin ihmissuhteisiin ovat vähäisiä ja huumeiden käytön leimaamia. Saara, kuten jotkut muutkin tutki mukseni naisista, näkee konkreettisen muuton muutosta mahdollistavana tekijänä. Tämä kuvastaa itsen uudelleen paikantamisen haastetta, jossa irrottautuminen huume kuvioivista merkitsee uudenlaisen olemisen paikan ja uusien elämän merkityssisältöjen etsintää. Luopumisen kipeys on päätöksen teon vaikeutta, sen pohdintaa, mitä huume kuvioiden ja huumeiden käytön jättä-

minen merkitsee identiteetille ja paikalle maailmassa. Se, mitä kohden ollaan menossa, on hahmottomatta ja itsen sijoittaminen sinne on näin ollen lähes mahdotonta.

Huumeista ja huume kuvioista luopumisessa psyykkiset ja sosiaaliset tekijät kutoutuvat yhteen huume kuvioissa kiinnipitävässä merkityksessä. Haastatteleman tytöt ja naiset pohtivat käytön hyviä ja huonoja puolia sekä huumeiden roolia elämässään nyt ja tulevaisuudessa. (Vrt. Ahtiala ja Ruohonen 1998, 162, 175.) Teija kuvaa huumeiden käytön psyykkisten tekijöiden ristiriitaisia merkityksiä.

Teija: Mut sitte, mut se oli huonoo aikaa, ku mä käytin sitä, koska silloin mä olin niin huonos kunnos. Mut nyt mä ajattelen, et mul ois psyyke parempi, et mä vois silloin tällöin käyttää. Mut en mä tiedä, miten se loppujen lopuks menee. Koska mun mielestä tuntuu, että vaikka mä oon hoidossa kuinka pitkään, niin ei mun ajatukset muutu. Kyl mä huumeita vielä käytän. Tai ainakin välil. Must tuntuu nyt silt. Voi olla, et viel muuttuu, mut sitten, ku on hyvä olo. Kyl välillä mun mielest voi. En mä hassiksen käyttöön lopeta ikinä, koska mun mielestä sen pitä olla laillista. Mun mielestä se on paree, ei oo niin paha, ku alkoholi. (17 v.)

Teijan kertomuksesta huume kuvioista luopumisen vaikeus tulee ilmi käytöstä haaveilemisena, sen hyvien ja huonojen puolien arviointina. Suhde huumeisiin on ambivalenssi. Yhtäältä hän luonnehtii elämän huume kuvioissa heikentävän selviytymistään niin fyysisestä kuin psyykkisestäkin näkökulmasta. Paradoksaalisesti hän antaa huumeista luopumiselle samankaltaisen merkityksen. Kerronta kuvastaa sisäistä dialogia, jossa aineiden merkitystä itselle ja omalle toimijuudelle merkityksellistetään. Huumeet merkityksellistyvät ristiriitaisesti sekä pahan olon poistajiksi että sen aiheuttajiksi. (Vrt. Granfelt 1998.)

Tiinan kertomuksessa huumeista luopumisen sosiaaliset merkitykset korostuvat, kun hän kuvaa huumeista luopumista suhteessa huume kuvioissa oleviin kavereihin.

Tiina: Se on vaan niin hankala silleen. No on se vieläkin silleen tosi vaikeeta, että ku menee justiin käymään lomilla. Niin sitte, ku siellä kummiski on ja sitte, ku justiin menee käymään

kavereilla ja näin. Niin sitte, ku ne vetää siinä, niin siinä vaan pitäs kylmästi sanoa, että ”Ei” Tai sitte lähtee meneen. Mutta... kyllä se siinä silleen, että ku jos tarjotaan tälleen ”näin” ja muut ei oo vielä sekasin, niin kyllä se siinä menee silleen ”Joo, en haluu.” Mutta sitte, jos muut vetää ja sitte kattoo, ku ne on ihan oloissaan siinä, niin tulee semmonen, että ”Saataka, antakaa tänne. Ihan sama.”

Sanna: Onko se semmonen yhteenkuuluvuuden tunne?

Tiina: Kyllä siinä vähän ulkopuoliseksi sitte, ko se selittää jotain ihan omia juttuja. Ei oo mikään rasittavampaa, ko olla ite selvin päin ja kuunnella jotain ihmistä, joka on pireissä. Se on niinkö niin rasittava. Sitä tekstiä tulee koko ajan. (17 v.)

Tiinan kertomuksesta kuvastuu, että huume kuvioissa aineiden hankinta ja käyttö, näihin liittyvien kokemusten ja merkityksen jakaminen ovat yhdistäviä tekijöitä. Ne rakentavat yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen. Ilman huumeiden käyttöä kaveriporukan yhteinen merkitysmaailma ei ole täysin jaettavissa. Aineista pidättäytyminen merkitsee kokemusta ulkopuolisuudesta, vaikka kyseessä olisi samat vanhat kaverit, joiden kanssa aineita on käytetty. Huumeiden käytön lopettamiseen ei riitä pelkkä aineista pidättäytyminen, vaan niistä irtautuminen edellyttää muutosta sosiaalisissa tekijöissä. Mikäli sosiaalisissa tekijöissä ei tapahdu muutosta, päihteet määrittävät edelleen elämäntapaa. Tällaisessa tilanteessa päihteistä pidättäytyminen vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ylläpitoa ja luo ristiriitaa omasta paikasta ja toimijuudesta kavereiden keskuudessa. Riski liukua takaisin huumeiden käyttöön kasvaa. (Vrt. Koski-Jännes 1998; Lahti & Pienimäki 2004.)

Sosiaalisesta verkostosta luopuminen tai sen vaihtaminen toiseen ei ole yksinkertaista. Ne haastattelemani naiset, jotka ovat systemaattisesti pyrkineet olemaan irti huume kuvioista, kertovat yrityksistään rajata ihmissuhteita kahteen eri maailmaan.

Laila: Jos sulla tosiaan ei oo muita kavereita, kun semmosia, jotka on käyttänyt. Ethän sie pysty niitten kanssa olleen. Se riippuu tietenkin ihmisestä, että pystytkö niitten kans siellä pyöriin selvinpäin. Kattoon, ko ne on sekaisin. Onneks mulla on ollut semmosia koko ajan, jotka ei oo vetänyt. Ja sitte

on nuita, jotka vettää. Mutta oon mie kuitenkin niitten kanssa vielä väleissä. Soitellaan. Mahdollisimman vähän pyrin näkemään niitä kuitenkin vieläki. (23 v.)

Lea: Mun on ollu pakko laittaa kaikille selvänä seinä siihen vastaan, että niiden ei saa olla minkäänlaisissa tekemisissä minun kanssa. Koska ei sitä... ko siellä on semmosia kavereita, että ei sen tarvi, kun pyörähtää minun luona, niin mää oon lähteny matkaan sitte kuitenkin. ...Se on parempi, ko niitten kaa ei oo tekemisissä, ku mulla tulee kuitenkin ittellä, joku siinä on semmonen, että... vaikka itse on, yrittää olla, että ei ota mittään. Ja aivan erilainen elämäntilanne nytten, niin joku siinä kuitenkin on, että sitä tuntee olevansa jotenkin ... niinkö meillä on kuitenkin niitten kanssa aina semmonen side, vaikka me ei nähtäiskään tai mittään. Kyllä sen huomaa joskus, joku saattaa sanoa jotakin jostakin minun vanhasta kaverista, niin kyllä mulla on heti nyrkit pystyssä. Heti hulluna puolustamassa ja...(haastattelu ennen raskautta 22 v.)

Laila ja Lea kertovat huumeita käyttävien kavereiden merkityksestä. He kokevat heidän kanssaan yhteenkuuluvuutta ja lojailiutta, eivätkä halua pettää heitä. Vaikka usein huumeiden käyttäjien kavaruussuhteiden väitetään olevan välineellisiä, on lojaliteetti kavereita kohtaan usein luja. Ystävistä kannetaan huolta ja heidän salaisuuksiaan halutaan varjella. (Esim. Lalander 2001; Perälä 2002a.) Laila pyrkii erottelemaan kaverit kahteen eri maailmaan, huumeettomaan ja huumeelliseen. Irtpyrkimisvaiheessa hän uudistaa siteensä huumeettomiin kavereihin, mutta pitää yllä suhdetta myös huumeellisiin. Hänen kertomuksestaan, kuten aikaisemmin myös Tiinan kuvauksesta, välittyy vaikeus jakaa yhteistä maailmaa, mikäli ei itse käytä aineita. Myös Lea kertoo, että vanhojen kavereiden tapaaminen lisää riskiä palata vanhaan elämäntyyliin. Siteet vanhoihin kavereihin ovat vahvat ja suhde heihin ristiriitainen. Pysyäkseen irti aineista Lea pitää välttämättömänä siteiden katkaisun heihin, mutta samalla puolustaa kavereitaan viimeiseen asti. Yhteinen elämä, rankat kokemukset ja salaisuudet yhdistävät. Ambivalenssin luo se, että vanhat kaverit ovat tärkeitä, mutta uudessa tilanteessa etäisyys heihin on välttämätöntä (Vrt. Jokinen 2005.)

Lea kuvaa myös niitä vaikeuksia, joita irrallisuus itses-

tä, muista ja omasta sukupuolesta aiheuttaa raskausvaiheessa. Hän kuvailee, miten vaikeaa uusien elämänsisältöjen hankkiminen on. Huumekuvioissa nainen on elänyt miesvaltaisissa porukoissa, joissa suhde omaan sukupuoleen on muuttunut. Naiset voivat omaksua miehiset puhetavat ja käyttäytymismallit, jotka ovat sekä heidän selviytymiskeinojaan miehisessä toimintaympäristössä että samaistumistulosta miesten kanssa toimimisesta. Tämä ja aineriippuvuudesta johtuva irrallisuus ovat vierottaneet omasta sukupuolesta.

Lea: Mää en oo vieläkään päässy oikeen pitkälle tässä, ko aina, että ”Hanki niitä uusia kavereita!” Uusia harrastuksia, uusia kavereita. Sitä mulle on jankutettu jo helvetti monta vuotta. Mutta en mä vieläkään tajua, missä ne on ne minun uudet harrastukset ja minun uudet kaverit. Mää sitte kuitenkin, ku mä meen jonnekki, niin ne ihmiset ja mä oon kokeillu monia kuitenkin juttujaki. Niin ne ihmiset tympii minua, vaikka ne on varmaan aivan mahtavii ihmisiä. Ei siellä varmaan mitään vikkaa oo. Tympii minua suorastaan, että mä en mee toista kertaa. Mä ajattelen, ”En mene kyllä!” Niinko minun ensimmäinen, ku mä sinne, nyt alotin sen äitiysjoogan ja sen keskusteluryhmän, missä keskustellaan kaikista raskauteen liittyvistä asioista. Siellä mä oon sitte käyny.. En mä tiä, se mulle niin vastenmielinen se jooga, vaikka tosi mukavia ne on ne naiset siellä, mutta... niin mä itkin, ku mies sano ”Sulla on se jooga, pitäis lähteä.” Mää itkin, että ”Helvetti, mä en kyllä lähe sinne. Istua ku joku saatanan kana siellä. Mää en kyllä lähe sinne. Ei oo minun paikka.” On vähän niinkö, ei sitä vissiin sopeudu kuitenkaan minnekään. Vaikka sitä yritää olla niin sanottu normaali, mutta...

Sanna: Mikä se normaali on?

Lea: Se kauhea sana, mitä... ”Minusta ei ikinä tuu normaalia, älkää viittikö.” Siinä vaan, mitä nuo normaalit ihmiset tekkee niitä kaikkia asioita ja puhutaan normaaleista asioista. Minua se alkaa tympiä tai mulle tulee semmonen ulkopuolinen olo tai... No tuolla on onneksi, että siinä keskusteluryhmässäki, niin siinä nyt on se yks asia, mistä kuitenkin keskustellaan, niin se on siinä, että mäki pystyn siitä raskaus-asiasta keskustella. Mutta, jos siinä pitäis keskustella jostaki muusta, kyllä mie oisin aika hiljaa tietenki. Sitte taas menen

kotia enkä lähe sinne ”kanoja, tylsää.” (22 v.)

Raskausvaiheessa kysymys sukupuolesta aktivoituu. Itseä arvioidaan naisena ja äitinä sekä pyritään sijoittamaan muiden naisten joukkoon. Äitiyden odotukset, sen kulttuuriset mallit, toimivat arvioinnin pohjana. Kun elämä huume kuvioissa on muokannut käsitystä omasta sukupuolesta, on itsen asemoiminen toisten naisten joukkoon vaikeaa. Huume kuvioiden värittäminen minäkuva voi aiheuttaa tunnetta poikkeavuudesta ja leimautuneisuudesta. Kuitenkin äitiysidentiteetti yhdistää naisia ja siihen liittyvät asiat ovat jaettavissa muiden äitien kanssa, vaikka muista naiseutta rakentavista elämänalueista haluttaisiinkin sanoutua irti.

Naisten kertomuksista välittyy myös äitiyden arjen ja huume kuvioiden lupauksen välinen ristiriita. Linnea kuvaa sitä valtavaa elämänmuutosta, jota huume kuvioista äidiksi asettumiseen tarvitaan.

Linnea: Olihan se silleen iso päätös, tavallaan jättää niinku kaikki... Oli jo niihin vanhoihin kavereihinkin pistänyt välit poikki ja oli ihan uus piiri ja nyt sit... tavallaan piti jättää kaikki neki. Jäähä lapsen kanssa vaan, olla niin kun itsekseen siellä, niin... oli se aika iso muutos.

Sanna: Niin se oli pakko tavallaan vetää ne liinat kiinni sinne sitten?

Linnea: Nii, ei se toimi niinku, jotku, mä oon kuullu, et ne sano, et kyllä sitä pystyy kattomaan ja ei ite käytäkään. Että mä en ainakaan oo yhtään semmosta siinä porukassa, että siinä ois yks semmonen kuka ei käyttäs ja muut ympärillä vaan käyttää, niin kyllä sitä viimeistään pikkuhiljaa menee viimeistään takas. Se voi olla, että eka annettais, että sitä otetaan kerran viikossa. Ja sitäkin voi kestää kauan aikaa, että sitä saa pietetty sen kerran viikossa. Sit senkin huomaa helposti, et siinäkin on kiinni siinä kerran viikossa. Ja sit se alkaakin meneen, et huomaakin, et onkin menny useamman päivän. (23 v.)

Linnea tuo esille sen epävarmuuden ja kamppailun, jota huumeista irtipysyminen edellyttää.

Vanhoista kavereista ja elämäntyylisestä on luovuttava. Nopeiden mielihyväkokemusten ja sekavan elämän sijasta on asetutta-

va rutiininomaiseen ja tasaiseen arkeen. Koska kosketuspinnat huume kuvioiden ulkopuolisiin asioihin, ihmisiin ja ympäristöihin ovat vähäisiä, merkitsee se huumeista irtipyrkivälle äidille vetäytymistä yksinäisyyteen. Yhteydenpitoa vanhoihin kavereihin vältellään, koska vuorovaikutuksen heidän kanssaan pelätään lisäävän huumeiden käytön uudelleen aloittamisen riskiä. Elämä lapsen kanssa voi olla päivittäistä puntarointia vanhan elämäntavan ja äitiyden välimaastossa.

Huumeiden käytön ja äitiyden välinen ristiriita on mittava. Vaikka äitiyteen satsataan ja ladataan odotuksia, elämä on rakentunut huumeiden käytön ympärille. Huumeita käyttäessään nainen on paennut vaikeita tilanteita ja kipeitä tunteita aineisiin, hänen sosiaaliset suhteensa ja identiteettinsä ovat rakentuneet huumeiden käytön ja hankinnan ympärille. Äitiys kyseenalaistaa tämän kaiken, uudenlaisten elämänsisältöjen löytäminen sekä äitinä olemisen reunaehtojen realiteetteihin sopeutumiseen tarvitaan tukea. Tässä vaiheessa naisen olisi päästävä sellaiseen kiinnipitävään ympäristöön, jossa hän voi pohtia elämäänsä – mennyttä ja tulevaa – ja valmistautua rauhassa uuden elämän vaalimiseen.

7 HUUMEKUVIOISTA IRTAUTUMISEN HAASTAVUUDET

7.1 Leimautuneen identiteetin kahlitsevuus

Kulttuurissamme suhtautuminen huumeiden käyttöön on tunnepitoista ja moraalisesti latautunutta. Huumeita käyttävää ja niistä irtautumaan pyrkivää naista arvioidaan kategorisesti hyvä-paha eroja korostaen. Huumeista irtipyrkiessään naiset arvioivat myös itse itseään näiden ääripäiden läpi. Tämä merkitsee irtautuminen huumeiden käytöstä erityisesti naiselle usein kokemusta leimautumisesta ja epäonnistumisesta ihmisenä. Huumekuvioiden kiinnittymisvaiheen omavalintainen ja positiivisesti erilaisuutta korostava identiteetti muuttuu irtautumisvaiheessa negatiivisesti eroa korostavaksi leimatuksi identiteetiksi.

Kirsi Juhilan (2004, 22–29) mukaan leimattu identiteetti pohjautuu kategorisointiin ja institutionaalisiin mallitarinoihin. Kulttuuriset luokittelujärjestelmät pyrkivät yksinkertaistamaan ja luomaan stereotyyppisiä ihmiskuvia, jotka korostavat vastakohtaisuuksia ja kahtiajakoja. Vaikka luokittelun tarkoituksena on yhteiskunnallisen ja kulttuurisen harmonian ylläpitäminen, se tuottaa kääntöpuolenaan eriarvoisuutta. Leimattu identiteetti on kategorisoinnin eriarvostava puoli. Etuoikeutettu kategoria toimii peilinä, jota vasten eriarvoisen ominaisuudet mitataan. Leimattu identiteetti korostuu nimenomaan suhteessa tavallisuuteen, normaaliin ja keskivertoon aiheuttaen häpeää omasta itsestä. (Esim. Granfelt 1998, 96; Juhila 2004.) Anna Kulmala (2006, 46) luonnehtii sosiaalista identiteettiä ulkoapäin tuotetuksi määritelmäksi, jossa ihminen nähdään johonkin ryhmään liitettyjen ennakkokäsitysten läpi. Sosiaaliset identiteetit ovat kategorioita, joihin ihminen itsensä sijoittaa. Ne voivat olla joko vahvistavia ja arvostusta korostavia tai negatiivisia, alentavia ja ei-toivottuja. Huumeita käyttävien naisten sosiaalinen identiteetti rakentuu negatiivisesti. Haastattelemani naiset puhuvat näkymättömistä stigmoista, jotka rajoittavat heidän elämäänsä.

Linnea: Joo. Mut vieläki on siis siltiki semmonen, et jolleki on – Jotku kattoo, et niinku.. Niinku ois joku leima otassa.

Että punasella kirjetettu, et minä täällä. Kaikki näkee suurin piirtein historian taulun, mitä on tehny ja – Tai sitten justtiin, että ku ite tietää, että on sillee... ollu käyttämättä nii... sitä aattelee, et nyt muut kattoo ja ne luulee, et mä käytän, et te kis mieli sanoa, et en mä enää käytä, oon mä käyttäny, et en mä enää... (23 v.)

Sanna: Miltä ne tuntuu selvin päin ajatella sitte niitä asioita? Tuntuuko se, miltä se tuntuu?

Lea: Sehän kauan meni seki, että varmaan niihin virastoon... niinkö virastoonki menin. Mie istuin siellä, vaikka kuitenkin, että en ottanu ennää mittään. Siellä, että ”No niin. Kaikki kattoo minua vihasesti. Kaikki tietää mikä mie oon.” Ja sil-lä laila.

Sanna: Mitä sie aattelit, että mitä ne aattelee, että mitä sie oot?

Lea: Joku kauhee huora, narkkari, juoppo. Semmonen hir-veä, kauhea ja rumaksi tullu, menny rumaksi, ko kaikkea... tukkaki varmaan sekasin ja vaatteet on likaset ja paskaset. Ja kaikkia. (20 v.)

Linnean ja Lean kuvauksista välittyy se, miten huumeiden käyt-tö ja siihen liittyvä elämäntapa siirtyvät osaksi minäkäsitystä. Huumeiden käytön irtautumisvaiheessa itsen näkeminen huora-na, narkkarina tai juoppona vaikeuttaa valtakulttuuriin palaamis-ta. Naiset arvioivat itseään muiden silmin ja kokevat näkemän-sä vastenmielisenä ja hävettävänä. (Vrt. Heller 1985, Ronkainen 1999b.) Lea kertoo, miten kokee itsensä likaiseksi ja rumaksi, monella tavalla leimautuneeksi. Hän asettaa itsensä marginaa-liin, toiseksi ja vihan kohteeksi. Kokemus leimautumisesta on ruumiillinen, ihon alla oleva. Elettynä ja koettuna tilana se saa ihmisen tuntemaan itsensä likaiseksi ja epämiellyttäväksi. Lean kuvauksessa likaisuuden kokemuksen kokonaisvaltaisuus tulee ilmi.

Sanna: Mistä se likanen olo tuli?

Lea: En varmaan oikeesti ollut likanen, mä jouduin käymään hirveen paljon suihkussakin. Se on vaan päässä. ”Kauhean likainen ihminen.” On sanonut miehellekin, että ”Et sie voi ku minulle voi se olla, et sie voi minun kans. Mulla on C -he-

patiittiki.” Ja kaikkia. ”Mulla on hirveä, mun verikin on semmosta, tiiätkö, ei siihen voi koskee.” Kaikkia. Se, että ”ei se haittaa”. Se on mulla itellä, että ”Ook sie nyt varma? Mie olen kyllä tämmönen, kauhean likainen ihminen.” (20 v.)

Lea yrittää pestä likaa pois itsestään, mutta syvälle ruumiiseen syöpyneenä siitä on vaikea päästä eroon. Julia Kristeva (1993, 187) kirjoittaa abjektioista, lihan muuttumisesta saastaksi. Abjektio on jotain kuvottavaa, joka uhkaa sisältäpäin. Huumeista irtipyrkivälle naiselle kokemus itsestä on pahimmillaan abjektion kaltainen. Hyväksikäytön, väkivallan ja alistamisen kokemukset siirtyvät likaisuuden ja epäonnistumisen kokemuksiksi. Erilaiset huumeiden käyttöön liittyvät infektiot ja taudit vahvistavat kokemusta saastaisuudesta. Ne ovat ulkoinen merkki epäonnistumisesta. Malloch (2000, 60) toteaa, että huumeita käyttävän naisen, kuten muidenkin yhteiskunnan arvojärjestelmää kyseenalaistavien ryhmien esimerkiksi homomiesten ja prostituoitujen, keho on maalitaulu, joka usein esitetään moraalisen ja fyysisen rappion sekä likaisuuden symbolina. Ruumis näyttäytyy tällöin likaisena ja vaarallisena, tauteja kantavana ja niitä levittävänä. Huumeista irti pyrkivälle naiselle negatiiviset stereotyyptit toimivat peileinä, joiden kautta itseä tarkastellaan. (Esim. Ettorre 2004; Friedman & Alicea 2001, Murphy & Rosebaum 1999.) Se, mitä nähdään, koetaan epämiellyttävänä, likaisena, halveksittavana ja arvottomana.

Häpeä ja itseinho aiheuttavat sosiaalisia pelkoja. Ne privatisoivat arkea rakentavista asioista ja valtakulttuurista. Naisten kertomuksissa leimattu identiteetti konkretisoituu irtautumisvaiheessa ihmispelkona. Esimerkiksi kaupoissa ja virastoissa asiointi voi tuntua ylitsepääsemättömän vaikealta:

Linnea: Ja kun koko ajan joutuu opetteleen tavallaan oleen tekemisissä niin sanotusti normaaleitten ihmisten kans. Sillee... koska sää... Se piiri missä sä oot ollu niin... Ne jutut ja ne muut niin ne on sen... -- ... juttuja, et – Ei, sitä ei osannu olla tekemisissä, siis joku kauppaan meneminenkin pelottaa ja tuntuu, et sielläkin sitä kiinnittää heti huomiota – Vieläki on semmonen olo, ku sä meet kaupan kassalle, et ne kattoo heti, et ne näkee, et narkkari. Ja ne niinkun kohteleeikin sen mukaan, niin niin.. (23 v.)

Lea: Kuitenkin mulla on se suunnaton ihmispelko vieläkin, että en mä voi mennä. Niinkö Citymarkettiin, en mä mitenkään halukkaasti mene sinne. Siellä on niin kauheesti porukkaa. Tulee ennemmin käytyä jossain pienessä lähikaupassa tai johonki. Ainut, mitä mä voisin silleen tehdä, niin haluaisin käydä leffassa. Mutta ko mä en voi mennä sinne leffa-teatteriin, ko siellä on ihmisiä, kauhee ruuhka ja tulee kauhee paniikki sitten. Mä oon kotona. (20 v.)

Linnea ja Lea kuvaavat niitä vaikeuksia ja pelkoja, joita kokemus leimautumisesta aiheuttaa. Elettynä tilana leimautuminen kapeuttaa yhteiskunnallista toimijuutta. Arvottomuuden ja toiseuden kokemukset aiheuttavat tunteen ulkopuolisuudesta. Muiden ”normaaliutta” edustavien ihmisten reaktioiden pelätään viestivän halveksuntaa ja ennakkoluuloja. Huumeista irti pyrkivälle naiselle kokemus toiseudesta ja marginaalisuudesta voi olla moninkertainen. Sirpan kuvauksessa toiseus ja marginaalisuus on nähtävillä.

Sirpa: Viimiseltä viieltä vuodelta, niin kaikista tai kaikesta mitä oon saanu, niin on tullu sakkoa tai ehdollista, että keväällä vuosi sitten sain ensimmäisen ehdottoman tuomion. Se on oikeestaan naisena – naisena huumeittenkäyttäjänä, mulle ei meinaa löytyä niinkö yhdyskuntapalvelupaikkaa, koska ihmiset katsoo, että olet niin paljon pahempi tai silleen... Tai minä en tiä, mitä ne oikein ajattelee. Mutta en oo koskaan kuitenkaan tehnyt kenellekään ulkopuoliselle mitään pahaa. Enkä silleen niinku kenellekään aiheuttanut mitään. Minä en oo koskaan tehnyt mitään ryöstöä, tai aiheuttanu semmosia niinku mitään henkisiä traumoja, enkä mitään... Niin niin silleen niinku – tai mie en ymmärrä millä perustein ne tuomitsee, mutta kuitenkin niin. Että... Krimin työntekijälläkin tekee tiukkaa löytää mulle yhdyskuntapalvelupaikkaa. Ja... Enkä mie... kyllä kai niinku silleen kesä – mun poikakaveri pääsee pois, niin me muutetaan pois täältä, että. Ei mulla ole mitään mahdollisuuksia täällä.

Sanna: Miltä sinusta tuntuu, ko...?

Sirpa: En minä oikeestaan silleen välitä siitä muuten, mutta mulla ärsyttää vaan se, että oikeesti, ku ei silleen niinku... ja sitte ku se, että ku ne ei oikeestaan niinku – arvostele, aina

niinku silleen tuomittee ja.. ne niinku tekee sen niinku niitten omien ennakkoluulo- Tai niitten perusteella mitä ne on nähnyt, niin ne tuomittee minut, mua ärsyttää semmonen, koska ne ei oikeesti vitunkaan vertaa, että mistä kaikki on johtuu. Silleen. Niin semmonen mua ärsyttää. ... Ja sitte ihan yleensä ottaen tosa kaupungisa ku siinä kävelee, niin niin ihmisillä – minkälainen niillä on se, asenne... (20 v.)

Sirpan kokemus on, että huumeita käyttävänä ja rikoksia tehneenä naisena hänellä on vaikeuksia saada edes yhdyskuntapalvelupaikkaa. Sirpa kokee, että naiseus tekee rikollisuuden entistä tuomittavammaksi. Tulkinnasta löytyy analogia Heli Valokiven (2004, 115) havaintoon siitä, miten lainrikkojiin asennoidutaan. Lainrikkojat ovat Valokiven mukaan klassinen esimerkki kulttuurisesti yhteiskunnan marginaaliin asetetusta ryhmästä. Lukumääräisesti heitä ei ole paljon, mutta valtaväestön silmissä lainrikkojat ovat vieras, pelottavakin ryhmä. Koska he ovat toimineet yhteiskunnan normeja vastaan, heidän marginaalisuutensa saateen nähdä oikeutettuna tai ainakin itse aiheutettuna. Rikollisena ja huumeita käyttävänä naisena Sirpa kokee ihmisten asennoituvan häneen erityisen kartelevasti ja näkevän hänet pelkkien ulkoisten tekijöiden läpi. Hän pitää kohteluaan epäoikeudenmukaisena ja tuomitsevia asenteita perusteettomina ja leimaavina. Vastustaakseen tällaista kuvaa itsestään hän tuo esille myös niitä asioita, jotka eivät sovi siihen yksinkertaistavaan stereotyyppiseen kuvaan, jonka läpi hän kokee tulevansa määritellyksi. (Vrt. Kulmala 2006; Vanhala 2005.) Hän reagoi asenneilmapiiriin suuttumuksella ja vihalla. Ne ovat tapoja vastustaa tarjottua identiteettiä ja puolustaa käsitystä itsestä muunakin kuin rikollisena ja huumeiden käyttäjänä.

Leimatun ja marginaaliin sijoitetun henkilön on vaikeaa saada itsensä kuulluksi ja nähdyksi itsenään. Leenan kohdalla luokittelun ja kategorisoinnin yksipuolisuus tulee riskeineen ilmi. Häntä kohdellaan sen stereotypian mukaisesti johon hänet miehensä kautta sijoitetaan, hänen elämänsä muut alueet ja toiminnot sivuutetaan.

Leena: Kukaan ei tienny, et minä olen opiskellut ammatin. Ja ollut hyvässä työpaikassa. Mulla on ollut oma yritys. Ja että olen ollut semmoinen, oikea ”kiltti tyttö”. Mutta siitä ei ke-

nelläkään ollut tietoa. Kai ne oletti, et siellä koko perhe on rikollisliigaa tai tämmöistä. Ja sosiaalitoimisto alkoi ahdistelemaan esimerkiksi ehdottamalla, että pitäisi saada teidän lapset vaikka virikepäivähoitoon. Minä olin puoli vuotta aikaisemmin kysynyt sosiaalitoimistosta, että voisiko lapsi olla hoidossa muutamana päivänä viikossa. Etten minä vetäisi itseäni aivan piippuun. Niin silloin sanottiin, et ”Ei voi järjestää.” Niin silloin siitä kieltäydyttiin. No sitten meni joku, vajaa vuosi siitä, niin sanottiin, että ”me ollaan nyt päätetty, että sun pitää viedä se lapsi sinne virikepäivähoitoon lastensuojelusyistä.” Minä, että ”Mitä?” Se sano, että ”Joo, nyt se on näin.” Minä sitten kävin lastenneuvolassa, sanoin, että ”Onkohan mun pakko suostua tuollaiseen lastensuojelu-, tai kirjoittaa alle lappu, missä lukee, että lapsi otetaan lastensuojelusyistä virikepäivähoidon piiriin.” Niin lastenneuvolassa sanottiin, että ”Yleensä se aloite lähtee meiltä, että suositellaan sosiaalitoimistolle, jos joku tarvitsee virikepäivähoitoa.” Että he ei ole nähneet sinun lapsessa mitään sellaista tarvetta. Ei sinun tarvitse suostua.” Minä en sitten suostunut allekirjoittamaan sitä lappua, ja siitä se helvetti sitten alkoi. (27 v.)

Leena kuvaa tilannetta ennen huumeiden käyttöään eli aikaa, jolloin hän pyöritti lapsiperheen arkea huumeita käyttävän miehen vaimona. Hänen ja palvelujärjestelmän kohtaamattomuus tiivistyy avun tarpeen erilaisiin tulkintoihin. Sosiaalitoimesta tarjotaan tukea, mutta tuen lastensuojelullinen ilmiasu aiheuttaa Leenassa ymmärrettävistä syistä vastustusreaktion. Ensin hänen avunpyyntöihinsä ei vastata. Kun tukea sitten viimeinen tarjotaan, se tapahtuu lastensuojelunimikkeen alla. Tämä merkitsee sitä, että Leenan äitiys kyseenalaistetaan. Koska hän on hakenut jo aikaisemmin itse apua tilanteeseensa, sitä kuitenkaan saamatta, hän kokee tulleen ylitse kävellyksi. Häntä ei ole kohdattu Leenana vaan huume kuvioissa elävän miehen puolisona, jonka avun hakemisen motiiveihin ei luoteta. Zygmund Bauman (1993) toteaa, että tyypittelyn seurauksena tiedämme asioita ihmisistä, joita emme tunne. Tällainen tietäminen on epäsuoraan informaatioon pohjautuvaa. Käsitys ihmisestä muodostetaan sen tiedon varassa, jota kyseiseen kategoriaan yhdistetään. Toisin sanoen tieto on tyypittelyn prosessin kautta syntynyttä, eikä kerro persoonan

erityisyydestä, vaan siitä stereotypiasta, johon persoona sijoitetaan. Tilanne on ristiriitainen. Se nostaa esille kysymyksen yhteiskunnallisten instituutioiden interventioiden tarkoituksenmukaisuudesta: onko järjestelmä ihmistä ja hänen etujaan varten vai toisin päin. (Ks. myös Väyrynen 2006.)

Sosiaali- ja terveystalvelujen päämääränä on parantaa ihmisten elämän edellytyksiä ja vähentää marginalisoitumista. Kuitenkin myös palvelujärjestelmässä työtä tekeillä ihmisillä on asenteita ja ennakkoluuloja ihmisistä ja ryhmistä, joiden kanssa he asioivat. Vappu Karjalainen (1996, 66) painottaa, että asiakaslähtöisyyttä on haettava muualta kuin palvelujärjestelmästä. Hän esittää, että erikoistuneella ja sektoroituneella palvelujärjestelmällä on aina käytettävissään vain tietyt auttamismenetelmät, jotka ovat usein yleisluonteisia. Standardiluonteiset menetelmät voivat olla riittämättömiä ja etäisiä: ne eivät tavoita asiakkaiden monella tapaa vaikeutuneita elämäntilanteita. Sarjatuotantomaisesti rakentuneessa palvelujärjestelmässä ei ole riittävästi tilaa, eikä aikaa paneutuvampaan asiakaslähtöiseen auttamistyöhön. Huumeita käyttävälle naiselle luottamuksen rakentaminen auttajatahoihin voi olla erityisen haastavaa useiden epäonnistuneiden hoito- ja kuntoutusyritysten seurauksena. Heillä on usein kokemuksia eri viranomaisista kuten sosiaalityöntekijöistä, lääkäreistä ja poliiseista, joiden kanssa he ovat asioineet huumeiden käytöstä johtuvien epäilysten tai ongelmien vuoksi. Heidän kohdallaan auttamistilanteiden sensitiivisyyden ja hienovaraisuuden haasteet korostuvat (vrt. Pohjola 2002, 42). Tutkimukseni naiset kertovat kohtaamisistaan ennakkoluuloista, jotka he ovat kokeneet epäoikeudenmukaisiksi.

Liisa: Niin sitä ajattelee koko ajan, että kuinhan sitä ois syyntäämisen alla esimerkiksi, kö sinne entiselle kotipaikkakunnalle lähtis. Ja sitte, koko ajanhan mulla on sillai, että eihän ne, koska tytön tapaamisiakaan ei haluta lähteä lisäämään vielä tässä vaiheessa. Niin tulee semmonen olo itellä, että "Ai jaa, ne ajattelee vieläki, että jaa, se on varmaan palaa-massa narkkarielämään takasin." Että sehän on joissaki, just sosiaalitoimistoissa ja terveyskeskuksissa ja näin. Tavallaan sanotaan, että "Ku oot kerran narkkari, niin sä oot aina se narkkari." Että sää saat tavallaan todistella koko loppuelämäs, että "Mää nyt oon kans kuivilla." Ja siltikään sua ei 100

prosenttisesti uskota kuitenkin. Että soskuhan on semmonen paikka, mihin joutuu todistelemaan joka päivä. (25 v.)

Sanna: Miten siihen törmäs, miten susta hoitajat suhtautu?

*Linnea: No riippuu siis... Jotku huus yhdessä vaiheessa, että – kun mä sairastuin – että... et kaikki on kiinni vaan siitä, et sä oot korvaushoidossa, korvaushoitolääkkeet on aiheuttanu tämän ja sun aineitten käyttö on aiheuttanu tämän, että meillä on ollut sunlaisia narkkareita täällä ennenkin. Että turha on täällä aiheuttaa minkäänäköstä ongelmaa ja.. sammutta-
neet valot pois, et sä pistät nukkuun. Silleen, et niillä ois päätösvalta ja ne komentaa, et nyt asiat menee näin. (23 v.)*

Liisan kertomuksesta välittyy leimautuneen identiteetin marginalisoivat vaikutukset. Hän on ollut pitkään irti aineista, mutta kokee tulevansa aina vain epäillyksi ja kohdelluksi huumeita käyttävänä äitinä. Myös Linnean kertomus havainnollistaa negatiivista asenneilmapiiriä huumeiden käyttäjiä ja myös joi-takin heille suunnattuja hoitomenetelmiä, kuten korvaushoi-toa, kohtaan. Häneen kertomuksessaan työntekijöiden asenteet viestivät sellaista suhtautumista, jossa huumeita käyttävä nainen näyttäytyy kyvyttömänä ja puutteellisena toimijana. Anneli Poh-jola (2002,42) toteaa, että apua hakeva ihminen on haavoittuva ja voi tulkita pienetkin eleet ja sanat syytöksinä, epäluottamukse-na tai mitätöintinä. Terveystieteiden ja kipupotilaiden kohtaa-mista analysoinut Annikka Lillrank (2005, 5–14) on havainnut, että lääkäreiden rationaalinen tapa selittää kipua ja pidättäyty-minen kannassaan uhkaa asiakkaan identiteettiä – ensin kyseen-alaistamalla sitten mitätöimällä asiakkaan kipua sekä sosiaalis-ta ja moraalista uskottavuutta. Myös naiset ovat kokeneet, että heidän sosiaalinen ja moraalinen uskottavuutensa kyseenalais-tetaan epäilemällä, kaltoin kohtelemalla ja ohittamalla. Heidän kertomuksistaan heijastuu se, että ammattilaisten ennakkoluulot ja asenteet purkautuvat ulos asiakkaan autonomiaa kaventavana vallankäyttönä ja heidän toimijuuttaan mitätöivänä kohteluna.

Leimatun identiteettiä tuottavat ja ylläpitävät tekijät tulevat muualtakin kuin auttamisjärjestelmästä. Naisille äitiys ja siinä onnistuminen on keskeinen identiteettiä rakentava ja yllä-pitävä elämänalue. Anna Kulmala ja Anni Vanhala (2004, 103) toteavat vanhemmuuden toimivan eräänlaisena yleisempien

elämänhallintataitojen ilmaisijana. Vanhemmuus on kulttuuri-sena mallitarinana vahvasti arvo- ja tunnelatautunut. Äitiydessä (epä)onnistuminen toimii ihmisarvon puntarina. Huumeita käyttävän naisten äitiyteen kohdistuu epäilyksiä ja sen tiedetään sisältävän riskejä sekä olevan haavoittuvaa (ks. esim. Halmesmäki & Kari 1998; Pajulo 2001, Sorsa ym. 2005). Koska äitinä oleminen ja siinä onnistuminen on naisia yhdistävä asia, siinä epäonnistuminen aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää, se myös kyseenalaistaa suhteen muihin naisiin ja äiteihin. Leenan kuvauksessa äitiyden menettämisen merkitys minäkuvalle on nähtävillä.

Leena: Sitten just tuntu [huostaanoton jälkeen lisäys S. V.], että miehen ja omien vanhempien ja että on kaikkien ihmisten silmissä täys paska. Että ”Eihän se ole pystynyt huolehtimaan edes lapsistaan, siltä on viety lapset pois.” Siis minä en tiedä, voiko äidille pahempaa rangaistusta tai sama, vaikka naisihminen, joka on prostituoitu ja narkkari, niin nehän on, niitä pietään: ”No se nyt on sellainen ja sellainen.” Mutta ne on vaan sellaisia alempiarvoisia naisia. Mutta, jos sinä olet äiti, jolta on huostaan otettu lapset, niin sinähän menet ihan alimpaan kastiin. Prostituoitukin on parempi ja tasokkaampi, kun sinä. (27 v.)

Kuvatessaan huostaanottokokemusta Leena käyttää itsestään termiä ”täys paska”. Hän vertaa itseään narkkareihin ja prostituoituihin, jotka hän määrittelee itseään paremmiksi ja tasokkaimmiksi. Äitiyden romuttuminen vie identiteetiltä pohjan, tiputtaa naisen määrittelemättömään tilaan, jota Leena kuvaa osuvasti termillä kastittomuus. Kastittomuus on sellaista huonommuutta, jota vasten muut voivat tuntea paremmuutta. (Ks. Väyrynen 2006.) Leenalle kastittomuus merkitsee yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä. Häpeä lasten menettämisestä siirtyy osaksi hänen minäkäsitystään. Suvi Ronkainen (1999b, 134–135) esittää, että häpeää pidetään usein tunteista kulttuurisimpana, sitä kuvataan ja toisinaan myös ylistetään moraalitunteena. Häpeän kokeminen korvaa ulkoisen kontrollin. Häpeävä katsoo itseään ulkoisen kontrolloijan silmin ja näkee itsensä paljastettuna ja kelvottomaksi arvioituna. Kaikkien nähtävänä on se osa itsestä, joka pitää piilottaa ja sulkea pois. Kunnia ja itsekunnioitus on hävettäväksi muuttuneen asian osalta menetetty, koska yksilö

on ylittänyt sisäisen auktoriteettinsa rajat. Häväisty on hyljätty, privaattiin pakotettu. Tunne eristää, muttei suojaa.

Huumeita käyttävälle raskaana olevalle naiselle kokemus leimautumisesta voi aiheuttaa ihmispelkoja ja vaikeuttaa tuen hakemista äitiydelle. Se, miten nainen tulee huomioituksi ja rohkaistuksi läheisten ja muiden elämään vaikuttavien tahojen osalta, on merkityksellistä sekä raskausajasta selviytymiselle ja tulevalle äitiydelle. Huumeita käyttävällä naisella on usein huumeita käyttävä mies, jonka elämäntyyli heijastuu naisen ja lapsen elämään. (Ahtiala & Ruohonen 1998; Holopainen 1998; Auvinen 2001.) Lean kertomuksesta välittyy se, miten miehen alistava ja väkivaltainen käyttäytyminen lisäävät epävarmuutta orastavaan äitiyteen ja ylläpitää leimautuneen sekä epäonnistuneen ihmisen identiteettiä.

Lea: Toisaalta taas mies on pari kertaa sanonu silloin, ko se on päissään ollu, että mää en tuu ikinä saamaan sitä lasta. Että heti, kö se syntyy, niin hän vie sen pois. Että kyllä hän sen saa, että ku mullaki on semmonen historia, mikä mulla on. Että hän saa heti sen lapsen. Niin sitte toisaalta sen, sillai... vaikka sitä nyt toisaalta usko, että se sitä, mutta toisaalta, mistä sitä tietää? Mutta kuitenkin sillai, että ei sitä kuitenkaan loppujen lopuksi luota silleen siihenkään. Kuitenki, vaikka rakastaa toista ja kaikkia. Mutta jotenki se on se lapsi, niin sitä ei pysty vaan luottamaan. Äitiin mie luotan sillä lailla, että ei se nyt mihinkään sitä oo viemässä minulta.

Sanna: Niin. Se on vähän semmonen kurja ase, sanoa et vie lapsen pois?

Lea: Niin. Ja minusta on pöljää, ko mulla ei oo kuitenkaan, se on melkein ainut asia, mikä mulla on elämässä pitkästä aikaa. Se on tärkein asia ja tällä lailla. Siitä ees puhua tuolla lailla. Ja sitte, ku mullaki tulee niin helposti niitä pelkotiloja ja kuitenkin jostaki asiasta, niin sitte mie mietin justiin tuota. Alkaa selittämään sitäki, että onkohan se, joku perhetyöntekijät ja muut, että ”Onkohan ne sitte hyviä? Vieköhän ne sen lapsen multa pois?” Ja ko tiään, että jos en mä mitään tee, niin ei ne voi viiä. Sitte, että ko toinenki sanoo, että ”Sinulla on semmonen historia, ko sulla on.” (22 v.)

Lean elämänkulkuun mahtuu useita traumaattisia episodeja, lap-

sena hänen elämäänsä on varjostanut perheväkivalta ja vanhempien alkoholiuongelmat, elämä huume kuvioissa on altistanut hänet sekä fyysiselle että psyykkiselle väkivallalle. Häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat syöpyneet hänen ruumiiseensa ja aiheuttavat epävarmuutta ja itsetunto-ongelmia. Toisaalta Lealla on myös vahvuuksia elämässään, kuten ammatillinen koulutus lapsiin ja nuoriin liittyvältä alalta. Raskaus merkitsee hänelle mitä suurimmassa määrin mahdollisuutta rakentaa uudenlaista identiteettiä (vrt. Holopainen 1998, Anderson 2001; Nätkin 2001). Uusi miesystävä kuitenkin kyseenalaistaa Lean kykyä ja sopivuutta äitiyteen vedoten hänen huumeiden käyttö taustaansa. Hän hakee Lean heikot kohdat ja iskee niihin. Tämän ristiriidan murtamiseen ja läpikäymiseen Lea tarvitsee vahvistusta. Hänen minäkuvansa on huumeiden käytön leimaama. Miehen puheet ja toiminta vahvistavat huumeiden käyttötaustasta juontuvaa epävarmuutta ja kyseenalaistaa Lean pyrkimyksensä saada tukea äitiyteen. Mies toimii tuomarina, joka tuo esille ne uhat, jotka voivat olla lähtöisin sekä yhteiskunnallisesta asenneilmapiiristä että kulttuurisesta ymmärryksestä huumeita käyttäneen naisen kyvykkyydestä äitiyteen. Hän kyseenalaistaa Lean sopivuuden äidiksi julmasti ja uhkaavasti.

7.2 Kipeiden kokemusten ja piilotettujen tunteiden raastavuus

Tutkimukseni naisten elämässä on monenlaisia kipeitä ja traumatisoivia kokemuksia. Häpeän synty voi juontua lapsen identiteettiä säröilyttäviin elämänkokemuksiin, riitoihin, väkivaltaan ja hylkäämisiin, jotka ovat kohdistuneet itseen tai läheiseen. Huume kuvioista irti pyrittäessä pahoihin asioihin on palattava, ne nousevat pintaan hallitsemattomina ja kipua aiheuttavina. Kun luen litteroituja kertomuksia tyttöjen elämästä, havaitsen muuttaman haastattelun olevan ahdistuksen ja tuskan läpäisemiä.

Sirpa: Niin. Niin niin sitä mie niinku, että... Ihme, että se suru ei oo koskaan hävinny siis silleen tavallaan kokonaan – Että yleensä ottaen pireissä ei pysty itkemään, mutta kyllä minä vaan märsäsin... silleen... oon miettinykki sitä, että miksei minusta voinu tulla semmosta mätää tai semmosta –

kun minä ylireagoin tai siis tunnen kaiken niin voimakkaasti tai silleen, ja sitten se tuska ja se ahdistus niin ne yleensä, niin ne on niin kauheita... Että siis se on ihan, niinku tuntuu, että haluttais viiltää niinku auki rintakehä, kun puristaa niin kauheasti. Niin niin... Niin niin.. tuommosiaki on tullu sitte mietittyä, mutta... Ehkä mulla on niin voimakkaita tunteita, että ei niitä tavallaan niin vaan lopetakaan. (22 v.)

Joissakin haastatteluissa pahaan oloon ja ahdistukseen palataan jopa useita kymmeniä kertoja. Pahan olon määrittely- ja nimeämisyritykset ovat hajanaisia sivulauseissa toissijaisena esitettyjä toteamuksia. Vaikka kertomukset ovat läpeensä ahdistuksen täyttämää, pahan olon paikantaminen johonkin tiettyyn tapahtumaan tai kokemukseen on vaikeaa. Lapsuudessa koetut ikävä ja traumatisoivat asiat on voitu oppia häpeällisinä ja käsittelemättöminä salamaan ja piilottamaan, koteloimaan omaan ruumiiseen. (Vrt. Laitinen 2004; Tiilikainen 2006.) Osa naisista kertoo kipeistä kokemuksistaan ja vaikeuksistaan kohdata niitä. Irtautumisvaiheessa tunteet nousevat pintaan voimakkaina ja yllättävissä tilanteissa. Esimerkiksi Liisan kertomuksessa inestetikkokemusten kipeys ja merkitys myöhemmälle elämälle tulee ilmi.

Liisa: Joo ja ne on tosiaan, jos ajattelee siltä kannalta, niin mä olin pikkusen vanhempi, ko mun lapsi, pari-kolme vuotta vanhempi, kun hän. Niin ne jotenki heijastuu siihen sen hoitoonkin. Et mä jotenki koen eläväni uuestaan ne asiat lapsen kautta. Ja kyllä mä tiän, että se on iso asia ja siihen tarvits ihan psykiatrista hoitua ja keskustelua. Mut jotenki, jotenki tiiäkö sitä on vaikee myöntää itelle, että nyt mun täytyy lähteä psykiatrin kans keskustelemaan joka viikko. Mut se on semmonen asia (insesti), mikä mun täytyy ottaa, koska se on, se ei häviä tuolta, jos mä en sitä käy läpi. (25 v.)

Liisa kuvaa miten asia muistuttaa itsestään oman lapsen kasvaessa ja miten hän tiedostaa avun tarpeensa, mutta välttelee ja pitkittää asian työstämistä. Liisa sanoo ”ettei se häviä tuolta, jos mä en käy sitä läpi”, asia on koteloitunut hänen ruumiiseensa ja nakertaa käsittelemättömänä Liisan psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Asian kohtaaminen on vaikeaa, se edellyttäisi asi-

aan liittyvien tunteiden läpikäymistä. Käsittlemättömänä insemi muistuttaa itsestään eri tilanteissa. Liisa kertoo sen heijastuvan oman lapsen hoitoon, hän kokee elävänsä omat kokemuksensa uudelleen seuratessaan lapsensa kasvua. Merja Laitinen (2004, 251–255) kirjoittaa seksuaalisen hyväksikäytön uhrien oman äitiyden ja isyyden olevan seksuaalisuuden rasittamaa. Tyypillisimmillään uhreille oma äitiys ja isyys näyttäytyvät ristiriitaisina kamppailuina. Kehoon säilötty tunteiden kirjo, emotionaalinen ristiriita, nousee pintaan. Yhtäältä häpeän ja syyllisyyden tunteet luovat kokemuksen omasta riittämättömyydestä vanhempana, toisaalta ilo vanhemmuudesta antaa onnistumisen ja ylpeyden kokemuksen äitinä tai isänä. Näiden taustalla vaanii pelko lapsen loukkaamisesta ja hyväksikäytämisestä. Vanhemmuudesta voi tällöin muodostua erilaisten vailla todellisuuspohjaa olevien pelkojen näyttämö, kyky nauttia ja toteuttaa vanhemmuutta ka-penee. Myös Liisa kertoo tällaisista peloista, hän kuvaa, miten lastenhoitotilanteet ahdistavat. Pelot tiivistyvät esimerkiksi tilanteisiin, jossa mies vaihtaa lapselta vaippaa.

Liisa: Jos ajattelee, niin mulla tulee niinku... saattaa olla, että silloin tulee jotenki semmonen inhottava olo. Jos mun mies esimerkiksi vaihtaa lapselle vaippaa, niin se on semmonen hetki, mitä mä en välttämättä pysty ite pysty kattoon vierestä. Mulla tulee heti mieleen se oma elämä silloin kauan, kauan sitte. No sitte oikeestaan vaan sillä tavalla, että ko huomaa, että lapsi kehittyy ja kasvaa ja koko ajan mulla on mielessä, että nyt vielä pari vuotta, niin lapsi on siinä iässä, ko mulle tapahtu niitä asioita. (25 v.)

Samalla tavoin kuin insemi myös muut elämän varrella kertyneet kipeät kokemukset on sivuutettu ja niiden kohtaamista on väl-telty. Huumeiden käyttö ja huumekuviot ovat tarjonneet pako-paikan ja selviytymiskeinon ikävien kokemusten ohittamiselle ja turruttamiselle. (Vrt. Granfelt 1998.) Huumeiden käytön myö-tä traumaattiset kokemukset kuitenkin lisääntyvät entisestään. Osa haastattelemissa naisista on kokenut alistamista, seksuaalista, fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa, jotka ovat syöpyneet sy-välle omaan ruumiiseen. Heidän kertomuksistaan ilmenevät ne vaikeudet, jotka traumaattisten kokemusten käsittelyyn liittyy. Tärkeän seksuaalisen hyväksikäytön, alistamisen ja väkivallan

uhriksi joutuminen riistää oikeuden omaan ruumiiseen ja aiheuttaa itsehalveksuntaa, elämän merkityksellisyyden katoamista ja tunteiden piilottamista. Itseinhoa pahentaa huumeriippuvuudesta juontuva häpeä ja syyllisyys aiheuttaen itsetunto-ongelmia ja privatisoitumista.

Lea: Tilanne oli muuttunu niin sillä lailla, ei se ollu enää leikkiä, niinko se oli aikasemmin leikkiä. Ei se ollu leikkiä. Ihmiset ei enää leikkinyt minun kanssa. Ne oli tosissaan. Ja minä luulin, että vaan niinkö leikitään. Ja sitte tulee turpaan, ko leikitään ja pelottaa joskus. Sitten ei uskaltanu liikkua tosiaan enää, niin ei sitä oo mittään elämääkään enää. Kaikki, mitä sitä teki... kauan siinä meni, pikku hiljaa vasta alkanu saamaan omaa itsetuntoa ja muuta takasin.

Sanna: Mitä sille itsetunnolle tapahtu?

Lea: Se meni. Sitä ei ollu enää. En minä tiä. Menikö ne niillä minun teoilla vaan turruttiko se vaan nuo kaikki aineet minun pään, että en mie enää välittänykkään. (22 v.)

Tapahtumien vaikeutta ilmentää myös kyvyttömyys käsitellä ja kohdata tilanteisin liittyviä tunteita. Hyväksikäytetyksi, väkivallan kohteeksi joutumisesta juontuva häpeä ja syyllisyys tahraavat minäkuvan. Kierrettä pahentaa tekojen ja itselle tärkeiden arvojen välinen ristiriita -umpikuja -, josta ei löydy ulospääsyä. (Vrt. Toiviainen 1997; Koski-Jännes 1998; Koski-Jännes & Hänninen 1998.) Asiat, joita tapahtuu, menevät ymmärryksen yli. Itsen kohtaaminen on minäkäsitystä leimaavien tapahtumien seurauksena pelottavaa, lähes mahdotonta. Huumeisiin kiinnijääminen merkitsee sitä, että kosketus omiin tunteisiin katoaa. Ympäriillä tapahtuvia kauheuksia, kuten ystävien kuolemia, ei pysähdytä miettimään vaan ne ohitetaan osana huume kuvioiden elämäntyylä. Huume kuvioista irti pyrittäessä tilanne muuttuu, tunteet alkavat muistuttaa itsestään, ne voivat nousta pintaan hallitsemattomina ja pelottavina.

Sanna: Tapahtuko sulle jotaki elämässä semmosta mullistavvaa?

Tuuli: No siit, ku ne tuli tää vauhti kuvioihin, niin porukkaa tuli ihan totaalisesti. Ja sit ennen ei ees vetää mitään, et juotiin vaan viinaa, oli hauskaa ja sit yks kaunis päivä siinä sit-

ten, niin ”Haluut sä kokeilla tällästä?” ”No, mikä ettei.” Ja sit se oliki menoo. Ja sit kyllähän multa niin kuoli monta frendii. Yks hyppäs junan alle, sit toinen hirttäyty ja sitte kolmas tippu partsilta.

Sanna: Ook sie surru niitä?

Tuuli: Niin, en mä silloin oikeestaan tavallaan muista siitä ajasta silleen kauheesti mitään, mitä mä ajattelin. Vaan muistan ne tekemiset ja ne tälläset fiilikset. Mut en mä mitään, et mä oisin kelaillu jotain silleen.

Sanna: Syvemmin.

Tuuli: Kaikki aina melkein jää pinnalle sitte. (17 v)

Linnea: Enemmän kai sitä oli just masentunu ja silleen sitä joutu käymään selvin päin semmosia tilanteita, mitkä oli totunu, et kun se tulee vastaan niin silloin ei tarvi mitään muuta kun vetää pään sekasin niin ei tarvi mieltä sitä. Mut sitten kun piti opetella käymään ne asiat läpi ja selvin päin, niin... kyl se oli vähän hankala paikka.

Sanna: Mitkä niistä oli pahimpia asioita käyä selvin päin läpi?

Linnea: Varsinkin ne... tota... se oli, että tosi rakas ihminen, kuka tapettiin sitten täällä. Ja siinä oli vielä tuttuja ihmisiä, ketkä oli tappanu. Niin sitä niin mielti, että mitä se on aatellu siinä tilanteessa ja miksi ei sitä auttanu silloin ja... sitä niinkun jotenkin syytti itseänsä niin pahasti kaikista asioista. (23 v.)

Tuuli kertoo kavereiden kuolemista jollakin tapaa tunteettomasti, ikään kuin hän haluaisi unohtaa koko tapahtuman. Hänen kuvauksestaan välittyä huumeiden käytöstä johtuva irrallisuus omista tunteista. Asioita vain tapahtuu, ne hyväksytään osana elämäntapaa. Irtautumisvaiheessa menetykset nousevat pintaan. Niihin on luotava suhde, Linnean kertomus havainnollistaa tätä. Hän kokee syyllisyyttä kavereiden kuolemista. Ystävien kuolemat ovat johtuneet omien kavereiden väkivaltaisista teoista, mikä tekee niiden kohtaamisen erityisen raskaaksi. Linnea pohtii omaa toimijuuttaan tai paremmin sen puutetta, hän kyselee itseltään, miksei auttanut, mitä hän on ajatellut, kun on antanut asioiden tapahtua. Asioiden kohtaaminen selvin päin on erityisen hankalaa, koska Linnea otaksuu, että olisi voinut muuttaa asioiden kul-

kua, mikäli olisi ollut kunnossa.

Naisten identiteetti- ja tunnetyöhön pitäisi panostaa naisten kanssa tehtävässä huumetyössä. Itsen hyväksymiseen, häpeän ja syyllisyyden taakan keventämiseen on löydettävä areenoita, joihin voi kiinnittyä turvallisesti ja joissa voi paneutua itseen ja niiden moninaisten kipupisteiden kohtaamiseen, joita elämänkulun aikana on kertynyt. Huumeita käyttävien naisten häpeä itsestään naisina, äitiyden särkyminen ja kyseenalaistuminen sekä miehisten toimintamallien omaksuminen muodostavat haasteen huume kuntoutukselle. Miten kohdata itsensä ja muut, jos kokemus itsestä on likainen, arvoton ja halveksiva?

7.3 Itsen ja muiden kohtaamisen haastavuus

Huume kuvioista irtipyrkiminen haastaa naiset kohtaamaan ne ihmiset, asiat ja ympäristöt, joihin heidän suhteensa on rakoillut tai katkennut huumeiden käytön ongelmoiduttua. He joutuvat paikantamaan itsensä uudelleen ja luomaan suhteen menneisiin tapahtumiin. Tämä merkitsee uudenlaisen identiteetin työstämistä. Huumeista irti pyrkivän naisen elämässä kokemus leimautumisesta asemoi hänet toiseksi lähes kaikissa suhteissa. Huume kuvioissa hän on toinen suhteessa siellä eläviin miehiin, valtakulttuurissa lähes kaikkiin. Jotta muutos mahdollistuisi, he tarvitsevat kokemuksia välittävistä, kuuntelevista ja arvostavista ihmissuhteista. Koska naisten suhde omiin läheisiin on usein katkeileva, ovat ammatilliset auttamissuhteet usein tiloja, joissa omaa identiteettiä rakennetaan. Seijan kertomuksessa arvostavan ja kuuntelevan auttamissuhteen merkitys on nähtävillä:

Sanna: Mitä sie tarkoitat ku ”työntekijä on mukana”?

Seija: Silleen, että se niinkö, mm, se tuntuu, että sitä oikeesti kiinnostaa. Ja se, että se kyllä muistaa. Ja muistaa paljon henkilöitten nimiä, mitä mä oon joskus osaksi maininnu, mikä kertoo jo siitä, et se oikeesti kuuntelee. Se, että sen kans on mukava porissa, ku tuntuu, että se porisee takasi ihan samalla lailla ja vaihtaa mielipiteitä ja muuta. Ei se oikeen, esimerkiksi MTT:lle, niin se on lähinnä sitä, että ei siellä se toinen osapuoli oikeen edes kommentoi mitään, kun ei se... Se on vaan niinkö virkahenkilö siinä, joka ei varsinaisesti...

hyvä jos muistaa sun nimen, kun lähet sieltä. Se on niin eri asia. Täällä työntekijä on mukana. Voiko tuon nyt paremmin sanoa? Se on, se on messissä [naurahtaa]. (20 v.)

Päihderiippuvuuksista selvinneiden elämäntarinoita tutkinut Susanna Hyväri (2001, 136) toteaa, että marginaaliin sijoittuvasta elämästä ei ole helppoa siirtyä keskiöön. Siellä roolit ja identiteetit rakentuvat alisteisiksi ja valtakysymykset korostuvat. Muutos edellyttää, että valtasuhteissa tapahtuu uudenlaista toimintaa mahdollistavia käännteitä. Kun ihminen kokee tulevansa kuulluksi ja kohdatuksi ihmisenä, hän kokee olevansa arvokas. Tällä on merkitystä identiteetin uudelleen työstämiselle. Naiset, joiden kokemus itsestä on leimautunut, tarvitsevat paikkoja, joissa he kokevat tulevansa hyväksytyksi kaikkine puolineen. He tarvitsevat turvallisen ja välittävän ilmapiirin, jossa muutokselle annetaan tilaa ja mahdollisuuksia. (Vrt. Kulmala 2006.)

Huumeita käyttäville henkilöille kerääntyy monenlaisia kohtaamisia palvelujärjestelmän eri instansseissa. Kokemus vuorovaikutussuhteen rakentumisesta ensi kohtaamisilla on usein ratkaisevaa. Siinä luodaan pohjaa sille, miten ja millaisia asioita auttamissuhteessa voidaan käsitellä. Myös auttamistyössä asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa kysymys vallasta on kohtaamisen kannalta merkittävä. Työntekijä valtakulttuurin edustajana ja viranomaisena on aina jossakin määrin valtasuhteessa asiakkaaseen. Haastattelemieni naisten kokemus on, että aito kiinnostus ja ihmisenä kohtaaminen luovat ilmapiirin, jossa valtasuhteiden vinouma vähenee. Tämä luo edellytyksen sellaiselle yhteistyölle, jossa asioista neuvotellaan ja ratkaisuja etsitään yhdessä. Tällöin asiakkaan tilannetta lähestytään hänen omista valmiuksistaan ja lähtökohdista käsin. (Vrt. esim. Pohjola 1994; myös 2002; Juhila 2004.) Naiset kertovat, että onnistuneet auttamis- ja tukisuhteet ovat olleet heille tiloja, joissa itsen paikantaminen ja identiteetin uudelleen työstäminen on mahdollistunut. Saara kuvaa onnistunutta suhdetta puhdistavaksi.

Saara: Nuorisoklinikalla on mukava käyä, ei siinä mitään. Musta siellä on ihan, mä sanon sitä puhdistavaksi, ku siellä käyä puhumassa. (19 v.)

Tutkimukseni naisista kukaan ei haastatteluhetkellä ole ollut pitkään irrallaan huume kuvioista. Heidän identiteettinsä uudelleen rakentuminen on alkuvaiheessa ja vanhasta huumeiden käyttäjän identiteetistä on luovuttava. Tämä merkitsee usein tyhjän päällä olemista. Huume kuvioihin palaaminen ei ole mahdollista ja toisaalta kiinnostuskohdat, valtakulttuuriin ovat vähäistä. Tilannetta luonnehtii yksinäisyys ja privatisoituminen. Elämä voi vaikuttaa tarkoituksettomalta ja tylsältä, riski palata vanhaan on suuri. (Llopis ym. 2002, 38.)

Anja Koski-Jänneksen (1998, 166, 172) mukaan on olemassa ihmisiä, joilla päihteet ja addiktiivinen käyttäytyminen liittyvät siinä määrin heidän minäkäsitykseensä, että niistä luopuminen haastaa heidät erilaisiin identiteetti projekteihin. Minä kuvaa joudutaan rakentamaan uudelta pohjalta. Identiteetikriisistään selviytyäkseen ihminen joutuu ottamaan kantaa siihen, missä määrin hän toimii omien arvojensa mukaisesti, mutta myös sen kanssa miten arvelee muiden asennoituvan ja näkevän hänet. Haastattelemillani naisilla elämä on monenlaisten epävarmuuksien täyttämää. Irtautumisen yhteydessä aikaa huume kuvioissa merkityksellistetään ja työstetään osaksi omaa elämänhistoriaa. Huumeita käyttävälle naiselle leimautuminen merkityksellistyy irtautumisvaiheessa elämää ja toimijuutta kapeuttavana tekijänä. Se on kahle, joka asemoi yksilön toiseksi, marginaaliin ja vallan käytön kohteeksi. Haastattelemi naiset kertovat sosiaalisista peloista, joiden mittasuhteita valtavirtaa edustavien henkilöiden on heidän mielestään vaikea ymmärtää.

Sanna: Mitä sie ajattalet, että kun täältä lähetään tuonne ulkopuolelle maailmaan eikä vain olla täällä neljän seinän sisällä, niin sillä onko sillä iso merkitys?

Linnea: On. On se, vaikka tota... oon mä huomannu välillä täälläkin, että niinku ei ymmäretty niinku sitäkään, että kuin iso kynnys ite oli se kurssille menokin ja näin, että se oli vähän niinku et, ”no elä ny viiti”. Mut kyllä se oli, että ku... tosiaan se on ollu niin erilaista se elämä ja sä et oo tehenny mitään niinku töitä ja tavallaan ei oo ollu niin sanotusti normaali-ihmisten kanssa, tai tossa normaalissa elämässä ja näin, niin... Kyllä se vähän silleen..pelotti (23 v.)

Irtautuakseen huume kuvioista ihmisen on saatava kokemuksia normaalista eli on uskallettava lähteä kokeilemaan sitä, mitä olettaa “normaalien” ihmisten tekevän. (Tamminen 1999, 45.) Tutkimukseni naisilla, erityisesti äideillä, leimautumisen ja toiseuden kokemukset ovat päällimmäisinä. Häpeä itsestä ja itse-tunto-ongelmat vaikeuttavat arjessa toimimista. Vaikka heillä on myös asumiseen ja toimeentuloon liittyviä ongelmia, he eivät puhu niistä paljon. Sen sijaan he puhuvat vaikeuksista uudenlaisen suhteen luomisessa valtakulttuuriin. Jotta he saisivat kiinnekohtia valtakulttuuriin, heidän on altistettava itsensä muiden ihmisten arvioitavaksi ja heidän katseensa kohteiksi. Naiset, jotka kokevat olevansa monenkertaisesti poikkeavia ja leimautuneita, tarvitsevat tähän usein paljon tukea. Linnealle toimiva suhde avokuntoutukseen, ja siellä olevaan omaan työntekijään, on paikka, joka avaa ovia myös muihin ympäristöihin.

Sanna: No mitä sie aattelet, mikä tämän merkitys on siinä kaikessa ollu siinä...

Linnea: Mun mielestä tää on varmaan ollu niinku isointaki mulle. Et täällä on ihmiset kelle mä voin puhua just ku mulle on huono päivä, niin mä voin tulla ja sanoa suoraan, että nyt tökkii asiat. Ja niistä voi puhua ihan.. ja sitte on ollu justtiinsa noi salihommat ja muut, että... koska oli varmaan fyysisestikki – no paremmas kunnossa kuitenkin, mutta ku ei ollu harrastanu mitään pitkään aikaan niin se, että uskalsi lähtä niinku tuonne salille vähän muitten kans, että ei sinne yksin ois ehkä tullu niin vaan mentyy. Et on sitte tavallaan oppinu olleen muitten ihmisten kanssaki ja tekeen hommia... Niin niin... et ku – nuo nyrkkeilytkin, niin ne on kuitenkin paljon meillä ryhmätöitä ja tehdään pareittain ja muuta, niin niissä on vähän pakko opetella silleen... olemaanki muitten joukossa... (23 v.)

Linnea kuvaa, miten hän on saanut kuntoutuksen aikana vahvistavia kokemuksia, uskallusta puhua asioistaan, mennä ihmisten joukkoon ja kokeilla fyysisiä rajojaan. Sosiaalisten pelkojen kohtaamisen rinnalla tunnetyö on keskeinen osa uuden identiteetin työstämistä ja muutokseen tukemista. Annikka Taitto (1998, 23) korostaa, että lapsuusajan ikävien tapahtumien mieleen palauttaminen kuuluu olennaisena osana riippuvuuksista

toipumiseen. Käsittelemällä lapsuuden kokemukset henkilö voi vapautua niihin liittyvistä jännitteistä ja hyväksyä ne osaksi elämänkokonaisuuttaan. Kun hyväksyy vaikeat tapahtumat osaksi omaa elämänhistoriaa, henkilö voi lopulta löytää itsensä ja vapautua riippuvuuksista sekä tarpeesta elää toisten ehdoilla. (Ks. myös Koski-Jännes 1998, 212–214; Sorsa ym. 2004.) Naiset kokevat, että he tarvitsevat pitkäkestoista terapiaa, jossa voisivat pysähtyä elämänvarrella kertyneisiin traumaattisiin asioihin ja käsitellä niitä.

Linnea: Kyl se oli sitä mieltä, että vuojen kahen terapia niin ois ihan hyväksi, että pääsee käymään ne asiat läpi. Et se sano siitä vain, että saattaa olla, että mulla tulee se ongelma, että osaanko mää luottaa siihen terapeuttiin, että mulla näkyy niin iso luottamuksen puute, noisa... että tota tullee se sitten siihen tielle, että onko siitä hyötyä, niin.. sen näkkee sitte. Mutta tota... Kyl mä nyt sinänsä uskon, et... tommosessa tapauksessa, niin se on vähän opeteltava itekkin, että jos sää haluat, että siitä on jotain apua, niin kyllähän se on pakko osata puhuakin ne asiat pois.

Sanna: Niinhän ne on kipeitä juttuja, että ne on niinkö – tarvii kyllä ammattilaisen sitte siihen?

Linnea: Niin. Siis kyllähän se auttaa, että niinku saa ihan näinki puhua näitä asioita, niin musta on ollu aina hirveen hyvä mieli itekki tästäki (avokuntoutuslinikalta) lähteä aina, että ku on saanu puhuu niitä asioita, mut sitte että pääsis niinku ammattilaiselle, kuka osaa sanoa, että mikä siihen auttaa, siihen oloon. Tai niinku mistä joku voi johtuu, että minkä takia niistä asioita ei pääse niinku yli tai muuta, niin... mun mielestä se niinku siinä on tarpeen. Tavallaan ei niinku jouvu kantaan niitä mukana enää. (23 v.)

Identiteetin uudelleen rakentamisen työstämisessä painotetaan positiivisen minäkertomuksen rakentamista. Kuitenkin myös kertomuksella huonosti menneistä ja aina vain huonommin menneistä asioista, on tärkeä rooli muutostyössä. Ne mahdollistavat ahdistavien ja kipeiden tunteiden läpikäymisen ja uudelleen elämisen. Auttamistilanteessa kertomus huonosti menneistä asioista mahdollistaa kamaluuksien ja ahdistavuuksien jakamisen ja viestittää tilanteen vakavuuden ymmärtämisestä. Tällai-

sesta kertomuksesta on kuitenkin kyettävä siirtymään eteenpäin kohti positiivista muutosta ja uudenlaisen, selviytyjän, identiteetin rakentamista. (Jokinen 2000, 133–135.)

Identiteetin uudelleen rakentamistyö ei tapahdu hetkessä, se ei etene lineaarisesti, tasaisesti tai suoraviivaisesti, vaan prosessi on aallon harjalta aallon pohjalle menemistä; vaihteellista, paloittaista ja vaihtelevaa (Laitinen 2004, 275). Arja Jokinen (2000, 132) painottaa, että auttamistyön tärkeä tehtävä on herättää asiakkaiden toivo paremmasta ja visioida yhdessä heidän kanssaan parempaa tulevaisuutta. Tämä edellyttää asiakkaan toimijuuden ja identiteetin vahvistamista, jolloin ei-toivottujen ja pahojen asioiden käsitteleminen mahdollistuu. Mennyt alkaa hiljaa jäsentyä voimaa antavaksi kertomukseksi, joka puolestaan antaa toivon tulevaisuudesta. Passiivisuuden ja voimattomuuden tunteisiin pysähtyminen ja niiden läpi eläminen ovat tärkeitä vaiheita voimistumiselle ja elämänotteen lujittumiselle (Granfeltin 1998, 165). Itsekunnioitus ja arvostus rakentavat kuvaa itsestä suhteessa toisiin. Naiset kertovat vahvistaneensa itsetuntoa pala palalta.

Sofia: Oon. Kyllä enempi ku sillon aikasemmin, että sillon tuntu vähän, että ei niin kauheesti oo väliä ja... ei silleen oo kiinnostusta mieltä tulevaisuutta. Mutta nyt on alakanu vähän tuntummaan, että... kyllä sinne pitäs jottain saaha. Sillai tekemistä, kun on vähän alakanu näyttään, että ois se tulevaisuuski edessä, että kun ei kauheesti aatellu tosiaan silleen – että ei osannu ehkä seuraavaa päivääkään ehkä sillain ajatella, että mitä silloin tekkee, suunnitella kauheesti, niin siihen on kyllä oppinu täällä – vähän suunnittelemaan vähän pitemmälle sitä elämää. (19 v.)

Irtautumisessa on kysymys myös vapaa-ajan toimintojen uudelleen rakentamisesta. Irtautuminen mahdollistuu, kun vapaa-ajan toimintojen lähtökohtana ei ole enää pullo tai piikki vaan jokin todellinen, tavoitteellinen toiminta esimerkiksi perheestä välittäminen, työhön syventyminen tai mikä vain uusi tärkeäksi koettu vapaa-ajan aktiviteetti. (Toiviainen 1997, 147.) Susanna Hyväri (2001, 111) on havainnut, että marginaalissa rakentuneen identiteetin kriisiytyminen ja toimimattomuus synnyttää refleksiivisuuden. Tämä merkitsee mahdollisuutta arvioida oman elämän

merkityksiä ja arvostuksia sekä itseyttä ja identiteettiä. Näkymä itsen rakentumiseen avautuu kysymyksillä: miten identiteetti on tähän mennessä muodostunut ja mitä vuorovaikutukseen liitettyjä merkityksiä se sisältää, kuka olen ja mistä tulen. Niihin on löydettävä vastaukset, jotta uusi identiteetti saa tilaa. Naisten kertomuksissa painottuu tulevaisuuden visioiden merkitys, joka kietoutuu itsetuntokysymyksiin ja elämän tarkoituksellisuuteen. Terapeuttisissa keskusteluissa päihdetyöntekijän kanssa ja arkea rakentavissa konkreettisissa toiminnoissa he ovat saaneet uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja näkymä tulevaisuuteen on avautunut.

Identiteettityössä oman tahdon ja tunteiden löytäminen – itsensä hyväksyminen – on merkki sisäisestä kasvusta. (Koski-Jännes 1998, 214.) Haastatteleman henkilöt kertovat, että itsensä hyväksyminen tapahtuu hiljalleen. Seija kuvaa, miten toimijuuden suuntaaminen uudella arkea rakentavalla tavalla vahvistaa itsekunnioitusta. Linnea kokee, että raittiina pysyminen ja vaikeista tilanteista selviäminen vahvistavat itsetuntoa ja helpottavat vaikeiden tilanteiden kohtaamista.

Sanna: Kuitenki sulla on hyviä juttuja aika paljon, vaikka miten ajattelis sen, niin sie oot kumminki aika sinnikkäästi ittes-täs kyllä pitäny huolta.

Linnea: Nnn. Ja on se ollu silleen jännä nähä, et... aikanaan sitä oli varmaan niin huono sillee itsetunto siitäki, et miten mä pärjään, ja nyt sitä on nähny, et mä pärjäänki, me pärjätään ihan hyvinki kahestaan. Et vaikka nytki mies on tullu sunnuntaina takas linnasta ja se on sielä minun kämpsäsi niin, silleen on.. Mä tiiän, et vaikka se lähtee huomenna niin mä tiiän, että mä pärjään siltiki. Me ollaan oltu kahestaan jo niin kauan aikaa, niin ei meillä oo mittään hättää tytön kans. (23 v.)

Seija: No, en tiiä. Tuota.. Varmaan se, että se kun lähti tuonne töihin ja, että tullu semmosta oikiaa päivärytmiä ja alkaa tavallaan niinkö ittiään hyväksyyn taas tai niinku tuntee, että tekkee jotaki kerranki oikein tai. Ja niinkö semmonen, sanotaan, että rakkaus itseä kohtaan alkaa taas niinkö herätä. Että se alkaa jo vähän vaikuttaa sitte ihan kaikkeen, että. Sitte tosiaan niinkö yleensäki ottaen tuommoset taloudelliset asiat,

että on saanu raha-asiat, että jottain ees tulis jostaki ja sehän vie hirveesti taas sitte sitä ahistusta ja masennusta pois se ja. Kaikki tommoset, tommoset niinsanotut "pienet asiat", ni ne sitte yhdessä vaikuttaa. Että em mie sitte tiä onko niissä mikkää semmone erityisesti. (20 v.)

Vahvistavat kokemukset ja selvinpään oleminen antavat tunteen mahdollisuudesta vaikuttaa asioiden kulkuun. Hiljalleen suhde itseen muuttuu myönteisemmäksi, arvojen ja toiminnan välinen ristiriita pienenee. Yksi tie irtautua riippuvuudesta on sisäinen kasvu. Vapautumisen ehtona on tällöin oman tahdon ja tunteiden löytäminen eli itsensä rakastaminen. (Koski-Jännes 1998, 214; Koski-Jännes & Hänninen 1998, Koski-Jännes 2004.) Itsekunnioitus ja arvostus muuttavat suhdetta muihin. Vahvistavat kokemukset ja selvinpään oleminen antavat tunteen mahdollisuudesta vaikuttaa asioiden kulkuun. Asennoituminen valtakulttuuriin muuttuu, itsen sijoittaminen sinne ja toiminta siellä helpottuu. Vahvistavat kokemukset luovat uskoa tulevaan. Usko omiin mahdollisuuksiin, kykyihin ja voimavaroihin siivittää ihmisen toimintaa. Elämänhallinta toteutuu tekojen kautta. Elämän ohjaaminen on aktiivista toimintaa ja päätöksentekoa oman elämän suhteen. (Lehtonen 1998, 24.)

Vaikka uutta identiteettiä työstetään, elämä on täynnä epävarmuuksia. Huumeita käyttävälle naiselle kokemukset huume-kuvioista ja huumeiden käytöstä ovat osa hänen henkilökohtaista historiaansa. Ne muistuttavat ja myös ympäristö muistuttaa niistä päivittäin. Viimeisellä haastattelukerralla Lea oli ollut jo pitkään kuivilla ja eli lapsensa kanssa tavallista lapsiperheen arkea. Lapsen synnyttyä hän oli toivonut saavansa kotiin perhetyötä äitiytensä ja arjessa selviämisen tueksi. Avun sijaan hän on kokenut saadun tuen ahdistavana.

Lea: ko sehän meni alusta asti sillai, ko olin miettiny sitä just, että sitte, ko lapsi syntyy, että jos ois mahollista saada sitä vähän, että joku tulee sinne kotiin ja auttaa hoitamaan. Ja vähän näyttää, miten ne hommat mennee. Ja sitte, jos nukuttaa, niin kattoo sen ajan, et mää saan torkahtaa ja muuta. Niin ensinnäki, no sehän alko se nainen käymään, se alako kaks kertaa viikossa juosta vielä, mikä ei ollu minusta yhtään mukavaa. Sitte, kun ei ollu mitään tekemistä. Kun se vaan, että:

”Ossaak sä siivota? Pitääkö opettaa ruokaa tekemään?” Ja kaikkia.. Me istuttiin vaan kahvikupin ääressä siinä. Ja sitte mä en tykänny, kö se koko ajan vaan setvi nuita päihdeasioita. Ei mistään muusta. Vauvastakaan pahemmin puhunu. Se oli koko ajan sitä, että kerroppas sitä historiaa. Hänen pitää tietää, että hän osaa sitten ennakoida näitä tilanteita ja kaikkia vastaavaa. Ja oliko se vasta toinen kerta, ko me nähtiin, niin joo, allekirjotakko sä tämän lapun, että hän saa sitten tulla koska tahansa sinun oven taakse, jos hänelle on jäänyt huoli, että täällä tapahtuu jotakin. Tämmöstä... niinkö toisella kertaa ja senki sano. Mää, että onpa hienoa. Se oli koko ajan sitä se homma. Ja sittenhän mulla meni pari kertaa ennen, ko sain sanottua sen sille niin, että ei tämä nyt oikein mene niin kun ois pitäny. Ja sittehän me pietettiin loppupalaveri. (22 v.)

Lea kokee perhetyön olevan lähtökohdiltaan asenteellista, koska suuri osa huomiosta kohdistuu hänen narkomaanitaustansa. Hän kokee tulevansa määritellyksi huumeiden käyttäjänä, avuttomaksi ja kykenemättömäksi kontrolloimaan omaa toimintaa. Osoittaakseen, ettei näin ole, Lea sanoutuu irti perhetyöstä. Päättääkseen ahdistuksestaan Lea ottaa tilanteen haltuun. Tämä on hänen keinonsa osoittaa toimijuuttaan ja valtaa sekä kyvykkyyttä päättää omista asioistaan. Susanna Hyvärin (2001, 159) mukaan muutostarinoissa on kyse siitä, että marginaalin vaiennetut saavat äänensä kuuluville. Heidän näkemyksensä, vahvuutensa ja identiteettinsä pääsevät esille. He alkavat saada vastakaikua ajatuksilleen ja pystyvät toimimaan uudella tavalla. Muutoskerptomusten päähenkilöt murtavat itseään koskevan hiljaisuuden ja salaisuuden verhon. He alkavat kertoa itsestään sellaista, mikä muuttaa heidän vuorovaikutussuhteitaan ja yhteisöllistä merkitystään. He ottavat identiteettinsä haltuun. Usein se merkitsee radikaaleja muutoksia ja valmiuksia kääntää mennyt voimavaraksi tulevaan. Tällöin aikaisemmat kokemukset merkityksellistetään uutta tilannetta tukeviksi. Leena kuvaa tilannetta näin:

Leena: Ja sitte toisaalta, ko tietää, että on hirveesti tietoo ja taitoo ja semmosta, mitä ei oo vaan pitkään aikaan tarvinnu käyttää, et ku ne sais kaivettua esille just taas. Ja uskaltais käyttää ommaa persoonaa työvälineenä. Ne sano, että

pitäis kyllä onnistua se. Sitte sano, että... siellä oli yks tilanne, et siellä yks asiakas rupes reuhaamaan sitten. Ne sano, et "Varmaan yli 80 prosenttia harjoittelijoista ois lähteny karkuun. Sää vaan pysyit paikallaan." Ja silleen. Ja sit sano, että se mun entinen tausta silleen vaikuttaa, että ei ihan ensimmäisestä hätkähä. Että ei lähe luikkimaan karkuun, ku tietää, että keskustelemalla on selevinny semmosten sekopäisten puukon kans heilujien kans, niin miksei sitte tuomosten, niin sanotusti kuitenkin ihan eri tasosten ihmisten kans, että ne ei kuitenkaan oo semmosia ihan sekopäitä eikä semmosia, että niillä mittään asseita ois tai muuta. Sitte naisellisia semmosia aseita käyttäen eli keskustelutaitoa käyttäen selvinny huumehörhöjen parissa, niin kyllä nyt pari kehitysvammaista menee aina siinä sivussa. (27 v.)

Huume kuvioista irtautuminen, uuden huumeettoman identiteetin työstäminen, vie aikaa. Ihmisen elämänhistoria on myös osa hänen nykyistä ja tulevaa minäkuvaa. Vaikeista elämäntilanteista eteenpäin jatkaakseen ihmisen on hyväksyttävä ja merkityksellistettävä menneet kokemukset osaksi elämäänsä. Huumeita käyttävien naisten elämässä tähän tarvitaan runsaasti psykososiaalista tukea, aikaa ja tilaa, jotta menneet kokemukset, tilanteet ja tapahtumat on mahdollista käydä lävitse ja hyväksyä osaksi omaa identiteettiä. Sukupuoli-identiteetin työstämiseen he tarvitsevat areenoita, joissa voivat työstää identiteettiään säröilyttäneitä väkivallan ja alistamisen kokemuksia. Leimaamisen ja liukuhihnamaisen työn sijasta tarvitaan kokonaisvaltaista ja intensiivistä tukea sekä oikeanlaista asenneilmapiiriä vaikeiden elämäntilanteiden käsittelyyn. Lisäksi tarvitaan konkreettisia tekoja ja toimintaa kuten tukea arjen askareissa selviytymiseen, inhimillisiä kohtaamisia ja uusia merkityssisältöjä sekä huumeetonta identiteettiä vahvistavia kokemuksia. Usealle elämäntilanteelle kohdistuva tuki tarjoaa kiinnekohtia yhteiskuntaan ja vahvistaa tunnetta omista vaikutusmahdollisuuksista ja toimijuudesta.

8 HUUMEIDEN KÄYTÖN MERKITYKSET

Tutkimuksessani olen antanut äänen huumeita käyttäneille ja huume kuvioissa eläneille nuorille naisille. Olen rakentanut prosessinomaisen kuvauksen huumeiden käytön ja huume kuvioiden merkityksestä nuorten naisten elämän eri vaiheissa heidän kokemanaan. Olen pohtinut, miten huumeiden käyttö ja huume kuviot rakentavat naisten identiteettiä ja siirtyvät osaksi sitä. Tarkasteluni on jakautunut kolmeen vaiheeseen, huumeiden käytön kokeiluun ja aloitukseen, elämään huume kuviossa ja huumeista irti pyrkimiseen. Lähdin liikkeelle kokeilu- ja aloitusvaiheesta, jossa pohdin huumeiden käyttöön houkuttavia tekijöitä eli lupauksia. Tämän jälkeen olen siirtynyt tarkastelemaan naisten elämää huume kuvioissa. Tässä osiossa olen kuvannut, miten huumeiden käyttö merkityksellistyy uudella tavalla, kun ongelmat lisääntyvät ja nainen jää kiinni huume kuvioihin. Kiinnijäämisen ja irrallisuuden käsitteet ovat toimineet tutkimuksessani näiden tekijöiden jäsentäjinä. Lopuksi olen tarkastellut ongelmalliseksi tulleen huumeiden käytön kohtaamiseen ja niistä irtautumiseen kytkeytyviä haasteita ja vaikeuksia.

Huumeiden käytön kokeilu- ja aloitusvaiheessa käytön subjektiiviset ja symboliset merkitykset kietoutuvat toisiinsa ja kiinnittävät huume kuvioihin. Huumeiden käyttö sisältää lupauksia erottautumisesta ja jännittävydestä, sukupuoli-identiteetin rajojen laajentamisesta ja koettelemisesta sekä psyykkisen ja sosiaalisen pahanolon torjumisesta.

Tutkimukseni naisista lähes kaikki ovat eläneet niin sanottua tyttöyden aikaa aloittaessaan huumeiden käytön, he ovat olleet tällöin 12–15-vuotiaita. Kyseessä on tärkeä elämänvaihe, jolloin omaa paikkaa ja identiteettiä etsitään (vrt. Niemi 2003). Postmodernin ja modernin ajattelun päällekkäisyys on tehnyt nuorten identiteettirakentamisesta jännitteistä ja haastavaa. Samanaikaisesti kun moderniajattelu korostaa pinta-perusta erotte luja kuten luonnollinen-epäluonnollinen, aito-keinotekoinen, ja pyrkii selkeään muotoon, postmoderniajattelutapa kyseenalaistaa näiden vastinparien merkityksen ja niihin liittyvät kulttuuriset asenteet. (Ks. Pulkkinen 1998.)

Nuorille naisille huume kokeilut ovat yksi tapa kyseenalaistaa ja koetella rajojaan. Huume kuviot näyttäytyvät marginaa-

lisuutta ja poikkeavuutta symboloivana toimintaympäristönä, houkuttavana alueena, joka mahdollistaa erottumisen tavallisesta ja keskiverrosta. Yhteisöllisyys on vahvaa ja sosiaaliset merkitykset – kiinnittyminen uusiin ihmisiin ja heidän edustamaan elämäntapaa – tarjoavat paikan yhteiskunnan arvoja kyseenalaistavasta kulttuurista. Tämä irtaannuttaa niin sanotusta normaalista ja sen edustamista ympäristöistä ja asioista, mutta vahvistaa erilaisuutta korostavaa identiteettiä (vrt. Virokannas 2004; Allaste 2006). Huumeiden käyttö tapahtuu poika- ja miesvaltaisissa porukoissa. Huumekuviot näyttäytyvät miesvaltaisena toimintaympäristönä, jossa naiset ovat vähemmistönä (myös Ahtiala & Ruohonen 1998; Perälä 2002a). Huumekuvioihin kytkeytyy tyttöjen mielikuvissa jännittävyttä ja tietynlaista glamouria. Huumeita käyttävät miehet erottuvat ryhmänä keskivertopöjistä ja miehistä. He symboloivat vaarallista ja jännittävää elämäntapaa. Hakeutumalla miehiin huumekuvioihin tytöt voivat kyseenalaistaa perinteistä naiskuvaa ja testata sukupuolista viehättävyyttään. Tässä mielessä huumekuviot merkityksellistyvät tytöille postmodernin ajattelutavan mukaisesti sekä sukupuoli-eroja kyseenalaistavaa toimintaa mahdollistavana paikkana että paikkana, jossa omaa sukupuolta voidaan koetella.

Yhdeksi huumeiden käytön lupaukseksi olen nimennyt pahan olon torjunnan, joka viittaa huumeiden käyttöön keinona turruttaa ja paeta vaikeita sekä traumaattisia elämäkokemuksia. Osa tutkimuksen naisista on kokenut lapsena inestiiä ja väkivaltaa, joidenkin elämää ovat varjostaneet vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, osa on kokenut menetyksiä kuten vanhempien avioeroja ja läheisten kuolemia. Tytöt liittävät näitä kokemuksia huumeiden käyttöön. On kuitenkin hyvä muistaa, että vaikeiden elämäntilanteiden käsitteleminen on yksilöllistä, eivät ne läheskään aina johda suuriin elämänvaikeuksiin, kuten huumeiden käyttöön. Toisaalta on myös tärkeää tiedostaa, että huumekeuilut tai satunnaiset käyttökerrat eivät aina ole merkki traumatisoitumisesta tai suurista elämänvaikeuksista, vaan kyse voi olla myös nuoruuteen liittyvästä kapinasta ja rajojen koettelusta.

Haastattelemieni naisten huumeiden käytön aloitusvaiheelle antamissa merkityksissä, joissa huumeiden käyttö asettuu konventionaaliseen elämästä erottavaksi tekijäksi, on yhdenmukaisuuksia nuorten huumeiden käytöstä saatuihin tutkimustuloksiin

(esim. Virokannas 2004, Allaste 2006). Myös kotimaassa tehtyyn tyttötutkimukseen löytyy kosketuspintoja. Postmodernissa yhteiskunnassa merkityskenttien ja arvojen tilanteisuus sekä muuttuvuus luovat tytöille elämisen paineita (Nykyri 1998; Oinas 2001). Kulttuurin intiimisyys ja seksuaalisuus haastavat tytöt esiintymään aikuisempina entistä aikaisemmin. Mainonnan tuottamien esikuvien tavoittelemisen merkitsee huomion kiinnittämistä omaan ruumiillisuuteen. Koska esikuvien tavoittaminen on pääsääntöisesti mahdotonta, itsetunto-ongelmat lisääntyvät ja johtavat hakemaan hyväksyntää mitä erinäisimmin tavoin. Huumeiden käyttö voi olla yksi reaktio tähän. Se mahdollistaa toisenlaisen tavan erottautua tavallisesta ja keskiverrosta. (Vrt. esim. Näre 1999; myös 2002; Puuronen 2006.) Nuoren paha olo voi olla puolestaan seurausta nuorten elämälle merkityksellisten aikuisten ongelmista. Niiden käsittelemiseen ja nimeämiseen lapsilla ei ole valmiuksia, koska ne eivät ole heidän kokemushistoriaansa. Pahaa oloa turruttaakseen nuoret saattavat ajautua äärimmäisiin elämäntyyliin tai itsetuhoisiin toimintoihin yhtenä niistä huumeiden käyttö (ks. Granfelt 1998; Laitinen 2004).

Tutkimukseni naisten elämässä huumeiden käyttöön kiinnittymistä on seurannut vaihe, jota kutsun kiinnijäämiseksi huumeiden käyttöön, huume kuvioissa eläviin ihmisiin, toimintoihin ja käytäntöihin. Kiinnijääminen on terminä lähellä riippuvuuden käsitettä (ks. esim. Koski-Jännes 1998; Peele 2004). Kiinnijääminen merkityksellistää huumeiden käytön naisten elämässä uudella tavalla. Tutkimuksen naisille se merkitsee riippuvuutta huumeista, huume kuvioista ja niitä ympäröivistä käytännöistä ja toiminnoista. Huumeet alkavat hallita elämää huomaamatta, niiden lupaukset pettävät ja muuttavat naisen suhteita niin itseen, omiin läheisiin ja valtakulttuurin toimintaympäristöihin kuin huume kuvioihin sekä niitä ympäröiviin tekijöihin. Myös suhde huumeita käyttäviin miehiin muuttuu.

Kiinnijäämisen toisena puolena on irrallisuus, jota olen jäsentänyt naisen suhteena itseen, muihin, yhteiskuntaan ja sukupuoleen. Olen rinnastanut sitä kodittomuuden käsitteeseen, erityisesti sisäiseen kodittomuuteen. Kuten sisäinen kodittomuus, myös irrallisuuden kokemus aiheuttaa tunnetta elämän merkityksettömyydestä, autonomian häviämisestä ja minäkuvan säröilystä. (Vrt. Granfelt 1998; Ahponen 2001.) Irrallisuus itseltä konkretisoituu naisten elämässä ruumiillisesti niin fyysisinä,

mentaalisisina kuin sosiaalisina ongelmina ja näiden kietoutumina. Fyysiset ongelmat ilmenevät anoreksian kaltaisena laihuutena ja välipitämättömyytenä terveyden suhteen. Tartuntataudeilta suojautuminen, ehkäisy ja omasta hygieniasta huolehtiminen unohtuvat tai niistä ei välitetä huumeiden käytöstä johtuvan sekavuuden vuoksi. Mentaaliset ongelmat näyttäytyvät vaikeuksina hahmottaa aikaa ja paikkaa sekä kyvyttömyytenä kontrolloida omaa toimintaa ja käyttäytymistä. (Ettorre 2004). Elämä keskittyy aineiden ja niiden hankinnan ympärille. Irrallisuuden keskeisiä ulottuvuuksia ovat välinpitämättömyys ja sekavuus, jotka aiheuttavat elämän merkityksellisyyden häviämistä. Tällaisena kokemuksena irrallisuus merkitsee elämänkerrallista katkosta, joka on identiteetin kannalta sietämätön tila. Kun huumekuviot vielä kiinnittymisvaiheessa näyttäytyvät paikkana, missä voi rakentaa omavalintaista erilaista identiteettiä, kiinnijäämisen yhteydessä tällainen identiteetti kriisiytyy. Sen sijaan naiset alkavat sisäistää häpeän ja arvottomuuden värittämää leimattua identiteettiä, joka aiheuttaa irrallisuutta positiivisesti kiinnipitävistä ihmissuhteista ja toimintaympäristöistä, kuten omista läheisistä, vanhemmista, sisaruksista ja huumeita käyttämättömistä kavereista, koulusta ja työelämästä.

Huumekuvioihin kiinnijääminen muuttaa naisten suhdetta omaan sukupuoleen. Irrallisuutta omasta sukupuolesta lisää sekä huumekuvioiden että valtakulttuurin stereotyyppiset naiskuvat, jotka heijastuvat huumeita käyttävien naisten käsityksiin toisista naisista ja itsestä naisena. Huumekuvioissa naisiin kohdistetaan arvottavia ja halveksuvia nimityksiä, jotka kohdistuvat naisen seksuaalimoraalin. Naiset kertovat, miten leimaavat ja halventavat nimitykset tarttuvat itseen ja niistä tulee osa omaa ajattelua. Tämä aiheuttaa irtautumista omasta sukupuolesta. Naiseus koetaan hävettävänä ja halveksittavana. Tutkimuksessani olen nostanut esiin kaksi stereotypiaa, jotka ilmentävät huumekuvioiden sukupuolikäsitystä ja joiden kautta tutkimukseni naiset paikantavat itseään huumekuvioihin. Toinen on leimaava ja arvottava ”pirihuora”, toinen tavoiteltu ja arvostettavammaksi nähty ”hyvä jätkä”. Kukaan tutkimukseni naisista ei sijoita itseään pirihuorakategoriaan vaan jokainen pyrkii osoittamaan, etteivät kyseiseen stereotypiaan liitetyt määreet sovellu itseen. Hyvän jätkän roolia sen sijaan tavoitellaan, se voi mahdollistaa asettautumisen ”pojaksi poikien rinnalle”. Miehisten toimintamallien omaksumi-

nen on pyrkimystä hankkia huumekuvioihin sopivaa arvostusta, välttää alisteista asemaa ja korostaa omaa toimijuutta

Kaikilta osin naisen, naisen ruumiiseen syntyneenä ja naisena merkityksellistyvän, on mahdotonta löytää paikkaansa ”poikana” poikien joukossa. Huumeisiin kiinnijääminen altistaa hyvän jätjän roolista huolimatta naisen usein väkivallalle ja hyväksikäytölle. Naisten aineiden hankintakuvauksissa sukupuoliyhteyden korostuu. Koska huumekuviot ovat miehen ympäristö, naisten huumeiden käyttö ja hankinta tapahtuu ainakin jossakin määrin miesten ehdoin. Olen kuvannut asiaa ”naisellisten avujen loukossa” olemisena. Huumekuvioissa painottuvat sukupuolten ruumiilliset erot, fyysiset heikkoudet ja vahvuudet. Mitä riippuvaisempia naiset ovat huumeista sitä enemmän sukupuoliyhteydet ja niihin liittyvät valtasuhteet korostuvat. Naisen riippuvuus huumeista on useissa tapauksissa riippuvuutta myös huumeita käyttävistä miehistä. Huumeiden käytöstä johtuva irrallisuus itsestä turruttaa kestävästi väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Välinpitämättömyys itsestä merkityksellistyy keinona kestää sietämättömyyttä ja arvostirittää aiheuttavaa elämäntilannetta. Moninkertaisen riippuvuuden vuoksi naisten on vaikea katkaista väkivallan kierrettä. Kiinnijääminen huumeiden käyttöön ja irrallisuus itsestä kaventavat toimijuutta ja vähentävät kykyä muuttaa vaikeaksi käynnyttä tilannetta.

Haastattelemi naisille ongelmaksi tulleen huumeiden käytön kohtaaminen on vaikeaa, koska se edellyttää itsen uudelleen kohtaamista ja paikantamista. Ikä ja elämänvaihe ovat merkittäviä tekijöitä ongelman kohtaamiselle. Tutkimukseni tytöt kertovat äräisyyden tunteista, joita ensimmäiset puuttumisyritykset aiheuttavat. He pyrkivät pitämään kiinni autonomiasiaan ja vastustavat huolta kantavien tahojen väliintuloa uhalla ja muulla vastatoiminnalla. Äideille ongelman kohtaaminen on vaikeaa, koska se merkitsee äitiyden kyseenalaistamista, lapsen menettämisen pelkoa ja naisia yhdistävän äitiysidentiteetin romuttumista. Kuitenkin huumeiden käytön ollessa elämän keskusaktiviteetti voi äiti kokea lasten sijoittamisen kodin ulkopuolelle hyvänä ratkaisuna ja keinona huolehtia lapsen parhaasta sekä kantaa vastuu äitinä huumeiden käytön kapeuttamassa elämäntilanteessa.

Ongelman kohtaaminen tapahtuu tutkimukseni naisille usein jonkinlaisena pohjakokemuksena tai oivalluksena, jossa

oma tilanne näyttäytyi uudella tavalla ongelmien tiedostamis-
ta lisäten. Tällaisia ovat muun muassa fyysisen ja psyykkisen
kunnan romahtamiset, jotka johtavat täydelliseen irrallisuuden
tilaan ja konkretisoitui sairaalahoitoa vaativana harhaisuutena ja
psykoottisuutena. Ongelmien tiedostaminen avaa halun irtautua
huumekuvioista. Irtautumiseen liittyi kuitenkin useita haasteita.
Tämä merkitsee uudenlaisen suhteen luomista muun muassa it-
seen, läheisiin, valtakulttuuriin ja omaan sukupuoleen. Pyrkimys
irtautumiseen ei siis ole pelkkää aineista pidättäytymistä, vaan
naisten on paikannettava itsensä uudella tavalla sosiaaliseen ym-
päristöönsä. Vaikka huumekuvioista halutaan irti ja oman avun
tarve tunnistetaan, halu käyttää päihteitä vetää edelleenkin puo-
leensa. Niistä luopuminen on vaikeaa, jopa tuskallista. Sanonta
”tuttu helveti on turvallisempi kuin tuntematon taivas” kuvas-
taa naisten suhdetta huumekuvioihin. Normaali edustaa tunte-
matonta, joka vaatimuksineen näyttäytyy pelottavana. Huume-
kuviot puolestaan edustavat sellaista elämisen ympäristöä, jonka
pelisäännöt tiedetään. Siellä osataan toimia ja oma paikka, ah-
daskin sellainen, on olemassa.

Irtautumisvaiheessa myös identiteetti kriisiytyy. Naisten ko-
kemukset leimautumisesta ja arvottomuudesta konkretisoituvat.
Suurena haasteena naisilla on itsensä kohtaaminen, miten kohda-
ta huumeiden käytön aiheuttamat syyllisyyden ja häpeän tunteet,
jotka ovat syöpyneet syvälle itseen ja aiheuttavat kokemuksen
leimautumisesta: ulkopuolisuudesta, toiseudesta ja erilaisuudes-
ta. Naisten on kohdattava myös lapsuusajan traumaattiset koke-
mukset. Häpeällisenä, käsittämättöminä ja käsittelemättöminä
niiden pintaan nouseminen voi pelottaa. Tämän lisäksi on koh-
dattava huumekuvioissa tapahtuneet menetykset ja ikävät tapah-
tumukset kuten ystävien menetykset, pahoinpitelyt ja niihin liittyvät
tunteet. Näiden kohtaamiseen ja läpikäymiseen naiset tarvitse-
vat paljon tukea. Koska suhde valtakulttuuriin, omaan sukupuo-
leen ja läheisiin ihmissuhteisiin on usein katkonainen, naiset tar-
vitsevat sellaisia areenoita, joissa heillä on mahdollisuus luoda
suhteita uudelleen ja työstää identiteettiä säröilyttäneitä koke-
muksiaan. Sekä tunnettyö että sosiaalinen kuntoutus ovat tärkei-
tä elämän mielekkyyden rakentajia. Onnistumisen kokemukset
vahvistavat ja eheyttävät ihmisen suhdetta itseen.

Huumeiden käytön sukupuolisdonnaista tarkastelua olisi
kiinnostavaa jatkaa esimerkiksi erilaisten käyttötapojen, kuten

alkoholin ja huumeiden rinnakkais- ja yhteiskäytön sekä näiden toisiinsa limittymisen, näkökulmasta (ks. Hakkarainen & Metso 2005). Pekka Hakkaraisen (2003a) alustavat havainnot naisten ja miesten erilaisista huumeiden käyttöurista haastavat kysymään, millaisia sukupuolittuneita merkityksellisiä käyttötavasta toiseen siirtymiseen liittyy? Vaikka huumeiden käytön tutkimusta on luonnehdittu sukupuolettomaksi tai miehiseksi, näen tarpeelliseksi, että myös miesten kokemuksia tarkastellaan sukupuolittuneesta näkökulmasta. Se täydentäisi kuvaa sukupuolten eroista ja yhdenmukaisuuksista huumeiden käytön ympärillä. Selkeän tutkimuksellisen aukon havaitsin kirjoittaessani huumeiden käytöstä reaktiona pahaan oloon. Yritin heikoin tuloksin etsiä kirjallisuutta nuorten, erityisesti nuorten naisten, kokemuksista mielenterveysongelmista. Sofia Laineen (2005; 2006) artikkelit nuorten masennuksesta ovat ainoita kotimaisia lähteitä, jotka yhteiskuntatutkimuksen alueelta löysin aiheesta. Kyseessä on merkittävä ja koko ajan lisääntyvä ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa, josta tarvitaan ehdottomasti lisää tietoa.

Huumeita käyttävät naiset ovat kertoneet minulle elämästään, jotta kirjoittaisin heidän kokemuksistaan tutkimuksen. Tutkimukseni tuottama tieto on perustunut yksittäisten ihmisten intiimeihin, yksilöllisiin ja merkittäviin elämän kokemuksiin. Haastattelutilanteissa he ovat palanneet ja pysähtyneet elämänsä varrella tapahtuneisiin vaikeisiin tilanteisiin ja tapahtumiin ja jakaneet niitä kanssani. Tutkimuksen eettisyydelle tämä asettaa haasteen. Inhimillistä ja intiimiä tietoa käsittelevä tutkimus on rakennettava alusta saakka sellaiseksi, että tutkimuksen ihmisistä ja heidän kertomastaan kannetaan vastuu. Tämä merkitsee sellaisen tutkimusmenetelmän ja otteen valitsemista, jossa ihmisellä on tilaa kertoa asioistaan itselleen sopivalla tavalla ja omasta elämismaailmastaan. Tutkimukseni heikkoutena voi pitää sitä, etten tarkastele naisten huumeiden käyttöä mistään selkeästä teoreettisesta viitekehystä. Tämä on kuitenkin ollut tutkimuksellinen valintani. Teoreettis-metodologisena sitoumuksenani on ollut fenomenologinen asenne, jota olen kutsunut ihmettelyksi. Tämä on merkinnyt irtisanoutumista teoreettisista esiolettamuksista ja avoimuutta ilmiölle. Koko tutkimusprosessin olen pyrkinyt antamaan tilaa tutkimukseni naisille. Esimerkiksi sitaattien runsaus on pyrkimystä huolehtia, että naisten näkökulmat ja äänet tulisivat esiin mahdollisimman autenttisina mahdollista-

en analyysin peilaamisen niitä vasten. Myös käsitevalinnoillani olen pyrkinyt kuvaamaan sekä ilmiötä yleisellä tasolla että antamaan tilaa naisten erilaisuudella. Tutkimukseni rakentaa kuvaa naisten elämästä huume kuvioissa haastattelemini naisten ja minun tulkitsemani. Tällaisena tutkimukseni on yksi puheenvuoro naisten huumeiden käytöstä eikä sellaisenaan tarjoa yleispätevää teoriaa naisten huumeiden käytöstä.

Tutkimus, kirja tai elokuva olisi aina mukavaa päättää onnelliseen loppuun. Haastattelemillani naisilla huume kuvioista irtautumisesta on vasta vähän aikaa. Heidän elämänsä on monenlaisten epävarmuuksien täyttämää. He hakevat hiljalleen paikkaansa normaalielämän ympyröissä, heidän suhteensa itseensä ja valtakulttuuriin on rakenteilla. Elämää huume kuvioissa merkityksellistetään ja työstetään osaksi elämänkulkua. Tutkimukseni on kertomus yhdestä kunkin naisen elämänvaiheesta. He kaikki jatkavat elämäänsä eteenpäin, toiveikkaina ja epävarmoina, kuten ihmiset yleensäkin. Haastattelujen lopussa naiset kertoivat minulle epävarmuuksistaan. Liisa ja Linnea pelkäsivät korvaushoidon keskeytymistä. Leena aikoi ripustaa WC:n seinälle saman määrän huumeruiskuja kuin hänellä on lapsia symboloimaan äitiyden ja huume kuvioiden yhteensopimattomuutta. Lopetan tutkimukseni näihin epävarmuuksiin ja haasteisiin, jotka ovat osa meidän kaikkien elämää.

Kirjallisuus

- AALTONEN, SANNA 2001: Ruumiin rajat ja sukupuoli häirintä. Teoksessa Puuronen, Anne & Välimaa, Raili (toim.): Nuori ruumis. Gaudeamus. Helsinki, 107–120.
- AALTONEN, SANNA & HONKATUKIA, PÄIVI 2002: Kovat kimmat otsikoissa ja otsikoiden takana. Teoksessa: Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.): Tulkintoja tytöistä. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 207–223.
- AAPOLA, SINIKKA 2001: ”Liian varhaisen” ruumiillisen kehityksen ongelma. Kirjassa Puuronen Anne & Välimaa, Raili (toim). Nuori ruumis. Gaudeamus. Helsinki, 30–44.
- AHOKAS, HANNA & KAJESALO, KRISTIINA & HOLOPAINEN, ANTTI 1998: Pilvilinnoja vai kunnan rakenteita? Huumeasiakkaat hoitojärjestelmissä. Raportti Monipäihdeprojektin toiminnasta Ketutien A-poliklinikalla 1993–1995. A-klinikkasäätiö. Helsinki.
- AHPONEN, PIRKKOLIISA 2001: Kodittomuuden marginaalissa. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallottamat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Yliopisto paino Oy. Helsinki, 103–124.
- AHTIALA, PÄIVI & RUOHONEN, KAISA 1998: ”Se oli sitä koko elämä” Näkemyksiä ja kokemuksia huumeriippuvuudesta. Kirjayhtymä. Helsinki.
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & TUOVINEN, EEVA LIISA 2002: Mikä lisää nuorten riskiä tupakoida, humaltua ja kokeilla marihuanaa? Yhteiskuntapolitiikka 67:5, 423–429.
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & HAAVISTO, KARI & TUOVINEN, EEVA LIISA 1996: Nuorten päihteiden käyttäjien muotokuvia. Päihdenuoretko yhtenäinen ryhmä. Alkoholipolitiikka 62. 431–445.
- AINLEY, STEPHEN C. & COLEMAN, LERITA M. & BECKER, GAYLENE 1986: Stigma Recornidered. Teoksessa Ainley, Stephen C.; Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (Eds.): The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma. Perspectives in Social Psychology. A Series of Texts and Monographs. Plenum Press. New York and London.
- ALASUUTARI, PERTTI 1994: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- ALLASTE, AIRI-ALINA 2004: Changing ”Circles”. How Recreational Drug Users Become Problem Users. Teoksessa Decorte, Tom & Korf, Dirk: European Studies on Drug and Drug Police. Selected readings from Society for Social Drug Research (ESSD). VUBPRESS.

- Belgium.
- 2006: *Drug Cultures in Estonia. Contexts meaning and Patterns Of Illicit Drug Use*. Tallinn University press. Tallinn.
- ANDERSSON, NELS 1988: *Kulkumiehet. Hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. A-klinikkasäätiö, Alkoholitutkimussäätiö*. SosiaalihuoltusValtion painatuskeskus. Helsinki.
- ANDERSSON, CRISTINA 1993: *The Children of Maria. Adolescent Substance Abusers, their Families and Schooling*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 46. Uppsala.
- ANDERSSON, MAARIT (toim.) 2001: *Tartu hetkeen. Apua ja hoito päihteitä käyttäville vauvaperheille*. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- APPELL, ANNETTE R. 1998: *On Fixing "Bad" Mothers and Saving Their Children*. Teoksessa Ladd-Taylor, Mollu & Umansky, Lauri (eds.): "Bad" Mothers. The Politics of Blame in Twentieth-Century America. New York University Press. New York and London, 356–380.
- AUVINEN, ANJA 2001: *Näkökulmia naisten päihdeongelmiin ja niistä kuntoutumiseen*. Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): *Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille*. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 121–127.
- BAKER, PHYLLIS L. & CARSON, AMY 1999: "I Take Care of My Kids" Mothering Practices of Substance-Abusing Women. *Gender & Society*. Vol. 13 No. 3, June 1999, 347–363.
- BAUMAN, ZYGMUNT 1996: *Postmodernin lumo*. Suomentanut Vainonen, Jyrki. Vastapaino. Tampere.
- BECKER, HOWARD S. 1964: *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. A Division of The Macmillan Company.
- BRUNER, JEROMY 1987: *Life as Narrative*. *Social Research*. An International Quarterly of the Social Sciences. Volume 54. Number 1. Spring 1987.
- BYQVIST, SIV 2005: *Missbruksmönster hos narkotikamissbrukare i Sverige : könsskillnader / Narkotikamissbrukande kvinnor i Sverige : marginalisering och social belastning : könsskillnader: Mobilisering mot narkotika 52*, Stockholm
- DE FAZIO, LAURA 2000: *Gender Identity and Drug Addiction in Europe: descriptive Analysis of the Bibliography*. Teoksessa Stocco, Paolo & Llopis Llacer, Juan Jose & DeFazio, Laura & Calafat, Amador & Mendes, Fernando (eds.): *Women Drug Abuse in Europe. Gender Identity*. IREFREA & European Commission. Venezia, 45–52.
- DOVEY, KIMBERLY 1985: *Home and Homeless*. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (eds.) *Human Behaviour and Environment*. Plenum Press, 33–64.
- ERIKSON, ERIK 1983: *Identity. Youth and Crisis*. Faber and Faber.

London.

- ETTORRE, ELISABETH 1992: Women and Substance use. Women in Society. A Feminist List edited by Jo Campling. The Macmillan press ltd. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- 2004: Revisioning Women and Drug Use: Gender Sensitivity, Embodiment and Reducing Harm. *International Journal of Drug Policy*. Volume 15, Issues 56, December 2004, 327–335.
- FENAUGHTY, ANDREA M. & RARRIS, COREEN & BRUCE R. SARA 2001: Sexual Coercion and Substance Use among Drug-using Women: On Event Analysis. *Contemporary Drug Problems* 28/Fall 2001, 463–482.
- FORSBERG, HANNELE 2002: Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. SoPhi. Jyväskylä, 107–110.
- FRANK, ARTHUR W. 1995: *The Wounded Storyteller. Body, Illness and Ethics*. University of Chicago Press. Chicago
- FRIEDMAN, JENNIFER & ALICEA, MARIXA 2001: *Surviving Heroin. Interviews Women in Methadone Clinics*. University Press Of Florida. Gainesville, Tallahassee, Tampa, Boca Raton, Pensacola, Orlando, Miami, Jacksonville, Ft. Myers.
- GERGEN, KENNETH & GERGEN, MARY (eds.) 1984: *Historical Social Psychology*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Hillsdale, New Jersey. London.
- GHODSE, HAMID & MAXWELL, DOUGLAS (eds.) 1990: *Substance Abuse and Dependence. An Introduction for the Caring Professions*. Macmillan Press.
- GIDDENS, ANTHONY 1995: *Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa*. Kirjassa: Beck, Ulrich & Giddens Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino. Tampere.
- GOFFMAN, ERVING 1963: *Stigma. Notes on Management of Spoiled Identity*. Penguin Books. New Jersey. U.S.A
- 1971: *Arkielämän roolit*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki.
- GRANFELT, RIITTA 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Helsinki.
- 2002: *Pahasta kirjoittaminen*. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): *Pahan kosketus*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 127–141.
- 2003: *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Ympäristöministeri. Edita Prima oy. Helsinki.
- 2004: *Marginaalitarinoita. – Asunnottomuuden, päihteiden ja rikosten kierre naisten ja miesten tulkitsemana*. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (Toim.):

- Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. PS-kustannus. Juva, 197–222.
- GRIFFITHS, RONNO & PEARSON, BRIAN 1988: Working with drug users. Community care practice handbooks 25. Wildwood HOUSE COP. ALDERSHOT.
- HAKKARAINEN, PEKKA 1987: Huumausainekulttuuri ja käyttötavat Suomessa. Sosiologian lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto.
- 1992a: Huumausaineiden käyttötavat. Teoksessa Kontula, Osmo (toim.): Huumeiden käyttäjät Suomessa. Kirjayhtymä. Helsinki, 119–145.
- 1992b: Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42. Hakapaino Oy. Helsinki.
- 2002: Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. Teoksessa: Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki.
- 2003a: Gender and Different Patterns of Drug Use. ESSD, 14th Annual Conference, Ghent 2–4 October 2003.
- 2003b: Sukupuolierot huumeiden käytössä. Teoksessa Luoto, Riitta & Viisainen, Kirsi & Kulmala, Ilona (toim.): Sukupuoli ja terveys. Vastapaino. Tampere, 251–259.
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA 2004: Suomalaisen suhtautuminen huumeisiin ja huume politiikkaan. – Mielipiteet ja asenteet väestössä 2002. Yhteiskuntapolitiikka 69:1, 39–53
- 2005: Märkäpilvi ja vuosi 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70:3, 252–265.
- HALLAMAA, JAANA & LAUNIS, VEIKKO & LÖTJÖNEN, SALA & SORVALI, IRMA (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- HALMESMÄKI, ERJA & KARI, ANNELI 1998: Huumeet ja raskaus. Duodecim 114, 2109–2114.
- HEIKKILÄ, ANTTI 1995: Riippuvuus -valheiden verkko. Tammi. Helsinki.
- HEINONEN, MARKKU 1989: Käyttäjä kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina. Sosiaalihalitus. Lääkintähallitus. A-klinikka. Sosiaalihalituksen julkaisuja 7. Helsinki.
- HEINÄMAA, SARA 2000: Ihmetys ja rakkaus – esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta. Kustannusosakeyhtiö Nemo. Helsinki.
- HEINÄMAA, SARA & REUTER, MARTINA & SAARIKANGAS, KIRSI (toim.) 1997: Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia. Gaudeamus. Tampere.
- HELLER, AGNES 1985: The Power of Shame. A Rational Perspective. Routledge & Kegan Paul. London. Boston. Melbourne and Henley.
- HELLSTEN, TOMMY 1991: Virtahepo olohuoneessa. Läheisriippu-

- vuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen. Gummerus. Jyväskylä.
- HILTUNEN, TARJA & KUJALA, VIRPI & MATTILA, KATI-PUPI-TA 2005: Näkyvä piilo. Päihdeongelmaisen naisen matka haavoittuneesta lapsuudesta eheyteen. Sininauhaliitto. Jyväskylä.
- HOLMILA, MARJA 1992: Kulkurin valssi on miesten tanssi. Naiset alkoholin suurkuluttajina. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos. VAPK-Kustannus.
- HOLOPAINEN, KATJA 1998: Äitiys on mahdollisuus. Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Ensi- ja turvaktien liiton julkaisuja 17. Helsinki.
- HONKATUKIA, PÄIVI 2000: ”Lähentelijöitä riittää...” Tyttöjen kokemuksia sukupuolisesta ahdistelusta. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari: Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 13. Hakapaino Oy. Helsinki, 13–76.
- HUOTELIN, HANNU 1996: Elämäkerrallinen lähestymistapa. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.): Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen vuosikirja 37. ELVI-projekti. Helsinki.
- HUSSO, MARITA (2003): Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- HUTTON, FIONA C. 2004: Up for It, Mad for It? Women, Drug Use and Participation in Club scenes. *Health, Risk & Society*, Vol. 6, No. 3; September 2004, 223–237.
- HYTTINEN, IRJA 1990: Kun nainen juo. Naisten alkoholinkäyttö, alkoholin ongelmakäyttö ja hoito. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- HYVÄRI, SUSANNA 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. – Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3. Tietosanoma Oy. Vammala.
- HYVÄRINEN, MATTI 1998: Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere.
- HÄNNINEN, VILMA & VALKONEN, JUKKA (toim.) 1998: Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Tutkimuksia 59/98. Yliopistopaino. Helsinki
- HÄGGLUND, TOR-BJÖRN & PYLKKÄNEN, KARI 1976: Nuoret ja huumeet. Nuoriso-ongelmien psykososiaalinen tausta ja ennaltaehkäisy. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki.
- JAATINEN, JAANA 2000: Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Stakes. Raportteja 251. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- JAYNES, JUDITH & RUGG, CHERYL 1988: Adolescents, Alcohol and Drugs. A Practical Guide for Those Who Work with Young Peop-

- le. Charles C Thomas. Springfield. Illinois. U.S.A.
- JOHNSON, BRUCE & UPPAL, GOPAL 1980: Marihuana and Youth: A generation Gone to Pot. Teoksessa Scarpatti, Frank & Datesman, Susan (eds.): Drugs and the Youth Culture. Volume 4. Sage. Beverly Hills. London.
- JOKINEN, ARJA 2000: Narratiivit muutostyön resurssina. Naisten kertomusten muotoutuminen turvakodissa käytävissä keskusteluissa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino. Tampere, 131–166.
- JOKINEN, EEVA 1997: Kun äiti oli masentunut. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Vastapaino. Tampere, 137–168.
- JOKINEN, PÄIVI 2005: Huumeperheiden sosiaalinen verkosto ja sosiaalisen tuen kokemukisa päihderiippuvuudesta toipumisen alkuvaiheessa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 42, 32–43.
- JUHILA, KIRSI 2000: Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino. Tampere, 131–166.
- 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 20–32.
- 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Helsinki.
- KARJALAINEN, VAPPU 1996: Verkoston lupaus. Tutkimus aikuisasiakkaan palveluverkoston rakentumisesta. Stakes. Tutkimuksia 68. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- KEMPPINEN, PERTTI 1997: Nuori minänsä vankina. I Osa Alkoholii, imppaaminen, lääkkeet huumeet, kielteinen elämä. Kannustusvalmennus Oy. Vantaa.
- KOKKO, KATJA & PULKKINEN LEA 2001: Lapsesta aikuiseksi - miten ehkäistä työelämästä syrjäytymistä? <http://www.tsv.fi/tta-paht/015/kp.htm>, luettu 11.12.2006
- KOMULAINEN, KATRI 1998: Naisten naissuhteet. Kirjassa Hyvärinen, Matti; Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) : Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere, 166–175.
- KONTULA, OSMO 1992: Nuoret huumeiden käyttäjät. Teoksessa Kontula Osmo (toim.) 1992: Huumeiden käyttäjät Suomessa. Kirjayhtymä. Helsinki.
- KOSKI-JÄNNES, ANJA 1998: Miten riippuvuus voitetaan? Kustannusosakeyhtiö. Helsinki.

- maa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. STAKES. Saarijärvi, 137–152.
- LAINEN, SOFIA 2005: Differences in the Help-seeking Behavior of Depressed Finnish Young Adults with Suicidal Tendencies. Teoksessa Hoikka, Tommi & Hakkarainen, Pekka & Laine, Sofia (eds.): Beyond Health Literacy. Youth Cultures, Prevention and Policy. Finnish Youth Research Network. Finish Youth Research Society. Publications 52. Hakapaino. Helsinki, 121–136.
- 2006: Nuorten salattu masennus. Yhteisöttömyyttä vai leimautumisen pelkoa? Teoksessa Puuronen, Anne (toim.): Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimuseura. Julkaisuja 63. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere, 33–47.
- LAITINEN, MERJA 2002: Insestitilanteen ulottuvuuksia, Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 63–85.
- 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino. Tampere.
- LALANDER, PHILIP 2001: Hela världen är din – en bok om unga heroinister. Studentlitteratur. Lund.
- Lastensuojelulaki 1983.
- LEE, RAYMOND M. 1993: Doing Research on Sensitive Topics. SAGE. London. Newbury Park. New Delhi.
- LEHTOMAA, MERJA 2005: Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki, 193–194.
- LEHTONEN, ANJA 1998: Läheisyyttä asiakastyöhön. Lähipalveluiden asiakastyöprojektin loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- LEISTO, LEILA & TUOMIKOSKI-KOUKKULA, SUVI 2005: Tyttöjä pohjoisen yössä. – Tyttöjen kokemuksia päihteiden käytöstä sekä sosiaalityöntekijän ja poliisin interventioista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. työpapereita 49. Rovaniemi.
- LEMPIÄINEN, KIRSTI 2003: Sosiologian sukupuoli. Vastapaino. Tampere.
- LILLRANK, ANNIKA 2005: Kärsimys, kipu ja moraali: Kertomus selkäkipupotilaan ja terveydenhuollon kohtaamisesta. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2005: 42, 5–17
- LLOPIS LLÀCER, JUAN JOSÉ & REBOLLIDA, MONTSE 2002: Addiction and Gender Conditioning. Effects of The Personality Variables. Teoksessa Stocco, Paolo & Llopis Llàcer, Juan Jose (ed.): Women and Opiate addiction: A European perspective. IREFREA, 127–174.

- LLOPIS LLÀCER, JUAN JOSÉ 2000: Sexuality and Addiction in Europe: Implication in the Women Drug Addict. Teoksessa Stocco, Paolo & Llacer, Juan José Llapis & DeFazio, Laura & Calafat, Fernando & Mendes, Fernando: Women drug abuse in Europe. Gender identity. IREFREA, 39–44.
- LÄHTEENMAA, JAANA 1992: Tytöt jännitystä etsimässä. Sukkulointia ja irrottelua. Teoksessa. Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.): Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 155–167.
- 2001: Myöhäsimoderni nuorisokulttuuri. Tulkintoja ryhmistä ja ryhmiin kuulumisten ulottuvuuksita. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 14. Hakapaino. Helsinki.
- MALINEN, BEN 2003: Häpeän monet kasvot. Kirjapaja Oy. Helsinki.
- MALLOCH, MARCARETH S. 2000: Women, Drugs and Custody. The Experiences of Women Drug Users in Prison. Waterside Press.
- MANDERSON, DESMOND 2001: Muodonmuutoksia –ristiriitaiset symbolit huumeiden sosiaalisessa rakentumisessa. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita. Pultti. Helsinki.
- MARJANEN, ILKKA & PÄÄTALO, TARJA 2004: Minä täällä. Teoksessa Taajamo, Matti (toim.): Suunnistuksia. Tiede. Kasvatus. Taide. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 37–46.
- MATELA, KARI & VÄYRYNEN, SANNA 2007: Avohuollolliset menetelmät huume kuntoutuksessa. Teoksessa Kuntoutus. Duodecim. Tulossa.
- MCINTOSH, JAMES & MACDONALD & MCKEGANEY, NEIL 2005: The Reasons Why Children in Their Pre and Early Teenage Years Do or Do Not Use Illegal Drugs. Centre for Drug Misuse Research, University of Glasgow. International Journal of Drug Policy 16, 256–261.
- MEASHAM, FIONA 2002: "Doing gender"-"Doing Drugs": Conceptualizing the Gendering of Drugs Cultures. Contemporary Drug Problems 29/Summer, 335–373.
- MURPHY, SHEIGLA & ROSEMBAUM, MARSHA 1999: Pregnant Women on Drugs. Combating Stereotypes and Stigma. Rutgers University Press. New Brunswick, New Jersey and London.
- MURRAY, KEVIN 1989: The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Teoksessa Shotter, John & Gergen, Kenneth J. (toim.): Texts of Identity. London. Sage, 173–191.
- MURTO, LASSE 2002: Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki, 167–192.

- MÄKELÄ, RAUNO 1998: Huumepotilaan pitkäaikainen kuntoutus. *Duodecim. Lääketieteellinen aikakauskirja* 20/1998, 2129–2135.
- NENOLA, AILI 1986: Miessydäminen nainen. *Naisnäkökulmia kulttuuriin. Tietolipas* 102. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- NEWCOMP, MICHAEL D. & BENTLER, PETER M. 1988: *Consequences of Adolescent Drug Use. Impact on the Lives of Young Adults*. SAGE Publications. The Publishers of Professional Social Science. Newbury Park. Beverly Hills. London. New Delhi.
- NIEMELÄ, JORMA 1999: Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus käänntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. *Stakes tutkimuksia* 96. Tampereen yliopisto. Tampere.
- NIEMI, HELI 2003: Mihin kuulun, kuka olen? Koti, ihmissuhteet ja identiteetti perhehoidossa kasvaneen nuoren aikuisen äidin elämäkertomuksessa. *Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita* 44. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi
- NOUSIAINEN, KIRSI 2004: Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. *SoPhi* 89. Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Nuorten huumeiden käytön ennalta ehkäisevän työn mietintö 2000.
- NUORVALA, YRJÖ & METSO, LEENA & KAUKONEN, OLA-VI 2004: Muuttuva päihdeasiakkuus. *Päihdetapauslaskennat* 1897–2003. *Yhteiskuntapolitiikka* 69/ 6.
- NYKYRI, TUIJA 1998: Naisen viha. *SoPhi* 24. Jyväskylän yliopisto. Cummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- NYQVIST, LEO 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhde väkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. *Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja* 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- 2006: Lähisuhdeväkivalta – rationalisoinnit, valtasuhteet ja ammatillinen puuttuminen. Teoksessa: Hokkanen, Liisa & Sauvola, Maritta (toim.): *Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen julkaisusarja* 22. Oulu, 142–170.
- NÄRE, SARI 1992: Liisa Älä! Älä! –maassa. Tyttöjen automonian säätely. Teoksessa. Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.): *Letit liehuamaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 25–36.
- 1999: Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Näre, Sari (toim.): *Tunteiden sosiologiaa I: elämyksiä ja läheisyyttä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- 2000: Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari: *Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 13. Hakapaino

- Oy. Helsinki, 77–136.
- 2002: Intimisoituvan kulttuurin muistijälkiä tytöissä. Kirjassa: Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) Tulkintoja tytöistä. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- NÄTKIN, RITVA 1984: Naisten julkinen ilme ja alkoholi sitä rumentamassa. *Alkoholipolitiikka* Vol 49, 208–213.
- 1991: Siveettömät, itsekkäät, emansipeeratut. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo. WSOY. Juva, 11–26
- 1997: Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. *Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Gaudeamus. Tampere.
- 2001: Päihdeongelmaiset äidit – uutta äitiyspolitiikkaa? Arviointitutkimus projektista. Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 32–49.
- 2003: Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki, 16–38.
- 2006: Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka. Nätkin, Ritva (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. – Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus. Jyväskylä, 23–54.
- OINAS, ELINA 2001: *Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Chancing Bodies and Knowledge*. Åbo Akademi University Press. Åbo.
- OJURI, AULI 2004: Väkivalta naisen elämän varjona. -Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänculusta ja selviytymisestä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 77. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- ONNELA, TAPIO 2001: Huumeet ja huumeekontrolli historian näkökulmasta. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): Pyhä huumesota. Huumeepolitiikan pelkoja ja utopioita. Pultti. Helsinki.
- ORJASNIEMI, TARJA 2005: Ottaako vai ei... Raittiuden ja alkoholin käytön sukupolvittaiset muutokset moraalivallin murtumisen ilmentyminä pohjoisella maaseudulla 1980–2000-luvulla. *Acta Universitatis Lapponiensis* 89. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- PAJULO, MARJUKKA 2001: *Early Motherhood at Risk. Motheries With Substance Dependency*. Turun yliopistopaino. Turku.
- 2005: Äiti-lapsisuhteen vahvistaminen ja sen merkitys päihdeongelman hoidossa. – Olemmeko valmiita muuttamaan ajattelutapaamme? *Duodecim*. Pääkirjoitus. 2005:121:341–2.
- PALM, JESSICA 2003: Kvinnor och män i svensk missbruksbehandling: en beskrivning av personalen inom socialtjänstens missbrukarvård i Stockholms län och deras syn på missbrukarvården år 2002. Stockholms universitet: SoRAD – Forskningsrapport nr 7. <http://>

- www.sorad.su.se/doc/uploads/publications/Soradrapport-R7-Swedish.pdf 10.11.2006.
- PAPE, HILDE 1997: Drinking, Getting Stoned or Staying Sober. A General Population Study of Alcohol Consumption, Cannabis Use, Drinking Related Problems and Sobriety among Young Men and Women. NOVA – Norwegian. Social Research.
- PARTANEN, JUHA 2002: Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki, 13–37
- PARTANEN, PÄIVI & HAKKARAINEN, PEKKA & HOLMSTRÖM, PEKKA & KINNUNEN, AARNE & LEINIKKI, PAULI & PARTANEN, AIRI & SEPPÄLÄ, TIMO & VÄLKKI, JOUNI & VIRTANEN, ARI 2004: Amfetamiinin ja ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2002. Yhteiskuntapolitiikka 69:3, 278–286.
- PEELE, STANTON 2004: Miten voitat riippuvuudet. 7 vallankumouksellista keinoa riippuvuudesta vapautumiseksi. Rasalas. Helsinki.
- PERHO, SINI 2002: Tyttöinä rasistisessa nuorisokulttuurissa. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.): Tulkintoja tytöistä. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 63–87.
- 2005: The Construction of Girls' and Boys' Positions in a Racist Youth Milieu. Teoksessa Suurpää, Leena & Hoikkala, Tommi (eds.): Masculinities and Violence in Youth Cultures. Finnish Youth Research Network. Finnish Youth Research Society. Publications 53. Hakapaino Oy. Helsinki, 48–74.
- PERTTULA, JUHA 1993: Fenomenologinen psykologia kokemuksen systemaattista tutkimista. Katsauksia. Psykologia 28, 267–274.
- 2000: Kokemuksesta tiedoksi fenomenologisen metodin uudelleen muotoilu. Artikkelit. Kasvatus 5/2000, 428–442.
- 2002: Yksilön ja yhteisön vaikea suhde. Humanistisen ja eksistentiaalisen ihmiskäsityksen oletuksia pahasta. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. PS-Kustannus. Jyväskylä, 142–167.
- PERÄLÄ, JUSSI 2002a: Hidasta ja nopeeta – tutkielma narkomaanien arjesta. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos.
- 2002b: Hidasta ja nopeaa – heroiinin ja amfetamiinin käytön etnografiaa. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki, 68–109
- POHJOLA, ANNELI 1994: Elämän valttikortit. Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentuloa tukea vaativissa tilanteissa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Lapin Yliopistopaino. Rovaniemi.
- 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön

- varjojen jäljillä. PS-kustannus. Keuruu, 42–62.
- 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin Yliopistopaino. Rovaniemi, 53–68.
- PULKKINEN, LEA & FYRSTÉN, SANNA & KINNUNEN, ULLA & KINNUNEN, MARJA-LIISA & PITKÄNEN, TUULI & KOKKO, KATJA 2004. 40 + Erään ikäluokan selviytymistarina. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 349. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- PULKKINEN, TUIJA 1998: Postmodernin politiikan filosofia. Gaudeamus. Helsinki.
- PUNAMÄKI, RAIJA-LEENA & BELT, RITVA & RANTALA, MARI & POSA, TIINA 2006: Huumeiden käytön yhteys äidin mielenterveyteen ja lapsen kehitykseen. Kirjallisuuskatsaus interventon tueksi. Nätkin, Ritva (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. – Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus. Jyväskylä, 231–247.
- PUURONEN, ANNE 2001: Anorektinen ruumiskokemus. Kirjassa Puuronen Anne & Välimaa, Raili (toim.): Nuori ruumis. Gaudeamus. Helsinki, 170–186.
- 2004: Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 42. Hakapaino Oy. Helsinki.
- PÖSÖ, TARJA 2002: Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. PS-Kustannus. Jyväskylä, 108–126.
- QUART, ALISE 2003: Brändätyt – ostetaan ja myydään nuoria. Suomen Taina Juvala. Like. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- RAUHALA, LAURI 1983: Ihmiskäsitys ihmistyössä. Gaudeamus. Helsinki
- RIESSMAN, CATHERINE KOHLER (ed.)1994: Qualitative Studies in Social Work Research SAGE. Thousand Oaks.
- ROBINSON, ROBIN A. 1994: Private Pain and Public Behaviours: Sexual Abuse and Delinquent Girls. Teoksessa Riessman, Catherine Kohler (ed.): Qualitative studies in social work research SAGE. Thousand Oaks, 73–94.
- ROJOLA, LEA 2004: Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino. Tampere, 25–43.
- RONKAINEN, SUVI 1999a: Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektivi-teetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus. Helsinki.
- 1999b: Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa I: Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Suomalaisen kirjallisuuden

- seura. Helsinki, 131–154.
- 2001: Naiseuden inho. Teoksessa Nikunen, Minna; Gordon, Tuula; Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim). Nainen, naiseus ja naisellisuus. Cityoffset Oy. Tampere, 63–90.
- 2006: Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus Suomessa ja pohjoismaissa – anti käytännöille? Luento seminaarissa: Väkivallan tutkimuksen ja käytännön kohtaaminen. 14.11.2006. Rovaniemi.
- ROOM, ROBIN 1996: Gender Roles and Interactions in Drinking and Drug Use. Review Article. *Journal of Substance Abuse*, 8 (2), 227–239.
- RUISNIEMI, ARJA 2006: Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. *Acta Universitet Tamperensis* 1150. Tampere University Press. Tampere.
- RUOPPILA, ISTO 1995: Lapsuudesta nuoruuteen. Johdanto. Teoksessa Lyytinen, Paula; Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.): Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY. Porvoo. Helsinki. Juva.
- RÖNKÄ, ANNA & SALLINEN, MARJUKKA & POIKKEUS, ANNA-MAIJA 2002: Tytöt, pojat ja masentunut mieliala nuoruusiässä: Katsaus kehitys- ja sosiaalipsykologiseen kirjallisuuteen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2002: 39, 108–122.
- SAARELAINEN, RITVA & STENGÅRD, EIJA & VUORI-KEMILÄ, ANNE 2003: Mielenterveys- ja päihdetyö. WSOY. Porvoo. Helsinki.
- SAARIKOSKI, HELENA 2001: Mistä on huonot tytöt tehty? Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- SAARTO, ARI 1983: Alkoholistien elämäntapa elämäkertojen perusteella. Järvenpään sosiaalisairaalan julkaisuja n:o 22. Järvenpää.
- SALAKARI, JUHANI 2002: Huumeiden merkityksistä psykiatrian kannalta. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita. Pultti. Helsinki, 97–126.
- SALASPURO, MIKKO & KIIANMAA, KALERVO & SEPPÄ, KAIJA 2003 (toim.): Päihdelääketiede. Duodecim. Helsinki.
- SALASUO, MIKKO 2004: Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. *Stakes. Tutkimuksia* 149. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi
- SALASUO, MIKKO & RANTALA, KATI 2002: Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeet hyvinvointivaltiossa. *Gaudeamus*. Helsinki, 38–67.
- SALASUO, MIKKO & SEPPÄLÄ, PAULIINA 2001: Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita. Pultti. Helsinki, 227–238.

- SALMELA, EMILIA 2007: Päihteet puheeksi. Äitiysneuvolan terveydenhoitajien kokemuksia päihteiden käytön puheeksi ottamisesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- SARIOLA, SALLA 2006: ”Joku jota rakastaa ja josta huolehtia” Etnografinen tutkimus skotlantilaisista huumeita käyttävistä naisista. Teoksessa: Ritva Nätkin (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. – Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus. Jyväskylä, 137–164.
- SAVONLAHTI, ELINA & PAJULO, MARJATERTTU 2001: Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus – tieteen näkökulma. Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 136–144.
- SCARPATTI, FRANK & DATESMAN, SUSAN (eds.) 1980: *Drugs and the Youth Culture*. Volume 4. Sage. Beverly Hills. London.
- SEGAL, BERNARD 1991: *Homelessness and Drinking. A Study of a Street Population*. Haworth. New York.
- SENNETT, RICHARD 2004: *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Vastapaino. Tampere.
- SEPPÄLÄ, PAULIINA 2001: Ravekulttuuri ja laittomat päihteet. Yhteisöllisyyttä, etiikkaa ja identiteettiä. Kansainvälisyyttä ja tapaustutkimus. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 36. A-klinikkasäätiö. Helsinki.
- 2003: Havainnot huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana. STAKES. Raportteja 275. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- SEPPÄLÄ, PAULIINA & MIKKOLA, TOMI 2004: Huumeet Internetissä ja nuorisokulttuurissa. Havainnot huumeiden merkityksistä ja riskikäytöksistä käyttäjäpiireissä. STAKES. Raportteja 287. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- SILVERMAN, DAVID 1985: *Qualitative Methodology & Sociology. Describing the Social World*. Aldershot Gower.
- SIMMONS, ROBERTA G. 1987: *Self Esteem in Adolescence*.
- SMITH, DOROTHY E. 1988: *The Everyday World As Problematic. A Femist Sociology*. Northeastern University Press. Boston.
- SORSA, MINNA & PAAVILAINEN, EIJA & ÅSTEDT-KURKI, PÄIVI 2004: Huumausaineita käyttävän äidin päihdehoito ja siihen osallistuminen. *Sosiaalitieteellinen aikakauslehti*. 41, 240–252.
- STOCCO, PAOLO & LLOPIS LLACER, JUAN JOSE & DEFAZIO, LAURA & CALFAT, AMDOR & MENDES, FERNANDO 2000: *Women Drug Abuse in Europe: Gender Identity*. Irefrea & European Commission, Venice.
- STRAUSS, ANSELM & CORBIN, JULIET 1991: *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Sage. Newbury Park.

- STRAUSS, ANSELM & CORBIN, JULIET 1997: *Grounded Theory in Practice*. Sage. Thousand Oaks. California.
- SULKUNEN, PEKKA 1999: *Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia*. WSOY. Porvoo. Helsinki. Juva.
- SULKUNEN, PEKKA & ALASUUTARI, PERTTI & NÄTKIN, RITVA & KINNUNEN, MERJA 1985: *Lähiöravintola*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Suomen huumestrategia 1997
- SUURLA, LIISA (toim.) 1989: *Nainen, alkoholi, elämä*. Kirjapaja. Helsinki.
- SUUTARI, MINNA & SUURPÄÄ, LEENA 2001: *Erottaumista, kiinnikkeistä ja irrallisuutta*. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): *Vallottamat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Yliopisto paino Oy. Helsinki, 5–12.
- TAITTO, ANNIKKA 1998: *Kuka minä sitten olen? Riippuvuus ja siitä toipuminen*. A-klinikkasäätiön raporttisarja n:o 24. Gummerus. Saarijärvi.
- TAMMI, TUUKKA 2002: *Onko Suomen huume politiikka muuttunut?* Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeet hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki, 252–271
- TAMMI, TUUKKA & HURME, TOIVO 2006: *Huumeiden käyttäjän asema ja huume politiikan terveystaju*. Teoksessa Anne Puuronen (toim.): *Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 63. Tampereen yliopisto-paino. Tampere, 113–122.
- TAMMINEN, MIKKO 1999: *Paluu normaaliin. Tutkimus addiktiivisen päihteidenkäytön lopettamisesta*. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Tampereen yliopisto.
- TIILIKAINEN, MARJA 2004: *Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Somaaliset Suomessa*. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terttu & Leppo, Anna (toim.): *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Vastapaino. Tampere, 113–138.
- TOIVIAINEN, SEPPO 1997: *Kantapöydän imu. Juoppokulttuuri valintana ja pakkona*. Tammi. Helsinki.
- TOLONEN, TARJA 2001: *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuoli*. Teoksessa Tolonen, Tarja & Kumpulainen, Marjaana (toim.): *Nuorten kulttuurit koulussa*. Gaudeamus. Helsinki.
- TUPPURAINEN, ALLAN 1988: *Usvametsän neito. Rölli ja Usvametsän neito - Rölli seikkailee 5*. Musiikki Laiho Oy.
- TÖRRÖNEN, JUKKA 2004: *Julkinen tila ongelman, säätelyn alueena ja tutkimuskohteena*. Teoksessa Törrönen, Jukka (toim.): *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisaätely*. Gaudeamus. Helsinki, 11–31.
- 2005: *Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen*. Teokses-

- sa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.)
 Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes.
 Saarijärvi, 15–37.
- VALOKIVI, HELI 2004: Lainrikkokojan ääni auttamisjärjestelmis-
 sä. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna
 (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaa-
 leista. Gaudeamus. Helsinki, 115–133.
- Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta 1999:42
- VANHALA, ANNI 2005: Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten
 Asuntolasta. Acta Universitatis Tamperensis, 1075. Tampere Univer-
 sity Press Taju. Tampere.
- VILKKO, ANNI 1997: Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen
 elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsin-
 ki.
- VIROKANNAS, ELINA 2002: Normaalien merkitykset huumehoitoyk-
 sikön nuorten puheissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hanne-
 le Roivainen, Irene (toim.): Maginaalit ja sosiaalityö. SoPhi. Jyväskylä, 125–144.
- 2004: Normaalien rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoi-
 toyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Stakes. Tutkimuksia
 144. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- VORNANEN, RIITTA 2006: Perhe – turvattomuutta vai turvaa? Teok-
 sessa: Hokkanen, Liisa & Sauvola, Maritta (toim.): Puhumattomat
 paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen osaamiskeskuk-
 sen julkaisusarja 22. Oulu, 119–141
- VUORI, JAANA 1991: Elämän kokoiset äidit. Lähtökohtia äitiyden so-
 siologiselle tarkastelulle. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu
 ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo. WSOY. Juva, 49–66
- VÄYRYNEN, SANNA 2000: ”Ollakko ilman” – Kertomuksia päih-
 dekeskeisestä elämäntavasta ja irtautumisesta. Pro gradu -tutkielma.
 Sosiaalityön laitos. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- 2003: Romppu. – Nuorten päihde- ja huumeiden kehittyjänä ja ke-
 hittäjänä Lapissa. Loppuraportti 2003. Rovalan Settlementti ry. Lapin
 Yliopistopaino. Rovaniemi.
- 2005: Tytöt ja huumeiden käytön ”lupaukset”? Tiimi. Päihdealan
 erikoislehti. A-klinikkasäätiö. 3–4, 10–13.
- 2006: ”Multa on viety se kaikista tärkein...” – Äitiys ja leimattu
 identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.): Pullo,
 pillerit ja perhe. – Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-kustannus.
 Jyväskylä, 81–106.
- WECKROTH, ANTTI 2001: Päihteestä huumeeksi – huumeongelman
 kulttuuriset tulkinnat. Teoksessa Piisi, Ritva (toim.): Huumeiden. Hy-
 gienia. Tammi. Helsinki, 30–46.
- 2006: Valta ja merkitysten tuottaminen korvaushoidossa. Etnogra-

finen tutkimus huumehoitolaitoksesta. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 47. Helsinki.

- WILSKA, TERHI-ANNA 2001: Tuotteistettu nuoruus kulutusyhteiskunnassa. Kirjassa Puuronen Anne & Välimaa, Raili (toim.): Nuoruus. Gaudeamus. Helsinki, 60–72.
- YOUNG, IRIS MARION 1994: Punishment, Treatment, Empowerment. Three Approaches to Policy for Pregnant Addicts. *Feminist Studies* 20, no. 1, 33–57.
- ZIEHE, THOMAS 1991: Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Vastapaino. Tampere.
- ZIVI, KAREN D. 2000: Who Is the Guilty Party? Rights, Motherhood, and the Problem of Prenatal Drug Exposure. *Law & Society Review*, 2000, Vol. 34 Issue 1, p237, 22p; (AN 3647221).

Liite 1 – Huumeiden käyttötavat

Yleinen tapa luokitella huumeiden käyttötapoja on säännöstely ja sen onnistuminen. Luokitukset poikkeavat hieman toisistaan, mutta yhteistä niille on rajanveto hallitulle ja ongelmalliselle käytölle. Käytön hallittavuutta kuvaavat termit kokeilu, hallittu, viihde, satunnainen ja ajoittainen käyttö. Ongelmalliseen käyttöön puolestaan viittaavat termit säännöllinen, holtiton, pakonomainen, ongelmallinen tai riippuvuuskäyttö. Käyttötiheyden lisääntyminen lisää riskiä siirtyä ongelmalliseen käyttöön. (Ks. esim. Hakkarainen 1992a, Weckroth 2001; Salasuo 2004.) Jäsenen käyttötapoja jaotteleamalla ne kokeiluun, hallittuun, holtittomaan ja pakonomaiseen eli riippuvuuskäyttöön (Hakkarainen 1992a, 126–135)

Kokeilukäyttö

Kokeilukäyttö on nimensä mukaisesti tutustumista huumeeseen ja siihen liittyvään kulttuuriin. Käyttö rajautuu harvoihin satunnaisiin kertoihin. Käyttöä luonnehtii uteliaisuus aineisiin ja huume kuvioihin, se on useimmiten luonteeltaan sosiaalista. Kyseessä voi olla esimerkiksi aikuisuuteen liittyvien rajojen kokeilu, halu erottautua ja kapinoida. Huume kokeilut jäävät usein kertaluonteisiksi tutustumisiksi aineisiin, joiden jälkeen niiden käyttö lopetetaan. Varhain aloitetun päihteiden ja huumeiden käytön on kuitenkin todettu lisäävän riskin siirtyä ongelmalliseen päihteiden käyttöön. (Hakkarainen 1992a; Kempin 1997, 71–73; Pulkkinen 2003.)

Hallittukäyttö

Kokeiluista siirrytään toisinaan hallittuun huumeiden käyttöön. Sitä luonnehtii käytön säätely ja sosiaalisuus. Käyttöä säännöstellään muun muassa ainerajauksin, käyttöfrekvenssein- ja intensiteetin, tilannetekijöin, käyttötarkoitusta kontrolloiden, itsen ja muuhun elämään suhteuttaen sekä huumemarkkinoihin pohjautuen. Mittarina voi olla esimerkiksi se, ettei käytä muuta

kuin kannabista tai osta aineita, vaan käyttää ainoastaan silloin kun niitä tarjotaan. (Hakkarainen 1992, 123.) Huumeita kokeilleille nuorille hallittuun käyttöön siirtyminen voi merkitä sitä, että heille on muodostunut positiivinen kuva huumeista (esim. Jaynes ja Rugg 1988, Hakkarainen 1992, 126–135; Kemppinen 1997, 61, Väyrynen 2000, Jaatinen 2002).

Tutkimuksissa on nykyisin nostettu esiin huumeiden viihdekäyttö, joka on nähtävissä yhtenä hallitun käyttötavan muotona (esim. Salasuo 2004, Salasuo & Seppälä 2001). Viihdekäyttö profiloituu nuorten ja nuorten aikuisten vapaa-aikaan ja mukaillee kansainvälisiä huumeiden käyttötrendejä kuvastaen huumeiden käytön normalisoitumista. Mikko Salasuo (2004, 27) toteaa, että viihdekäyttöön liittyy aina oletus käytön hallinnasta. Viihdekäyttö voi liittyä niin viikonloppujuhlintaan kuin syvällisiä filosofisia piirteitä korostavaan elämäntapaan. Olennaista on hallittavuus ja käytön sijoittuminen vapaa-aikaan.

Holtiton käyttö

Huumeiden holtiton käyttö viittaa käytön hallinnan häilyvyyteen ja ailahtelevuuteen. Itsekontrollia enemmän säätelyä määrittelevät tilannetekijät sekä huumeiden saatavuus. Kun aineita on saatavilla, käyttö voi olla pitkäkestoista. Akuuttien terveyshaittojen ja mahdollisten yliannostuksien riskit lisääntyvät holtittoman käytössä. Kyse ei kuitenkaan ole vielä riippuvuudesta, vaan hallitun ja riippuvuuskäytön välivaiheesta. (Ks. Hakkarainen 1992, 135–136.) Tästä huolimatta holtittomasti päihteitä käyttävä henkilö on vaarassa leimautua “narkkariksi tai “juopoksi”. Jaynes ja Rugg (1988, 44–45) käyttävät vaiheesta termejä “misuse” ja “abuse”. Heidän mukaan huumeiden käyttöön liittyvät ongelmat alkavat ilmetä “misuse” -vaiheessa. “Abuse” -vaiheessa ongelmat lisääntyvät huomattavasti ja tuottavat haittaa useilla eri elämäntilanteilla. Riippuvuuteen ajautumisen riski lisääntyy.

Pakonomainen eli riippuvuuskäyttö

Negatiivista riippuvuutta eli addiktiota tarkoitetaan yleensä silloin, kun riippuvuus toisista ihmisistä, aineista tai jostakin toi-

minnasta muuttuu pakonomaiseksi ja tuottaa kasvavaa haittaa yksilön elämäkokonaisuudelle. (Griffiths & Pearson 1988, 89–90; Heikkilä 1994, 9; Ahtiala & Ruohonen 1998, 145; Koski-Jännes 1998, 28.) Se ilmenee yleensä psyykkisinä eli tajunnallisina, fyysisinä eli kehollisina ja sosiaalisina eli elämäntilanteisina ongelmina (esim. Ghodse & Maxwell 1990; Kemppinen 1997; Ahtiala ja Ruohonen 1998; Koski-Jännes 1998; Niemelä 1999). Riippuvuus on psykologien käsite ja riippuvuudesta puhuttaessa viitataan yksilön eri elämänulottuvuuksilla hänelle vaikeuksia aiheuttaviin ja elämää kapeuttaviin seikkoihin. Riippuvuus voi syntyä päihteiden lisäksi myös erilaisiin toimintoihin esimerkiksi syömiseen tai seksiin. (Ahtiala ja Ruohonen 1998, 145; Koski-Jännes 1998, 28.)

Päihderiippuvuus eroaa toiminnallisista riippuvuuksista siinä, että päihdyttävän aineen kemialliset ominaisuudet aiheuttavat fyysistä riippuvuutta aineesta. Pakonomaisen päihderiippuvuuden tunnusmerkkeinä on käytetty seuraavia kriteereitä: 1) sietokyvyn kasvu eli tarve suurentaa annoksia alkuperäisen vaikutuksen aikaan saamiseksi, 2) käytön lopettamiseen liittyvät vieroitusoireet tai lopettamisen välttäminen vieroitusoireiden pelossa, 3) käytön säätelyn vähentyminen eli aiottujen käyttömäärien ja aikojen ylittäminen, 4) jatkuva halu lopettaa käyttö tai epäonnistuneet lopettamisyritykset, 5) keskusaktiviteettien niivoutuminen päihteiden käyttöön ja 6) käytön jatkaminen psyykkisistä ja fyysisistä haitoista huolimatta. (Esim. Koski-Jännes 1998, 26; Saarelainen 2004.)